

अध्याय १ शोध परिचय

१.१ न्हयोखँ

विश्वय् उपन्यासय् साहित्यया महत्व भं भं अप्वः जुयाच्चंगुया पुष्टि 'नोबेल पुरस्कार' पाखें प्रमाणित जूगु दु । उकिं विश्वय् हे उपन्यासया तःधंगु माग जुइधुंकूगु दु ।

जापानय् सन् १०१० पाखे प्रादुर्भाव जुइधुंकूगु थ्व उपन्यास साहित्य नेपालभाषा साहित्यय् नेपाःया प्रजातन्त्रोत्तर कालय् अर्थात् ने.सं. १०७४ य् तिनि उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुया 'मिसा' उपन्यासपाखें थ्व न्हूगु साहित्यिक विधाया प्रतिस्थापित जुल ।

भाषाया प्राचीनताया दृष्टिं नेपालभाषाया प्राचीनता लिच्छवीकालय् निसें कायेगु यानावयाच्चंसां अभिलेखया लिधंसा कयाः धायेबलय् ने.सं. २३५ यल, उकु बहाःया अभिलेख कायेगु प्रचलन दु । नेपालभाषाया प्राचीनताया तथ्य लिच्छवीकालया यक्को लिपातिनि लुयावःथें नेपालभाषा-प्राचीन-साहित्य नं लिपातिनि हे खनेदत । थौंतकया अध्ययन अनुसन्धानं प्राप्त दसिया लिधंसाय् ने.सं. ६२५ या भागवत पुराण नेपालभाषाया दकसिवें पुलांगु साहित्यकथं नालेधुंकूगु दु ।

थौं नं न्यासः दं न्हयो सिर्जना जुइ धुंकूगु नेपालभाषा गद्यसाहित्य अर्थात् आख्यान साहित्यया क्रमय् आख्यान - साहित्यया हे मेगु रुप उपन्यास धाःसा नेपालभाषा साहित्यय् ने.सं.१०७४ य् तिनि पिदन । थुकिं भीगु उपन्यासय-साहित्य मेमेगु भाषा साहित्यया तुलनाय् आपालं लिपालात ।

उपन्यासय् वस्तुया लिसें शिल्पया नं तःधंगु महत्वः दयाच्चनी । उकिं उपन्यासया मूल्यांकन वस्तुगत आधारया लिसें शिल्पगत आधारय् नं जुयाच्चनी । उपन्यासया शिल्प कलाय् गुलि आकर्षण दइ, गुलि सूक्ष्मतम मनोभाव ब्वयेगु ज्याय् पूर्ण सफलता दयाच्चनी उगु उपन्यासया उच्चता नं उलिहे मूल्यांकन जुयाच्चनी ।

नेपालभाषा उपन्यास साहित्यया न्हापांगु उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुया देन नेपालभाषा उपन्यास साहित्यय् अतुलनीय जू । व्यक्तिया देनया ल्याखं उपन्यास-साहित्यया युग क्वःछीमाःसा थौं तकया थ्व युगयात धुस्वां युग हे धायेमाः । उकिं वय्कःया उपन्यासया बारे शिल्पया दृष्टिं शोध ज्या यायेमाःगु नितान्त आवश्यक जुयाच्चंगु दु । थुगुकथंया शोध ज्यां भीगु उपन्यास साहित्यय् छु गजाःगु कथंया औपन्यासिक शिल्प प्रयोग प्रचलनय् दु थ्व बांलाकसिइदै । थुकिं विश्व उपन्यास साहित्यय् खनेदयाच्चंगु शिल्पगत प्रयोग प्रचलनया तुलनाया माध्यमं भीगु उपन्यास-साहित्यया स्थिति क्वःछीत अपू जुइ । उकिं थुगु शोध प्रवन्धय् उपन्यास-साहित्य, नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यास विधा गनं गुकथं बल धैगुया पृष्ठभूमि औपन्यासिक शिल्प, थुकिया महत्व धुस्वां साय्मिजुयागु भिगू उपन्यासय् शिल्पगत दृष्टिं अध्ययन अनुसन्धानया लिसें अन्तय् वय्कःयागु औपन्यासिक शिल्पया स्वरुप विकास व थुगु क्षेत्रय् वय्कःयागु देनया खँय् ध्यान केन्द्रित यानागु दु ।

१.२ शोध समस्या

ने.सं. १०७४ स पिदंगु नेपालभाषाया दक्कसिवें न्हापांगु धुस्वां साय्मिया 'मिसा' उपन्यासय् निसें थौं ने.सं. ११२१ तकया दुने नेपालभाषाया उपन्यास ल्याः ६० गू पिदने धुंकुगुली धुस्वां साय्मियाजुया उपन्यास जक हे दक्कसिवे अप्वः भिगू उपन्यास लाःगु दु । व भिगुली नं 'मिसा' व 'पासा' उपन्यासं 'श्रेष्ठ-सिरपाः' त्याके धुंकूगु दुसा वय्कःया मेगु 'गंकी' उपन्यासं वय्कः आपालं चर्चित जूगु दु । वय्कःयागु थ्व 'गंकी' उपन्यासय् नेपाली, हिन्दी व अंग्रेजी भाषां नं अनुवाद जुइधुंकुगुलिं वय्कः साय्मिजु मेमेगु भाषा-साहित्यया दथुइ नं परिचित जुइ धुंकूगु दु । थुकथं निकः 'श्रेष्ठ-सिरपाः' त्याके धुंकुम्ह नेपाःया छम्ह चर्चित व लोकप्रिय उपन्यासकार धुस्वां साय्मिया उपन्यासया बारे शिल्पविधिया दृष्टिकोण नेपालभाषा उपन्यास साहित्यय् छुं दये धुंकाः नं छुं मदिनिगु थें जुयाच्चंगु थ्व समस्या ज्यंकेत थ्व शोध-ज्या यानागु खः ।

१.३ शोध-ज्याया उद्देश्य -

'धुस्वां साय्मिया नेपालभाषा-उपन्यासय् शिल्प' नांगु शोध ज्या उद्देश्य थुगुकथं दु -

- (क) सैद्धान्तिक रुपं उपन्यास व थुकिया शिल्पया बारे यथार्थ ज्ञान दयेकेगु ज्या जूगु दु ।
- (ख) विश्व-साहित्यय् व नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यास विधा गबले गुकथं प्रादुर्भाव जुल थुकिया ऐतिहासिक पृष्ठभूमि सिइकेगु ज्या जुल ।
- (ग) नेपालभाषा उपन्यास-साहित्यया स्थिति सिइकेगु ज्या जुल ।
- (घ) धुस्वां साय्मिजुयागु भिगू उपन्यासया बारे शिल्पया दृष्टिं विश्लेषणात्मक अध्ययन व विवेचना जूगु दु ।
- (ङ) धुस्वां साय्मिजु मूलतः मनोवैज्ञानिक उपन्यासकार जुयादीगुया नातां वय्कःया उपन्यासय् मनोवैज्ञानिक विश्लेषणात्मक अध्ययन जूगु दु ।
- (च) उत्कृष्ट कृतिया सिर्जनाया लागि शिल्प कलाया तःधंगु महत्व दु । उकिं धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् शिल्पया दृष्टिं मू क्वःछीगु थ्व शोध ज्याया उद्देश्य जुयाच्चंगु दु ।

१.४ न्ह्योज्याया विवरण

उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं ने.सं. १०७४ निसें शुरु यानादीगु नेपालभाषाया औपन्यासिक परम्पराय् थौं ने.सं. ११२१ थ्यंकाः ५९ गू उपन्यास पिदने धुंकुगु व धुस्वां साय्मिया जक हे भिगू उपन्यास पिदने धुंकुगु दुसा नेपालभाषाया उपन्यास विषययात कयाः सुनानं शोध-प्रबन्ध तयार याःगु मदिनि । वय्कःया उपन्यासया बारे आपालं लेखकपिनिगु पाखें पिदंगु लेखत समीक्षात्मक जुयाब्यूगु दु । थथे न्हापा जुइ धुंकुगु धुस्वां साय्मिया उपन्यास बारेया समीक्षात्मक लेखत थुकथं विभाजन यानाः अध्ययन यानागु दु -

- (१) छगू अथवा छगुलिं अप्वः उपन्यासयात कयाः यानातःगु छुं समीक्षा
- (२) नेपालभाषा उपन्यासया क्रमिक विकासयात कयाः यानातःगु समीक्षा
- (३) छुं छगू पक्ष वा विषयया दृष्टिं यानातःगु उपन्यासया समीक्षा

(१) छगू अथवा छगुलिं अप्वः उपन्यासयात कयाः यानातःगु छुं समीक्षा

नेपालभाषा उपन्यासया बारे जूगु अप्वः धैथें समीक्षा छगू उपन्यास दुने हे जक सीमित जुयाच्चंगु खनेदु ।

प्रो. सूर्य वहादुर शाक्यजुं 'भीगु भाषाय् प्रथम उपन्यास'^१ लेख्य् धुस्वां साय्मिजुया 'मिसा' उपन्यासय् कथानक-योजना, पात्रतय्गु अध्ययन, वातावरण व भाषा-शैलीया दृष्टिं अध्ययन यानादिल ।

डा. कमल प्रकाश मल्लजुं 'धुस्वां साय्मिजुया उपन्यास' - 'मिसा', 'मतिना', 'पासा', 'गंकी' यात मूल रुपं नेपालभाषया उपन्यासया सुरुवात, विषयतत्वः दृष्टिकोण व शिल्पविधिया दृष्टिं अध्ययन यानादिल ।^२

ईश्वरानन्दजुया 'माखा' जिगु मिखाय् धुस्वां^३ नांगु लेख्य् धुस्वांया 'पासा' उपन्यासया कथावस्तु व भाषा-शैलीया दृष्टिं समीक्षा जुयाच्चंगु दु ।

चित्तरन्जन 'नेपाली'जुं 'साय्मिजुया 'मतिना' छगू दृष्टिकोण'^४ शीर्षकया लेख चव्याः धुस्वां साय्मिजुया 'मतिना' उपन्यास बारे कथावस्तु, पात्र -चित्रण, वातावरण अले विषय वस्तुया दृष्टिं अध्ययन यानादिल ।

डा. सुन्दरकृष्ण जोशीजुं 'पासा' उपन्यास क्वचायकातःगु पहयात कयाः'^५ च्वसुइ 'पासा' उपन्यास दुखान्त मखु सुखान्त खः धका क्वःछिनादीगु दु ।

पुष्प चित्रकारजुं 'क्वय्प्वालं 'पासा' '^६ लेख्य् 'पासा' उपन्यासया कथा-योजना, पात्र-चित्रण व विषय-वस्तुया दृष्टिं अध्ययन यानादिल ।

नेपालभाषा साहित्य क्षेत्रया समालोचक जगदीश चित्रकारजुं 'फिसःया लिसः'^७ नांगु आलोचनात्मक लेख्य् उपन्यासया विषय-वस्तु, पात्र-चित्रण व भाषा-शैलीया दृष्टिं अध्ययन

१ प्रो.सूर्यवहादुर शाक्य, 'भीगु भाषाय् प्रथम उपन्यास', धर्मोदय, दँ ११ ल्याः १२३, (१०७८), पौ ३३-३७ ।

२ डा. कमलप्रकाश मल्ल, 'धुस्वां साय्मिजुया उपन्यास', नःलिस्वना, (कान्तिपुर : च्वसापासा, १०८७), पौ १३३-१५८ ।

३ ईश्वरानन्द, 'पासा' जिगु मिखाय् धुस्वां', जः, ल्याः २ (१०८४), पौ ७९-९१ ।

४ चित्तरन्जन नेपाली, 'साय्मिजुया 'मतिना' छगू दृष्टिकोण', धर्मोदय, दँ ११, ल्याः ९-१० (१०७८ दिल्ली-गुंला), पौ १९४ ।

५ डा. सुन्दरकृष्ण जोशी, 'पासा' उपन्यास क्वचायकातःगु पहयात कयाः', जः, ल्याः ५, (१०९३), पौ ६६ ।

६ पुष्प चित्रकार, 'क्वय्प्वालं 'पासा' ', जः, ल्याः ३ (१०८५-८६) पौ १३२-१४८ ।

७ जगदीश चित्रकार, 'फिसया लिसः', सित्तु, दँ ३, ल्या १८ (१०८७) पौ २१-३१ ।

यानादीगु दु । वयकलं 'मिसा', 'मतिना', 'पासा', व 'गंकी' उपन्यासया चर्चा थुकथं जक यानादिल ।

मेम्ह समालोचक नर्मदेश्वर प्रधानजुं ' 'गंकी' उपन्यासय् धुस्वांया समन्वयवाद'^८ लेखय् केवल 'गंकी' विषय-वस्तुया आधारय् अप्वः अध्ययन यानाः उपन्यासया शिल्पगत अध्ययन धाःसा म्हो जक यानादीगु दु ।

लक्ष्मीभक्त जोशीजुं ' 'माखा' उपन्यासया शीर्षक-छगू चर्चा',^९ ' 'गंकी' उपन्यासया विशेषता - छगू चर्चा',^{१०} ' 'पासा' उपन्यासया सार - छगू चर्चा '^{११} लेखत च्वयाः शीर्षक कथंया सामान्य अध्ययन यानादिल ।

' 'निभाः' उपन्यास ब्वनेधुंकाः'^{१२} धैगु लेख च्वयाः मदनसेन बज्राचार्यजुं धुस्वांया 'निभाः' उपन्यासया विषय-वस्तु, भाषा-शैली, प्रस्तुतिकरणया अध्ययन यानादिल ।

नेपालभाषाया नांदम्ह समालोचक प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठजुं 'नेपालभाषा साहित्यय् धुस्वां सायूमिया 'गंकी' उपन्यासया स्थान'^{१३} शीर्षकया लेखय् 'गंकी' उपन्यासया अध्ययन विषयगत दृष्टि व छुं कथंया शिल्पया दृष्टि अध्ययन यानाः नेपालभाषा उपन्यास साहित्यय् थुकिया स्थानया मूल्यांकन यायेगु ज्या यानादिल । अथे हे वयकलं 'धुस्वांया निभाः उपन्यासया समीक्षा'^{१४} नांगु च्वसुइ केवल 'निभाः' उपन्यासय् जक अप्वः केन्द्रित जुया विद्यार्थीतय्त ग्वाहालि जुइकथं च्वयादीगु दु ।

डा. जनकलाल वैद्यजुं 'धुस्वां सायूमिको 'जि भ्वातिं जि सतः' सर्सीर्ति अध्ययन गर्दा'^{१५} नांगु च्वसुइ वयकलं थ्व उपन्यासया दुने सामाजिक स्थितियात कया केन्द्रीत जुयादीगु दु ।

'धुस्वांया 'निभाः' उपन्यास दुने कविताया सवाः'^{१६} व 'धुस्वां नं 'पासा'यात अन्याः याःगु दु'^{१७} धैगु लेखया लेखक गिरिजा प्रसादजुं भाषिक दृष्टिं, घटनाया दृष्टिं अध्ययन यानाः कुंखिनादीगु दु ।

^८ नर्मदेश्वर प्रधान, ' "गंकी" उपन्यासय् धुस्वांया समन्वयवाद', जिगु विचाः जिगु धापू,

(यें : सान्त्वना प्रकाशन, १९०५), १४२-१४८ ।

^९ लक्ष्मीभक्त जोशी, ' 'माखा' उपन्यासया शीर्षक-छगू चर्चा', कृलां, दँ ५, ल्याः ४ (१०९९) पौ १२८-१३१ ।

^{१०} ,, ,, ' 'गंकी' उपन्यासया विशेषता - छगू चर्चा', नेपाल, दँ २२, ल्याः ४ (११०२) पौ २-८ ।

^{११} ,, ,, ' 'पासा' उपन्यासया सार-छगू चर्चा', धर्मोदय, दँ ५, ल्याः ४२, ४३ (११०२ बछला तछला) ।

^{१२} मदनसेन बज्राचार्य, ' 'निभाः' उपन्यास ब्वने धुंकाः', गं, ल्याः ४, (११०८), पौ ६०-६७ ।

^{१३} प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठ, 'नेपालभाषा साहित्यय् धुस्वां सायूमिया 'गंकी' उपन्यासया स्थान', पलेस्वां, दँ १, ल्याः १, (११०९) पौ १३० ।

^{१४} प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठ, 'धुस्वांया निभाः उपन्यासया समीक्षा', बी.ए. (स्वदं) कार्यक्रमया नेपालभाषा निगूगु पत्र प्रश्न-पत्रया व्याख्या शीर्षकयागु कार्यपत्र (अप्रकाशित), १९९९, पौ ४०-४४ ।

^{१५} डा. जनकलाल वैद्य, 'धुस्वां सायूमिको 'जि भ्वातिं जि सतः' सर्सीर्ति अध्ययन गर्दा', जनमत, दँ १७, ल्याः ३, धुस्वां सायूमि विशेषांक, २०५६ चैत्र, पौ

५१-५२ ।

^{१६} गिरिजा प्रसाद, 'धुस्वांया 'निभाः' उपन्यास दुने कविताया सवाः', देगु, दँ ६, ल्याः १२, (१११०), पौ ५-९ ।

^{१७} ,, ,, , 'धुस्वां नं 'पासा'यात अन्याः याःगु दु', न्हायकं, दँ १, ल्याः १ (११००) पौ १८२-१८६ ।

डा. चुन्दा वज्राचार्यजुयागु 'गंकी' उपन्यासय् च्वंपिं मिजं पात्र सुकुचा व मदन बाः^{१८} नांगु लेखय् शीर्षक अनुसार केवल 'गंकी' छगू उपन्यासया वैचारिक दृष्टिं अध्ययन यानाः उगु उपन्यास दुनेयापिं पात्रत सुकुचा व मदन बाः निम्हेसिगु चारित्रिक वर्णन यानादीगु दु ।

थ्व शोधकर्ता पाखें 'धुस्वांया 'निभाः' छगू न्हूगु पलाः'^{१९} शीर्षक अन्तर्गत उपन्यास-सिर्जनाया उद्देश्य, पात्र-चित्रण, वातावरण, भाषा-शैलीया दृष्टिं अध्ययन जूगु दु ।

प्रेमशान्ति तुलाधरजुं 'धुस्वांया 'निभा' उपन्यासय् छभाः'^{२०} लेखय् विषय-वस्तु, प्रस्तुति, भाषा-शैलीया दृष्टिं अध्ययन यानादिसें धुस्वांया न्हापाया उपन्यासत लिसे 'निभाः' उपन्यास पाःगु खँ न्हयथनाः दिल ।

नेपाली साहित्यय् नांदमह समालोचक तारानाथ शर्माजुं 'गंकी' न्हू-लँजुवाःया रूपय्^{२१} धैगु लेखय् धुस्वांया 'गंकी' उपन्यास व भ्लादिमिर नावाकौमया 'लोलिता' उपन्यास दथुइ सादृश्यता खंकादिसें 'गंकी' उपन्यास अप्वः यथार्थ व स्वाभाविक तायेकाः दिल । वय्कलं थःगु थ्व च्वसुइ 'गंकी' उपन्यासया विशेषता न्हयव्वयादिसें थ्व 'गंकी' उपन्यास मनोविश्लेषणया कारणं नेपाःया हे सन्दर्भय् दकसिबें न्हापांगु शिल्प दुथ्यानाच्चंगु उपन्यासया रूपय् मूल्यांकन थुकथं यानादिल - भीगु देशय् दकसिबें न्हापां मनोविश्लेषणात्मक उपन्यास च्वया धुस्वां साय्मिजुं छगू न्हूगु लँया संकेट बियादीगु दु, निर्देशन बियादीगु दु ।

'गंकी' - प्रयोग नौलो, परम्परा पुरानै '^{२२} धैगु लेख च्वयाः बी. शर्माजुं 'गंकी' उपन्यासया कथावस्तु, भाषा-शैली व विषय-वस्तुया दृष्टिं अध्ययन यानाः 'गंकी' उपन्यास 'The Woman of Rome' व 'लोलिता' उपन्यासया प्रवाह नाप मिले जूगु तायेकाः दिल ।

नेपाली साहित्यया नांदमह साहित्यकार परशु प्रधानजुं 'धुस्वां साय्मि'^{२३} शीर्षकया लेखय् धुस्वांयागु नेपाली उपन्यास व अनुदित हिन्दी उपन्यासया परिचयात्मक टिप्पणी बियादिसें धुस्वांयात विविध कोणं अध्ययन यानाः धुस्वांया उपन्यासय् समान रूपं खनेदैगु विशेषता व्वयादिल ।

(२) नेपालभाषा उपन्यासया क्रमिक विकासयात कयाः यानातःगु समीक्षा :

^{१८} चुन्दा वज्राचार्य, "गंकी" उपन्यासय् च्वंपिं मिजं पात्र सुकुचा व मदन बाः', ज., दँ २७, ल्याः १४ (१९९०), पौ १२५-१३२ ।

^{१९} चन्द्रमान वज्राचार्य, 'धुस्वांया 'निभाः' छगू न्हूगु पलाः', सिर्जनाया विवेचना , (किपू : जनचेतना प्रकाशन, १९९७) पौ १६-२२ ।

^{२०} प्रेमशान्ति तुलाधर, 'धुस्वांया 'निभाः' उपन्यासय् छभाः', पलेस्वां, दँ ४, ल्याः २ (१९९३) पौ ६४-७३ ।

^{२१} तारानाथ शर्मा, 'गंकी' न्हू लँजुवाःया रूपय्', ज., ल्याः १ (१०८३), पौ १९६-१२२ ।

^{२२} बी. शर्मा, 'गंकी'- प्रयोग नौलो, परम्परा पुरानै', आभा, दँ १, ल्याः १ (२०२८), ५७-६३ ।

^{२३} परशु प्रधान, 'धुस्वां साय्मि' अभिव्यक्ति, दँ २२, पूल्याः ६७ (२०४८), ११-३९ ।

थुकथंया अध्ययन समालोचक जगदीश चित्रकारजुं 'पला:चिं उपन्यासया'^{२४} धैगु लेखय् 'मिसा', 'मां' 'मतिना', 'लिथु', 'पासा', 'गंकी', 'पल्पसा', 'भृकुटी', 'दीपक', 'ख्वाउँहि', 'न्हाय्कं', 'फिस:या लिस:', 'मिलाखों' आदि भिंस्वंगू उपन्यासया जक क्रमिक विकासया चर्चा यानादीगु दु । थ्व भिंस्वंगू उपन्यास मध्ये खुगू उपन्यास जक धुस्वां साय्मियागु ला: ।

थ्व रिभ्यूया लेखकं 'उपन्यासया महान यात्रा - नेपालभाषाय् तक' धैगु लेखय् नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यास विधाया शुरुवात धुस्वां साय्मिजु पाखें जुया: लिपा क्रमिक विकास जुयाव:गु तथ्य न्ह्यथना: उकी धुस्वां साय्मियागु उपन्यासया देनया बारे चर्चा जुयाच्चंगु दु । थथे हे 'धुस्वां साय्मिजुया नेपालभाषा-उपन्यास भिगू जक दु'^{२५} शीर्षकय् धुस्वां साय्मियागु उपन्यास भिनिगू दु धैगु समालोचकपिनिगु धारणा पाय्छि मज्गु व अनुसन्धान पाखें भिगू जक दुगु प्रमाणित जूगु दु ।

नेपालभाषाया नांदमह समालोचक कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानजुं 'उपन्यास साहित्यया दबली भीगु उपन्यास व उपन्यासकार धुस्वां'^{२६} लेख च्या: "मिसा", "मां" "मतिना", "पासा" "गंकी", "लिथु", "न्हाय्कं", "माखापिखा", "नसंफा:गु चा", "कतांमरि", "पला:ख्वाय्", "निभा:" तकया नेपालभाषा उपन्यासया स्वीन्हय्दँया क्रमिक विकास वैचारिक दृष्टिं व छुंकथं शैल्पिक दृष्टिं नं अध्ययन यानादीगु दु । थुकिइ धुस्वां साय्मिजुयागु न्यागू उपन्यासया जक चर्चा जुयाच्चंगु दु ।

(३) छुं छगू पक्ष वा विषयया दृष्टिं यानात:गु उपन्यासया समीक्षा

थुकथंया समीक्षा दुने भुलेन्द्रमान प्रधानजुया 'धुस्वांया उपन्यासय् परम्परा, संस्कार व धर्म'^{२७} नांगु लेख व डा. जनकलाल वैद्यजुया 'नेपालभाषा -उपन्यासय् समाज-दर्शन'^{२८} इत्यादि लेखत ला: । उपन्यासया विषयगत समीक्षा जुगुलिं थुपिं लेखय् औपन्यासिक शिल्पया अध्ययन जुयाच्चंगु मडु ।

धुस्वां साय्मिया नेपालभाषा उपन्यास भिगू पिदने धुंकुगुलिं 'मिसा', 'मतिना', 'पासा', 'गंकी', 'माखा', 'जि भ्वातिं जि सत:', 'निभा:' आदि न्हय्गू उपन्यासया जक अध्ययन जुया: 'पल्पसा', 'अगति' व 'तिसा' उपन्यास आदिया समीक्षा मज्गुनि । थुकथं धुस्वां साय्मिया नेपालभाषा-उपन्यासया आ:तकं शोध-प्रवन्ध मच्च:निगु, न्हय्गू उपन्यासया समीक्षा जूगु नं अप्व: याना: पाठ्यक्रम दुने लानाच्चंगु उपन्यासयात कया: नेपालभाषाया प्राध्यापकपिनिगु पाखें जुयाच्चंगु दु, गुगु शैल्पिक दृष्टिं अपूर्ण जुयाच्चंगुया कारणं तस्सकं चर्चित उपन्यासकार धुस्वां साय्मिया उपन्यासया मूल्यांकन थौं तकं मज्गुनि ।

^{२४} जगदीश चित्रकार, 'पला:चिं उपन्यासया', ज: ल्या: ८ (१०९८), पौ १८५-१९१ ।

^{२५} चन्द्रमान वज्राचार्य, 'धुस्वां साय्मिजुया नेपालभाषा-उपन्यास भिगू जक दु' सिर्जनाया विवेचना ,

(किपू : जनचेतना प्रकाशन, १९९७), पौ २३-२६, ।

^{२६} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, 'उपन्यास साहित्यया दबली भीगु उपन्यास व उपन्यासकार धुस्वां', खेल्इता:,

दँ १३, ल्या: १३, (१९९२), पौ ९५-१०४ ।

^{२७} भुलेन्द्रमान प्रधान, 'धुस्वांया उपन्यासय् परम्परा, संस्कार व धर्म', ज: ल्या: २, पौ ७१-७८ ।

^{२८} डा. जनकलाल वैद्य, 'नेपालभाषा -उपन्यासय् समाज-दर्शन', गं, दँ २, ल्या: २ (१९०२), पौ १४६-१५५ ।

१.५ शोधज्याया औचित्य

नेपालभाषा साहित्यया परम्पराय् उपन्यास साहित्यया छगू महत्वपूर्ण पक्ष शिल्प खः । थ्व उपन्यास साहित्य विश्व साहित्य हे छगू प्रतिष्ठित विधा जुइधुंकुगु दु । नेपालभाषा साहित्यय् नं उपन्यास विधा नेपाल सम्वत १०७४ य् धुस्वां साय्मिजुं स्थापना याना नेपाल सम्वत १९९३ तक वय्कःया हे भिगू उपन्यास दुगुलिं वय्क थुगु क्षेत्रय् सर्वाधिक चर्चित जुयादील । तर उगु भिगू उपन्यासया विस्तृत अध्ययन विश्लेषण आतकं जूगु मद्दिनि । विभिन्न समालोचक टिप्पणीकार पिन्सं यानादीगु अध्ययन विश्लेषण शिल्प सम्बन्धि पूर्णरूपं जूगु मद्दिनि । शिल्प सम्बन्धि अध्ययन जूसां केवल वय्कःया प्यंगू उपन्यासयात कयाजक जूगु दु । उकिं प्रस्तुत शोध प्रवन्धय् च्वय् न्ह्यथनागु खँया म्होयात पूर्तियायेगु उद्देश्य ज्वनागु दु । उकिं धुस्वांया भिगू उपन्यासयात शिल्पकलाया दृष्टिं विस्तृत अध्ययन विश्लेषण यायेगु थ्व शोध प्रवन्धया लक्षण जूगु दु ।

१.६ शोध-सीमा

धुस्वां साय्मि बहुमुखी प्रतिभा व चर्चित प्रतिभा खः वय्कलं नेपालभाषां बाखं, प्याखं व उपन्यास च्वयादी धुंका थौंकन्हय् कविता च्वयेगु यानादीसां वय्कःया प्रमुख साहित्यकार व्यक्तित्व धैगु उपन्यासकार खः । वय्कःयात उपन्यासकारकथं साहित्यिक दबुली विशेषतः म्हसिइगु दु । वय्कलं नेपालभाषां 'मिसा' (ने.सं. १०७४) उपन्यास च्वया नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यास विधा स्थापना याना अनलिपा 'मतिना' (ने.स.१०७७), 'गंकी' (१०७८), 'पासा' (१०७८) 'पल्पसा' (१०७९), 'माख' (वि.सं.२०२६) 'जि भ्वातिं जि सतः' , अगति, निभाः (१९०५), तिसा (१९९३) भिगू उपन्यास च्वयादीधुंकुगु दु । थ्वहे भिगू उपन्यासया दुने छयलादीगु औपन्यासिक शिल्पयात औपन्यासिक तत्वत - कथावस्तु, पात्र चरित्र चित्रण, खँल्हाबल्हा, वातावरण, भाषाशैली व दृष्टिविन्दुया लिधंसाय् विश्लेषणात्मक अध्ययन यानागु दु ।

१.७ शोध विधि

प्रस्तुत शोध प्रवन्ध पूर्णताया लागि छुं आवश्यक विधि छयलागु दु । थुकिया लागि शोध नायक धुस्वां साय्मिया नेपालभाषाया भिगू उपन्यासत, वय्कःलिसे सम्बन्धित च्वसुत व वय्कःयागु अन्तर्वार्ता आदिया नापं थुगु शोध प्रवन्धया निर्देशक, विशेषज्ञपिं लिसे नं आवश्यक सरसल्लाह कयागु दु । नापं पुस्तकालयया अध्ययनयात सामग्री संकलनया विशेष आधार दयेकागु दु ।

अध्याय २

उपन्यास विधा व शिल्पविधि

२. उपन्यास विधा

२.१.१ 'उपन्यास' शब्दया व्युत्पत्ति व अर्थ

साहित्यया थीथी विधातमध्ये 'उपन्यास' न्हूगु विधाकथं कयातःगु दु । संस्कृत मूल्यागु 'उपन्यास' शब्द पाश्चात्य साहित्यय् प्रचलित 'नोभल' शब्दया पर्यायवाचीया रूपय्^{२९} छ्यलेगु यानावयाच्चंगु दु । भाषाया खँय् 'उपन्यास' व नोभल शब्दया व्युत्पत्ति व उकिया अर्थ पूर्वीय व पाश्चात्य साहित्यय् थःथःगुकथं हे चिन्तन, अध्ययन व विश्लेषण जुयाच्चंगु दु । उकिं पूर्वीय व पाश्चात्य मान्यताया लिधंसाय् उकिया अध्ययन यायेगु बांलाइ ताया ।

२.१.२ पूर्वीय मान्यताया लिधंसाय् 'उपन्यास' शब्दया व्युत्पत्ति व अर्थ

पूर्वीय मान्यताकथं 'उपन्यास' शब्द 'उप' व 'नि' उपसर्ग, 'अस' धातु व घञ् प्रत्ययया संयोगं 'उप+नि+अस्+घञ्' जुयाः दुगु खः । 'उप' धैगु 'लिकक' अले 'न्यास' धैगु 'तयेगु' खः । थुकथं छुं वस्तु मेगु वस्तुनाप लिकक तयेगु उपन्यासया शाब्दिक अर्थ जूवइ ।^{३०}

विधाया रूपय् 'उपन्यास' अंग्रेजी भाषाया 'नोभल' शब्दया पर्यायवाचीया रूपय् न्हूगु विधाकथं छ्यलीगु याःसां नं 'उपन्यास' शब्द आधुनिक युगया उपज मखु । थ्व शब्दया वर्णन संस्कृति ग्रन्थय् जुयाच्चने धुंकूगु भीगु न्ह्योने दु । भण्डै नीस्वसः दँ न्ह्यो हे दकसिवे न्हापां भरतमुनिं **नाट्यशास्त्रय्** थुकिया उल्लेख यानाः शाब्दिक परिचय विइधुंकूगु दु । अनं लिपा भामह, दण्डी, धनञ्जय, विश्वनाथपिसं नं थःथःगु सफुलि थ्व शब्द छ्यलातःगु दु । थथे हे **शाकुन्तलम्, अमरुक, याज्ञबल्क्य स्मृति, किरातार्जुनीय, अमरकोष** थेंजाःगु आपालं संस्कृतया विशिष्ट ग्रन्थय् नं उपन्यास शब्द छ्यलातःगु दु ।^{३१}

थुपिं पूर्वीय संस्कृत साहित्यया अतिरिक्त मेमेगु पूर्वीय शब्दकोष, साहित्यकोशय् 'उपन्यास' शब्दया अर्थ उपार्जन यायेगु, प्राप्ति, घटना न्ह्यब्वयेगु, सुचं, सन्देश, तयेगु, उद्घोष यायेगु, संकेत यायेगु, धरोहर, सुभावाव, प्रस्ताव, वक्तव्य, भूमिका शिक्षा, उल्लेख आदि बियातःगु दु ।^{३२}

^{२९} भोलानाथ तिवारी (संग्रहकर्ता व सम्पा.), बृहत् पर्यायवाची कोश, निगूगु संस्करण,

(इलाहाबादः किताबमहल प्रा.लि. सन् १९६२), पौ ५१ ।

^{३०} (क) हिमांशु थापा, साहित्य परिचय, स्वक्वःगु पिथना, (यें : साभा प्रकाशन, २०४७), पौ १२० ।

(ख) केशव प्रसाद उपाध्याय, साहित्य प्रकाश, प्यक्वगु पिथना (येंः साभा प्रकाशन, २०४४), पौ १४६ ।

(ग) वामन शिवराम आप्टे, संस्कृत हिन्दी कोश, (दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास, १९६६), पौ २०७ ।

^{३१} कृष्णचन्द्र सिंह प्रधान, नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार, स्वक्वःगु पिथना, (यलः साभा प्रकाशन, २०५२) पौ १३ ।

^{३२} (क) मैकडोलन, ए प्रैक्टिकल संस्कृत डिक्शनरी, (लण्डन : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस, अमेन हाउस), पौ ५३ ।

(ख) मोनियर, ए संस्कृत-इङ्गलिश डिक्शनरी, (लण्डन : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस, अमेन आउस), पौ २०१ ।

‘उपन्यास’ शब्दया अर्थ व प्रयोग च्वय् न्ह्यथनातःगु न्ह्यागुगुकथंया जूसां इपिं आधुनिक उपन्यासया परिभाषा दुने मलाः । थौकन्हे ‘उपन्यास’ धायेवं गुगु अर्थ कनी, उकिं गद्य-साहित्यया छगू बिस्कंगु विधा विशेषया रूप्य महत्वपूर्ण थाय् दु ।

पाश्चात्य साहित्यय् प्रचलित नोवेलया पर्यायया रूप्य ‘उपन्यास’ शब्दया रुढ प्रयोग भारतीय वाङ्मय अन्तर्गत मूलतः पूर्वीय साहित्यया माध्यमं जूगु खः ।^{३३} अंग्रेजीया नोवेल (Novel) यात वंगला साहित्यं ‘उपन्यास’ धका समानार्थीकथं प्रयोग यासानिसें जक पूर्वीय साहित्यय् नं ‘उपन्यास’ धैगु साहित्यया न्हूगु विधा दत । उकिं थ्व उपन्यास साहित्य गद्य साहित्यया छगू रूप खः, गुकियात अंग्रेजीं नोवेल, वंगालीभाषां उपन्यास, हिन्दीभाषां उपन्यास, नेपालीभाषां उपन्यास अले नेपालभाषा साहित्यय् नं उपन्यास हे दु ।

२.१.३ पाश्चात्य मान्यताय् उपन्यासया पर्यायवाची ‘नोभल’ शब्दया व्युत्पत्ति व अर्थ

नेपालभाषा साहित्यय् प्रयोग जूगु ‘उपन्यास’ शब्दया पर्यायवाची शब्द नोभल (Novel) शब्दया थःगु हे इतिहास व परम्परा दु । अंग्रेजी भाषाया नोभल शब्द इटाली भाषाया Novella पाखें दुगु खः । इटालीया ‘नोभला’ शब्द नं ल्याटिन भाषाया ‘नोभलस’ (Novellus) व ‘नोभस’ (Novus) पाखें दुगु खः । ल्याटिन भाषां उगु शब्दया अर्थ ‘न्हूगु’ खः ।^{३४} आख्यान (फिक्शन) य् थ्व शब्द छयले ज्या यायेधुंकाः थुकिया अर्थ ‘न्हूगु वाखं’ धयागु जुल ।^{३५} अथे हे थ्व शब्दं समाचार, समाचारांश धयागु अर्थ नं कं । सामान्यकथं ‘समाचार’ धयागु अर्थया समान्तर शब्द ‘नोभला’ छगू न्हूगु कथंया वर्तमान व सत्यसम्बन्धी अर्थ थुइकीगु उपाख्यानात्मक वर्णन धयागु कनी ।^{३६}

अंग्रेजी भाषाया ‘नोभल’ शब्दया इतिहास उलि पुलां मजू । ‘द शर्टर इङ्गलिश डिक्शनरी’ कथं इ.सं. १४६० निसें थ्व शब्द दुगु न्ह्यथनातःगु दु ।^{३७} ‘इन्साइक्लोपेडिया अमेरिकाना’ सफुलिइ धाःसा ‘नोभल’ शब्द भिंखुगुगु शदीलय् इटालियन ‘नोभला’ पाखें अंग्रेजी भाषाय् रुपान्तर जुयाः वःगु खं च्वयातःगु दु ।^{३८}

‘नोभल’ आख्यान विधा (जेनर अफ फिक्शन) अन्तर्गत लाः ।^{३९} आख्यान वा फिक्शनं उपन्यासयात जक थुइकीगु मखु । थुकिया व्यापक अर्थ दु । थुकिं उपन्यासया नापनापं गद्य रोमान्स,

(ग) वामन शिवराम आष्टे, न्हापायागु हे ल्याः २ (ग) ।

^{३३} प्रतापचन्द्र प्रधान, नेपाली उपन्यास : परम्परा र पृष्ठभूमि, न्हापांगु पिथना, (दार्जीलिङ : दिपा प्रकाशन, वि.सं. २०४०), पौ ८ ।

^{३४} द न्यू इन्साइक्लोपेडिया ब्रिटानिका, भाग १३, भिन्त्याक्वःगु पिथना, (विलियम वेन्टन (पब्लिसर) १९४३-१९७३, हेलेन हेमिडगन वेन्टन (पब्लिसर) १९७३-१९७४), पौ २७७ ।

^{३५} इन्साइक्लोपेडिया अमेरिकाना, भाग २०, इन्टरनेशनल एडिशन (न्यूयोर्क : अमेरिकाना कर्पोरेशन, इन्टरनेशनल हेडक्वार्टर्स ५७५, लेक्सिङटन एभन्यू), पौ ५१० एफ ।

^{३६} जोसेफ टि. शिप्ले (सम्पा.), डिक्शनरी अफ वर्ल्ड लिटरेचर, (न्यूयोर्क : द फिलोसोफिकल लाइब्रेरी, १९४३), पौ ४०५ ।

^{३७} विलियम लिटिल, एच.डब्लू. फोर्लर, जे. काउत्सन (निर्माणकर्ता) सी.टी. अनिअन्स (रिभाइज्ड एण्ड एडिटर), द शर्टर इङ्गलिश डिक्शनरी, स्वकःगु पिथना, (अक्सफोर्ट एट द क्लारेण्डन प्रेस), पौ १३४१ ।

^{३८} इन्साइक्लोपेडिया अमेरिकाना, न्हापायागु हे ।

^{३९} द न्यू इन्साइक्लोपेडिया ब्रिटानिका, न्हापायागु हे, पौ २७६ ।

वर्णनात्मक काव्य (न्यारेटिभ पोएट्री) व नाटकयात तकं थुइकी १४० उकिं 'फिक्शन' थ्व फुक्कया अर्थ दुगु समष्टि शब्द खः । इतिहास व तथ्यपूर्ण यथार्थ स्वयां कल्पनां निर्माण यानातःगु वर्णनात्मक बाखंयात सामान्यतः 'फिक्शन' धाइ । थुकिइ नं विशेष यानातः गद्य बाखं व उपन्यासयात 'फिक्शन' या प्रयोग यानातइ अले सामान्यतया गबलें गबलें 'नोभल' या पर्यायवाचीया रूप्यु नं प्रयोग याःगु दु १४१ दसुया लागि हेनरी जेम्सया 'द आर्ट अफ द फिक्शन', हडसनया 'द स्टडी अफ प्रोज फिक्शन' यात कायेफु ।

शुरुइ न्हूगु समाचार, समाचारांश व छगूकथंया चीहा बाखं धयागु अर्थ थुइकीगु जूसां आः 'नोभल' शब्दं साहित्यया छगू निश्चित प्रकार (टाइप) वा विधा विशेषयात थुइकी १४२

उपन्यास ईया लिसेलिसें हिलावयाच्चंगुलिं थौतक थुकिया छगू सार्वभौम व सार्वकालीन परिभाषा जन्म जुइफुगु मद्दिनि । उकिं थीथी इलय् थीथी विद्वानपिंसं बियातःगु परिभाषा नं पाःगु खनेदु । पाश्चात्य साहित्यया प्रभावय् लिपा पूर्वीय साहित्यय् नं उपन्यास च्वयेगु ज्या शुरु जुसेलि पूर्वीय साहित्य चिन्तकपिंसं नं उपन्यासया परिभाषा विइगु यात । उपन्यासयात बांलाक सीकेत इपिं विद्वानपिंसं बियातःगु परिभाषा अध्ययन यायेगु आवश्यक जुइ ।

पाश्चात्य विद्वान्पिनिगु मिखाय् उपन्यासया परिभाषा -

- (१) हेनरी जेम्सया बिचाःकथं - “‘उपन्यास’ धैगु अत्यन्त स्वतन्त्र, अत्यन्त छ्वासुगु व अत्यन्त विराट साहित्य रूप खः ।” (The most independent, most elastic, most prodigions of literary forms.) वय्कलं धयादिल - उपन्यासया अस्तित्वया छगू जक कारण थ्व ख कि थुकिं जीवनया प्रतिनिधित्व यायेगु प्रयास याइ । (The only reason for the existence of novel is that it does attempts to represent life.)^{४३}
- (२) राल्फ फक्सं (Ralph Fox) उपन्यासयात थःगु आधुनिक बुर्जुवा समाजया महाकाव्यात्मक कलाया स्वरूप धका थुइकाः थ्व समाजया युवाकालय् थ्वयागु पूरा विकास जुल अले भीगु थःगु हे इलय् नं बुर्जुवा समाजया हास जुल नं थुकियात छुंकथं नं प्रभावित यायेमफु । नोवेल बुर्जुवा साहित्यया सर्वश्रेष्ठ प्रतिनिधि रूप साहित्यिक सृष्टिजक मखु बरु थ्व उकिया महानतम् श्रृष्टि खः । थ्व कला छगू न्हूगु स्वरूप खः । (The novel is the epic art form of our modern bourgeois society, it reached its full stature in the youth of that society and it appears to be affected with bourgeois society's decay in our own time not only is the novel the most typical creation of bourgeois literature, it is also its greatest creation. It is new art form.)^{४४}

^{४०} अनेष्ट ए वेकर, न्हापायागु हे, पौ १२ ।

^{४१} एम.एच. अब्राम्स, अ ग्लोसरी अफ लिटरेरी टर्मस, स्वक्वःगु पिथना (मद्रास : म्याक्मिलन इन्डिया, १९९२) पौ ५९-६० ।

^{४२} द अक्सफोर्ड इङ्गलिश डिक्शनरी, भाग ७, (लण्डन : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस, अमेन हाउस, १९३३), पौ २४१ ।

^{४३} हेनरी जेम्स, द हाउस अफ फिक्शन, (लण्डन : रुपर्ट हर्ट डेभिस, १९५७), पौ २५ ।

^{४४} राल्फ फक्स, द नोवेल एण्ड द पीपल, (लण्डन : द कोवेल्ट पब्लिशिङ्ग कं. लिमिटेड, १९४४), पौ २० ।

- (३) वय्कलं बियादीगु उपन्यासया परिभाषा मेगु थथे दु - “उपन्यास कोरा कथात्मक गद्य मखु, थ्व ला मानव जीवनया गद्य खः । उपन्यास कला हे न्हापांगु कला खः, गुकिं मनूया सम्पूर्ण जीवनया अभिव्यक्ति यायेगु प्रयास याइ ।” (The novel is not merely fictional prose, it is the prose of man's life, the first attempt to take the whole man and given him expression.)^{४५}
- (४) ई.एम. फोस्टर (E.M. Foster) या विचाःकथं - न्येद्वः (५०,०००) शब्द स्वयां अप्ठः दुगु काल्पनिक गद्य रचना उपन्यास खः । (Any fictitious prose work over 50,000 words.)^{४६}
- (५) इरा वुल्फर्ट (Era Wolfert) यागु विचाःकथं - उपन्यास सक्रिय मानव जीवनया भाषाय् भावया गद्यानुवाद खः । गद्यानुवाद नं थुलि विशुद्ध जुइमाः ताकि उकिं पाठकपनिगु ज्ञान बृद्धि जुइमाः । (They (novels) are prose translations ideas into the language of human life being lived the translation must be made with such an accuracy as to increase the reader's knowledge of his ownself.)^{४७}
- (६) वाल्टेयर एलेनं धयादिल - “जिं नोवेलया परिभाषा विइगु कुतः यायेमखु । छायाःसा गुगु ज्याय् प्रत्येक आलोचकत असफल जुइ अन जिं थः सफल जुइ धका गथे धाये ?” (I shall not attempt to define the novel, for where every one else has failed it is impossible that I would succeed. I am going to assure that novels are mainly about people.)^{४८}
- (७) डेविड बी. गुराल्निक (David B. Guralnik) - “तःहाकःगु काल्पनिक गद्यात्मक विवरण उपन्यास खः, गुकिइ मानव-जीवन, इमिगु भावना, विचार व ज्याया जटिल वस्तु वा घटनात समावेश जुयाच्चनी ।” (A relatively long fictions prose narrative with a more or less complex plot or pattern of events about human beings, the feelings the thoughts, actions.)^{४९}
- (८) डब्लु.एच. हडसन (W.H. Hudson) - “भीसं खनाच्चना कि उपन्यासया अस्तित्व व रुचि न्हायाथाय् नं मिसा व मिजंतय्गु जीवनया लिस्सें मानवीय ज्या वा भावनाया भव्य चित्रण यायेगु जुयाच्चंगु दु ।” (We have already seen that the novel owes its existence to the interest which men and women everywhere and at all times have taken in men and women and in the great panorama of human passion and action.)^{५०}

^{४५} व हे, पौ २० ।

^{४६} इ.एम. फोस्टर, आस्पेक्टस् अफ द नोवेल, (लण्डन : पेडगुइन बुक्स, १९८८) पौ ९ ।

^{४७} इरा वुल्फर्ट, द राइटर्स बुक, (न्यूयोर्क : हार्पर एण्ड ब्रदर्स, १९५०), पौ ८ ।

^{४८} वाल्टर एलेन, रीडिड ए नोवेल, (लण्डन : फोनिक्स हाउस लिमिटेड, १९५६) पौ १५ ।

^{४९} डेविड बी. गुराल्निक, वेब्सटर्स न्यू वर्ल्ड डिक्शनरी, (कलकत्ता : इण्डियन एडिशन, १९७०), पौ ९७४ ।

^{५०} डब्लु एच. हडसन, एन इन्ट्रोडक्शन टु द स्टडी अफ लिटरेचर, (न्यू दिल्ली : कल्याणी पब्लिसर्स, दरियागंज, १९४४), पौ १२९ ।

- (९) अस्टिन वारेन (Austin Waren) व रेने वेलेक (Rene Wellek) पिनिगु विचाःकथं उपन्यास धैगु बनावटी इतिहास खः । (Novel is fictitious history.)^{५१}
- (१०) हेनरी फिल्डिङ (Henry Fielding) - “सुखान्त गद्यमय महाकाव्य उपन्यास खः ।” (Comic epic in prose.)^{५२}
- (११) जोसेफ वारेन बीच (Joseph Waren Beach) - “मानव स्वभावया गहन अध्ययन हे उपन्यासया न्हापांगु लक्ष्य खः ।” (The primary end of fiction is the study of human nature in the concrete.)^{५३}
- (१२) जर्ज अर्वेलं उपन्यासयात “दक्कसिवे अराजकतावादी साहित्य-रूप” (The most anarchial of all forms of literature) धयादिल ।^{५४}
- (१३) एच.जी. वेल्स (H.G. Wells) जुं उपन्यासयात केवल 'Harmless opiate for vacant mind hours' धयादिल ।^{५५}
- (१४) मेरियम कफर्ड (Mariam Crowford) जुया विचारय् उपन्यास धात्थें हे म्हिचाप्याखं (Pocket Theatre) खः ।^{५६}

२.१.४ नेपाली साहित्यय् उपन्यासया परिभाषा -

- (१) चक्रपाणि चालिसे - “तःहाकःगु साहित्यिक बाखं उपन्यास खः ।”^{५७}
- (२) बालचन्द्र शर्मा - “उपन्यास अप्वः अध्याय वा खण्डय् च्वइगु तःहाकःगु साहित्यिक बाखं खः ।”^{५८}
- (३) नेपाली बृहत शब्दकोश - “यको अध्याय वा खण्डय् च्वइगु तःहाकःगु साहित्यिक बाखं व चरित्रप्रधान गद्य महाकाव्य हे उपन्यास खः ।”^{५९}

- ^{५१} अस्टिन वारेन व रेने वेलेक, थ्योरी अफ लिटरेचर, (लण्डन : जोनाठन क्याप, १९६१), पौ २५ ।
- ^{५२} सी.जे. रसन, हेनरी फिल्डिङ, प्रोफायल्स इन लिटरेचर, (दिल्ली : विकास पब्लिकेशन्स, दरियागंज, अंसारी रोड, १९६९), पौ १४ ।
- ^{५३} जोसेफ वारेन बीच, द ट्वेन्टीथ सेन्चुरी नोवेल : स्टडीज इन टेक्निक, १९५६, पौ ७४ ।
- ^{५४} डा. बदरीदास, हिन्दी उपन्यास पृष्ठभूमि और परम्परा, (कानपुर : ग्रन्थम, १९६६), पौ ९० ।
- ^{५५} प्रो. विश्वनाथ प्रसाद, कला एवं साहित्य : प्रवृत्ति और परम्परा, (पटना : विहार हिंदी ग्रन्थ अकादमी, १९७३) पौ १२६ ।
- ^{५६} डा. शान्ति स्वरूप गुप्ता, पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धान्त, (दिल्ली : अशोक प्रकाशन, १९६५) पौ १८७ ।
- ^{५७} चक्रपाणि चालिसे, नेपाली बगलीकोश, निक्वःगु पिथना, (यें : सा.प्र., २०२४), पौ २० ।
- ^{५८} बालचन्द्र शर्मा (सम्पा.), नेपाली शब्दकोश, न्हापांगु पिथना, (यें : रायल नेपाल एकेडेमी, सं. २०१९), पौ ११८ ।
- ^{५९} बालकृष्ण पोखरेल (निर्देशक), वासुदेव त्रिपाठी व वल्लभमणि दाहाल (विशेषज्ञ सम्पा.), कृष्णप्रसाद पराजुली (सम्पा.), गोपीकृष्ण शर्मा (सह सम्पा.), हर्षनाथ भट्टराई (सहायक सम्पा.), नेपाली बृहत शब्दकोश, (यें : नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, २०४०), पौ १५२ ।

- (४) दयाराम श्रेष्ठ - “बहुविध संरचनात्मक एकाइपाखें हरेक अंग थवंथवय् श्रृंखलावद्ध जुया निश्चित मूल्य प्राप्त याःगु व व्यापक परिधि दुनेया ई व थाय् दुने विस्तारित जूगु कला सौन्दर्ययुक्त कथात्मक गद्ययात उपन्यास धाइ ।”^{६०}
- (५) हिमांशु थापा - “उपन्यास गद्यं च्वयातःगु उगु विधा खः, गुकिइ मानव जीवनया न्यून तर सम्पूर्ण पक्ष व सम्बद्ध परिवेशया प्रस्तुति जुगु दइ ।”^{६१}
- (६) केशव प्रसाद उपाध्याय - “उपन्यास चरित्र व घटनाया माध्यमं समाजया पिने व दुनेयागु रूप व अवस्थायात चित्रण यायेगु सुनियोजित कथानक व निश्चित आयाम दुगु गद्यमय आख्यान खः ।”^{६२}

नेपालभाषा साहित्यया नांदंम्ह समालोचक प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठया विचारय् “उपन्यास कनेगु नाटक खः अर्थात् नाटकं छुं खँ दबुली क्यंसा व हे खँ उपन्यासं कनी अले मेगु कथं धायेसा उपन्यास थौया युगया नाटक खः, नाटकया न्हूगु रूप खः ।”^{६३}

उपन्यासया थुपिं थीथी परिभाषायात अध्ययन यायेबलय् थीथी विद्वान्पिनिगु थीथी विचाःत दयाच्वंगु खंकेफु । थुपिं परिभाषात गुलिं थौकन्हेयात ल्वः जूसा गुलिं परिभाषात थौया सन्दर्भय् उपन्यासयात पूर्वक अर्थ बिइमफुगु खनेदु । उपन्यासयात परिभाषित यायेगु ज्याय् गनं परिभाषात थुकिया स्वरूप, गनं लक्षण व गनं उपन्यासया अंगत मध्ये गुगुं छगूयात वः बियातःगु दु । गथे पाश्चात्य विद्वान् फिल्डिडं उपन्यासयात “सुखान्त गद्यमय महाकाव्य” धाल, आधुनिक उपन्यास अध्ययन यायेबलय् उपन्यास धयागु सुखान्त जक जुइमखु, दुःखान्त उपन्यास नं सुखान्त उपन्यास थें लोकप्रिय व प्रतिष्ठित जूगु दु ।

अथे हे गुलिं परिभाषाय् उपन्यासया बन्धनहीनताय् जोड बियातःगु दु । अवश्य नं उपन्यास छ्वासुगु व छुं कथं निर्वन्ध कथंयागु खः । तर थुकिया नं निश्चित नियमत दु । व हे नियमकथं उपन्यास मेमेगु साहित्यिक विधा लिसे पानाच्वंगु खः ।

गुलिं परिभाषाय् उपन्यासया आयामयात जोड बियातःगु दु, गथे - “तःहाकःगु साहित्यिक बाखं”, “यक्को तःहाकःगु बाखं” इत्यादि । तर गुलि तःहाकःगु बाखं धयागु खँय् छुं निष्कर्ष मदु । तर फुक्क परिभाषायात छथाय् मुंकाः धायेमाःसा थथे धायेफु -

“उपन्यास धैगु भरायधंगु दबू खः, गन उपन्यासकारं गद्यया भाषां पात्रतय्त सिर्जना यानाः इमिगु दथुइ अले गबलें गबलें थः हे नं दं वयाः वाद-विवाद-संवाद यत्थे याकाः थःगु खँ पूर्वका तइ ।”^{६४}

^{६०} दयाराम श्रेष्ठ व मोहनराज शर्मा, नेपाली साहित्यको संक्षिप्त इतिहास, निक्वःगु पिथना (यें : साभा प्रकाशन, २०४०) पौ ९७ ।

^{६१} हिमांशु थापा, साहित्य परिचय, निक्वःगु पिथना, (यें, साभा प्रकाशन, २०४२), पौ १२२ ।

^{६२} केशव प्रसाद उपाध्याय, चवयल्याः २ (ख), पौ १५० ।

^{६३} प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठ, समालोचनाया सिद्धान्त, (यें : च्वसापासा, ने.सं. १०८८), पौ ६४ ।

^{६४} चन्द्रमान वज्राचार्य, सिर्जनाया विवेचना, (किपू : जनचेतना प्रकाशन, ने.सं. १११७), पौ ७० ।

थ्व परिभाषायात बुँदागत रुप थुकथं क्यनेफु -

- (१) उपन्यासया क्षेत्र व्यापक जूगुलिं सामान्यतः थ्व तःधं जुइ ।
- (२) उपन्यास गद्यं च्वयातःगु बाखं-साहित्य खः ।
- (३) पात्रत अप्वः दइ अले इमिगु ज्याखँ व घटनाय् वर्णन दइ ।
- (४) पात्रतयूत थःथःगु खँ यक्को ल्हाकाः तइ ।
- (५) उपन्यासकार थः हे नं उपन्यासय् वयाः खँ धाः वयेफु ।
- (६) उपन्यासय् यथार्थ जीवन अर्थात् युगवोधया चित्रण दयाच्वनी ।
- (७) थ्व थःथवय् हे पूवना च्वनी ।

अन्तय् उपन्यासया बारे थथे धाये- उपन्यास-साहित्य मनु जीवनया व्याख्या व आलोचना खः । उकिं थ्व शाश्वत जुइ, चिरन्तन जुइ । उपन्यासया माध्यमं उपन्यासकारतय्सं थःगु जीवनया अनुभूति लिखित रुपं च्वयाः उकिया रसास्वाद व्वमिपिन्त याकी ।

२.२ शिल्पविधि

शिल्पविधिया शाब्दिक अर्थ छुं वस्तु दयेकेगु ढंग अथवा तरीका खः । छुं नं वस्तु दयेकेत छु छु विधि अथवा प्रक्रिया दयाच्वनी, इपिं फुक्कसित शिल्पविधि धाइ । अःपुगु भासं धायेगु सा “शिल्प’ या अभिप्राय ल्हातिं छुं वस्तु दयेकेगु अथवा दस्तकारी या कारीगरी खः ।”^{६५} साहित्य अथवा कलाया सन्दर्भय् प्रयोग जुइबलय् शिल्पविधिया अर्थ साहित्यिक कृति अथवा कलात्मक वस्तु च्वयेगु ढंग अथवा तरीका जुइ । कलाया रचनाय् गुगु तरीका, ढंग वा विधिया उपयोग यानातइ, व हे उगु कलाया शिल्पविधि खः । दसुया लागि सुं चित्रकारं सुं छम्ह फ्वगिंया अत्यन्त दीनभावं जाकि निगःचा फ्वनाच्वंगु चित्रण यायेमास्ति वः । वयात उकथं दीनभावं चित्र च्वयेत वं त तप्यंक बेक्वय्क अले थीथीकथंयागु रंगं व फ्वगिंयागु अजाःगु हे आकृति दयेकी, गुगु ख्वाः खंपिनिंगु नुगलय् उम्ह फ्वगिंया दीनभाव लुयावइ । थुगु भावाभिव्यक्तिया लागि चित्रकारं गुगु ढंगया ध्वः कियाः रंग तइ, वस्तुतः, व ढंग हे उगु चित्रया शिल्पविधि खः ।^{६६}

२.२.१ संस्कृत-साहित्यय् ‘शिल्प’ शब्दया प्रयोग व अर्थ

संस्कृत वाङ्मयय् ‘शिल्प’ शब्दया प्रयोग यक्को अर्थय् छ्यलातःगु दु । ‘ऐतरेय-ब्राम्हण’ य् द्योया रचनायात ‘देव-शिल्प’ अले मनूया श्रृष्टिया लागि ‘एतेषाम् वैशिल्पानाम् अनुकृति’ धयातःगु दु । वात्स्यायनं ‘शिल्प’ या अन्तर्गत ख्वीप्यंगू कलाया खँ न्हयथनातःगु दु । ‘मनुस्मृति’इ थ्व शब्दया प्रयोग कला-कौशलया अर्थय् जुयाच्वंगु दु । ‘कौषीतकि’इ प्याखं-म्येया लिस्सें ‘शिल्प’ यात न्हयथनातःगु दु । भरतमुनिं ‘नाट्यशास्त्र’य् कला व शिल्पयात काव्यया अंगांगी जक धाल । थुपिं थीथी खँपाखें थ्व खँ सिइदु कि ‘शिल्प’ शब्दया प्रयोग मुख्य यानाः निगू अर्थय् जुयाच्वंगु दु - (१) कौशलपूर्ण रचनाया अर्थय् (२) नृत्य-मृदंग-वादन, मूर्ति-निर्माण आदि थीथी कलाया अर्थय् । थुपिं निगुलिं अर्थय् संस्कृत कोशकारपिसं व साहित्यकारपिसं मुख्य यानाः न्हापांगु अर्थयात हे अप्वः यानाः स्वीकार यानातःगु दु । अप्वः विद्वान्पिसं ‘शिल्प’ शब्दयात रचना, क्रियाकौशल व कला-कौशलया

^{६५} बृहत् हिन्दी-कोश (वनारस : ज्ञानमंडल लिमिटेड), पौ १२३९, १३३४ ।

^{६६} डा. (श्रीमती) ओम शुक्ल, हिन्दी-उपन्यास की शिल्पविधि का विकास,

(कानपुर : अनुसन्धान प्रकाशन, १९६४), पौ १-२ ।

अर्थय् हे स्वीकार यानातःगु दु । उकिं निष्कर्षय् थ्व धायेफुकि 'शिल्प' शब्दया मुख्य अर्थ रचना (क्रिया) व रचना (क्रिया) या कुशलता खः ।^{६७}

२.२.२ अंग्रेजी-साहित्यय् 'शिल्प' शब्दया प्रयोग व अर्थ

'शिल्प' शब्दया लागि थीथी विद्वान्पिसं थीथी अंग्रेजी शब्द छ्यलावयाच्चंगु दु । कार्ल एछ ग्रेवों 'शिल्प' यात 'टेकनीक' (Technique) शब्द प्रयोग यात धाःसा पर्सी लब्बकं 'क्राफ्ट' (Craft) शब्द प्रयोग यात । थुपिं शब्द बाहेक 'शिल्प' यात 'फर्म' (Form) एडविन म्यूर 'स्ट्रक्चर' (Structure), 'आर्ट' (Art), 'अभिव्यञ्जना' (Expression), 'पेटर्न' (Pattern), 'डिजाइन' (Design) रिद्म, सर्फेस इत्यादि शब्द छ्यलेगु यानावयाच्चंगु दु । मूल खँ थ्व दु कि 'शिल्प' शब्द थुपिं मध्ये गुगु अंग्रेजी शब्दया अनुवाद खः ?

अंग्रेजी भाषाया टेकनीक (Technique) शब्दया पर्यायकथं 'शिल्प', 'शिल्प-विधि', 'शिल्प-विधान' स्वंगू रूपयात नं छुं मपाःगु अर्थय् यक्को छ्यलेगु यानाच्चंगु दु ।

डा. लक्ष्मीनारायण लाल, डा. सत्यपाल चुध अले डा. प्रेम भटनागरपिसं थ-थःगु शोध प्रबन्धय् शिल्प अथवा शिल्पविधियात अंग्रेजीया टेकनीकया अनुवाद धका धयादीगु दु । डा. लक्ष्मीनारायण लालजुं - "शिल्पविधिया बोध अंग्रेजीया टेकनीक शब्दं जुयाच्चंगु दु ।"^{६८} धका धैदिल । डा. सत्यपाल चुधं धयादिल - "शिल्प-विधि अंग्रेजीया टेकनीक शब्दया हिन्दी रूप खः ।"^{६९}

डा. प्रेम भटनागरया बिचाःकथं - "शिल्प अंग्रेजीया प्रसिद्ध शब्द टेकनीकया हिन्दी अनुवाद खः ।"^{७०} लिपा वय्कः शिल्पविधियात 'फर्म' या पर्याय धका थुइका दिल ।^{७१} तरगुलिंसिगु बिचाकथं - 'शिल्प' शब्द 'टेकनीक' या पर्यायवाची जुइ फैमखु । 'टेकनीक' या अर्थ खः प्रविधि, प्रविधि अर्थात् विधि विशेष, छुं ज्या पूर्वक सिधयेगुया विधि । टेकनीक शब्दं छुं कथं यांत्रिकताया नं बोध याइ । प्रायः टेकनीक शब्दया प्रयोग पूर्व-निर्धारित नियम अनुरूप ज्या यायेगुया पद्धतिलिसे सम्बन्ध जू ।^{७२} तर थुकिया अःखः 'शिल्प' य् यांत्रिकताया अभाव जुयाच्चनी । 'शिल्प' छुं नं पूर्व निर्धारित नियमया अवहेलना याइ । 'शिल्प' परम्पराया ल्यू ल्यू वनीमखु । गथे प्रत्येक कृतिया विषयवस्तु भिन्न जुइ व हे कथं कृतिया शिल्प नं विशिष्ट जुयाच्चनी ।

'टेकनीक'य् प्रयोग यायेगुया ढंगय् औपचारिक नियम दयाच्चनी, जब कि शिल्पय् टेकनीकया निरन्तर विकास जुयाच्चनी । शिल्प-अवधारणा छगू जीवन्त अवधारणा खः ।^{७३}

'शिल्प' शब्दया अर्थ तसकं व्यापक जू । थुकिइ थीथी पद्धति विधि व प्रक्रियाया लिसें थुकिइ कलात्मक सौन्दर्य व उकिया सिद्धिया लागि छ्यलातःगु फुक्ककथंया ज्याभःत नं दयाच्चनी ।

^{६७} डा. कमल किशोर गोयन्का, प्रेमचंद के उपन्यासों के शिल्प-विधान, (दिल्ली: सरस्वती प्रेस, १९७४) पौ १४ ।

^{६८} डा. लक्ष्मीनारायण लाल, हिन्दी कहानियों का शिल्पविधि का विकास, पौ २ ।

^{६९} डा. सत्यपाल चुध, प्रेमचन्दोत्तर उपन्यासों की शिल्पविधि, (इलाहाबाद: इकाइ प्रकाशन, १९६८), पौ १ ।

^{७०} डा. प्रेम भटनागर, हिन्दी उपन्यास शिल्प: बदलते परिप्रेक्ष्य, (जयपुर: अर्चना प्रकाशन, १९६८), पौ १० ।

^{७१} ओम प्रकाश शर्मा, जैनेन्द्र के उपन्यासों के शिल्प, (दिल्ली: पांडुलिपि प्रकाशन, १९७५), पौ १२ ।

^{७२} व हे ।

^{७३} व हे, पौ १३ ।

अंग्रेजी भाषाया 'आर्ट' शब्दया पर्यायकथं 'कला' शब्द खः । 'कला' शब्दया प्रयोग व्यापक व संकुचित यानाः निगू दृष्टिं जुयाच्चंगु दु । व्यापक अर्थय् 'कला' मानव-हृदयया विभिन्न अभिव्यक्तिया पर्याय खः, गुकिया अन्तर्गत काव्य, संगीत, नृत्य, चित्रकारी आदि फुक्क कला लाः वः । संकुचित अर्थय् कलाया सम्बन्ध कौशललिसे खः, गुगु पाखें कवि अथवा कलाकार थःगु भाव अथवा विचारयात रुपया आकार विइ । थ्व दृष्टिं थ्व कला 'शिल्प' या वाचक खः, गुकियात अंग्रेजी 'क्राफ्ट' धका धाइ ।^{७४}

डा. सिद्धनाथ कुमारजुया विचारय् कला व शिल्प व हे मखु, निगू पाः । कला बाह्य उपकरणया माध्यमं अनुभूति भावनाया अभिव्यक्ति खः, अमूर्तयात मूर्त रुप विइगु खः, निराकारयात साकार यायेगु खः । काव्य-संगीत, चित्र आदि कला खः । शिल्प कुशलता खः, गुगु पाखें वस्तु वा कृतिइ सौन्दर्य सृष्टि याइ ।^{७५}

गुलिसिनं अंग्रेजीया क्राफ्ट शब्द हे वास्तवय् शिल्पया पर्याय धका थुइकीपिं नं दु । मौनिर विलियम्स, आप्टे, डा. रघुवीर आदिपिसं शिल्प शब्दया पर्याय 'क्राफ्ट' शब्दयात हे थुइकाच्चंगु दु । संस्कृत व अंग्रेजी भाषाय् शिल्प व क्राफ्ट शब्दया व्यापक व संकुचित अर्थ समान रुपं दु अले निगुलिइ नं 'कौशलपूर्ण रचना' या अर्थय् स्वीकार यानातःगु दु ।^{७६}

अंग्रेजी भाषाया 'एक्सप्रेसन' शब्दयात 'शिल्प' शब्दया पर्यायया रुपय् स्वीकार यायेगु संभव जुइमखु । 'एक्सप्रेसन' शब्दयात अभिव्यंजना व 'अभिव्यक्ति' निगू शब्द छ्यलावयाच्चंगु दु । 'एक्सप्रेसन' शब्दय् कौशल व व्यंजनाया भाव मदु । उकिं थ्व शब्दया पर्यायया रुपय् 'अभिव्यंजना' व शिल्प निगूयां उत्थें प्रयोग जुइफैमखु । 'अभिव्यंजना' शब्दय् व्यंजनाया ध्वनि दु अले कौशलया भाव दुसुनाच्चंगु दु । उकिं 'एक्सप्रेसन' शब्द 'शिल्प' शब्दया पर्याय जुइफै मखु ।^{७७}

मेगु शब्द 'फर्म' नं 'शिल्प' या अभिप्राय प्रकट यायेत विशेषतः काव्यय् आपालं छ्यलेगु याः । तर 'फर्म' यात 'रुप', 'आकार' अथवा 'रुपाकार' धायेगु प्रचलन दु । डा. प्रेम भटनागरं थःगु शोध-प्रवन्धय् रुप, रुपाकार अले डा. सत्यपाल चुधं रुपाकार शब्द हे 'फर्म' या पर्यायवाचीया रुपय् छ्यलातःगु दु ।^{७८}

शिल्प छगू तःधंगु साधन व प्रमुख भाग खः । शिल्प 'फर्म' थें रुप, आकार, रुपाकारया जक प्रक्रिया मजुसे पूर्ण व सफल कलात्मक अभिव्यक्तिया निम्तिं छ्यलीगु थीथी विधि व प्रविधिया पुचः खः । तर 'फर्म' शिल्पया अभिप्रायकथं मजुसे अपूर्ण व अपर्याप्त जू । उकिं 'फर्म' शिल्पया हे छगू अंग खः ।

'स्ट्रक्चर' शब्दयात अप्वःसिनं 'संरचना' शब्द छ्यलेगु याः । संरचनाया सम्बन्ध रचनाया गठन-पक्ष लिसे दु । थुगु अर्थ - 'स्ट्रक्चर' शब्द 'शिल्प' या यक्को लिक्क लाः वः ।^{७९}

^{७४} डा. मनमोहन गौतम, सुर की काव्य - कला, (दिल्ली : भारतीय साहित्य मन्दिर, १९५८), पौ १०-११ ।

^{७५} डा. सिद्धनाथ कुमार, हिन्दी एकांकीका शिल्पविधिका विकास, (शोध प्रवन्धः कानपुर ग्रन्थम्, १९६६), पौ ६ ।

^{७६} कमल किशोर गोयन्का, न्हापायागु हे, पौ १६ ।

^{७७} व हे, पौ १५ ।

^{७८} ओम प्रकाश शर्मा, न्हापायागु हे, पौ १४ ।

^{७९} व हे, पौ १५ ।

थुकथं 'शिल्प' यात अंग्रेजी शब्द यक्को छ्यलातःगु दु । तर भीसं उपन्यासया शिल्पया लागि अंग्रेजीया छुं पारिभाषिक शब्द दयेके फैमखु । छायाधाःसा छुं निश्चित वस्तुया जक पारिभाषिक शब्द दइ, उपन्यासया वनावट थें अनिश्चित गतिमान अले हवाई वस्तुया निश्चित पारिभाषिक शब्द दैमखु ।^{५०}

२.२.३ वस्तु व शिल्पया सम्बन्ध

मनूया अनुभूति व मनोभाव मेपिन्त कनेमास्ति वइगु अले कनीगु स्वाभाविक प्रवृत्ति खः । साहित्यया सिर्जना थुगु हे हेतुं जुइगु खः । छुं नं साहित्य वा कलाय् वस्तु व शिल्प निगू मूलभूत पक्ष दयाच्चनी । थ्व सत्य खँ खः कि थ्व छता हे मखु, निता खः । अथेसां थ्व निताया दथुइ तसकं क्वातुगु स्वापू अनिवार्यकथं दया हे च्वनी । वस्तु व शिल्पया निरपेक्ष स्वतन्त्र सत्तायात स्वीकार यायेगु व इमित छगू लिसे अलग याना स्वयेगु छगू अवैज्ञानिक दृष्टिकोण या परिचय खः । वस्तु व शिल्प अभिन्न खः, थ्व निगूयात पृथक याये फैमखु । धेवाया निपाः ख्वाःपाः थें हे थ्व निगूया सम्बन्ध खः । वस्तुपाखें शिल्प स्वतन्त्र जुइमखु । वस्तुपाखें अलग शिल्पया कल्पना नं जुइमखु । शिल्पया सार्थकता हे वस्तुयात ल्वयेक जुइगु खः । वस्तुतत्वया अन्तर्गत कथासूत्र, मुख्यकथानक, प्रासंगिक कथा, अन्तर्कथा व विभिन्न घटनात वइ धाःसा शिल्पया अन्तर्गत वस्तुगठन योजना, चरित्रांकन विधि, संवाद परिकल्पना, वातावरण नियोजन, विचार संचालन अले भाषा व शैली तत्व नियोजित जुइ । उन्नयथार्थतः छगू च्वन्ह्याःगु साहित्य जुइत वस्तुया नापनापं उकियात ल्वःगु शिल्पया नं उत्तिकं हे महत्व दयाच्चनी । थथे खःसां साहित्यिक सफलताया लागि विषयवस्तु व शिल्प थ्व निता मध्ये गुगुया महत्व अप्वः दु धैगु खँय् तःहाकःगु थीथी विवाद आःतकं ल्यनाच्चंगु दनि । पाश्चात्य विद्वान्पिन्सं थ्व निगूया दथुइ गुगु प्रधान/अप्रधानया बारे थःपिनिगु बिचाः प्वंकातःगु दु । गन रुप दइ अन वस्तु नं द हे दइ । गन वस्तु दइ अन रुप नं द हे दइ ।

२.२.४ वस्तुयात स्वयां शिल्पयात अप्वः महत्व बियादीपिनिगु धारणा-

हेनरी जेम्स थःगु बिचाः थुकथं तल -“रुपाकार उगु सीमा तक वस्तु खः कि उगु विना पूर्णतः वस्तु मखु ।”

ए.ए. मेंडिलोवजुं धयादिल -“टेकनीक मदयेकं वस्तु दैमखु अले उपन्यासया कलात्मक मूल्य टेकनीक विशेष्य निर्भर जुइ । छायाधाःसा छगू टेकनीक विषय हे विशिष्ट वस्तुया लागि मदयेकं मगाःगु जुइ । उकिं वय्कःया मान्यता दु कि गुलि उपन्यास दु, उलि हे टेकनीक दु ।”^{५२}

मार्क शोररं धयादिल -“भीसं टेकनीकया बारे खँल्हाये धुनेवं भीसं लगभग फुक्क खँ ल्हाये धुंक्गु जुइ ।”^{५३}

वयकः विद्वान्पिन्सं शिल्पयात वस्तुयात स्वयां अप्वः महत्व बियादीगु दु । हेनरी जेम्सया धापू अवश्य नं अतिवादी खः छायाधाःसा रुपाकार (Form) मदयेकं विषयवस्तु सर्वथा दै हे मखु धका

^{५०} डा. गोपाल राय, उपन्यास का शिल्प, (पटना : विहार हिंदी ग्रंथ अकादमी, १९७३), पौ ५ ।

^{५१} डा. प्रेम भटनागर, न्हापायागु हे, पौ १४ ।

^{५२} ए.ए. मेण्डिलोव, टाइम एण्ड द नोवल, (लण्डन : पेटेर्नभिल लि.), पौ २३४-२३५ ।

^{५३} विलियम भान ओ कर्नर (सम्पा.), फर्मस् अफ मोडर्न फिक्सन, पौ ९ ।

धायेफै मखु । ए. ए. मेडिलोवजुं वस्तु विशिष्टताया लागि छगू विशिष्ट शिल्प माः धैगु खँ सहमत जूसां टेकनीक मदयेकं वस्तु दैमखु धैगु खँय् धाःसा सहमत जुइत थाकुइ । छगूधाःसा शिल्प दयेन्ह्यो हे वस्तु ला दयाः हे च्वनी । तर उकिं ठोस रुपया आकार कायेत जक असमर्थ जुइ ।

कार्ल ग्रेबों दृष्टिविन्दु (Point of view) यात महत्व बियाः धयादिल कि - “दृष्टिविन्दु उपन्यास संरचनाया आधारभूत सिद्धान्त खः । दृष्टिविन्दु कथं हे कथावस्तु, पात्र, वर्णन आदि रंग छ्यली ।”^{५४} गुकियात ग्रेबों दृष्टिविन्दु धाल उकियात हे आर्नल्ड बेनेट, पर्सी लब्बक, जे.डब्लु बीच, एच. डब्लू लेगट व लीविसं क्रमशः प्रमुख (मेन थीम), आशय (इन्टेन्सन), विषयया रुपय् विचार (आइडिया, ए सब्जेक्ट), वस्तु (मैटर) या नां बियाः उकियात रुपाकारया निर्धारक धका थुइकल ।^{५५}

उकिं छथ्वलं शिल्प हे व माध्यम खः गुगुपाखें वस्तुया रुपाकार दइ । रुपाकार मदयेकं वस्तु-सत्ताया कल्पना तकं यायेगु संभव मजू धका धायेगु छगू मान्यता खःसा मेगु शिल्प दयेन्ह्यो हे वस्तु ला दये हे धुंकी धैगु थ्व निगू मान्यता थौं तकं कायम हे तिनि ।

२.२.५ शिल्पयात स्वयां वस्तुयात अप्वः महत्व बियादीपिनिगु धारणा

थथे वस्तुयात स्वयां शिल्पयात अप्वः महत्व बियातःगु दुथें हे गुलिं विद्वान्पिन्सं विषयवस्तुयात अप्वः महत्व बियाः शिल्पयात गौण तायेकादीगु दु । धापू हे मुख्य वस्तु खः, शिल्प उकिया साधन जक तायेकीपिं अंग्रेजी विद्वान्पिं जेम्स स्कट, पर्सी लब्बक, व जोसेफ वारेन बीच खः ।^{५६} स्कट जेम्स ‘फर्म’यात कलाकारया नुगलं वस्तुइ आरोपित क्रमजक तायेकादिल ।^{५७} थ्व धापुतिइ शिल्पयात गौण महत्व बियातःगु स्पष्ट जू । शिल्प धैगु वस्तुइ पिने दयेकातःगु आकार मखु, न व कलाकारया नुगःया स्वतन्त्र इच्छाया अनुरूप खः । शिल्प वस्तुपाखें स्वतन्त्र मखु, वस्तुया अनुरूप जुइ । प्रत्येक विषयवस्तुं थःयात ल्वःकथं शिल्पया माग याइ । दसुया लागि - वस्तु यदि गांया जीवनयागु जुल धाःसा शिल्पय् नं उगु जीवनया सरलता, सुश्रृंखलता दयेमाः, यदि शहरया जटिल मनोर्वति उपन्यासया विषयवस्तु जुल धाःसा उकिया शिल्पय् नं जटिलता, विश्रृंखलता दयेमाः ।

चैत्यया आकार, मस्जिदया आकारप्रकार स्वयां पाइ । भुतू क्वथाया आकारप्रकार घनेगु क्वथा वा पूजा क्वथाया आकारप्रकार स्वयां पाइ । थ्व हे खँ उपन्यास वा मेमेगु कलाकृतिया खँय् नं लागू जू । उकिं कलाया रूप अथवा आकार सार्थकता विषयवस्तुकथं जुइ । साहित्यया छुं विषय बाखंया लागि जक जुइसा गुलिं विषय कविताया लागि, गुलिं उपन्यासया लागि जक जूसा गुलिं प्याखंया लागि जक ल्वःगु जुइ । यदि विषययात ल्वःकथं मच्चःसे पिनेया रूप योजनाय् मंदुथे हिलाः च्वल धाःसा व कृति कुरुप जुइ । थुकिं नं सिइकाः कायेफु विषयवस्तुपाखें प्रभावित जुयाः रूप पाइगु खः ।

^{५४} कार्ल एच ग्रेबो, द टेकनीक अफ द नोवेल, (न्यूयोर्क : चार्ल्स सेरिलर्स एण्ड सन्स, १९२८), पौ ८ ।

^{५५} ओम प्रकाश शर्मा, न्हापायागु हे, पौ २१ ।

^{५६} डा. योगेन्द्र बखशी, हिन्दी तथा पंजाबी उपन्यास का तुलनात्मक अध्ययन, (दिल्ली : शोध प्रबन्ध प्रकाशन, १९७६) पौ ३०९ ।

^{५७} जेम्स स्कट, द मेकिङ अफ लिटरेचर, (लण्डन : सेकर एण्ड वारबर्ग, १९५६), पौ ३०५ ।

वस्तु व शिल्प सम्बन्धी मार्क्सवादी धारणा नं. थन सिइकेगु आवश्यक जू । साहित्यया अन्तर्गत वस्तु व रुपया खँ न्हापानिसें साहित्य चिन्तनया छगू प्रमुख न्ह्यसःया रुपय् वयाच्वंगु दु, अले मार्क्सवादी चिन्तनय् थुकियात विशेष थाय् बियातःगु दु ।

प्रायः प्रत्येक मार्क्सवादी चिन्तकपिन्सं सुविधा दृष्टिं अलग अलगकथं अध्ययन यायेगु ज्याय् वस्तु व शिल्प अभिन्न खः अले थ्व हे अभिन्नतायात हे धात्थेंगु कला धका गौरव याइ । प्लेखानोव, लूनाचरस्की, कडवेल, राल्फ फक्स, हावर्डफास्त, ट्राटस्की, लुकाच, अन्स्ट फिशर अले न्हूपिं मार्क्सवादी विचारकपिनिगु विचारया अध्ययन यात धाःसा थ्व खँ अभिव्यक्ति जुयाच्वंगु खने दइ । थ्वय्कःपिनिगु विचाःकथं वस्तु छुं न छुं कथं रुपय् आकारय् हे अभिव्यक्त जुयाच्वंगु दई अले रुप नं अन्ततः छुं न छुं वस्तुया रुप जुयाच्वनी । उकिं मार्क्सवादीतय्सं वस्तुया लिसें शिल्प वा रुपयात उतिकं हे महत्व ब्यू । अथे खःसां नं व्यावहारिक विवेचनाया अन्तर्गत इमिसं कला अथवा साहित्यय् वस्तुतत्वयात हे प्रमुखता बियातल । प्लेखानोव वस्तु तत्वयात हे कला व साहित्यया मुख्य तत्व थुइका दिल । वय्कःया विचारय् वस्तुया अभावय् कलाया अस्तित्व सम्भव मदु, कोरा कलावाद व रुपवाद जक जुइ । कलावाद अथवा रुपवादया जन्म अबले जुइ, गवले रचनाकार उगु सामाजिक जीवनं थःयात पूरा हे अलग तइ, गुगु कलाया बीज - वस्तुया प्रधान स्रोत जुइ । सामाजिक जीवनं अलग जुइधुंकल कि वैत न जीवन्त संवेदना दइ, न अनुभव, भाव या विचार दइ । आत्म केन्द्रित रचनाकार थ्व क्षतिया पूर्तिया लागि कला व रुप तत्वया जाःगवयाः अले थःगु असामाजिक मनया अनर्गल स्थितियात वं अभिव्यक्त याइ, गुकिया छुं सामाजिक आकृति दइमखु । थुगु स्थितिइ कला साहित्यं थःगु वास्तविक गरिमां चुलुयावनी ।

थथे हे विचार क्रिस्टोफर कडवेलं नं प्रतिपादन यानादीगुदु । वयेकलं सामूहिक भावयात हे कविताया सत्यकथं मान्यता बियादीगु दु ।

लूनाचरस्कीं न्हूगु वस्तुं थःत ल्वःगु न्हूगु रुपया माग याःकथं पूवनाच्वंगु जुइमाः धका वस्तु तत्वयात हे प्रमुखता बियादीगु दु । हावर्ड फास्तया विचाःकथं - वस्तुतत्वया अभावय् साहित्य वा कला जीवित जुइत उकथं हे असंभव खः, गुकथं दुनेयाम्ह मनूया अभावय् वैगु पिनेया छेंगुतिं सासः ल्हाये फैमखु । अन्स्ट फिशरं नं वस्तुतत्वयात निर्णायक व प्राथमिक महत्वया स्वीकृति बियादिल । वय्कःया धापू दुकि - शासक वर्गं थःगु सिंहासनय् खतरा खनी अले वं वस्तु तत्वया उपेक्षा याना रुपतत्वयात प्राथमिकता बिइगु याइ, कारण थुकथं भ्रम बियाः वं थःगु सिंहासन सुरक्षित याना तयेगु म्हगस खंकी ।

मनू दयाच्वंतले प्रकृतिइ वैगु संघर्ष जुया हे च्वनी । वं प्रकृतिया शक्तिइ थः त्याकेगु कुतः यानाच्वनी, प्रकृतियात हिइकेगु क्रमय् स्वतः न्हू न्हूगु रुपत न्हयोने वइ, समाज व्यवस्था व सामाजिक जीवनय् न्हून्हूगु परिवर्तन वयाच्वनी अले कला व साहित्यया लागि वस्तुतत्वया निर्माण याइगु सामाग्रीयात छगू अक्षय स्रोत चाली । थ्व हे कारणं मार्क्सवादी साहित्यिक चिन्तकपिन्सं छसलं धायेगु यात कि गवले तक संसारय् मनूया सत्ता दयाच्वनी, कविता, कला व साहित्य नं जीवित

जुयाच्चनी । मनुतयगु न्हून्हुगु रुपया लिसें थुपिं नं थःगु आन्तरिक व बाह्य न्हून्हुगु पक्ष नं न्हयोने खनेदयाच्चनी । १८८

माक्सवादं थ्व खँय् वःविइ कि वस्तु व रुप छगू मेगु लिसे अलग व निष्क्रिय इकाइ मखु । वस्तुं रुपयात जन्म विइ । छगू मेगु लिसें सम्बद्ध व अविच्छिन्न खः, अले प्राथकता वस्तुयात दुसां रुपं वस्तुयात थःगु प्रभाव लाकातइ, गबले नं निष्क्रिय जुइमखु । १८९ अथे धैगु माक्सवादी सौन्दर्य चिन्तनं रुपया महत्वयात महत्वपूर्ण रुपय् स्वीकार याःसां विषयवस्तुयात प्रधान व रुपयात गौण रुपय् स्वीकार याइ ।

वस्तु व शिल्पया प्रसंगय् हिन्दी उपन्यासकार जैनेन्द्रया विचाः थुकथं दु - “शिल्प अनावश्यक मखु । कारीगरीयात छुकथं नं चीधं तायेके फैमखु । तर उकिं किनार (खुसि सिथ) दयेके फइ, खुसिया लः दयेके फैमखु ।” १९० वयकलं शिल्प ‘आवश्यक खः’ मधाःसे ‘अनावश्यक मखु’ धाःगुली शिल्पयात गौण महत्व व्यूगु सिइदु ।

वस्तु व शिल्पया विषयय् नेपालभाषाया नादंम्ह समालोचक प्रो.माणिकलाल श्रेष्ठया धापू नं थन न्हयथने । वयकलं थःगु विचाः थुकथं तयादीगु दु - “दकले बांलाःगु व उत्कृष्ट कृति ला निःसन्देह विचाः पक्ष व कला पक्ष निगुलिं बांलाःगु कृतियात धायेमाः ।” १९१ वयकलं विचाः पक्ष व कला पक्षयात राजनैतिक ढंगं व्याख्यायाना धयादिल - “तर विचाः पक्ष व कला पक्ष निगुलिं बांमलाःगु कृतियात दकले क्वहयंगु कृति धायेगु पाय्छि मजू । थजाःगु कृतिया विचाः पक्ष खराब अर्थात् जनतायात मनिंगु, मभिंगु खँ थुकिइ दुसां कला बांमलाःगुलिं उकिं बांलाक प्रभाव हे याये फैमखु, अले मभिंगु हे विचाःयागु जूसां उकिं स्यंके फैमखुत । थजाःगु कृतिं समाजयात उलि हानी जुइमखु । वरु विचाः पक्ष बांमलाःगु, तर कलाया दृष्टिं तच्चकं बांलाःगु जुल धायेव उजोगु कृतिं समाजय् बांमलाःगु धारणा, फोहर-दूषित विचाः फैलय् याइ, बांमलाःगु व प्रतिक्रियावादी विचाः प्रचार यानातःगु कलाकृति कलाया मिखां (दृष्टिं) गुलि भिन, गुलि बांलात, जनताया निमित्तं उलि हे घाटक विष खः । थजागु कृतियात ला ल्यंकातये मज्यू । थजागु कृतिया विरोधय् विचारधारात्मक संघर्ष व आलोचना यानाः जनताय् च्वंगु भ्रम मदयेकेमाः ।” १९२

थ्वहे विषयय् ‘जनमत प्रकाशन’ विभिन्न साहित्यकारपिंके काये धुंकूगु मत अभिमत कथं सकसिनं धैथें सम्पादकया न्हयसः - “साहित्यकारतयसं थःथःगु विचा वा दृष्टिकोण कलात्मक ढंगं प्वंकेगु माध्यम साहित्ययात दयेकी । वास्तवय् साहित्यया मूखँ सिद्धान्त व दृष्टिकोण हे जुइ, अले वइत मार्मिक धंगं ब्वमिपनिगु न्हयोने यंकेगु व इमित दुनुगलय् थ्यंकेत कलात्मक सौन्दर्ययात कयाः न्हव्वइ ।” धैगु खँय् सहमति क्यने धुंकूगु दु । उकिइ थुगु शोधया शोधार्थी थःगु विचाः थुकथं प्वंकूगु दु - “साहित्यकारपिंके नं कमी कमजोरीत दयाच्चनी । उकिं विचार वा भावपक्ष अत्यन्त प्रवल जूसां

१८८ शिव कुमार मिश्र, माक्सवादी साहित्य चिन्तन : इतिहास तथा चिन्तन, (मध्य प्रदेश : मध्य प्रदेश हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, १९७३) पौ ३९३ ।

१८९ राल्फ फक्स, उपन्यास और लोकजीवन, स्वंगूगु पिथना, (नइ दिल्ली: पीपुल्स पब्लिसिंग हाउस, १९८०), पौ २९ ।

१९० जैनेन्द्र कुमार, साहित्य का श्रेय और प्रेय, स्वकःगु पिथना, (दिल्ली: पूर्वोदिय प्रकाशन, १९७६) पौ ३२३ ।

१९१ प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठ, साहित्य व कलाकृतिया मूल्यांकन, चकना, दँ४, ल्याः३, (१९०५), पौ ३९ ।

१९२ व हे ।

कलापक्षय् दुर्वलता विद्यमान जुयाच्चनी । टल्सटायया 'युद्ध व शान्ति' विश्वय् अत्यन्त नांजाःगु छगू महान उपन्यास खः, थुकिं टल्सटाय विश्वया अद्वितीय उपन्यासकार जुल, तर थ्व हे कृतिया संरचना अथवा शिल्प दोषपूर्ण जूगु खँ लेखक-समालोचकपिन्सं तायेकाच्चंगु दु ।

मेम्ह विश्वप्रसिद्ध लेखक म्याक्सिम गोर्कीया सुप्रसिद्ध उपन्यास 'मां' सन् १९०७ य् प्रकाशित जुइवं भिनिगू भाषां थुकिया अनुवाद तुरुन्त जुल, थुकिइ हे नं लेखक - समालोचकपिंसं 'खँल्हाबल्हा'य् अप्वः हे थाय् बियाः तःगुलिं थुकियात शिल्प दोष धका थुइकल ।

थथे हे प्रेमचन्दया 'गोदान' उपन्यासय् नं कला वा शिल्प पक्षया दोष दुगु तायेकाच्चंगु दु । उकिं थ्व कृति टल्सटायया 'युद्ध व शान्ति'या स्तरय् लाःगु धापू समालोचकपिनिगु दु ।

उकिं साहित्य सिद्धान्त वा दृष्टिकोणया नापं कलात्मक सौन्दर्य नितांया उतिकं हे महत्व दयाच्चनी सा सैद्धान्तिक पक्ष प्रवल जुयाः कलात्मक सौन्दर्यय् छुं दुर्वलता ल्यनाच्चंसां छगु साहित्यया मू (value) च्वजायाः हे च्वनी धैगु खँ थू ।^{१३}

वस्तु व शिल्पया प्रधानता व अप्रधानताया स्पष्ट निर्णय यायेया निमित्तं छगू पाय्छिगु उपाय थ्व जुइफु कि वस्तु व शिल्पया प्रयोजनपरक न्हयसः थनेगु - गथे वस्तु छुया लागि ? शिल्प छुया लागि ? थुकिया लिसः थथे खः - वस्तु ब्वमिपिनिगु लागि खः । शिल्प वस्तुया लागि खः । उकिं शिल्पया साध्य हे वस्तुया लागि खः वस्तुयात प्रभावकारी ढंगं ब्वमिपिनिगु न्ह्योने तयाःविइगु जुगुलिं वस्तु तत्व प्रधान खः शिल्प तत्व वस्तु तत्व स्वयां गौण खः । शिल्प तत्व वस्तुया लागि खः वस्तु तत्व शिल्पया लागि मखु, ब्वमिपिनिगु लागि खः । ब्वमिपिन्सं च्वमिं छु च्वयातल ? धैगु खँय् निं न्हापां थःगु ध्यान वंकाः ब्वनेगु याइ, गथे च्वयातल ? धका न्हापां ध्यान वंकाः स्वयेगु याइमखु । उकिं 'छु ?' न्हयसः स्वयां 'गथे ?' न्हयसः गौण खः । मनूतयेसं थःपिनिगु लागि छें दनीगु खः । छें या लागि थःपिं च्वनीगु मखु । उकिं छें स्वयां मनू तःधं । मनू स्वयां छें तःधं मखु । तर मनूया लागि छेंया तःधंगु आवश्यकता दु गथे वस्तुया लागि शिल्पया आवश्यकता दु ।

हाकनं शिल्प तत्वया थःगु हे छुं स्वतन्त्र-सत्ता म्दु । वस्तु तत्वया लिधंसाय् जक हे उकिया निर्माण व विकास जुइफइ । तर वस्तु तत्वया थःगु हे आधार दु । व खः मानव जीवन वस्तु तत्व शिल्पया वस्तुगत आधारभूमि जूगुलिं शिल्प स्वयां वस्तु तत्वया महत्व अप्वः दुगु खः । साहित्यिक रचनाय् मनोभाव अथवा वस्तु प्राण तत्व खःसा शिल्प शरीर तत्व खः । उकिं साहित्यिक समालोचक तय्सं वस्तुयात साध्य स्वीकार यानाः शिल्पयात उकिया साधनया रूपय् स्वीकार याइगु प्रचलन अप्वः दु ।

२.२.६ शिल्प व शैली

शिल्प व शैलीयात अप्वःसिनं व हे छगू तायेकाः व्यवहार यानावयाच्चंगु दु । थुपिं निगुलिं अभिव्यक्तिया विशिष्टता व रूप-गठन लिसे सम्बन्ध दु । उकिं थ्व निगूया दथुइ पाःगु खँ थुइकेगु अनिवार्य जू ।

^{१३} चन्द्रमान वज्राचार्य, 'मत/अभिमत', जनमत प्रकाशन - १९, खण्ड - ३ नेपालभाषा खण्ड, (२०५४ फागुन), पौ ७ - ८ ।

शिल्प खँ कनेगु ढंग खः, शैली उगु खँ कनेगु ध्वनि खः । शिल्प अभिव्यक्तिया प्रकार खः, शैली अभिव्यक्तिया माध्यम खः ।

शैली शिल्पया छगू अंग जक खः । शैलीया सम्बन्ध विशेषतः भाषाया प्रयोगलिसे जुड । उपन्यासकारं गजाःगु गजाःगु खँगवः छ्यलातःगु दु, वं छ्यलातःगु शब्द योजना, वाक्य-गठन-पद्धति, अर्थात् वाक्य तःहाकः जू लाकि चीहाकः जू ? खँत्वाः व खँभाय्या छ्यला, आदि खँत शैली अन्तर्गत लाः ।

शैलीया सम्बन्ध च्मिया व्यक्तित्वलिसे जुयाचवनी । थ्व शैली दयेकेगु ज्याय् च्मिया व्यक्तिगत रुचि व संस्कारया छाप लानाचवनी । थ्व व्यक्तित्व शैलीया माध्यमं प्रकट जुड । उकिं शैलीया अर्थ अभिव्यक्तिया निजी वैशिष्ट्य खः । थुकिया आधारं भीसं सुं नं च्मियात म्हसीके फु । ("A Style means that personal idiosyncrasy of expression by which we recognize a writer.") खँ धायेगुया विशेषता शैली जूगुलिं थुकिया सम्बन्ध भाषालिसे दु ।

थुकिया अःखः शिल्पया सम्बन्ध व्यक्तिलिसे मजुसे विधालिसे दु । थुकिइ व्यक्तिगत संस्कार व रुचिया छाप दैमखु । छाय्धाःसा थुकिया निर्धारण विषयवस्तु व विधा-विशेषया प्रकृति कथं जुड । शिल्प शैली थें केवल भाषाया जक सम्बन्ध मजुसे समग्र रचनाया कलात्मक ढंगं अभिव्यक्त यायेगु तःगु विधिया समुच्चय् अर्थात् छपुचः खः । अर्थात् शैलीया सम्बन्ध केवल भाषागत रूप-रचना लिसे खःसा शिल्पया सम्बन्ध वस्तुया समग्र रूप-रचना लिसे खः ।

शिल्पया अन्तर्गत फुक्क तत्वत वइ, गुगु तत्वत पाखें छुं कृति व्यञ्जित गुड । थुपिं तत्वत मध्ये शैली नं छता लाः । थ्व शैलीं शिल्प अभिव्यक्त जुड । उकिं शैली शिल्प अभिव्यक्त यायेगु साधन खः ।

शिल्प विषयगत व वस्तुपरक खः सा शैली विषयीगत व व्यक्तिपरक खः । व्यक्तिया रुचिकथं समास शैलीं नं च्वयेफु, व्यास शैलीं नं च्वयेफु, इतिवृत्तात्मक नं जुइफु, प्रतीकात्मक नं जुइफु, तर व्यास व समास शैली शिल्प जुइ फैमखु ।^{९४}

२.२.७ उपन्यास व बाखंया शिल्प

उपन्यास व बाखं साहित्यया निगू बिस्कं विधात खः । थ्व निगुलिं विधां मानव जीवनया थीथी पक्ष, आकांक्षा व समस्याया चित्रण याइ । थ्व निगू विधाया शिल्प-विधिया पाःगु खँय् आपालं विवाद दु । थथे विवाद दुगुया न्हापांगु कारण उपन्यास व बाखं निगुलिं गद्यं च्वइगु खः अले बाखं तत्व निगुलिं उत्थें जुयाचवंगु दु । थुकथं उपन्यास व बाखं छगू हे परिवारया निम्ह सन्तान खः ।

निगूगु कारण, निगुलिइ नं शिल्प-उपकरण गथे वस्तु, चरित्र-चित्रण, सम्वाद, देशकाल वातावरण, भाषा-शैली, उद्देश्य नं प्रायः ज्वःलाः ।

^{९४} ओम प्रकाश शर्मा, न्हापायागु हे, पौ २५ ।

थुपिं समानताया आधारं उपन्यास व बाखं केवल हाकः जक पाःगु धका स्वीकार याना बाखंयात उपन्यासया चीहाःगु रुपकथं थुइकीगु यानाच्वंगु दु । तर थ्व खँ सत्य मखु । छायाःसा भीसं बाखंयात चीहाकःगु उपन्यास धाये फैमखु थें उपन्यासयात तःहाकःगु बाखं नं धाये फैमखु । बाखं व उपन्यासया दथुइ पाःगु केवल कथानक जक तःहाकः चीहाकः जुइगु मखु । बरु निगुलिं साहित्य-विधाय तात्विक अन्तर दु । निगूयां आधारशिला, क्षेत्र, स्वरुप-संगठनया विधि अले शिल्प-प्रकृति पूर्णतः भिन्न जू । १५ निगूयां थ्व शिल्पविधि अन्तर्गतया वस्तु, चरित्र-चित्रण, संवाद, देशकाल, भाषा-शैली समाख्यानक व नाटकीय तत्व आदिया दृष्टिं स्वयेमाः ।

उपन्यासया थें हे छगू निश्चित विषय बाखंया नं दयेफु । जीवनय् छुं भाव,विचार, घटना, चरित्र बाखंया विषय जुइफु । तर बाखंमि थःगु विषय (मूल भाव) य् जक हे केन्द्रित जुइ अर्थात् छु विषयया ल्यज्या यानागु खः उकी हे जक थःगु ध्यान केन्द्रित याइ । बाखं थःगु विषयवस्तु पाखें पिहां वने फैमखु अर्थात् छपु हे बाखनय् मेमेपिं पात्रत, मेमेगु घटनात अले मेमेगु देशकालया चित्रण यायेमज्यू । बाखनय् थथे थीथी विषयत दुध्याके फैमखु । बाखनय् थथे यकाग्रता दैगुलिं हे बाखं प्रभावान्वितिया उत्पन्न याइ, तर उपन्यासय् थीथी बाखं दैगुलिं थथे जुइगु संभव मजू । तर उपन्यास जीवनया व्यापक अले बहुमुखी चित्र खः । छगू हे उपन्यासय् जीवनया आपालं चित्र, भावना, विचार, वृत्ति, घटना व दृश्य सहजकथं चित्रण यायेफु । जीवनया वैविध्य व विस्तारया कारणं उपन्यासकारयात उपन्यासया प्रमुख बाखंया नापनापं प्रासंगिक कथा नं हये मालेफु । उकिं बाखनय् बाखं-शिल्प उपन्यासया बाखं शिल्प पानाच्वंगु दु ।

पात्र, चरित्र-चित्रण, खँल्हाबल्हा, देशकाल परिस्थिति व भाषा-शैली आदिया दृष्टिं नं उपन्यास व बाखंया शिल्प-प्रकृतिइ पानाच्वंगु दु । बाखं निश्चित रुपं उपन्यास स्वया चीहाकः जुइगुलिं उपन्यासय् थें मानव-जीवनया व्यापक चित्र प्रस्तुत याये फैमखु । तर बाखनय् शिल्प-प्रकृतिया कारण पात्रया सम्पूर्ण चरित्रया उद्घाटन एवं विकास याये फैमखु । बाखनय् चरित्रया छगू भलक जक प्रस्तुत याये फै । थुकथं उपन्यासय् चरित्रण क्रमिक विकास जुयाच्वंगु दइ, तर बाखनय् व्यक्तित्वया छगू भलक जक क्यनाः प्रभावान्विति उत्पन्न यानातइ । उकिं उपन्यासय् थें चरित्रण विकास बाखनय् जुइफै मखु ।

उपन्यास व बाखं दथुइ खँल्हाबल्हा, देशकाल व भाषा प्रयोगया स्थिति नं पाः बाखनय् खँल्हाबल्हा अनिवार्य मजू । व केवल इतिवृत्तात्मकया वर्णनात्मक जुइफु । तर उपन्यासय् पूर्णतः वर्णनात्मक जक जुइफै मखु । बाखनय् समाख्यानक तत्वया नापनापं खँल्हाबल्हा नं दयाः हे च्वनी । बाखंया खँल्हाबल्हा चीहाकः जुयाः उपन्यासय् थें सिद्धान्त प्रतिपादन परिस्थिति चित्रण यायेत सम्भावना मदु । बाखं चीहाकः जुइगुलिं उपन्यासय् थें वातावरणया व्यापक चित्रण सम्भव मदु । उपन्यासय् वातावरण साध्य जुयाच्वनी तर बाखनय् साधन जुयाच्वनी ।

भाषाशैलीया दृष्टिं नं निगूयां शिल्प प्रकृतिइ अन्तर दु । बाखनय् व्यंजना-शक्तिया विशेष महत्व दु । उकिं उकिइ म्हो जक शब्द छयलाः आपालं खँ कनेगु कुतः याइ । म्वाःमदुगु शब्द, वाक्यांश अथवा वाक्य छगू जक नं दैमखु । छायाः धाःसा थथे जुल कि बाखंया प्रभावान्वितियात क्षीण याना बिइ । उपन्यासय् भाषा-शैलीयात थजाःगु कडा अनुशासन मदु । थुकिया बाहेक बाखनय् शुरु व अन्त अले

१५ गुलाव राय, काव्य के रूप, न्याक्वःगु पिथना, (दिल्ली प्रतिभा प्रकाशन, १९६४) पौ १०५ ।

शीर्षकया विशेष महत्व दु । बाखनय् शुरु व अन्तया तःधंगु स्वापू दयाच्चनी । उपन्यासय् नं थ्व प्रवृत्ति दयेफु ।^{९६}

शिल्पसम्बन्धी च्वय्यागु व्याख्यां सिद्धु कि शिल्प गुगुं साहित्यिक कृतिया रचना-प्रक्रिया नां खः । शिल्पया मुख्य प्रयोजन रचनाया पिनेया रुप दयेकेगु खः । चीहाकलं धायेसा, रचना शिल्पया आशय छुं साहित्यिक कृतिया रुप-निर्माण, रुप-रचना, रचना-विधान या रुप-विधायक तत्वतय्गु आधारया संयोजन खः ।

२.२.८ औपन्यासिक शिल्प व उकिया महत्वः

थौं विश्वय् सभ्यताया विकास नापनापं जीवन नं यक्व हिलावनाच्चंथें विश्व साहित्यय् उपन्यासया महत्व नं यक्व अप्वः दयावल । थौंया साहित्यकारतय्गु न्ह्योने थ्व समस्या तसकं गम्भीरकथं दंवःगु दुकि थःगु कृतिइ थौंया मनू जीवन गथे ब्वयेगु ? धात्थें नं थ्वज्याय् सफलता प्राप्त यायेत तःधंगु प्रतिभाया आवश्यक जु । प्रतिभाशाली साहित्यकारतय्सं जक थजाःगु कुतः सफल याना च्वंगु दु । उपन्यास साहित्यय् शिल्पकलाया गुगु आश्चर्यजनक विकास जुल अलय् रुप-निर्माणय् गुगु आश्चर्यजनक प्रगति जुल उकिया ल्यूने इपिंहे क्षमताशाली प्रतिभातय्गु योगदान दु । इमिगु हे प्रतिभाया कारणं थःगु युगया समस्याया गहन अध्ययन व अनुभव जुल ।

छगू औपन्यासिक कृति समग्र रुपं थःगु युगया प्रतिनिधित्व याकेफयेकेत यायेमाःगु उपाय बारे छुं अन्तिम निश्कर्ष पिमदनि । थ्व छगु समस्या जुयाच्चंगु दु । थ्व समस्या थौंया साहित्यकारतय्गु न्ह्योने गुलि गम्भीर रुपं दंवयाच्चंगु दु अथे सम्भवतः न्हापायापिं उपन्यासकारतय्गु न्ह्योने गबलें दंवःगु मदु । थुकिया कारण धात्थें नं थौंया जन जीवन विषयया हिलावनाच्चंगु मान्यता खः ।

परिवर्तन व विकास केवल कथावस्तु-शिल्पय् जक मखु । प्रत्येक दृष्टिं थ्व युगया उपन्यासय् न्हापाया उपन्यासय् स्वया आपालं पाये धुंकल । थौंया उपन्यासकारं मनोरञ्जन व चमत्कार श्रृष्टियालागी जक च्वइमखु । आधुनिक युग धैगु मानवीय मूल्यया विघटन जुयावनाच्चंगु युग खः । थौं थ्व गम्भीर समस्याया रुपय् न्ह्योने दु । उपन्यासकारं थःगु दायित्व थुइका समस्या निवारण यायेगु कुतः याइ । थुकिया लागि वं कथा वस्तुइजक न्हूगु शिल्प विया विकास याना यंकेगु मयासे उगु विकासया दथुइ थःगु जीवनदर्शन स्पष्ट यायेत फक्व कुतः याइ । अले शिल्पकला लिसे स्वापू दुगु न्ह्यसःया लिसे मालेगु ज्या याइ ।

थौंया थ्व यन्त्रयुगय् मानवीय मूल्यया विघटन छगू प्रमुख समस्या जुयाच्चंगु दु गुकिया निराकरण याकनं यायेफैगु अवस्था मदु । थ्व सुं सुं मनुखं कुतःयाना ज्यनीगु समस्या नं मखु । थ्व समस्या युगया हे छगू विशिष्ट समस्या खः । थ्व समस्या ज्यंकेत फुक्क प्रतिभातय्गु ठोस संघर्षया आवश्यक जु । उकिं थ्व समस्या ज्यंकेत छगू सामूहिक दायित्व-भावना दयेकेमाः । साहित्यीक

^{९६} कमल किशोर गोयन्का, न्हापायागु हे, पौ ५१ ।

विकासया आवश्यक व स्वाभाविक प्रकृया गुगु थःगु हे छगू गतिशिल जुयाच्चनी थ्वहे कारणं खःकि इलय्वेलय् साहित्यय् न्हून्हूकथंया शिल्पया आविर्भाव जुयाच्चनी अलय् पुलांगु वस्तुइ न्हूगु चुलिजाया ।

विभिन्न युगय् उपन्यासया छगू हे रूप मदु । थुकिया कारण थ्व खः कि प्रत्येक युगय् थःथःगु हे कथंया समस्या दु । अलय् युगया परिवर्तन लिसें शिल्पय् नं परिवर्तन जुयाच्चनी । उपन्यास थ्व हे समस्याया आधारय् छुं विशेष युगया प्रतिनिधित्व याइ । उकिं प्रत्ये युगय् कलाया न्हू न्हूगु रुपया प्रादुर्भाव जुइ । थ्व कलाया न्हूगु रूप प्रत्येक युगया परिस्थितिया भिन्नताया कारणं विकसित जुया न्हूगु रूप धारण याइ । थ्व छगू महत्वपूर्ण गति-विकास-सिद्धान्त खः । थुकिया अभावं छुं उपन्यासय् छुं युगया प्रतिनिधित्व यायेफैमखु ।

थौं मनोवैज्ञानिक उपन्यासया ल्या अप्वः खनेदु । च्वन्ह्याःगु उपन्यास नं थजाःगु हे जूगु दु । तर मनोवैज्ञानिक उपन्यास आधुनिक युगया हे जक देन मखु । वरु उपन्यासय् मनोवैज्ञानिक आधार दुथ्याके न्हयो हे सुरु जुइ धुंकूगु खः । मुख्य खँ मनोवैज्ञानिक उपन्यासया वर्तमान प्रवृत्ति खः ।

आधुनिक युगया उपन्यासय् कथावस्तुया क्रमशः हास जुयावनाच्चन धैगु खँ छुं सीमातक सत्य खः तर थुकिया कारण युगया आवश्यकता व आधुनिक रूप विधानया हे आवश्यक परिणाम खः । न्हापां न्हापां उपन्यास दुने छगू सम्पूर्ण युग न्हयब्वयेगु कुतः जुयाच्चनी । नापं सुं महत्वपूर्ण व्यक्तिगत बाखंया मू पात्र दयेका वैगु सम्पूर्ण जीवन अथवा अप्वः जीवन-खण्डया चित्रण न्हयब्वया तइ । थुकथंया उपन्यास थौं च्वये फैमखु । थौंया आधुनिक उपन्यासया मूल्य व मान्यता यक्व पाये धुंकल । थौं छुं तःधंगु व महत्वपूर्ण उपन्यासया लागि बाखंया हाकः नं न्हापाथें हे तःहाकः व जटिल जुइमाःधैगु मान्यता मदयेधुंकल । थौं थजाःगु नं यक्व च्वन्ह्याःगु उपन्यासत दु गुकिइ केवल छवाः, न्हिच्छि, घौछि वा छुं मिनेटया जक बाखं दयाच्चनी ।

मेगु पाःगु मान्यता घटनाया थासय् द्वन्द्व दुथ्याकेगु खः । न्हापाया उपन्यासय् आपलं घटना दयाच्चनी अले उकिया लिधंसाय् कथावस्तुया ढाँचा दयेकी । घटना गुलि अप्वः दै कथावस्तु नं उलि हे तःहाकः जुइ । तर थौंया आधुनिक उपन्यासय् बाखं अथवा घटना तःहाकः जुइमाःगु आवश्यकता मदु । तर उपन्यासय् घटना म्हो जुलकि अप्वः प्रतिभा व सूक्ष्म-दृष्टिया अप्वः आवश्यकता दइ । थजाःगु उपन्यासया उपन्यासकारत क्षमतावान जूसा जक सफल जुइ ।

थौं उपन्यासया आन्तरिक रूपय् आपलं परिवर्तन जुइधुंकल । गुलि बाह्यरूपय् परिवर्तन जुल । च्वन्ह्याःगु व तःधंगु उपन्यासया लागि कथावस्तु तःहाकः जुइमाःगु आवश्यकता मदुथें कथावस्तु हे मदुगु उपन्यासनं दइ हे मखु ।

छगू उपन्यासय् उकिया मू पात्र अथवा पात्रीया जीवनया घटनाया ल्याःचाः दयाच्चनी । तर थ्व घटनाया समावेश छगू सीमित क्षेत्रय् जक नियन्त्रित रूपं न्ह्याने वइ । अथे हे बाखंया ई नं अप्वः तःहाकः जुइमखु । बाखंया ई चीहाकः जूसां व घटना महत्वहीन जुइमखु । उकिं थौंयाम्ह उपन्यासकारं न्हापायापिं उपन्यासकारतय्सं थें घटनाय् अप्वः बः बिइमखु । थौंया उपन्यासकारया प्रमुख उद्देश्य वर्तमान मनूया जीवन व्यक्त यायेगु खः । उकिं वइगु लागि अतीतया घटनाया महत्व

थुलि हे खः कि उगु अतीतया जीवन-खण्ड वर्तमान जीवनया केवल पृष्ठभूमिजक हे जुइ । वर्तमान जीवनया व्याख्या यायेत सहायक जुइ । कथावस्तु शिल्पया क्षेत्रय् घटना विन्यासया दृष्टिं गुगु विकास जुल उकि थुकिया महत्वः अप्वः मद्दु ।

थौया च्वन्ह्यागु उपन्यासय् यक्को साधारण कथावस्तु ल्यया तइ । तर प्रतिभाशाली उपन्यासकारं थ्व साधारण कथावस्तुया चीधंगु परिधिइ मनु जीवनया आपलं तत्वत मालास्वइ । गुगु कृतिइ थजाःगु गुलि अप्वः मार्मिक चित्रण दइ व कृति आकारय् नं तःधं जुइफु । अले तःधंगु आकारयागु उपन्यासया स्तरय् अःपुक लाःवइ । वास्तवय् मार्मिक चित्रण स्वाभाविक रुपं हे तःधं जुइ । तर वस्तुस्थिति थ्व दुकि जीवनया विभिन्न परिस्थितिया मार्मिक विश्लेषण यायेगु यक्को थाकुगु ज्याः खः । अले च्वन्ह्यागु उपन्यासया थ्व छगू दापू नं खः । उकिं मार्मिकता च्वन्ह्यागु उपन्यासया छगू अनिवार्य गुण खः । छुं विश्लेषणय् मार्मिकता हयेत तसकं थाकु । यथार्थ अनुभवया अभावय् थ्व ज्या सम्भव मद्दु । उपन्यासकारया निजी अनुभवया लिधंसाय् च्वयातःगु उपन्यासय्जक मार्मिक विश्लेषण दयाच्चनी । उपन्यासकार धुस्वां साय्मिया विचारय् छम्ह उपन्यासकारयात अध्ययन मदयेकं मगाः । तर अनुभव अप्वः हे माः । छायाधासा वहे अनुभवयात छगू बांलाःगु अभिव्यक्ति यायेफै । अध्ययनशील जक जुयाः सुं उपन्यासकार जुइफैमखु, सुं कवि जुइफैमखु । अनुभवं हे मनूतय्त उपन्यासकार, कवि याइगु खः । उकिं अनुभव तःधं अनुभव धैगु हे जीवनया अध्ययन खः ।^{१७} थ्व जीवन अनुभव गुलि यथार्थय् आधारित जुइ उकिइ उलि हे अप्वः मार्मिक जुइगु अप्वः सम्भावना दु । तर छुं दृष्य वा घटनाया चित्रण यथार्थ जूसां नं प्रभावरहित जुइफु उकियात मार्मिक यायेत उपन्यासकारयाके मनोवैज्ञानिक दृष्टि दयेमाः । उकिं हरेक उपन्यासकारया लागि मनोवैज्ञानिक दृष्टिया अत्यन्त आवश्यक दु ।

२.२.९ उपन्यासया तत्व

श्रृष्टिया निर्माणया ज्याय् अप्वः याना गथे पंचतत्वत (सर्गः, लः, फय्, चा व मि) मिले जुइमा थें उपन्यासया श्रृष्टि नं थीथी तत्वतसें योगदान बियाच्चनी ।

उपन्यास संरचनायात मदयेकं मगाःगु महत्वपूर्ण तत्वयात उपन्यासया तत्व धाइ । थ्व 'तत्व' यात उपकरण, अवयव, घटक आदि नं धायेगु याः । उपन्यासया सैद्धान्तिक स्वरुप थुइकेत उपन्यासया आधारभूत तत्वत थुइकेगु तसकं आवश्यक जू ।

उपन्यासय् थःगु हे कथंया छगू जीवन व पूर्ण संसार दयाच्चनी । थथे उपन्यासय् पूर्णता हयेत थीथी तत्वतय्सं थःथःगु थासय् महत्वपूर्ण भूमिका म्हिताच्चनी । थुपिं तत्व थः स्वयं पूमंगु जुसां, इपिं फुक्क तत्वत दत धाःसा मुक्कं यानाः पूवंगु जुइ । थथे थीथी तत्वत मिले जुया उगु उपन्यास फुक्क अंगं पूवंगु छगू शरीर थें जुइ । शरीरय् छुं अंग मगात कि शरीर अपांग जुइथें उपन्यास नं छुं तत्वया अभाव जुल धाःसा अपांग जुइ ।

उपन्यास रचनाया लागि प्रमुख आवश्यक तत्वतय्गु खँय् थीथी विद्वान्तय्गु थीथी विचार दु । न्हापानिसें हे उपन्यासया तत्व विवादास्पद विषय जुयाच्चंगु दु । गुलिं उपन्यासकारं घटनाक्रमया

^{१७} धुस्वां साय्मिया लिसेया अन्तर्वार्ता, परिशिष्ट, पौ २४६ ।

माध्यमं मनोरंजन दुध्याकेगुयात विशेष महत्व बिल धाःसा गुलिसिनं चरित्र विशेषया प्रभावपूर्ण अंगं न यव्वयाः ब्वीमिपनिगु चारित्रिक अभिव्यक्ति यायेगु लक्ष्य दयेकल । गुलिसिनं बांलाःगु खँल्हाबल्हा व शैली विशेषयात कयाः थाय् विशेषयागु चित्रण यायेगु कुतः यात सा गुलिसिनं थाय्बाय् व ईब्यो विशेषयात सजीवं न यव्वयाः ब्वीमिपिन्त संवेदनशील जक मखु इमिगु सहानुभूति कायेगु खँय् नं सक्षम जुल । निष्कर्षय् उपन्यासय् तत्वया आवश्यकता उपन्यासया अभिरुचि व दृष्टिकोणय् हे विशेष आधारित जुइ । अप्वः विद्वान्तय्सं थुपिं प्रमुख तत्वकथं नालाःकयातःगु दु -

(१) कथावस्तु (२) पात्र अथवा चरित्र चित्रण (३) खँल्हाबल्हा (४) थाय्बाय् व ईब्यो (५) भाषा शैली व (६) उद्देश्य वा जीवन दर्शन वा विचार ।

थुपिं तत्वत मदयेकं उपन्यास-रचना संभव जुइमखु । उपन्यासया शिल्पविधिया खुगू तत्वत अलग-अलग मजुसे छगू मेगुलिसे क्वातुगु सम्बन्ध दु । थुपिं तत्वतय्त अलग-अलग वर्गीकरण यायेगु अथवा सीमावद्ध यायेगु संभव मजू । छायाःधाःसा थुपिं खुगू तत्वत छगू हे चीजया भिन्न-भिन्न खाःपाःत खः । उकिं हे छगू तत्वं मेगु तत्वया सीमा अतिक्रमण याना च्वंगु खः । अले हरेक तत्व तया छुं न छुं अंश मेगु तत्वया अंश जूगु दु । थुपिं तत्वतय्त यदि छगू हे चीजयात स्वयेगु खुगू दृष्टिकोण धाःसां छुं पाइमखु ।

विवेच्य-शोध प्रवन्धया लागि कथावस्तु, दृष्टिविन्दु, पात्र-चरित्र-चित्रण, वातावरण, खँल्हाबल्हा व भाषा-शैलीया आधारं विश्लेषणात्मक ढंगं अध्ययन अनुसन्धान यायेगु ज्या जुइ ।

अध्याय ३

नेपालभाषा उपन्यासया पृष्ठभूमि, परम्परा व विकास

३.१ गद्य-साहित्यया प्रादुर्भाव

प्राचीनकालय् महाकाव्यं कयाच्वंगु महत्ताया थासय् थौं उपन्यासं महत्ता काःगु दु । उगु इलय् मनूया जीवन सरल, समाजया परिधि नं चीधं, आवश्यकता नं सीमित । मनुखं थः म्वायेगु क्रमय् थःगु बुद्धि खर्च यायेमाःगु उलि आवश्यकता म्दु । उगु इलय् भ्वं व प्रेसया नं आविष्कार मज्जुनिगुलिं साहित्यकारपिसं थःगु रचनात कंठ यानाः तय्माल । थथे कंठ न्ववयेका तयेत गद्य अत्यन्त सरल व सुबोध नं जू । थ्व कारणं संसारया फुक्क धैथें साहित्यया आरम्भिक रूप पद्य हे खनेदु । उकिं उगु इलय् महाकाव्यया मू अप्वः दुगु खः ।

लिपा मनूया समाज तःधं जुजुं वल, अभाव-आवश्यकता नं अप्वः जुजुं वल गुकियात पूर्ति यायेत बुद्धियात बुलुं बुलुं तार्किक याना वं वने माल । तर्क मनूया विचारय् पौढता हल अले गद्ये वयाः खने दत । पद्य भाव अभिव्यक्तियाजक माध्यम जुयाः विचार अभिव्यक्तिया माध्यम जुइ मफुगुलिं मनूया जीवनया अध्ययन व अनुशीलन पद्ये संभव मन्त । तर गद्य वैचारिक अभिव्यक्ति याइगु जूगुलिं मनूया समाजय् दुगु समस्याया सर्वांगीन व सूक्ष्म अध्ययन चिन्तन याउँक, अःपुक यायेत गद्य संभव जू । उकिं गद्यया आवश्यकताया अनुभव यात । फलस्वरूप गद्यया आविर्भाव जुल ।

समाजया विकास-क्रम नापनापं विश्वय् वःगु सामाजिक, राजनैतिक, आर्थिक, धार्मिक परिवर्तनया फलस्वरूप समाजे न्हू-न्हूगु समस्याया सिर्जना जुजुं समाज भं भं क्लिष्ट जुजुं वल । समाज क्लिष्ट जुयाः वःलिसे, समाजय् न्हू-न्हूगु समस्या दयाः वःलिसे समाज दुनेया विभिन्न शक्ति, संस्कारया संघर्षण भं भं क्लिष्ट जुजुं वन । क्यने छिंतले नाटकयात लेखकं थः भाव संचारया माध्यम यात, क्यना मगानाः कने नं मालेव उपन्यासया जन्म जुल धका उपन्यास-साहित्यया उत्पत्तिया बारे नेपालभाषाया नांदंम्ह समालोचक प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठजुं थःगु धारणा प्वंकादिल । १८ ख नं नाटकय् नाटककारयात थः तप्यंक दं वये मज्जुगु प्रतिबन्ध दु । तर उपन्यासय् उपन्यासकार थःम्हं हे बाखं कनी, पात्रया म्हुतुं कंकी अले गबलें गबलें थः हे उपन्यासय् वयाः थःगु मौलिक विचार प्रकट यायेगु मौलिक स्वतन्त्रता उपभोग याये दुगुलिं हे जुइ नाटकया लिपा उपन्यासया प्रादुर्भाव जुल । थ्व उपन्यास-साहित्य गद्यया छगू रूप खः, गुकियात अंग्रेजीं नोबेल, हिन्दीं उपन्यास, नेपालीइ उपन्यास अले भीगु नेपालभाषा साहित्यय् प्रचलन 'उपन्यास' हे दु ।

३.२ उपन्यासया लोकप्रियताया कारण

गुगु नं वस्तुया लोकप्रियताया कारण जनताया आवश्यकता व रुचिकथं जुइ । थौं विश्वया तःता मच्छि साहित्यिक विधामध्ये उपन्यास साहित्य दक्कसिबे लोकप्रिय विधा जूगुया कारण थ्व हे खः । उपन्यासया लोकप्रियताया बल्लाःगु प्रमाण 'नोबेल पुरस्कार' अप्वः धैथें उपन्यासं त्याकूगुलिं

१८ प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठ, समालोचनाया सिद्धान्त, (थें : च्वसापासा, १०८८) पौ ६१ ।

खः १९९ थथे जनताय् उपन्यासं लोकप्रियता कायम यायेफुगुया मू कारण थ्व जुइमाःकि नाटकया निमित्तं दबूया आवश्यकता दु, तर उपन्यासया निमित्तं दबूया आवश्यकता मदु । ब्वीमिपिनि न्ह्यपुं हे दबूया नं ज्या याइ । म्हिचाय् घानाः जुइज्यूगु थ्व उपन्यास ब्वीमिपिनि इच्छाकथं न्ह्याबले न्ह्याथाय् च्वनाः नं स्वयेज्यू । उकिं हे जुइ मेरियन कफर्डजुं (Marian Crawford) उपन्यासयात Pocket Theatre (म्हिचा प्याखं) धैदीगु १९००

थौया युगय् उपन्यास साहित्य दक्कसिबे लोकप्रिय जूगुया मेगु कारण थ्व नं जुइमाःकि राष्ट्र-राष्ट्रे ततःधंगु राजनैतिक परिवर्तन हयेगु खँय् उपन्यासया तःधंगु ल्हाः दु । फ्रान्सया राज्यक्रान्ति व रुसया क्रान्ति गुगु जुल व क्रान्तित रुसो, वाल्टेयर व गोर्की आदि उपन्यासकारपिनिगु उपन्यासया शक्तिशाली प्रभावया देनं जूगु धका लेखकपिसं स्वीकार यानातःगु खनेदु । उकिं उपन्यास थौया प्रजातान्त्रिक युगय् दक्कसिबे तःधंगु साहित्यिक देन खः १९०१

३.३ विश्वया न्हापांगु उपन्यास-साहित्य

थुलि विशेषता प्राप्त साहित्यिक विधा जुयाः नं थ्व उपन्यासया प्राचीनताया खोज, उकिया क्रमिक विकास अले नेपालभाषा साहित्य थुकिया शुरुवात गुकथं जुल इत्यादिया बारे थौतक मालेगु ज्या मजुनिगु नेपालभाषा साहित्यया निमित्तं दूर्भाग्य तायेकाः साहित्यया छम्ह सामान्य विद्यार्थीया जिगु नच्चा कुतलं थ्व सम्बन्धी अध्ययन यायेत्यना ।

विश्वया दक्कसिबे न्हापांगु पुलांगु औपन्यासिक कृतिया बारे लेखकपिनिगु थीथी विचाः खन्यदु । गुलिं लेखकपिसं भिंछगू शदीलय् (सन् १०१० अन्दाजी) जापानी लेखिका मुरासाकी शिकाबुं (Murasaki Shikabu) गेन्जी मोनोगतरी (Genji Monogatary) - गेन्जीया बाखं कृतियात विश्वया दक्कसिबे न्हापांगु उपन्यास धका धारणा प्वंकातःगु दु १९०२ आर्थर वेलीं (Arthur Waley) अंग्रेजी अनुवाद याना पिकाःबले २५०० पौ दुगु थ्व सफूयात दीर्घ-उपन्यास धायेमाःगु खँ सुप्रसिद्ध नेपाली लेखक शंकर लामिछानेजुं 'जापानी साहित्य' धैगु थःगु च्वसुइ धयातःगु दु १९०३ थ्व उपन्यास प्राचीन जिन्दगी व राजकुमार गेन्जीया प्रेमया जटिल कथा वस्तुयात अप्वः यथार्थताय् लिक्क हयाः स्थिर सूक्ष्म व संवेदनशील शैलीं च्वयातःगु छगू उपन्यास खः । थ्व उपन्यासय् पुलांगु मान्यता व परम्परागत चरित्र व घटनाया वर्णन यायेगु ज्या त्वःताः ब्यूगु खनेदु ।

गुलिं लेखकपिनिगु विचारय् विश्व-साहित्यय् दक्कसिबे न्हापां भिंप्यंगू शदीलय् इटली वःगु पुनर्जागरणकालया छम्ह न्ह्यलुवाः जियोभानो बोक्कासियो (Giovanni Boccaccio - १३१३ - १३७५) या छपु मेगुनाप स्वानाच्वंगु सच्छिपु बाखं-मुना 'डेकामेरोन' (Decameron - १३५८) सफू हे विश्व-साहित्यय् दक्कसिबे न्हापांगु उपन्यास धका नालाः कयातःगु दु । फ्लोरेन्सय् प्लेगया महामारी

- १९ डा. श्रीनारायण अग्निहोत्री, हिन्दी उपन्यास साहित्यका शास्त्रीय विवेचना (आगरा : प्रतापचन्द्र जैसवाल, १९६१), पौ १५ ।
- १०० डब्लू. एच. हडसन, आन इन्ट्रडक्सन टु द स्टडी अफ लिटरेचर, गुक्वःगु इन्डियन प्रकाशन, (न्यू दिल्ली : कल्याणी पब्लिसर्स, १९७९), पौ १२९ ।
- १०१ डा. श्री नारायण अग्निहोत्री, न्हापायागु हे, पौ १६ ।
- १०२ इन्साइक्लोपेडिया ब्रिटानिका, भोलुम १६, पौ ५७७ ।
- १०३ शंकर लामिछाने, 'जापानी साहित्य' विश्व साहित्यको रूपरेखा, (काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र., २०३०), पौ ३४० ।

जूबलय् बोक्कासियो फ्लोरेन्स त्वःता शहर पिनेया बस्ती च्वना च्वबलय् प्लेगं बचे जुइत फ्लोरेन्सय् बिस्युं वःपिं मेमेपिसं कंगु दुखान्त धटनात, साहसिक ज्या व प्रेमया खंयात कयाः प्रतिभाशाली लेखकं बाखंया रुप बिल । थुकियात अबलेया समाजया कलात्मक आलोचना धायेफु । बोक्कासियो थःगु 'Decameron' कृतियात नोभला Novella धका च्वःगु नामं हे अंग्रेजी साहित्यय् Novel धायेगु शुरु जुल । बोक्कासियोया 'Decameron' या प्रभावं निगू शदी लिपातक्कं वैगु हे अनुकरण यानाः नोवला च्वयेगु यात । १०४ गुलिसिगुं विचारय् अंग्रेजीया न्ह्यलुवाः कवि चसरया 'कैन्टरवरी टेल्स' हे विश्वय् दक्कसिबे पुलांगु उपन्यास खः । १०५

३.४ आधुनिक उपन्यासया नीस्वना

भिंखुगूगु शदीलय् बेलायतया महारानी एलिजावेथया राज्यकालय् इटलीया नोवलात अंग्रेजी भाषां अनुवाद जुजुं उपन्यासया व्यापक जग स्वनाः सन् १७१९ य् इङ्गलैण्डया भाजु डेनियल डिफोजुं (Daniel Defoe - १६६० - १७३१) 'रविन्सन क्रूसो' (Robinson Crusoe) नांगु भ्रमण उपन्यास च्वत । थ्व उपन्यास सन् १७०४ य् Juan Fernandey या टापुतिइ एलेक्जेण्डर सेल्कर्क (Alexand Selkirk) प्यलातक एकान्तिक जीवन हंगु बाखंया लिधंसाय् च्वयातःगु खः । थुकी मनूया एकान्तिक जीवनया उपेक्षा यानाः सामाजिक जीवनया आदर यानातःगु दु ।

थ्व 'रविन्सन क्रूसो' उपन्यास प्रकाशित जुइवं विश्व-उपन्यासया परम्पराय् खनेदयाच्वंगु अतिकाल्पनिक, पौराणिक व अलौकिक कथानकया भौतिक जगतया हे सम-सामयिक यथार्थमूलक घटनाया प्रस्तुतीकरण यायेगुया शुरुवात जुल । १७०६ उकिं थ्व उपन्यासया प्रादुर्भाव विश्व-साहित्यया परिप्रेक्ष्यय् हे छगू ऐतिहासिक घटना जूगु दु । उकिं गुलि लेखकपिसं उपन्यासय् सामाजिक यथार्थता दुथ्याकेगु प्रारम्भिक कुतः थ्व 'रविन्सन क्रूसो' सफुतिं जूगुया आधारय् विश्व-साहित्यय् दक्कसिबे न्हापां आधुनिक उपन्यासया प्रतिष्ठापन जूगुलिं थुकिया लेखक भाजु डेनियल डिफोयात आधुनिक उपन्यासया जन्मदाताकथं हनातःगु दु । १७०७ थौं आपालं भाषां थ्व कृतिया अनुवाद जुइधुंकूगु दु ।

डिफो लिपा वया हे उत्तराधिकारीकथं सेम्युअल रिचार्डसनं (Samuel Richardson) पेमेला (Pamela - १७४०) क्लेरिशा (Clarissa - 1748) नांगु निगू औपन्यासिक कृति ज्वनाः आधुनिक उपन्यास साहित्यया क्रमिक विकासयात मेगु थप योगदान बिल । रिचार्डसनं हे विश्वया औपन्यासिक साहित्यया क्रमिक विकासयात मेगु थप योगदान बिल । रिचार्डसनं हे विश्वया औपन्यासिक क्षेत्रय् दक्कसिबे न्हापां मनूया मनयात सूक्ष्म अध्ययन यानाः आधुनिक मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी उपन्यासया परम्पराया नीस्वनाः बिल । १७०८ थुकथं रिचार्डसनं डिफो स्वयां छतँ अप्वः जग स्वनाः आधुनिक उपन्यासया विकासय् तःधंगु देन बिल । मेगु, डिफो थः उत्तराधिकारी रिचार्डसन छम्ह बाहेक मेपिं दयेके मफुत, तर रिचार्डसनं थः उत्तराधिकारीत दर्जनौ दयेकाः थकल । थननिसें विश्व-साहित्यय् उपन्यासया विकास, प्रचार व प्रसार, छगू तीव्र गतिं जुल ।

१०४ डा. बदरीदास, हिन्दी उपन्यास पृष्ठभूमि और परम्परा, (कानपुर : ग्रन्थम) पौ २४ ।

१०५ हिमांशु थापा, साहित्य परिचय, निक्वःगु पिथना, (यें : साभा प्रकाशन, २०४२), पौ ९ ।

१०६ प्रतापचन्द्र प्रधान, नेपाली उपन्यास : परम्परा र पृष्ठभूमि, (दार्जिलिङ्ग : दीपा प्रकाशन, २०४०) पौ २५ ।

१०७ व हे, पौ ५ ।

१०८ व हे, पौ २५ ।

उपन्यासकार रिचार्डसन लिपा हेनरी फिलिडड, स्टर्न, गोल्डस्मिथ, जेन-अस्तिन, थेकरे, डिकेन्स, जर्ज इलियत, हार्डी वा हेनरी जेम्स आदि प्रसिद्ध उपन्यासकारपिनिगु जन्म जुल । फ्रान्सय् नं बाल्ज्याक, अलेक्जेण्डर ड्यूमा, विक्टर ह्यूगो, इमिल जोला, मोपासां, रोम्यां रोला आदि फ्रेन्च उपन्यासकारपिनिगु जन्म जुल । थथे हे रुसय् नं तुर्गनेभ, दोस्तावस्की, लियो टल्साटाय, मेक्सिम गोर्की, इवान वनीन आदि प्रख्यात उपन्यासकारपिनिगु उदय जुल । यूरोप न्यंक प्रचार जूगु थ्व उपन्यास इङ्ग्लैण्ड, फ्रान्स व रुसी उपन्यास विश्वया मेमेगु साहित्यय् नं गाक्कं प्रभाव लाकल । अले विश्वय् हे उपन्यास साहित्यया वाः वल ।

३.५ वंगला-साहित्यय् उपन्यासया प्रादुर्भाव

छगू देश वा राष्ट्रय् उत्पादित न्हूगु वस्तु, न्हूगु सिद्धान्त, धर्म, दर्शनया न्हापां प्रचार प्रसार उगु राष्ट्रय् जुइ, गुगु राष्ट्राप भौगोलिक समीपता व राजनैतिक आदर्शया सतीगु सम्बन्ध दयाच्चनी । भौगोलिक समीपता व राजनैतिक आदर्शया सतीगु सम्बन्धकथं हे यूरोप व्याप्त जुइधुंकूगु नोवेल (Novel) विधा नेपाः दुने तप्यंक दुहाँ मवःसे भारतया बंगाल प्रान्त जुयाः वल । अथेया कारण उगु इले भारतय् अंग्रेजतय्गु साम्राज्य जुयाच्चंगुलि इष्ट इण्डिया कम्पनीया प्रशासनिक व व्यापार केन्द्र वर्तमान बंगाल प्रान्ते जुयाच्चन । थन वःपिं अंग्रेजतसें न्हिछ्याय्त ज्वना वःगु नोवेलया प्रभाव बंगला-साहित्यय् थीथी कथं लात । थुकथं आधुनिक अंग्रेजी उपन्यासया प्रभाव बंगला-साहित्यय् लाःगुया मूल कारण बंगाली पण्डिततसें अंग्रेजी साहित्यया च्वन्त्याःगु उपन्यासत बंगला-भाषां अनुवाद याःगुलिं खः अले अंग्रेजीया (Novel) यात बंगला-साहित्यं 'उपन्यास' धका समानार्थीकथं प्रयोग यात । थननिसें पूर्वीय साहित्यय् नं उपन्यास धैगु साहित्यया न्हूगु विधा दत ।१०९

बंगला-साहित्यय् इ. सन् १८७२ निसें १८९३ तकया ईयात वकिम-युग अर्थात् बंगला-साहित्यया निर्माणयुग धाइ । थ्व ईया वकिमचन्द्र चट्टोपाध्याय हे न्हापां अंग्रेजी भाषां 'राजमोहन्स वाइफ' नांगु उपन्यास च्वयाः लिपा बंगाली भाषां हे १४ गू उपन्यास च्वयाः बंगला-साहित्यय् जक मखु पूर्वीय साहित्यय् हे नं दक्कसिवे न्हापांयाम्ह आधुनिक उपन्यासकार जुयादीगु दु ।११० उपन्यासकार वकिम स्वयां न्हापा उपन्यासकारत मदुगु मखु तर आधुनिक उपन्यासया लक्षण दुथ्याकाः च्वःपिं उपन्यास लेखक मदु । वकिम धुंका रमेशचन्द्र व रवीन्द्रनाथपिसं उपन्यास च्वयाः बंगला-उपन्यास-साहित्यया विकासे देन बिल । थुपिं वकिमचन्द्र, रमेशचन्द्र, रवीन्द्रनाथ बंगलाया स्वमह महान् उपन्यास लेखकपिं खः, गुपिं पश्चिमी उपन्यासकारपिं छसिंकथं स्कट, लिटन व थेकरे आदि पाखे प्रभावित जूपिं ख ।१११

३.६ हिन्दी साहित्यय् उपन्यासया प्रादुर्भाव

लिपा हिन्दी-उपन्यास-साहित्यय् नं अंग्रेजी साहित्यया प्रभाव लाः वन । थ्व प्रभाव अंग्रेजी साहित्यं तप्यंक मलाःसे बंगला-उपन्यासया माध्यमं भिगुगु शदीतक लानाच्चन । नीगू शदी थ्यनेवं

१०९ व हे, पौ ५ ।

११० व हे, पौ ५ ।

१११ यज्ञराज सत्याल, नेपाली साहित्यको भूमिका, स्वक्वःगु पिथना, (थें : रत्नपुस्तक भण्डार, २०२९) पौ ४३२।

हिन्दी उपन्यासय् अंग्रेजी-उपन्यासया हे प्रत्यक्ष प्रभाव लात । १९२ हिन्दी-उपन्यास साहित्यया वीजारोपण भारतेन्दु युगय् जूगु खनेदुसां हिन्दीया न्हापांगु मौलिक उपन्यासया रूपे लाला श्री निवासया 'परीक्षा गुरु' यात नाला: कयात:गु खनेदु । १९३ हिन्दी उपन्यास साहित्यय् दक्कसिबे न्हापां थ्व हे उपन्यासय् सामाजिक जीवनया यथार्थ चित्रण यायेगु कुत: जुयाच्चंगु खँ लेखकपिसं स्वीकार यानात:गु दु । लाला श्री निवास लिपा हिन्दी-साहित्यय् मौलिक उपन्यास च्वयेगुली देवकीनन्दन खत्रीया प्रमुख ल्हा: दु । थ्वयां लिपा किशोरीलाल गोस्वामी नां खनेदु ।

हिन्दी उपन्यास साहित्यया विकास-क्रमय् प्रेमचन्दया न्हापांगु मौलिक उपन्यास 'सेवासदन' पिनदेवं हिन्दीया सर्वश्रेष्ठ उपन्यास जुया: गौरव प्राप्त यायेगु अवसर दत । थुकिं हे हिन्दी उपन्यासय् आधुनिकताया शुरुवात यानाबिल । प्रेमचन्द स्वयां न्हापाया उपन्यासय्तक सामाजिक जन-जीवनं तापा:गु काल्पनिक श्रृष्टिया प्रयोग दु । तर प्रेमचन्द्रं जीवन संघर्ष, सामन्ती-मनोवृत्ति, रुढीग्रस्त समाज, मध्यवर्गया दीनहीन अवस्था, भारतीय संस्कृतिया भिंगु पक्ष, मानव मनोविज्ञान आदि खँयात थ:गु उपन्यासय् थाय् बिया: जीवनया व्याख्या याना: क्यन । उकिं हिन्दी-साहित्यय् आधुनिक उपन्यासयात वास्तविक अर्थे विस्तृत याना: ब्यूगुया श्रेय प्रेमचन्दयात दु ।

३.७ नेपाली साहित्यय् उपन्यासया प्रादुर्भाव

हिन्दी-साहित्यय् व:गु थ्व आधुनिक उपन्यासया प्रवाह नेपा: दुने नं दुहाँ वैगु स्वाभाविक हे ख: । अबलेया नेपा: राणां शासित नेपा: । अबले हिन्दीया उपन्यासत राणातसें थ:गु मनोरञ्जनया उद्देश्यं उपयोग याइगु जूगुलिं फलस्वरूप नेपालय् नं उपन्यासया चर्चा जुल । नेपालय् दक्कसिबे न्हापां नेपाली भाषाय् उपन्यासया प्रभावा लाना: सदाशिव शर्माया 'महेन्द्र प्रभा' (वि.सं. १९५९) नांगु न्हापांगु मौलिक उपन्यास पिदन । तर च्व:गु ई स्वयेबलय् गिरीशबल्लभ जोशीया 'वीर चरित्र' (१९६०) 'महेन्द्र प्रभा' स्वयां स्वदँ न्हापा ला: । लिपा रुद्रराज पाण्डेजुं 'रूपमती' (वि.सं. १९९१) च्वसेलि नेपाली साहित्यय् नं आधुनिक उपन्यासया शुरुवात जुल । उकिं नेपाली साहित्यय् दक्कसिबे न्हापांम्ह आधुनिक उपन्यासकारया रूपय् रुद्रराज पाण्डेयात हनीगु चलन दु । १९१४ थ्व 'रूपमति' उपन्यासया प्रकाशन ईनिसें नेपाली-उपन्यासय् खनेदयाच्चंगु परम्परागत संस्कृत-बाखं शैलीया पलेसा न्हूगु शैलीया निर्माण जुल । जासूसी तिलस्मी उपन्यासया विद्रोह याना: परिवेशगत सामाजिक यथार्थताया क्पिपा उलेगु ज्या आधुनिक उपन्यासं यात ।

३.८ आधुनिक नेपाली उपन्यासया शुरुवात

आधुनिक नेपाल-उपन्यासया शुरुवात 'रूपमती' लिपा रूप नारायण सिंह 'भ्रमर' (वि.सं. १९९३) च्वया उपन्यासया आधुनिकताय् मेगु देन बिल । १९१५ वि.सं. २००४ य् लैनसिंह वाङ्देलाया 'मुलुक बाहिर' खने दयेवं नेपाली उपन्यासया आधुनिकतायात पाश्चात्य यथार्थवादं प्रभाव लाकूगु खने दत

१९२ व हे, पौ ४२२ ।

१९३ व हे, पौ १७० ।

१९४ डा. दयाराम श्रेष्ठ व मोहनराज शर्मा, नेपाली साहित्यको संक्षिप्त इतिहास, निक्व:गु पिथना, (काठमाडौं : साभा प्रकाशन, २०४०) पौ १९५ ।

१९५ व हे, पौ १९६ ।

१९९६ वि.सं. २००४ निसं २०१५ तक नेपाली उपन्यासय् मूल रुपं यथार्थवाद वस्तुपरक रुपे ब्ययातःगु खँ लेखकपिनि धारणा दु १९९७

३.९ नेपालभाषा बाखं साहित्यया परम्पराय् उपन्यासया प्रारम्भ

नेपाली साहित्यय् आधुनिकताया विकास जुयाः सामाजिक यथार्थवादया वस्तुपरक रुप बिड्गु अभ्यास जुयाच्चंगु इले अर्थात् २००७ साल क्रान्ति लिपा ने.सं. १०७४ य् धुस्वां साय्मिजुं 'मिसा' उपन्यास च्वयेवं नेपालभाषा साहित्यय् नं उपन्यास-साहित्य दत । मेमेगु भाषा साहित्यया इतिहासया अध्ययन यायेबलय् आधुनिक उपन्यास शुरु जुइन्ह्यो परम्परागत उपन्यास पृष्ठभूमि दयाच्चंगु खनी । तर नेपालभाषाया उपन्यास साहित्यय् 'मिसा' उपन्यास स्वयां न्हापाया उपन्यास धाये बहःगु छुं कृति मदु । उकिं 'मिसा' उपन्यासया उपन्यासकार भाजु धुस्वां साय्मि हे नेपालभाषा उपन्यास साहित्यया न्हापांम्ह मौलिक उपन्यासकार नं खः । लिसं थ्वहे 'मिसा' उपन्यास आधुनिक उपन्यास जूगुलिं धुस्वां साय्मि हे नेपालभाषाया आधुनिक उपन्यासया नं जन्मदाता खः । थथे बाखं साहित्यय् धुस्वां साय्मिजुया 'मिसा' उपन्यास हे न्हापांगु उपन्यास जूसां नेपालभाषा बाखं साहित्य (Fiction) या पृष्ठभूमि धाःसा आपलं पुलां जु । नेपालभाषा बाखं साहित्य अथवा आख्यान साहित्य (Fiction) विधा अन्तर्गतया थ्व उपन्यास साहित्यया पृष्ठभूमिया प्राचिनता आपलं पुलां जु । मेमेगु भाषा साहित्यया इतिहास अध्ययन यायबलय् दकसिबे पुलांगु साहित्य विधा काब्य लुया वइ । तर नेपालभाषा साहित्यय् थौतकया अध्ययन अनुसन्धान कथं बाखं साहित्य जुयाच्चंगु दु । अले व बाखं ने.सं. ६२५ यागु भागवत पुराण खः । नेपालभाषा स्वतन्त्र रुपं च्वयातःगु थ्व गद्यकृतिइ भिनिगू स्कन्ध, भिस्वगू अध्यायया व्यवस्था जुयाच्चंगु दु । भागवत पुराण स्वया नं पुलांगु बाखं सफु लिपा लुया वय्फुगु सम्भावना दुसां आःयात भिसं नेपालभाषा दकले न्हापांगु बाखं सफुया रुपय् भागवत पुराणयात हे मानय्यायेगु जूगुलिं नेपालभाषाया बाखं साहित्य (Fiction) शुरु धार्मिक बाखंनं जूगु धारणा प्रचलित जूगु दु ।

नेपालभाषाया प्राचीन बाखं दुने (१) धार्मिक (२) औपदेशिक (३) लौकिक (४) न्यँकँ बाखं खनेदयाच्चंगु दु ।

(१) धार्मिक बाखं :- नेपालभाषाया धार्मिक बाखंया आधारस्रोत (क) पुराण, (ख) महाभारत, (ग) जातक अवदान (घ) रामायण जुयाच्चंगु दु ।

(क) पुराण अन्तर्गत श्रीभागवत पुराण (ने.सं.६२५), स्वस्थानी (ने.सं.७२३), लिङ्ग पुराण (ने.सं.७४९), पशुपति पुराण (ने.सं.७५२), मार्कण्डेय पुराण (ने.सं.७३७), ब्रह्म पुराण (ने.सं.८१५), स्वयम्भू पुराण (ने.सं.८६५) इत्यादि बाखंत खनेदयाच्चंगु दु । अथे हे (ख) महाभारत अन्तर्गत सभापर्व (ने.सं.७२९) (ग) जातक अवदान अन्तर्गतया विचित्र कर्णिकावदान (७७९), जातक संग्रह (८७०) अले (घ) रामायण अन्तर्गतया वाल्मीकि रामायण (८२३-८२९), रामायण (८४७-८७२), अध्यात्म रामायण (?) खः ।

१९९६ व हे, पौ १९९ ।

१९९७ व हे, पौ १२० ।

- (२) औपदेशिक बाखं :- नेपालभाषाया प्राचीन औपदेशिक बाखंत - तन्त्राख्यान (६३८), कुशोपदेश (६७५) धर्मलक्ष्मी संवाद (६९९), युधिष्ठिर नारद सम्वाद (८३५), हितोपदेश (६९९) खः ।
- (३) लौकिक बाखं :- नेपालभाषाया अप्वःधैथें लौकिक बाखंया आधारस्रोत इ.पू.या गुणाद्यं च्वःगु 'वृहतकथा' जुयाच्वंगु दु । वेताल पञ्चविंशतिका (७४०), बत्तिस पुतलिका सिंहसन, दात्रिंशिय (८२९), शुक वहत्तरी (८६५), मुद्रा राक्षस कथा (८२९), वीरशिखा कथा (७८३), मन्त्रवुद्धि कथा (७८३) आदि नेपालभाषाया प्राचीन लौकिक बाखंत खः ।
- (४) न्यँकं बाखं नेवाः समाजय् न्हापांसिं न्यनेकने यानातःगु तःहाकगु परम्परा दुगु तर लिखित रूपय् संकलित मजुगु थजागु प्राचीन बाखं मुंकेगु प्रारम्भिक ज्या करुणाकर वैद्य पाखें ने.सं.१०७८ निसें जुल । वय्कलं न्यागु भागतकया थजागु बाखं सफु पिकयादिल । वय्कःयागु कुत लिपा प्रेम वहादुर कंसाकार व केशवलाल आदिपिन्सं नं थजागु बाखं मुंका पिकायेगु ज्याय् तिवः वियादिल ।

नेपालभाषाया थुपिं प्राचीन बाखंत मेमेगु भाषा साहित्यया अनुवाद अथवा टीकाया रूपय्जक खनेदुसां सिर्जनशीलता हे मद्दु तक धायेमछिं । छायाध्याःसा नेपालभाषाया प्राचीन बाखंमिपिन्सं मेगु भाषाया बाखंपाखें थःगु भाषं बाखं च्वइबलय् भाषाजक हिइकेगु मयाःसे थःपिनिगु मौलिक कल्पनात नं मौलिक स्वरूप वियाः थकूगु दु । प्राचीनकालया नेपालभाषाया थुपिं बाखंत न्यनेगु प्रचलन थौतकं नेवाःसमाजय् ल्यनाच्वंगु हे दनि । माघबलय् स्वस्थानी बाखं, गुंलाबलय् बौद्धजातक अवदानया बाखं अले छेंय् सुं मन्त कि गरुड पुराण न्यनेगु थौतकं यानाच्वंगु हे दनि ।

नेपालभाषाया न्ह्यच्वःगु प्राचीनकालय् लिच्वःगु प्राचीनकालया आपलं बाखं सफु खनेदुसां विषयगत दृष्टिं थुगु इलय् नं विषयगत दृष्टिं धार्मिक, औपदेशिक, लौकिक बाखंत हे जक खने दयाः विषयगत विविधता मद्दु । बौद्ध अवदान जातक थुगु इलय् खनेदुगुलिं थ्वहे थ्व लिच्वःगु नेपालभाषाया प्राचीन बाखं साहित्यया विशेषता खनेदु । थथे न्ह्यच्वःगु प्राचीनकालय् स्वयां लिच्वःगु प्राचीनकालय् बाखं साहित्यया स्वरूपय् खास परिवर्तन मवःगुया कारण थुगु ईलय्तकं बाखं कनेगु व न्यनेगु उद्देश्यय् परिवर्तन मवःगुलिं खः । थुगु ई या बाखं मूल रूपं थथे खनेदु - सप्तकाण्ड रामायण (९३८), अध्यात्म रामायण (९४९), रामायण (९६६), भिष्म युधिष्ठिर सम्वाद (९०३), रामायण (९०४), अष्टमी व्रत महात्म्य (८९७), गुणकारण्डब्यूह (९४६), वीरकुशावदान, कुशावदान (९५४), उपोषद व्रतकथा (९५९), अहोरात्र व्रतकथा (९६०) इत्यादि बाखंत खनेदु ।

नेपालभाषाया न्ह्यच्वःगु माध्यमिक काल अथवा पुनर्जागरणकाल न्ह्यः (९६७-१०२९) या अवधि नं नेपालभाषाया बाखं साहित्यय् छुं न्हूगु प्रवृत्तिया प्रारम्भ जूगु खनेमद्दु । बाखं साहित्यया दृष्टिं थ्व ईया मू धैगु हे प्राचीन बाखं साहित्यया मूल प्रवृत्तियात हे पुनरावृत्ति विया निरन्तरता बिइगुथेंजक जुया बाखं साहित्य सिर्जनाय् निष्क्रिय जुयाविल । तर लिच्वःगु माध्यमिककाल अथवा पुनर्जागरणकाल थ्यंका निस्थानन्द वज्रचार्यया 'ललितविस्तर' (१०३४) पिदसांसिं गद्यशैलीइ खंलाबलाया पहः दयाः नेपालभाषाया बाखं साहित्यय् न्हूगु स्वरूप खनेदत । यद्यपि थुगु सफु तकं पुलांगु धार्मिक विषयवस्तु पाखें मुक्त जुइमफुनि ।

निष्ठानन्द वज्राचार्य लिपा जगतसुन्दर मल्लं 'एसप्स फेबल्स' यात नेपालभाषाय् हिइका ईसपं दएका तःगु बाखं (१०३५) मौलिक मजूसे अनुदित जुल । उकिं थ्व बाखं सफू नं नेपालभाषा बाखं साहित्यय् न्हूगु प्रवृत्ति ब्वलंके मफुत ।

नेपालभाषाया दकसिवे न्हापांगु मौलिक बाखं सिद्धिदासया 'शिवविलास' (१०४० अनुमानित) नीति शिक्षा विइगु उद्देश्यं च्वयातःगु खनेदु । थ्व दृष्टिं नेपालभाषा बाखं साहित्य परम्परागत उद्देश्यं भिन्न जुइफुगु मदु । थ्व बाखंयात आधुनिक बाखंया पूर्वाधार व न्हू बाखंया पूर्वाभास धायेगु याः । ११८

समालोचक जनकलाल वैद्यजुं - सिद्धिदासया 'शिवविलास' बाखं नं मनोवैज्ञानिक बाखं जूगुलिं थुकिं नेपालभाषा बाखं साहित्य विधाय् नसंचा ह्वलेगु ज्यायात । ११९ वय्कलं थ्व बाखनं उबले हे नेपालभाषाय् न्हूगु यथार्थ लक्षण बालूगु बाखंधाः न्ह्याकेत न्हूगु लँ ज्यानाथके धुंकूगु खँ मानय् यायेहे माः थें ताया धकाः वःबियादीगु दु । १२०

मेम्ह डा. चुन्दा वज्राचार्यजुं - 'शिवविलास बाखनय्' उगु इलय् समाजय् म्वानाचर्चापिं मनूतय्त हे विषयवस्तु याना लेखक स्वयं हे छम्ह पात्र जुया न्ह्यब्वयातःगु बाखं मनूया जीवनया किपा वा समाजयात ब्वया बाखं च्वयेगु थ्व न्हापांगु कुतः खः । 'शिवविलास' बाखंया मू पात्रया मनोविश्लेषण याना न्ह्यब्वयातःगु थ्व बाखं, बाखं विधायी जीवन उपयोगी शिक्षाप्रद न्हूगु बाखं खः । १२१

धात्थें नं थ्व बाखं नेपालभाषा बाखं साहित्यया इतिहासय् पूर्वआधुनिक (Premodern) साहित्यया छुमां खः ।

सिद्धिदासया 'शिवविलास' बाखं धुंका चित्तधर 'हृदय'जुं ने.सं.१०४८ 'प्रेम' शीर्षकयागु गल्प बाखं, जेल दुने 'अन्धकार' (१०६१) बाखं व मेमेगु बाखंत (खुपु बाखंचा), मोतिलक्ष्मी उपासिकां ने.सं.१०५६ स 'वेपत्ता', ने.सं.१०५७ स 'जाः', ने.सं. १०५९ स 'न्हूम्ह भमचा' च्वयातयेधुंकूगु दुसा ने.सं. १०६४ स 'लँ' शीर्षकयागु बाखं भारतया हिन्दी पत्रिका 'धर्मदूत'य् प्रकाशित याकेधुंकूगु खः । अथे हे तुं स्वर्गीय सिद्धिचरण श्रेष्ठं जेलदुने (१०६०-१०६५) 'मनूया मन' व 'बाखंचा गथे जुइमाः ? ' शीर्षकया सैद्धान्तिक समालोचना च्वखँ हे च्वयादी धुंकूगु दसि दसुं उबले हे नेपालभाषाय् न्हूगु बाखंया परिभाषा व लक्षण बालूगु बाखं च्वयेगु व आलोचनात्मक चर्चा यायेगु कुतः यानादी धुंकूगु खने दु । १२२

चित्तधर हृदयया दकले न्हापांगु बाखं धर्मोदय पत्रिकाय् ने.सं. १०६७ स प्रकाशित 'पौ' बाखंयात अमेरिकाया एडगर एलेन पो या 'शर्त स्टोरी' या ढंगयागु नेपालभाषा बाखं साहित्यया नं न्हापांगु न्हू बाखंकथं ऐतिहासिक मान्यता प्राप्त जूगु व वय्कःया हे 'पौ' बाखं सहित दुगु 'खुपु बाखंचा' सफू नेपालभाषाया दकसिवे न्हापांगु न्हू बाखं सफू कथं मान्यता प्राप्त दु । यद्यपि चित्तधरया 'पौ' बाखं स्वयां न्हापा मोतिलक्ष्मी उपासिकाया 'लँ' नांगु बाखं 'धर्मदूत' पत्रिकाय् ने.सं.१०६४ बछलां

११८ प्रेमशान्ति तुलाधर, नेपालभाषा साहित्यया इतिहास, (यें : नेपालभाषा एकेदमी, ११२०), पौ ८६ ।

११९ डा. जनकलाल वैद्य, 'पुनर्जागरणकाल', खेलइताः, दँ ५, ल्याः ५ पौ २ ।

१२० वहे, 'नेपालभाषा न्हूबाखंया विकासया पलाः', सयपत्री, दँ ६, ल्याः १, २०५७ पौ १७६ ।

१२१ डा. चुन्दा वज्राचार्य, 'नेपालभाषाया माध्यामिक कालया गद्य', उच्च शिक्षाय् नेपालभाषा व साहित्य, ११२०, पौ६९ ।

१२२ डा. जनकलाल वैद्य, 'नेपालभाषा न्हूबाखंया विकासया पलाः', सयपत्री, दँ ६, ल्याः १, २०५७ पौ १७६ ।

(वि.सं.२००१) श्रीमती एम. लक्ष्मीया नामं पिलने धुंकूगु खः । उकिं प्रकाशनया ल्याखं चित्तधरया 'पौ' बाखं मोतिलक्ष्मी उपासिकाया 'लँ' बाखं स्वयां लिपालाःगुलिं मोतिलक्ष्मीया 'लँ' बाखं निसें नेपालभाषाय् न्हू बाखंया शुरुवात जूगु ताय्कूगु दु । १२३

थ्व खँय् समालोचक इन्द्रमालीजुं थःगु मन्तव्य न्हापा हे थुकथं वियादी धुंकूगु दु - 'पौ' बाखं स्वयां न्यादँ न्हयः पिदंगु 'लँ' बाखं निश्चय नं न्हापां पिदंगु बाखं खः ... । न्हापांम्ह बाखंच्वमि चित्तधर 'हृदय' मखु मोतिलक्ष्मी खः । मोतिलक्ष्मीं हे दकले न्हापां नेपालभाषा बाखं साहित्य आधुनिक प्रवाह हयेत ताय्तिता याःगु खः । १२४

थुकथं चित्तधर हृदयया 'पौ' बाखं स्वयां मोतिलक्ष्मी उपासिकाया 'लँ' बाखं न्हापा जूगुया आधारय् नेपालभाषाया आधुनिक बाखं 'लँ' बाखं पाखें जूगु छगू न्हूगु कुतः थन खनेदुगु दु । तर थ्व खँयात सकसिनं स्वीकार याःगु अवस्थाय् मर्थ्यनि । धात्थे नं प्रकाशनया ईया आधारंजक धायेगु खःसा थ्व खँ पाय्छि जुइफु तर च्वःगु हे ईया आधारं धायेगु खःसा चित्तधरया हे 'खुपु बाखंचा'य् दुथ्यानाच्चंगु ने.सं.१०६१ यागु 'अन्धकार' बाखंयात नं ल्वःमंके मज्यू । न्ह्यागु थजु चित्तधर 'हृदय'या 'खुपु बाखंचा' निसें नेपालभाषा आधुनिक बाखं साहित्यय् मेमेपिं बाखंमिपिं दुहांवल । थ्व खँय् समालोचक कृष्णचन्द्र सिंह प्रधानया थ्व धापू अध्ययन यायेगु आवश्यक जू -

'खुपु बाखंचा' पिहांवयाः स्वदँ लिपा केशललाल कर्माचार्यजुया 'जि पिहा वनेत्यल' व धूस्वां साय्मिया 'न्याफो स्वां' पिहांवल अले निदँ लिपानिसें आतक दँय् छम्ह धैथें बाखं-मचा दँय्दसं भीगु साहित्यं थ्वैचन - पूर्ण 'पथिक'या 'अपराधी'(१०७२), धुस्वां साय्मिया 'मूस्वां' (१०७३), 'ब्वाला' (१०७४), प्रेम बहादुरया 'ती' (१०७५) थ्वयां लिपा ने.सं. १०७७ स हाकनं निगू बाखंपुचः पिदन 'पथिक' या 'छपाः चित्र' व आशाराम शाक्यया 'हिलाबुला', १०७८ स तीर्थलाल नःघःभनीया कहानी संग्रह 'ब्वघासा' नं प्रकाशित जुल । १२५

समालोचक कृष्णचन्द्र सिंह प्रधानजुया थ्व धापुकथं नेपालभाषाया बाखं साहित्यय् चित्तधर 'हृदय' धुंका पिलुम्ह केशवलाल कर्माचार्य खने दु अले वय्कः धुंका धुस्वां साय्मि बाखंमिया रुपय् खने दु । थ्व खँयात वय्कलं अभ्क त्याजिक थुकथं धैदिल - धुस्वां साय्मि 'न्याफो स्वां' ज्वनाः साहित्य देवीया मन्दिरय् वय्न्हयो प्रेम बहादुर कंसाकारया फाट्टफुट्ट बाखंया कीगलं पुज्याज्यां साहित्यिक गःचाःहिले धुंकूगु खः । थथे धुस्वां साय्मिया न्हयो बाखंया संसारय् गःचाःहिलाः पिने हे नमस्कार यायेगु जक जुल । खः थथे सफुया रुपय् कहानीकार खनेमदुसां कहानीया विभिन्न विशेषता व सफलता खनेदुपिं कथाकारत जा धुस्वां साय्मि सिकं थकाली मदुगु मखु । तर पिदंगु सफुया आधारय् आलोचना वा सिंहावलोकन यानागुलिं सफुया ल्याखं धुस्वां उल्लेख न्हापां यायेमाःगु आवश्यक जुल । १२६

धुस्वां साय्मिजुं स्वंगू बाखं सफू च्वयादीसां वय्कः थ्व बाखं साहित्यय् सफल मज्जूगु टिप्पणी समालोचक कृष्णचन्द्र सिंह प्रधानजुं थुकथं यानादीगु दु - वस्तु-गठनया कथात्मक रुपय् सिकं

१२३ प्रेमशान्ति तुलाधर, न्हापायागु हे, पौ १७८ ।

१२४ इन्द्रमाली, 'नेपालभाषाया दकले न्हापांगु बाखं व बाखंच्वमि', विश्वभूमि, ने.सं.१११५ कछलागा १४ ।

१२५ कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, भीगु साहित्यय् बाखं, (यैः मय्जु उत्तरा सिंह, १०९७), पौ ११ ।

१२६ वहे, पौ १८ ।

विषयवस्तुया प्राकृत स्वरुपयात हे बाखंया मुख्य तत्व भाःपिया अथेतुं प्रयोग यायेगु धारणा व व्यवहारं यानाः कथात्मक कला व शिल्पया मौलिक सौन्दर्य हनन् जुल अले विषयवस्तुं भाराक्रान्त जुया बाखं केवल विचार वा वक्तव्यया संग्रहालय जुल थुकिं याना बाखं शैलीं नं निवन्धया रूप काःवन, अले प्रचारात्मक थें खनेदत ।१२७

थुकथं नेपालभाषा बाखं साहित्यय् धुस्वां साय्मिजु सफल बाख्मिकथं परिचित मजुगु खनेदु । तर वय्कलं ने.सं.१०७४ स 'मिसा' उपन्यास च्वयेवं नेपालभाषाया दकसिवे न्हापांम्ह उपन्यासकार कथं प्रसिद्ध जुल ।

थुकथं भागवत पुराण (ने.स.६२५) निसें न्ह्यानावयाच्वंगु नेपालभाषा बाखं साहित्यया तःहाकगु परम्पराय् नेपालभाषाया न्हापांगु उपन्यास 'मिसा' (१०७४) यक्व लिपातिनि पिदन ।

३.१० नेपालभाषाय् उपन्यास साहित्य लिपा लाःगुया कारण

छगू देशया भाषा जुयाः नं नेपाली भाषा साहित्यय् स्वयां आपालं लिपा तिनि नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यासया प्रादुर्भाव जूगुया कारण समालोचक प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठजुया बिचारे “समाज क्लिष्ट जुया वोलिसे नाटकं मगाना उपन्यास पिदन । थ्व हे कारणं दबुली प्याखं क्यनेगु व स्वयेगु संस्कृतिक परम्परा दुपिं नेवातय् समाजय् उपन्यास लिपा तिनि वल । थ्व हे कारणं खः नेपालभाषाय् नेपालया दकले पुलांगु साहित्य जुया नं उपन्यास लिपा तिनि वल ।”१२८

वय्कःया मेगु तर्क खः - नेपाली भाषा व नेपालभाषा साहित्य निगू तुलना यायेबले नं नेपाली भाषाभाषी जनताया छथाय् मुना मच्वंसे देशे छरे जुया च्वंगु व नेपालभाषाभाषीत छथाय् मुना च्वंगुलिं नेपालीसिकं लिपा तिनि नेपालभाषाय् उपन्यास पिदंगु खः ।१२९

तर जितः ताःथें थ्व निगू कारणं जक हे नेपालभाषा साहित्य उपन्यासया प्रादुर्भाव लिपा जूगु मखु । थुकिया मेगु कारण सम्भवतः राणा इले नेपालीभाषायात स्वयां नेपालभाषायात अर्थात् नेपालभाषा लेखकपिंत अप्वः प्रतिबन्ध दु, नेपालभाषा गद्यकारपिनि ल्याः म्होजक जुयाः गद्यकारपिंके आधुनिक अंग्रेजी शिक्षाया प्रभाव मलाःगुलिं आधुनिक उपन्यासया नं प्रभाव मलाःनि । उकिं नेपाली-साहित्य स्वयां नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यासया जन्म लिपा जुल ।

३.११ नेपालभाषा साहित्यय् धुस्वां साय्मिया ताय्ति

आः थन वयाः छगू न्ह्यसः दं वइ- नेपालभाषा उपन्यासया उदय गुगु साहित्यया प्रभावं जुल ? अंग्रेजीं, हिन्दीं वा नेपालीं ? वा मेमेगु साहित्यपाखें ? थ्व न्ह्यसःया लिसः विइत न्हापां नेपालभाषाया दकसिवे न्हापांम्ह उपन्यासकार धुस्वांजु हे अध्ययन यायेगु आवश्यक जू वइ ।

अबुजु नारायण बहादुर मानन्धर व मां दानमाया मानन्धरयागु क्वखं वि.सं. १९८७ जेष्ठ १० खुन्हु न्हासाः भोछें, येंय् जन्म जूम्ह धुस्वां साय्मिया औपचारिक नां गोविन्द बहादुर मानन्धर खः ।

१२७ वहे, पौ २२ ।

१२८ प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठ, च्वयल्या : १, पौ ६१ ।

१२९ व हे, पौ ६१ ।

वय्कः भारतय् च्वनादीबलय् भारतयाम्ह छम्ह मनुखं वय्कःया नां न्यंबलय् वय्कलं “गोविन्द मानन्धर धका कनादीगुलिं व मनुखं “गोविन्द तो हमारे देवता है” धैगु लिसः ब्यूगुलिं वय्कःयात खायूगु अनुभव जुयाः नेपालभाषां हे नां तये धका ‘पलेस्वां’ धका नां तःगु नेवाः शब्द बांलाक मस्यूगु कारणं न्हापां ‘धुया स्वां’, अनं ‘धूस्वां’ अनलिपा थौकन्हय् ‘धुस्वां’ नां जुल । अले मानन्धरयात नेवाःभासं हे ‘साय्मि’ धका तयाः ‘धुस्वां साय्मि’ जुल । उकिं वय्कःयागु थ्व नामय् नेपालभाषा प्रेम अर्थात् थःगु जातीय प्रेम व राष्ट्र प्रेम नितां दुथ्यानाच्वंगु दु ।

वय्कलं दकसिवे न्हापां भारतयागु विहारं लय् छकः पिदनाच्वंगु हिन्दीयागु ‘बालक’ पत्रिकाय् पिदंगु भिक्षु अमृतानन्दया भाषा प्रेमया विषय (?) च्वसु च्वयादिल । वय्कःयागु नेपालभाषायागु दकसिवे न्हापांगु कृति ‘भाग्यरेखा’ नांयागु बाखं खः ।

वय्कलं नेपालभाषां च्वयेगु ज्या अबले शुरुयाना दिल गबले चित्तधर ‘हृदय’, मोतिलक्ष्मी उपासिकापिं बाखं क्षेत्रय् नांदने धुंकल । थनं लिपा पूर्णदास श्रेष्ठजुयागु ‘द्योयात स्वांछाये’ (ने.सं.१०६८), ‘मांयागु नुगः’ (१०६९), केशललाल कर्माचार्यजुयागु ‘जि पिहां वनेत्यल’ (१०७०), हृदयचन्द्र सिंह प्रधानजुयागु ‘दया’ (१०७८), कय्तापूजा (१०७०), माधवलाल कर्माचार्यजुयागु ‘थःछे’ (१०७०) बाखं पिदंगु इलय् हे धुस्वां साय्मिजुं क्रान्तिया न्हयो अर्थात् २००६ साल पाखे ‘भाग्यरेखा’ बाखं च्वया १०७० स न्याफोस्वां, मूस्वां (१०७३), ब्वाला (१०७४) ज्वना बाखंमिया रुपय् प्रतिस्थापित जुयादिल ।

नेपालभाषाया न्हापाम्ह समालोचककथं नांदंम्ह समालोचक रत्नध्वज जोशीजुं ने.सं. १०७० स सम्पादन यानाः पिकयादीगु ‘बाखं पुचः’ सफलइ भिंखुम्ह बाखंमिपिनिगु बाखं मुंकादीगु दु । वय्कः बाखंमिपिं अलय् वय्कःपिनिगु बाखंया नां उगु सफलइ थुकथं दु- १३०

<u>बाखंमिपिनिगु नां</u>	<u>बाखंया नां</u>
१. फत्ते बहादुर सिंह	थ्वहे ला ले
२. चित्तधर ‘हृदय’	द्योपालाः
३. मोतिलक्ष्मी	समाप्ति
४. हृदयचन्द्र सिंह प्रधान	कय्तापूजा
५. रत्नध्वज	युवक
६. प्रेम बहादुर	अजि
७. सत्यमोहन	परिचय
८. गोविन्द बहादुर ‘गोठाले’	जि मचा

१३० रत्नध्वज जोशी (सं.), बाखंपुचः, (क्रान्तिपुर : चित्तधर उपासक ‘हृदय’, १०७०) ।

९. पूर्ण 'पथिक'	पुलां दाजु
१०. केशवलाल कर्माचार्य	जुंगेदाइया ग्वाय्
११. ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य	मत सित
१२. माधवलाल वी.ए.	थःछेँ
१३. अशोकरत्न	व ख्वाः
१४. लोचनरत्न	ग्वे निगः
१५. आशाराम शाक्य	महि छपा
१६. आर.जी.ए.	ठण्डा बरफ

रत्नध्वज जोशीजुं सम्पादन यानादीगु थ्वहे 'बाखंपुचः' सफूया भूमिकाय् दकसिवे न्हापां आधुनिक बाखंया सैद्धान्तिक पृष्ठभूमिइ थ्व सफुलिइ दुथ्याःगु भिंखुपु बाखंया सामान्य चर्चा नं यानादीगु दु । थुकिं सिइदु धुस्वां साय्मि बाखंमिया रुपय् उदय जूगु इलय् नेपालभाषा बाखं साहित्यय् च्वय् न्हयथनापिं भिंखुम्ह बाखंमिपिं प्रतिस्थापित जुइधुंकूगु दु ।

धुस्वां साय्मिजुयागु सफूया विवरण थुकथं दु -

१. न्याफ्वःस्वां (१०७०)

धुस्वां साय्मियागु न्हापांगु कृति 'न्याफ्वःस्वां' (१०७०) बाखंमुना खः । थ्वहे कृति च्वसापासाया नं न्हापांगु प्रकाशन खः । थ्व कृतिइ न्यापु बाखं दु - (१) भम्चा (२) आलोक (३) भाग्यरेखा (४) अन्तरद्वन्द (५) ल्वापु । सामाजिक विषययात कया च्वयातःगु थुपिं बाखनय् भाषा शुद्ध, सरल व स्पष्ट जुया व्याकरणय् नं शुद्धता दु ।

२. वें (१०७१)

च्वसापासाया निक्वःगु प्रकाशन थ्व वें स्वम्ह साय्मि बन्धुपिं (१) धुयास्वां साय्मि (२) गुह्य साय्मि (३) "शान्ति" आदिपिनिगु मंकाः बाखं सफू खः । थ्व सफुलिइ धुस्वां साय्मिजुया प्यपु बाखं - (१) सुन्दरीजल (२) किपालु (३) शान्ति (४) विचरा स्वां दुथ्यानाच्वंगु दु । थुपिं मध्ये 'किपालु' नांगु बाखं धुस्वां साय्मिया 'अधर' उपनामं 'धर्मोदय' या दँ ३ ल्या ७ यागु पत्रिकाय् पिदने धुंकूगु दु ।

३. त्रिवेणी (१०७२ बछला)

वय्कःयागु प्याखं ख्यलय् न्हापांगु पलाः 'त्रिवेणी' (१०७४) छधाः प्याखं मुना खः । थुकिइ (१) भिक्षु (२) मिसा (३) साहित्य सेवा इत्यादि शीर्षक दुगु स्वपु छधा प्याखं दु । भिक्षु शीर्षकयागु छधाःप्याखं - उपगुप्त, अशोक व वासवदत्ता मू पात्रत जुयाच्वंगुलिं थुकिइ बौद्ध दर्शन ब्वयेगु कुतः

जुयाच्चंगु दु । मेगु 'मिसा' व 'साहित्व सेवा' निगुलिं सामाजिक विषययात कःघानाः च्वयातःगु छधाःप्याखं खः ।

४. ब्वाला (१०७४)

थ्व वय्कःयागु चिचीहाकगु बाखं वा न्हू बाखं कृति खः । थ्व सफुली नं वय्कःया मेमेगु सफुलीथें नारी विषयया खं न्ह्यथनातःगु दु ।

“थ्व प्रथम उपहार खः नवयुवक कहानीकार तथा भीगु भाषाया प्रथम उपन्यासकार धुयास्वां साय्मिजुया ब्वाला बाखं संग्रह ।” धका थ्व सफूया प्रकाशक श्रेष्ठ प्रकाशन पाखे भूमिका वियातःगुया आधारं थ्व बाखं संग्रह-ब्वाला पिहां वयेन्ह्यो हे वय्कःयागु न्हापांगु उपन्यास 'मिसा' पिहां वयेधुंकुगु प्रमाणित जूगु दु । थुकथं न्हापां धुस्वां साय्मि बाखंमि खः लिपातिनि उपन्यासकार जूगु सिइदु ।

५. मूस्वां -

थ्व लघुकथा संग्रह सफुलिइ भिंनिपु चिबाखं दु । प्रकाशन ई मदुगु थ्व सफूया अन्तिम कभर पृष्ठय् 'लेखकया मेमेगु नेपालभाषास' धका थुपिं सफूया नां वियातःगु दु - (१) न्याफ्वःस्वां (कहानी संग्रह) (२) त्रिवेणी (एकांकी संग्रह) (३) नेपामि दँ (कहानी संग्रह) (४) मिसा (प्रथम उपन्यास) (५) ह्याउँ निभाः (कहानी संग्रह) (६) भिखा छँयास (एकांकी संग्रह) । थुपिं सफूमध्ये मिति दुगु ल्याखं नेपाल सम्वत १०४६ गुलां पिदंगु 'ह्याउँ निभाल' कृति खः ।

थ्व ल्याखं 'मूस्वां' लघु कथा संग्रह नेपालसंवत १०७६ अथवा थ्व स्वयां लिपातिनि पिदंगु खनेदु । न्यागू अंकदुगु थ्व पूधाः प्याखनय् छसिंकथं - (१) सेन्ट्रल भेलखानाया छकू क्वथा (२) क्वथा १ व २ । (३) जेल दुनेया चिकिचाधंगु खेल । (४) सदेशया छखा छँ (५) छपु लं इत्यादि दृष्य योजना दुथ्यानाच्चंगुलिं थ्व सफू मुक्क सामाजिक विषयजक सीमित मजुसे राजनीति थुकिया पृष्ठभूमि जुयाच्चंगु खनेदु ।

च्वय् न्ह्यथनागु सफूमध्ये - नेपामिं दँ (कहानी संग्रह), भिखा छँयास व हिन्दीभाषायागु मुर्दे उठ पडे (कहानी संग्रह) अध्ययनया लागि प्राप्त मजुल ।

६. हिमाल क्रन्दन

थ्व नेपाली भाषां च्वयातःगु छधाः प्याखं मुना खः । थ्व सफुलिइ सफूपिदंगु ई मदुसां सफूया अन्तिम कभर पृष्ठय् 'लेखकका अन्य रचनाहरु' वियातःगुलिइ छसिंकथं - न्याफो स्वां, मिसा (१०७४) प्रेसमा - धका न्ह्यथनातःगुलिं 'मिसा' उपन्यास पिदंगु ई स्वयां छुं ई न्ह्यो हे अर्थात ने.सं.१०७४ अथवा १०७३ पाखे थ्व 'हिमाल क्रन्दन' छधाःप्याखं मुना पिदंगु अनुमान याय्छिं ।

थुकथं वय्कः उपन्यासकार जुइन्ह्यो न्हापां बाखंमि अनं लिपा छधाःप्याखं च्वमिया व्यक्तित्व खनेदयेधुंका लिपा वय्कः नीछ्दँ दुबलय् च्वयादीगु 'मिसा' उपन्यास खः ।

समालोचक डा. कमल प्रकास मल्लजुं धुस्वांयात - बाखं, नाटक व लघु कथाया अग्नि परीक्षा पारयाना उपन्यासया क्षेत्रय् पलाः तयादीम्ह धकाः परिचय वियादिसें 'न्याफोस्वां' व 'ब्वाला'य्

बाखंया प्रयोग, 'त्रिवेणी' एकांकीया प्रयोग, 'मूस्वां'नय् लघुकथा व स्केचया प्रयोग जुयाच्चंगु खं न्हयथनादीगु दु । १३१

वय्कलं उपन्यास च्वयेगु ज्या यानादीधुंका लिपा नं बाखं च्वयेगु यानादीगुया दसु 'ह्याउं निभाल (१०७९)' पाखें सिइदु ।

धुस्वां साय्मियका जन्म येंय् जूगु खःसां अप्वः ई मरसय् हे फुका दिल । उकिं वय्कःयाके मर्सेया परिवेशया हे छाप लात । हिन्दी परिवेशय् ब्वलना उकिं हे प्रभावित जूम्ह जुयाः वय्कःयात च्वयेगुया प्रभाव हिन्दीं लाःगु खनेदु । थ्व खंया पुष्टि यायेत वय्कःया हे धापू न्ह्यथने भं बांलाइ । वय्कलं धैदिल - "मचानिसे हिन्दीया बाखं, बंगलाया प्रसिद्ध लेखक शरत्चन्द्रया बाखं स्वयंबले छाय् छाय् छम्ह गणितया प्रोफेसरया बौया काय् जुयाः नं जितः मतिइ वैगु जि नं छन्हु छु प्रेमचन्द्र जुइ मफैला ? जि नं छन्हु छु शरत्चन्द्र जुइ मफैला ?" १३२

थुकिं स्पष्ट सी दु, वय्कःयात उपन्यास च्वयेत लाःगु प्रभाव हिन्दी साहित्य खः । उकिं नेपालभाषाय् उपन्यासया उदय हिन्दी साहित्यया प्रभाव खः धका धायेथाय् दु ।

थथे हिन्दी परिवेशय् ब्वलंम्ह जूगुलिं वय्कःया भाषाय् नं हिन्दी भाषायागु प्रभाव थ्व 'मिसा' उपन्यासय् खने दुगु खं प्रो. सूर्यबहादुर शाक्यजुं थःगु छपु लेखय् थुकथं धैदीगु दु -धुयास्वांजु हिन्दी भाषाभाषीतय्गु जगतय् ब्वलंम्ह छम्ह युवक खः । मचानिसें हिन्दी भाषाभाषीतय्गु जगतय् बुलाच्चंगु जूगुलिं भाषाय् छुं भच्चा हिन्दी भाषायागु प्रभाव दैगुला स्वाभाविक हे खः । १३३ धुस्वांया थ्व उपन्यासय् भाषाया जक कमजोरी खनेदुगु मखु, उपन्यासय् वर्णित नेवाः समाजया परिवेशया स्थल्लाःगु अध्ययन नं खने मदुनि । थ्व खंयात वय्कलं हे धैदिल - "जिगु न्हापांगु उपन्यास च्वैबले तक ला धायेमाल धाःसा जिं थनयागु नेवाः समाज व नेवाः जिन्दगी खं हे मखनि ।" १३४

उपन्यास धैगु समसामयिक जन-जीवनया यथार्थता ब्वयेगु छगू कला खः । थ्व उपन्यास कलाया सफलताया निम्तिं दक्कले माःगु वस्तु लेखकयाके जीवनया गाक्कं अनुभव अर्थात् उपन्यास लेखकयाके सामाजिक जन-जीवनया दुथ्यंक अध्ययन दयेमाः । तर थन धुस्वांजु वास्तविक समाजं तापाक्क च्वनाः च्वैदीगुलिं अवश्य नं थ्व उपन्यासय् वास्तविक समाजया यथार्थ चित्रण मजुल । समालोचक जगदीश चित्रकारजुं नं "थःगु पलाःचिं उपन्यासया" नांगु थःगु लेखय् थ्वखं धैदीगु दु । अथे हे उपन्यासकार धुस्वां थम्हं हे नं - "न्हापांगु उपन्यास ला उपन्यास मदुगुलिं जक च्वैगु खः । ... जिं दकलय् न्हापांगु थःगु उपन्यास च्वया मदुगु साहित्यया छगू बिधा दय्केत । उकिं जिगु प्रेरणा उलि हे खः, भीगु साहित्यय् उपन्यास दय्केगु ।" १३५ धका अभावपूर्तिया निम्तिं जक च्वैदीगुलिं थःगु उपन्यासयात सफल उपन्यास धका धैमदी । तर थ्व हे उपन्यासया समालोचना यानादीम्ह प्रो. सूर्यबहादुर शाक्यजुं च्वेछायाः धैदिल - "थ्व उपन्यास थौकन्हेयागु अंग्रेजी उपन्यासकारतसें च्वयातःगु सफूत नापं नं दांजे याये लाय्क जू । विशेषतः अंग्रेजी उपन्यासकार एच.जी. वेल्सयागु सामाजिक

१३१ कमलप्रकाश मल्ल, 'धुस्वां साय्मिजुया उपन्यास', नःलिस्वना, (यें : च्वसापासा, १०८७), पौ १३५ ।

१३२ धुस्वां साय्मिलिसेया अन्तर्वार्ता, जः, दँ १५, ल्याः ८ (ने.सं. ११००), पौ २१० ।

१३३ प्रो. सूर्यबहादुर शाक्य, 'भी भाषाया प्रथम उपन्यास', धर्मोदय, दँ ११, ल्याः १३ (ने.सं.१०७८), पौ ३७ ।

१३४ धुस्वां साय्मि लिसेया अन्तर्वार्ता, पौ १८५ ।

१३५ व हे, पौ २१९ ।

उपन्यासनाप ।^{१३६} नापं वय्कः शाक्यजुं उपन्यासकार धुस्वांयाके छम्ह तःधं जुइम्ह उपन्यासकारयाके दयेमाःगु आपालं गुण नं थुकथं खंका दिल -

थ्व उपन्यासय् दोष अवश्य दु गुगु जिं च्वय् हे उल्लेख यायेधुन । तथापि थ्वया गुणया न्ह्योने व दोष क्षम्य जू । भीं उपन्यासकारयाके छम्ह तःधं जुइम्ह उपन्यासकारयाके दयेमाःगु आपालं गुण दु गुगु वय्कलं थ्वहे 'मिसा' उपन्यासय् बांलाक क्यनादिल । जित थ्व पुरा विश्वास दु थुगु हे छाँतं वय्कलं मांभाय्यागु सेवा यानादिल धाःसा वय्कः भीं मांभाय्या छम्ह नांदंम्ह लेखक अवश्य जुइ ।^{१३७}

वय्कः शाक्यजुं यानादीगु थ्व भविष्य चिन्तनं थौं वयाः साकार रुप काःगु दु । निश्चय नं 'मिसा' उपन्यासय् भाषागत त्रुति व नेवाः समाजया क्वातुकक चित्रण विइमफुगु त्रुति वा कमजोरी खः । थ्वहे खँ लेखक साय्मिजुं नं स्वीकार यानादी । तर थ्व कमजोरी दुसां 'मिसा' उपन्यासया महत्व व उत्कृष्टता मदुगु मखु । उपन्यासया कमजोरी पक्ष दु, तर असफल थ्यंका धायेमज्यू । लेखकया प्रथम उपन्यासय् स्वभावतः दइगु आपालं कमजोरी दुसां वय्कलं थ्वहे उपन्यासयु हे उपन्यास रचना यायेगु बल्लाःगु प्रतिभा क्यनादीधुकूगु दु ।

छुं नं कृतियात मूल्यांकन यायेबलय् उगु ईया सन्दर्भय् स्वयेमाः, थौंया दृष्टिं 'मिसा' उपन्यासय् आपालं त्रुति दु धका कुंखिने छिनेफु, तर गुगु इलय् थ्व उपन्यास पिदन, उगु इलय् नेपालभाषा उपन्यास-साहित्ययात अभूतपूर्व योगदान थुकिं ब्यूगु दु । थ्वहे कारणं 'श्रेष्ठ सिरपाः' थें जाःगु सिरपालं तर्क थ्व उपन्यास नेपाल सम्वत् १०७४ य् विभूषित जुल ।

थ्व सन्दर्भय् नांदंम्ह समालोचक कृष्णचन्द्र सिंह प्रधानजुया थ्व धापू थन लुमंके बहःजू -

ऐतिहासिक दृष्टिं न्हापां नीस्वनीम्ह च्वमिया गुगु नं विधाया च्वसु गुलि दुग्यं, स्यल्लाः धैगु खँय् विचाःला याये हे माः । थ्वइत कबुल याना नं थुलि हे अज्यागु रचनाया भाः क्वःछीबलय् शायद न्याय् मजुइफु । थनथाय् कृतिया मू ग्यसु लायेगु जक मखया ईब्यः नं जुयाबी । सापेक्षताया थ्व भूमिं ल्वःमंका उत्कृष्टताया मान्यता दाना स्वयेबलय् ऐतिहासिक महत्वया हेला जूवनी धयागु खँय् च्यूताः तयेमाः ।^{१३८}

३.१२ नेपालभाषा उपन्यास-साहित्यया विकास-क्रम

थौंतक धुस्वांजुं नेपालभाषाया उपन्यासकारपिं मध्ये दक्कसिबे अप्ठः उपन्यास च्वयाः (नेपालभाषां जक भिगू उपन्यास) नेपालभाषाय् जक उपन्यासकारया रुपय् परिचित मजुसे हिन्दी, अंग्रेजी व नेपालीभाषाय् नं परिचित जुइ धुंकुगु दु । नेपालभाषाया नीच्याम्ह उपन्यासकारपिं मध्ये दक्कसिबे चर्चित उपन्यासकार धुस्वां साय्मि खः सा अनं लिपा चर्चितपिं उपन्यासकारपिं गिरिजाप्रसाद जोशी, इश्वरानन्द, रामशेखर, मथुरा साय्मि, केवलप्रसाद कायस्थ, व आः वयाः केदार 'सितु' ल्याय्म्हम्ह उपन्यासकारया रुपय् स्थापित जुइधुंकुगु दु ।

^{१३६} प्रो. सूर्य वहादुर शाक्य, 'भीगु भाषाय् प्रथम उपन्यास', धर्मोदय, दँ ११, ल्याः १२३ (१०७८), पौ ३७ ।

^{१३७} वहे ।

^{१३८} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, 'उपन्यास साहित्यया दबली भीगु उपन्यास व उपन्यासकार धुस्वां', खेलेइताः,

दँ १३, (१११२) पौ ७३ ।

छगू हे जक उपन्यास 'नसंफाःगु चा' च्वयाः नं तस्सकं चर्चित जूह उपन्यासकार रामशेखरया उगु उपन्यास जापानया विहान् श्यूचो ताकाओकापाखें जापानी भाषां अनुवाद जुयाः “पालुङ्ग नो योआकेमाये” उपन्यासया नामं सन् १९९२ य् पिदने धुंकूगु दु । थ्व उपन्यासं उपन्यासकार धुस्वां साय्मिं तयादीगु 'गंकी-बसुन्धरा' पुरस्कार ने.सं. १९९६ य् प्राप्त याये धुंकूगु दु ।

विश्व-साहित्यय् दक्कसिबे लिपा पिदंगु उपन्यास-साहित्य नेपालभाषा साहित्यय् नं दक्कसिबे लिपातिनि पिदन अर्थात् नेपालभाषाय् काव्य, नाटक, बाखं, निबन्ध इत्यादि साहित्यिक विधात पिदने धुंकाः ने.सं. १०७४ य् धुस्वां साय्मिजुया 'मिसा' उपन्यास पिदनेवं नेपालभाषाय् उपन्यास साहित्यया शुरुवात जुल । उकिं धुस्वां साय्मि नेपालभाषाया न्हापांम्ह उपन्यासकार खः, 'मिसा' उपन्यास नेपालभाषाया दक्कसिबे न्हापांगु उपन्यास खः । थ्वहे उपन्यासयात नेपालभाषा क्षेत्रय् भाषाजवाः स्वयम्भूलाल श्रेष्ठं जनस्तरं नीस्वंगु न्हापांगु सिरपाः 'श्रेष्ठ सिरपाः' २०१२ वैशाख २४ गते यँया जमोबहालय् जूगु च्वसापासा जन्मजयन्ती व नेपालसंवत् १०७४ सालया 'श्रेष्ठ सिरपाः' सभाय् प्राप्त जुल ।

ने.सं. १०७४ या दँय् पिहांवःगु नेपालभाषाया प्रतियोगिताय् वःगु स्वंगू सफू- (१) धुया स्वां साय्मिया 'मिसा', (२) चित्तधर 'हृदय'या 'भीगु साहित्य' व (३) वैकुण्ठ प्रसाद लाकौलया 'थुलिंचा' (कविता संग्रह) कृति मध्ये न्हापां स्वम्ह परीक्षकं स्वंगू हे सफूयात ल्यःगु व लिपा हानं छम्ह परीक्षकया थाय् छ्वःबलय् 'मिसा' उपन्यासयात ल्यःगु खः । थुकिया लिच्वः चित्तधर 'हृदय'जुं थुकथं च्वयादीगु दु - स्वम्ह परीक्षकं स्वंगू सफूयात प्रथम याना हल खनी । अले छुयाये छुयाये जुया हानं व स्वंगू सफू मेम्ह छम्ह परीक्षकया थाय् छ्वल खनी । वं 'मिसा' उपन्यासयात प्रथम यानाहःगु जुयाच्चन । परीक्षकतय्गु दोष धाये मजिउ, थम्हं थम्हं खंगु च्वया हल । भूलला परीक्षा समितियागु जूवन । स्वम्हस्यां स्वंगू मत जुसेलि हानं स्वम्हेसियाय् छ्वयेमाःगु वा स्वम्हं परीक्षकपिं छथाय् मुंका छको सल्ला याकेमाःगु अथे मजूसे दकले लिपा छम्हंसिगु निर्णय्यात हे प्रधानता विउबलय् भचा छु गाक्क हे सुख मन्त १९३९

मेमेगु भाषा साहित्यया इतिहास अध्ययन यायेबलय् आधुनिक उपन्यास शुरु जुइन्हयो परम्परागत उपन्यासया पृष्ठभूमि दयाच्चंगु खनी । तर नेपालभाषाया उपन्यास-साहित्यय् 'मिसा' उपन्यास स्वयां न्हापाया औपन्यासिक परम्परा मद्गुलिं धुस्वां साय्मि हे नेपालभाषाया आधुनिक उपन्यासया नं जन्मदाता जुयादीगु दु ।

३.१३ आधुनिक उपन्यासया तात्पर्य

आधुनिक उपन्यासया सामान्य अर्थ थौंकन्हयागु न्हूगु उपन्यास खः । न्हूगु धायेबलय् थुकिं परम्परागत औपन्यासिक प्रवृत्तिलिसे पानाच्चंगु थौंया ईयात ल्वःगु न्हूगु मूल्य व मान्यता दुगु उपन्यास खः । मनोविज्ञान उपन्यासया लागि वरदान सिद्ध जूगु दु उकिं आधुनिक मनोवैज्ञानिक उपन्यासयात आधुनिक धाःगुया कारण थ्व खः कि अन्तर्मुखी चेतना सिइकेगु ज्या थ्व आधुनिक युगं

१३९ चित्तधर 'हृदय', चित्तधर 'हृदय'- जिगु जातः, नेपाल ऋतुपौ, दँ ४४, ल्याः ७६ (१९९५), पौ ७६ ।

यात १९४० मन्तूया अन्तःस्वरुप वैगु अनुभूति व चेतनायात सिइकेगु थुइकेगु ज्या मनोवैज्ञानिक उपन्यासकारयागु खः ।

लिया एडिलया विचाःकथं मनोवैज्ञानिक उपन्यासया आरम्भ स्वम्ह व्यक्तिपाखें जुल - फ्रांसया 'मार्शल प्रूस्त', इंग्लैण्डया 'डोरोथी रिचर्डसन' अले आयरलैण्डया जेम्स ज्वाइस न्हापांगु महायुद्धया प्रस्तावना कालय् क्रमशः 'रिमेम्ब्रेंस अफ द थिङ्गस पास्ट', 'पिल्ग्रेमेज' व 'अ प्रोट्रेट अफ द आर्टिस्ट एज अ योंग मेन' नांया उपन्यासया नापं मनोविज्ञान सम्बन्धी विषय कयाः न्ह्यब्वल । थ्व स्वम्हिसिगु कृतिया लिधंसाय् थ्व अनुभव यायेफु कि मनोवैज्ञानिक उपन्यासया जन्म १९१३ व १९१५ या दथुइ जुल । ^{३४३}

'मिसा' उपन्यासय् आधुनिकताया छुं लक्षण दुथ्यानाच्वंगु दु । थुकिइ सामाजिक यथार्थतायात चित्रण यायेगु कुतः जुयाच्वंगु दु । मन्तूया चरित्रया अध्ययन यायेगु उपन्यासया विषय खनेदु । न्हिन्हिंथंया खँल्हाबल्हाया भाषा छ्यलाः नाटकीयता हयेगु कुतः जुयाच्वंगु दु । थथे थ्व उपन्यासय् आधुनिक उपन्यासया लक्षणत बान्कीया रुपय् खनेदया आधुनिक उपन्यास धायेल्वःथें च्वंसां थ्व उपन्यासयात आधुनिक उपन्यासया तँय् बांलाक लाके मफैगु छुं कारणत थथे दु - थ्व 'मिसा' उपन्यास स्त्री शिक्षा नीति उपदेश प्रधान जुयाच्वंगु दु । थ्व नेपालभाषाया उपन्यास जूसां नं नेवा समाजया वर्णन चित्रणय् बांलाक यथार्थता खनेदयाच्वंगु मदु । अथेहे थ्व उपन्यासय् वर्णन यानातःगु उपन्यासकारया भाषा अप्वः अप्रचलित संस्कृत शब्दत दयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यास रचनाया मूल उद्देश्य हे घटनाया माध्यमं कौतुहलता श्रुष्टियाना ब्वमिपिन्त मनोरञ्जन बिइगु जुयाच्वंगु दु ।

३.१४ नेपालभाषा उपन्यास साहित्यया धलः

उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं ने.सं. १०७४ निसें शुरु यानादीगु नेपालभाषाया उपन्यास परम्पराय् थौं ने.सं. १९२९ थ्यंकाः आपालं उपन्यासकारपिं खनेदत । थौं तक पिदने धुंकूगु मौलिक उपन्यास व उकिया उपन्यासकारपिं थन कालक्रमानुसार न्ह्यब्वये -

क्र.सं.	ने.सं.	उपन्यासया नां	उपन्यासकार	पिकाक
१.	१०७४	मिसा	धुयास्वाँ साय्मि	चवसापासा
२.	१०७५	मां	केशवलाल श्रेष्ठ	चवसापासा
३.	१०७७	मतिना	धुस्वाँ साय्मि	श्रेष्ठ प्रकाशन
४.	१०७८	लिथु	धर्मरत्न 'यमि'	श्रेष्ठ प्रकाशन
५.	१०७८	पासा	धुस्वाँ साय्मि	श्रेष्ठ प्रकाशन
६.	१०७८	गंकी	धुस्वाँ साय्मि	श्रेष्ठ प्रकाशन
७.	१०७९	पल्पसा	धुस्वाँ साय्मि	मिला प्रकाशन
८.	१०८०	भृकुटी	धर्मरत्न 'यमि'	चवसापासा
९.	१०८१	दीपक	रामकुमार 'छ्यें'	दीपक
१०.	१०८३	ख्वाउँहि	ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य	विप्लवी पुस्तकालय
११.	१०८५	न्हाय्कं	ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य	चवसापासा

१४० लियन इडेल, द साइकोलोजिकल नोभेल, (न्यू दिल्ली : कल्याणी पब्लिसर्स, १९९७) पौ २८ ।

१४१ वहे, पौ ११ ।

१२.	१०८७	मिलाखों	रत्नवहादुर साय्मि	पासामुना
१३.	वि.सं. २०२६	माखा	धुस्वां साय्मि रत्नपुस्तक भण्डार	
१४.	१०९०	आडल्हामो	धर्मरत्न 'यमि'	पासामुना
१५.	१०९१	माखापिखा	जगदीश चित्रकार	च्वसापासा
१६.	१०९३	छ्छ धन्य खः	ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य	सूर्य प्रकाश साय्मि
१७.	१०९६	छ्छि स्याना हत्या गिरिजाप्रशाद जोशी	अस्तमुनि गुबाःजु	
१८.	१०९३	योम्ह शत्रु	राज साय्मि	एच.आर. तुलाधर
१९.	१०९३	नसफाःगु चा	रामशेखर	च्वसापासा
२०.	१०९६	हाकुताँ	अरुण साय्मि	मिला प्रकाशन
२१.	१०९७	हिं प्याःगु सः	केशव प्रसाद कायस्थ	ग्वंगः सः मुना
२२.	१०९७	स्वः नुगः	ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य	लुमन्ति खलः
२३.	१०९७	जःया दुने	केशव नारायण राजोपाध्याय	युग विजय पुस्तकालय
२४.	१०९८	ज्वाला	मथुरा साय्मि	च्वसापासा
२५.	१०९८	कतांमरि	मथुरा साय्मि	लुमन्ति खलः
२६.	१०९८	सिलुस्वां	गिरिजा प्रसाद जोशी	उत्तरा सिंह
२७.	१०९९	नसंचा	चिनियालाल बज्राचार्य	पासामुना
२८.	१०९९	भार्जमिखा	गिरिजा प्रसाद जोशी	पलेस्वां प्रकाशन
२९.	१०९९	वँचुमिला	अरुण साय्मि	लुमन्ति खलः
३०.	१०९९	विपात्र	गिरिजा प्रसाद जोशी	लुमन्ति खलः
३१.	१०९९	हसिना	पद्मरत्न तुलाधर	पलेस्वां प्रकाशन
३२.	११००	जि भ्वातिं जि सतः	धुस्वां साय्मि	हःपाः गुथि
३३.	११००	व्वइच्चंगु सुपः	रत्न वहादुर साय्मि	ल्याय्म्ह पुचः
३४.	११००	वँयपाजु	दुर्लभलाल सिंह	नेपाल लिपि गुथि
३५.	११०१	खोंमोह	तुयु वहादुर महर्जन	जय वहादुर महर्जन, हिरा वहादुर महर्जन
३६.	११०२	अगति	धुस्वां साय्मि	लुमन्ति खलः
३७.	११०३	गुँसिघाँय्	रत्न वहादुर साय्मि	रुवि नेपालभाषा गुथि
३८.	११०३	नसना	मल्ल के सुन्दर	पासामुना
३९.	११०३	पलाः ख्वाँय्	दुर्लभलाल सिंह	नेपाल लिपि गुथि
४०.	११०३	यांमिखा	मथुरा साय्मि	लुमन्ति खलः
४१.	११०३	व गमला थ्व खैथल	गिरिजाप्रसाद जोशी	त्वाथः प्रकाशन
४२.	११०३	सुपाचं भुंगु सर्गः	वसन्त कुमार	भी भी थ्वः
४३.	११०३	हिं बुलाःतःगु पौ	प्रकाश बज्राचार्य	आनन्दमुनि बज्राचार्य
४४.	११०४	ह्याउँस्वां	अरुण साय्मि	मिला प्रकाशन
४५.	११०५	निभाः	धुस्वां साय्मि	देगः म्हिचा
४६.	११०५	मिपुसा	नजरराम महर्जन	साहित्य धुकू

४७.	११०६	गुं पुलेवं	रत्न वहादुर साय्मि	रुवि नेपालभाषा गुथि
४८.	११०६	शैली	शशिकला मानन्धर	रुवि नेपालभाषा गुथि
४९.	११०७	व ल्वहँ जि भवाला	गिरिजा प्रसाद जोशी	रुवि नेपालभाषा गुथि
५०.	१११०	थःथःगु भाग्य	भिमरत्न वज्राचार्य	मिनु वज्राचार्य
५१.	१११०	न्याल्ल ब्यां	गिरिजा प्रसाद जोशी	प्रसास
५२.	११११	म्याय्मचा	तुयु वहादुर महर्जन	मदन श्रेष्ठ 'जूज' व मेमेपिं
५३.	१११२	स्वमहम मनु	केदार 'सितु'	कीर्ति सफू कुथि
५४.	१११२	यमि गामाः येँ शहर	गिरिजा प्रसाद जोशी	पलेस्वां पिथना, येँ
५५.	१११३	तिसा	धुस्वां साय्मि	हःपाः गुथि
५६.	१११३	हिसिला	मदन गोपाल प्रधान 'क्वाःघासा'	श्रीमती सुशीला प्रधान
५७.	१११५	द्योलानी	पुरुषोत्तमलाल श्रेष्ठ	साहित्यया मूलुखा, यल
५८.	१११६	हलिया सिथय्	योगेशराज	कुतः पिकाकः, ख्वप
५९.	१११६	जन्ति न्ह्यात	मदन गोपाल प्रधान 'क्वाःघासा'	प्रवीण शाक्य
६०.	१११७	कीर्तिलक्ष्मी	वासुपासा	थौकन्हे प्रकाशन
६१	१११९	पथिक	रामकुमार ख्ये	ख्ये प्रकाशन, यलः

नेपालभाषाया थुलि उपन्यास मध्ये (१) मिसा (२) पासा (३) भृकुटी (४) न्हाय्कं (५) नसंफाःगु चा (६) हिं प्याःगु सः इत्यादि उपन्यासं थौतकया दुने 'श्रेष्ठ सिरपाः' त्याकेधुंकूगु दु । थुपिं फुक्क उपन्यासत सामाजिक विषय कःघाना च्वयातःगु सामाजिक उपन्यासत खः । थुपिं उपन्यासत मध्ये धुस्वां साय्मिजुयागु 'मिसा' व 'पासा' उपन्यास 'श्रेष्ठ सिरपाः' प्राप्त उपन्यासत खः ।

३.१५ धुस्वां साय्मिया भिगू नेपालभाषा उपन्यासया संक्षिप्त परिचय

थुगुकथं थौतकया दुने भीगु भाषाया मौलिक उपन्यास ६२ गू पिदने धुंकूगु सिइदु । थुलि मध्ये धुस्वां साय्मिजुया उपन्यास ल्याः भिनिगू थुकथं दु - (१) मिसा (२) मतिना (३) पासा (४) गंकी (५) पल्पसा (६) मय्जु (७) फिसःया लिसः (८) माखा (९) जि भ्वातिं जि सतः (१०) अगति (११) निभाः (१२) तिसा ।

धुस्वां साय्मिजु इन्डोलोजी व नेपाःया साँस्कृतिक इतिहास विषयया प्राध्यापक जुयादीसां नेपाःया ऐतिहासिक व साँस्कृतिक विषयवस्तु हे ज्वना च्वयामदी । थ्व खँय् वय्कलं धयादी - संस्कृति जिगु प्वाःया निमित्त खः । साहित्य जिगु नुगःया पित्याः लंकेया निमित्त खः । नेपालया संस्कृति जिं स्यू । जिं ब्वना । तर नेपालभाषा साहित्य जिं च्वया ब्वनाः मखु, अनुभव यानाः थमं स्वयाः । खतुं जित यक्वस्यां धाइगु कि छाया छं नेपाली संस्कृति नेपाली इतिहासया आधार कयाः उपन्यास मच्वया । जिं छकः च्वयेगु नं विचार यानागु खः । तर जिगु मनय् न्ह्याबलें वइगु - साहित्यया सिर्जना हृदयं जुइ । साहित्यया सिर्जना बुद्धिं जुइमखु । संस्कृति बुद्धिया निमित्त खः, प्वाःया निमित्त खः । जिगु साहित्य जिगु

जिन्दगीया निमित्तं खः । अले जिं जीवनय् अनुभव यानागु जितः यःगुलिं जिं सामाजिक विषयजक ज्वना । ऐतिहासिक मज्वना ।१४२

नेपालभाषाया उपन्यास साहित्ययात समृद्धिया लँपुइ न्ह्यज्याकेतः हःपाःथें जुयादीम्ह धुस्वांया च्वसु आःतक नं दीगु मद्दु । धुस्वां नं छुनादीगु लाग्गा भीगु उपन्यासया नं लाग्गथें जुया थ्वयात थुना विइगु मेगु तँसा दत धका फुर्तिसाथ पतिं धस्वाके बहगु समानान्तरं पिब्वय् मफुनि ।१४३

जब जिं धुस्वां साय्मिया नेपालभाषाया थुपिं भिनिगु उपन्यासत स्वया, अवले जितः तिक्क मिन - 'मय्जु' सफू यात छाया उपन्यास धाल ? छायाधाःसा 'मय्जु' या दुने लानाच्वंगु अध्यायत छगू अध्यायलिसे मेगु अध्याय न घटनाक्रम स्वानाच्वंगु दु, न पात्रत हे मदिकक वइच्वंगु दु । छगू अध्यायलिसे मेगु अध्याय नं विक्कुल हे फुक्क हे दृष्टिं विस्कं विस्कं खनेदु । उपन्यास लक्षणय् ला छगू अध्यायलिसे मेगु अध्यायया घटनाया तारतम्य व पात्रया चित्रण मदिकक जुयाच्वनी ।

मेगु तिक्क मिंगु खँ 'फिसःया लिसः' व 'माखा' उपन्यास निगू विस्कं विस्कं उपन्यासत मखु । 'माखा' उपन्यासया न्हापांगु छगू अध्याय जक 'फिसःया लिसः' खः । अथे धका 'माखा' उपन्यासया न्हापांगु छगू अध्याय थें दुरुस्त थ्व 'फिसःया लिसः' उपन्यास जुयाच्वंगु मद्दु । 'फिसःया लिसः' उपन्यासय् दुने लानाच्वंगु प्याराग्राफत जक 'माखा' उपन्यासं लिकयातःगु दु अले छुं भती लिकायेगु व तनेगु ज्या जक 'फिसःया लिसः' उपन्यासय् यानातःगु दु । बस्, थ्व निगू उपन्यासया दुने भिन्नता खनेदुगु थुलि हे खः । थुलि पाकेवं हे उपन्यासया संख्या अप्वः दइगु खःसा धुस्वां साय्मिया उपन्यास यक्व अप्वः दयेके ज्यू ।

'मय्जु' सफुती थुकियात बाखं अथवा उपन्यास धकाः गनं सफूया परिचय वियातःगु मद्दु । उकिं जितः मती च्वन अथेसा 'मय्जु', 'फिसःया लिसः' व 'माखा' या च्वमि धुस्वां साय्मिजुयागु हे विचाः कायेगु बांलाइ ताया । अले जि वय्कःयाके न्यना, "छिं छिगु 'मय्जु' सफूयात उपन्यास धायेगु यानादिया लाकि बाखं संग्रह ?"

वय्कलं "बाखं संग्रह" धकाः धयादिल । अले जिं न्यना - "थुकी छपु छपु बाखं ला छिगु छगू छगू उपन्यासया छगू छगू अध्यायपाखें लिकया तःगु खनेदु नि ?"

वय्कलं थ्व खँयात स्वीकार याना दिसें "थथे उपन्यासया अध्याय लिकयाः अमृता प्रीतमं नं बाखं संग्रह पिकयातःगु दु" धकाः नं धयादिल । वय्कलं धयादिल - "प्रकाशित उपन्यासया छगू छगू अध्याय लिकयाः बाखंयागु रुप विइगु थःत व अध्याय यःगुया परिचय विइगु खः ।" 'मयेजु' प्रकाशित जुइ धुंकाः लिपा तिनि प्रकाशित जूगु मेमेगु उपन्यासया अध्याय नं 'मय्जु' बाखं संग्रहलय् लानाच्वंगु दुगुलिं स्पष्ट जुइत न्यनाबलय् वय्कलं धयादिल - "उपन्यास धकाः च्वयातयागु उपन्यास प्रकाशित जुइन्ह्यः तनीगु आपालं सम्भावना दु । जिगु च्वयातयाःगु अपूर्ण उपन्यास तंगु दु । उकिं थथे मतंकेया निमित्तं नं छगू अध्याय जूसां प्रकाशित याना तयागु खः । प्रकाशित याये मखंगु उपन्यासया छुं अंशत जिगु तंगु दु ।"

१४२ धुस्वां साय्मि लिसेया अन्तर्वार्ता, च्वयल्याः ३७, पौ २१२-२१३ ।

१४३ कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, च्वयल्याः ४१, पौ ७४ ।

स्पष्ट जू, धुस्वां साय्मिजुया 'मय्जु' उपन्यासया १०७८ 'गंकी' या न्हापांगु अध्याय खः । 'मय्जु १०७७' 'मतिना' उपन्यास दुनेया छगू अध्याय खः । 'मय्जु १०७९' नं वय्कःया धापूकथं जय्कःया हे छुं उपन्यासं लिकयातःगु खः । थुकथं स्पष्ट जू धुस्वां साय्मिया 'मय्जु' सफू उपन्यास मखु, 'बाखं पुचः' खः । उकिं छगू उपन्यास उपन्यास मखुबल्य् वय्कःया उपन्यास भिनिगू मखु भिंछगू जक खनेदत ।

आः 'फिसःया लिसः' व 'माखा' उपन्यासया खँ वइ । न्हाचः च्वय् धयाथें जिं धुस्वां साय्मियाके न्यना - "छिगु 'फिसःया लिसः' उपन्यास छिगु 'माखा' उपन्यासया छगू अध्याय जक जुयाच्वंगु खनेदु । थुकिया बारे स्पष्ट याना दीला कि ?"

वय्कलं धयादिल - "फिसःया लिसः' उपन्यास जि थःमहं हे छापय् याना थकागु खः । लिपा जि भारतय् वनाबल्य् उगु सम्पूर्ण उपन्यास रत्न पुस्तक भण्डारं छापे याःगु खः । न्हापांगु उगु उपन्यासया नां 'फिसःया लिसः' खः 'माखा' मखु । 'फिसःया लिसः' स्वयां लिपा रत्न पुस्तक भण्डारं 'माखा' पिकाःबल्य् संशोधन यानाः पिकाःगु खः । थ्वहे खँय् वय्कलं 'माखा' नां जिं तयागु मखु । पूर्वगु उपन्यास 'फिसःया लिसः' खः नं धयादीगु दु ।^{१४४} तर 'माखा' उपन्यासया भूमिकाय् उगु सफूया खँय् वय्कः थःमहं हे भाद्र २७, २०२६ खुन्हु थुकथं च्वयादीगु दु -

भीगु युगं विद्रोह यानाच्वन ।

तर,

संस्कृति व परम्पराया परिधी लानाच्वंगु विचारं गाय्का साय्का अभ् फाय्का च्वंमह मिसां याःगु विद्रोह, सुपांचे ह्वयावैगु दृष्य, यथार्थ भ्वाः यायी थें, सुना वनाच्वन । 'माखा हाल धाय् व पिखालखी तया पिदंक पालेमा' धयातःगु समाजया परम्पराय् मिसाया विद्रोह ल्यना वनाच्वन, स्वब्यानाच्वन । नेपाली मिसा-सृष्टि यायमफुमह "फिसः" मखु, सृष्टि याना नं समाजं त्ययका कँ हालाच्वमह 'माखा' खः ।

अथे हे वय्कलं पूर्वगु उपन्यास 'फिसःया लिसः' धयादीसां वास्तवय् 'माखा'या तुलनाय् अपूर्ण उपन्यास खः । छाय्धाःसा 'फिसःया लिसः' उपन्यासय् 'निद्या' शब्दया प्रयोग दुसां अनं लिपा छुं आखः छगः नं खनेमदु । उलिं हे उपन्यास क्वचालाच्वंगु दु । उकिं वय्कलं 'फिसःया लिसः' उपन्यासयात पूर्वगु उपन्यास धयादीसां उकियात अपूर्ण तायेकाः थन 'माखा' उपन्यास हे अध्ययनया भ्बल्य् तयागु जुल ।

थुकथं स्पष्ट जुल - धुस्वांया 'फिसःया लिसः' व 'माखा' निगू बिस्कं बिस्कं उपन्यास मखु । उकिं निगू उपन्यास धकाः धाये मछिं, उकिं छगू जक उपन्यासकथं ल्याःखाये माल ।

थुकथं अध्ययन यायेबल्य् धुस्वां साय्मिया उपन्यास 'मिसा' उपन्यास निसें 'तिसा' उपन्यास तक भिनिगू दु धकाः डा.मल्लया 'ध्वाना सफूया धलः' आशा सफू कुथिया धलः व जिगु थःगु हे सफू 'सिर्जनाया विवेचना' दुनेया 'नेपालभाषाया उपन्यास-साहित्यया थौया स्थिति' नांगु च्वसुइ बियागु उपन्यासया धलः गलित जुयाः वय्कःया उपन्यास संख्या भिनिगू जूवन । वास्तवय् धुस्वां साय्मिया नेपालभाषा उपन्यास भिनिगू मखु, भिगू जक खः । थुपिं भिगू उपन्यास छसिकथं थथे खः - (१)

^{१४४} धुस्वांलिसेया खँलाबला, परिशिष्ट, पौ २४६ ।

मिसा (२) मतिना (३) गंकी (४) पासा (५) पल्पसा (६) माखा (७) जि भ्वातिं जि सतः (८) अगति (९) निभाः (१०) तिसा ।

थ्व भिगू उपन्यासया संक्षिप्त परिचय थुकथं दु -

१) 'मिसा' उपन्यास

नेपाल संवत् १०७४ य् च्वसापासा पाखें पिदंगु थ्व 'मिसा' उपन्यास नेपालभाषा साहित्यया हे दक्सिबे न्हापांगु उपन्यास खः । उकिं धुस्वांया नं दक्सिबे न्हापांगु नेपालभाषाया उपन्यास खः । थ्व उपन्यासयात कयाः थुकिइ प्रकाशक च्वसापासां 'जिमिगु खँ' य् थुकथं च्वःगु दु -

“न्ह्यागुहे जूसां सर्वप्रथम थ्व उपन्यास प्याहां वया नेपालभाषाभाषीपिनिगु न्ह्याने छगू तर्धंगु अभाव पूर्ति यात । थ्व तसकं लय्ताय्माःगु खँ खः ।”

मिसा समस्याथें जाःगु व्यापक विषययात कया च्वयातःगु थ्व 'मिसा' उपन्यासया बारे थीथी समालोचकपिनि थीथी धारणा दु -

नादंम्ह समालोचक कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानजुया विचारय् - 'मिसा' उपन्यासं सामन्ततय्गु चारित्रिक अनैतिकता, अन्याययात व्वया स्यंकेत स्वइपिनिगु विरोधय् चेतना व्वलंका आदर्श चरित्रया उदाहरण न्ह्यथने स्वःगु दु । नैतिक आदर्शया कर्तव्य बोध दुने खास यानाः सामाजिक सुधारवादी विचा व त्यागया मू हे तःधनी । थज्यागु अबलेया ईया प्रवृत्तियात कयेच्याना उद्धारयायेगु आदर्श चरित्रया पलिस्था 'मिसा'य् जूगु दु । १४५

नादंम्ह समालोचक डा.कमलप्रकाश मल्लजुया धापूकथं - 'मिसा' न्हापांया प्रयासजुया उपन्यासकलायात म्हसिकेगु च्वमिया शुरुशुरुया कुतःया रूपय् नालाकाय् ज्यु । १४६

उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं थ्व उपन्यास च्वयादीगुया छगूजक कारण कनादिल - न्हापांगु उपन्यास ला उपन्यास मदुगुलिंजक च्वैगु खः ।

२) 'मतिना' उपन्यास -

थ्व धुस्वां साय्मिजुया निगूगु उपन्यास खः । थुकिइ जीवन व शोभाया वियोगान्त मतिनाया बाखं दु । असफल मतिनाय् परिणाम तसकं ग्यानापुसे च्वनेयः धैगु खँ थ्व उपन्यासया संदेश जुयाच्वंगु खनेदु । अविवाहित मू नकिं शोभाया दर्दनाक मृत्यु व विवाहित कवि जीवनया विकृत जीवन असफल मतिनाया दुष्परिणाम खः । उकिं थ्व विषयहे छगू मनोविज्ञानय् आधारित जूगुलि उपन्यासय् धुस्वांजुं मनोविज्ञानया सूक्ष्म दृष्टि व्वयादीगु दु । नेपालभाषाया उपन्यास क्षेत्रय् मनोविज्ञान विषययात कःघाना च्वयातःगु थ्व न्हापांगु उपन्यास खः । थ्व त्याखं धुस्वां साय्मिजु नेपालभाषाया न्हापांम्ह मनोवैज्ञानिक उपन्यासकार खः ।

१४५ कृष्णचन्द्र सिंह प्रधान, 'उपन्यास साहित्यया दबुलिइ भीगु उपन्यास व उपन्यासकार धुस्वां', पलाःचिं लिना, येँ : नेपालभाषा एकेदमी, पौ १६ ।

१४६ कमलप्रकाश मल्ल, च्वय्ल्याः ३४, पौ १४० ।

थ्व उपन्यासय् न्हापां रञ्जन पाखें पौ २६ तक बाखें न्ह्याकाच्वंगु दु, पौ २६ य् जीवनं रञ्जनयात -“थौं जिं थःगु जीवनया छगू रहस्य कने त्यना । शायद थ्व खँ सुइतं मकंसे तया हे जित थथे जुयाच्वंगु जुइमाः ।” धका थः असाधारण व्यक्ति जूगुया मूल कारण जीवनपाखें हे कंका रञ्जनं न्यनाच्वंगु दु ।

थ्वयां लिपा मू नायिका शोभां च्वयातःगु डायरी जीवनं रञ्जनयात विया मेगु जीवन व शोभाया मतिनाया बाखें क्वचायेका उपन्यासया अन्तय् मू पात्र जीवन विक्षिप्त जूगुया स्थिति चित्रण दु । थुकथं थ्व उपन्यासया प्रस्तुतीकरणय् न्हूगु शिल्पबोध जूगु दु ।

च्वमिं थ्व उपन्यासय् साहित्यकारतय्गु समस्यां निसें गैरकानूनी मचातय्गु, शिक्षकतय्गु समस्या, सामाजिक रुढी, गरीबी आदि निसें पुनरविवाहतकया समस्या थिया च्वयादीगु दुसां वयकया मूल दृष्टि जीवन - शोभाया प्रेम कहानी जूवःगु विवेचनीय खँ खः । १४७

थ्व ‘मतिना’ उपन्यासयात कयाः लय्-पौ VASUDA पाखें - Ultra modern contribution in the development of novel in the world of Nepal. धका च्वःगु खँ पल्लपसा उपन्यासय् अन्तिम कभरपृष्ठय् न्ह्यथनातःगु दु ।

३) ‘गंकी’ उपन्यास

थ्व धुस्वां साय्मिजुया स्वंगूगु उपन्यास खः । वय्कःया भिगू उपन्यास मध्ये थ्व दकसिवे प्रसिद्ध उपन्यास खः । थ्व उपन्यासया सिर्जना गुकथं छाया जुल धैगु खँय् उपन्यासकारजुयागु धाप् थुकथं दु -

जिं च्वयागु मध्ये ‘गंकी’ दकले अप्वःसिनं ययेकूगु उपन्यास खः । ‘गंकी’या पात्रजक मखु उकिया घटना नं यथार्थ खः । यथार्थय् जूगु थीथी घटनायात जिं उकी छथासं स्वानाबियागु दु । जिगु त्वाःयागु हे घटना खः छम्ह मिसां अय्लाः कयाः नं थः किजायात ब्वलंकी । आखः ब्वंकी । किजाया ब्याहा जुइ । म्हाय् छम्ह दइ । तर किजाम्हं वहे तताया किचलं थः म्हाय्यात गाइ (ग्रहणं ज्वनी !) धका ततायात याकःचा त्वताः थःपिं ब्यागलं च्वना विइ । थ्व घटनायात कया विजय मल्लं जिं उपन्यास च्वये धाःगु खः । तर जिं छम्ह साय्मिया छेंय् जूगु घटनायात साय्मिं हे जक च्वये फइ, छं च्वये फैमखु धया थःम्ह च्वया छवया । थुकी धात्थें भिन्चा जुयाच्वंहेसित जिं उपन्यासय् म्हाय् दयेका बिया । मू पात्रया चरित्र स्थापित यायेत जिं वयात जिगु हे त्वाःया मेम्ह छम्ह सुलिं मय्जुया चरित्र लिसे स्वाना बिया । उपन्यासया मदन बा धात्थेंयाम्ह पात्र खः लिसें व सुलिं मय्जुया ल्यवः नं खः । छन्हु वं सुलिं मय्जुयाथाय् वःगु इलय् खापा चायेकःवःम्ह वया हे म्हाय् लिसे यौन स्वापू नं तःगु खः । जिं मदन बा दय्का बियाम्ह व मनू सु खः जिं म्हमस्यू, तर त्वालच्वंगु सुलिमय् व वइगु व छाया वइगु धयागु खँ धाःसा मस्तय्सं तकं स्यू ।

थ्व यथार्थय् थः ततालिसे ब्यागलं च्वंम्ह मनू थौंकन्हय् छम्ह प्रतिष्ठित व्यक्तिया रुपय् भीगु समाजय् हे च्वनाच्वंगु दनि । तर वयागु नां धाःसा मकाये । ‘गंकी’ उपन्यास जिं भिन्चान्हुया दुने च्वयागु खः । १४८

१४७ वहे, पौ १४१ ।

१४८ धुस्वां साय्मि, जिगु उपन्यास, जिगु पात्र, सन्ध्या टाइम्स, विशेष तँसापौ, ११२१, पौ ३६ ।

थ्व उपन्यास वय्कःया पर्याय जूगु खँ वय्कलं थुकथं स्वीकार यानादीगु दु -

“मैले यो उपन्यासको कल्पना गर्ने अवसर विजयबाट पाएँ र त्यस किसिमको कथामा फर्कने मौका चाहिँ आलोचक कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानबाट पाएँ भने कथाभिन्न विचरण गर्ने सहेली चाहिँ मेरी पत्नीलाई पाएँ । राष्ट्रभाषा नेपाली र पितृभाषा हिन्दी माने तापनि मैले यो उपन्यास आफ्नै मातृभाषा (नेवारी) मा लेखें । मलाई यो उपन्यास राम्रो होला भन्ने लागेको थिएन । केवल मैले विजयको च्यालेन्ज स्वीकारे मात्र यो लेखेको थिएँ । तर पछि त ‘गंकी’ नै धुस्वां साय्मि र धुस्वां साय्मि नै ‘गंकी’ बन्न पुग्यो । यो मेरो पर्याय बनेको छ । मलाई धेरैले धुस्वां भनेर नचिने पनि ‘गंकी’को लेखक भनेर चिन्दछन् ।”^{१४९}

चित्तरञ्जन नेपालीजुं थ्व उपन्यास नेपालीभाषां अनुवाद याना: ‘गंकी’या नामं २०२० सालय् रत्नपुस्तक भण्डारं पिकाल । अथे हे तेजरत्न कंसाकारजुं The Eclipse नां तया: अनुवाद यानादीगु थ्व उपन्यास बसुधा साय्मि पाखें २०२४ (१९६७) सालय् पिदन ।

थ्व उपन्यासया बारे आपालं समालोचकपिन्सं चर्चा परिचर्चा यानादीगु दु । थ्व उपन्यासयात कया गुलिसिनं ‘लोलिता (Lolita)’ व वुमन अफ रोम (Woman Of Rome) धैगु सफलसे लिक्कतया अध्ययन यायेगु यानादीगु दु । थ्व खँया स्पष्टिकरण धुस्वां साय्मिजुं थुकथं बियादीगु दु -

समालोचक तारानाथ शर्मा थ्व सफू व्वना: अलबर्टो मोराबिया या प्रभाव धका तप्यंक धयादिल । जिं धा:सा ‘गंकी’ च्वयाबले तक Woman of Rome व्वनागु हे मनुनि । यूनेस्को पाखें Cultural Fellowship य् रोमय् वनाबलय् जिं अलबर्टो मोराबियायात बल्ल नापलाना । जिगु ‘गंकी’ उपन्यास तेजरत्न कंसाकारं अंग्रेजीं अनुवाद यानादी धुंक्गुलिं उगु सफू जिं वय्कःयात विया । मोराबियाया थ्व शब्दत आ: नं जिगु न्हाय्पनय् थ्वयाच्चंनि - Your novel is more lyrical and poetic ^{१५०}

थ्वहे खँयात धुस्वां जुं मेगु थासय् थुकथं धयादीगु दु - ‘लोलिता’ थ्व स्वया ‘गंकी’ यक्व लिपातिनि पिदंगु कृति ख: । ‘वुमेन अफ रोम’या लेखक अलबर्टो मोराबियायात जिं रोमय् नापलाना अले ‘गंकी’या अंग्रेजी अनुवाद व्वंकेबिया । वय्कलं ‘ओरिजनल म्यानुस्क्रिप्ट’ हे व्वना: जि लिसे ब्रोकन अंग्रेजी भाषां थुइकेगु इच्छा यानादिल । अले जिं थुइका बिइ धुसेलि मोराबियां धयादीगु ख: - ‘गंकी’यागु ओरिजनल राइटिंगया स्पिरिट अनुवादय् खनेमदु । छ, ‘मोर पोयटिक’ व ‘मोर लिरिकल’ जु तर ‘वुमेन अफ रोम’य् अथे मजू । ^{१५१}

नेपा:या तसकं नांदंमह कविवर सिद्धिचरण श्रेष्ठजुं थ्व ‘गंकी’ उपन्यासया बारे थुकथं धयादीगु दु - Nepal in her literary history has never seen such a novel boldly written as this novel is disturbing, moving and impressive.

धुस्वां साय्मिया थ्व ‘गंकी’ उपन्यास व नांदंमह नाटककार गोविन्दवहादुर मल्ल (गोठाले) या प्रसिद्ध नाटक ‘च्यातिएको पर्दा’ थुपिं निगू सफू अध्ययन यायेबलय् निमहं च्वमिपिं समकालीनयापिं जुयाच्चंगु, सफू च्व:गु ई व प्रकाशन ई नं नापनापं ला:गु, निगुलिं सफूया कथावस्तुया स्रोत भक्तिपस: दुपिं नेवा: परिवारयागु, अझ परिवार संख्याय् नं भण्डै वरावर हे दुपिं जुयाच्चंगु दु । अथे ख:सां ‘गंकी’ उपन्यासया नकिंया दाजु मदु तर च्यातिएको पर्दाय् शान्तमान नांयाम्ह दाजु दु । ‘गंकी’

^{१४९} धुस्वां साय्मि, ‘गंकी मेरो पर्याय बनेको छ’, जनमत ।

^{१५०} परशु प्रधान, ‘धुस्वां साय्मि’, अभिव्यक्ति, दै २२, ल्या: ६७, (२०४०), पौ ६७ ।

^{१५१} धुस्वां साय्मि ‘गंकी मेरो पर्याय बनेको छ’, जनमत, पौ २६ ।

उपन्यासय् नं नायिकाया यःमह मिजं दु, तर थ्व उपन्यास वियोगान्तं क्वचालाच्वंगु दु । ‘च्यातिएको पर्दा’य् नं नायिकाया यःमह मिजं दु, तर थ्व नाटक नायिकाया थः यःमह मिजलिसे संयोग जुइगु मनस्थिति न्ह्यब्वया नाटक संयोगान्तया लक्षण न्ह्यब्वया क्वचालाच्वंगु दु । निगुलिं सफूया नायिकापिं भत्ति पसः दुने बेश्याया भूमिका म्हिताः थःगु परिवार बांलाक चलेयानाच्वंपिं पात्रत खनेदु । ‘गंकी’ उपन्यासया नायिकां थःगु उज्वल भविष्यया लागि सुं मिजं लिसे बिहाःयायेगु विचार मयाःसे थःगु समकालीन परिस्थितिया विद्रोह यानाच्वंगु दुसा ‘च्यातिएको पर्दा’ नाटकय् नायिकां थःगु भविष्यया च्यूताः कयाः थः यःमह मिजं लिसे बिहा यायेत परिवारलिसे विद्रोह याःगु खने दु ।

४) पासा (१०७८)

धुस्वां साय्मिजुया प्यंगूगु ‘पासा’ उपन्यास ‘गंकी’ लिपाया चर्चित उपन्यास खः । वय्कःयागु न्हापांगु ‘श्रेष्ठ सिरपाः’ प्राप्त उपन्यास ‘मिसा’ खःसा थ्व ‘पासा’ निक्वःगु ‘श्रेष्ठ सिरपाः’ प्राप्त उपन्यास खः । थ्व ‘पासा’ उपन्यास च्वयाच्वनादीगु अवस्थाय् थुकियात छभाः दिकाः भिन्त्यान्हुया दुने ‘गंकी’ उपन्यास पूर्वक च्वया हाकनं ‘पासा’ उपन्यास च्वयादीगु खः । थुकथं ‘गंकी’ व ‘पासा’ ने.सं.१०७८ स छगू हे दँय् पिदंगु जूगु दु ।

थ्व उपन्यासया विषयवस्तु प्रेम-विवाह खः । मिजं व मिसा जीवनया दथुइ आत्मिय प्रेमया लिसें विवाहया अनिवार्य आवश्यकता दुगु खँ ब्वयेगुया सार्थक शीर्षककथं थ्व उपन्यासया नां हे ‘पासा’ जुयाच्वंगु दु । थ्व सामाजिक यथार्थवादी उपन्यास खः ।

थ्व उपन्यासया मू पात्र उत्तम व सकुन्तलाया दथुइ स्वच्छ मतिना जुया नं गलत सामाजिक परम्परागत संस्कारया कारणं वियोग जुया आपलं दुःख, कष्ट, पीडा भोगय् यानाच्वंपिं इपिं निम्ह मू पात्रत परिस्थितिं हे इमित उपन्यासया अन्त पाखे नापलाका इमिगु मिलनया सांकेतिक लक्षण थ्व उपन्यासय् ब्वयातःगुलिं थ्व उपन्यासया अन्तेया लक्ष्य सुखान्त जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासयात कया उपन्यासकार स्वयंम धुस्वांजुं थुकथं धैदीगु दु -

थ्व चाहिं जिं थम्हं हे खनागु घटना मखु । बीरगंजय् अज्यागु नं छगू घटना जुल धका जित सुनानं कन । जिं उकियात हे उपन्यास दयेका बिया । उकी नायक काल्पनिक खः । नायिका धाःसा धात्थेयाम्ह हे । थ्व उपन्यास व हे नायिकाया बाखं खः ।

नायिकायात नायकं बिहा यायेत स्वया च्वनिगु । अथे धका हानं उमि ‘लभ’ जुयाच्वंगु नं मखु । मिसाप्रति मिजंया आश्चर्यजनक आकर्षण दु । जिं उपन्यास च्वयागु इलय् तक उमि दथुइ आकर्षण ल्यं हे दनि तर व तसकं अनमेल कथंया आकर्षण जूगुलिं जिं उपन्यासया अन्त्य उमि इहिपा मजुइगुकथं यानाबिया । व जिगु छगू भविष्यवाणी नं खः । तर धात्थेयया बाखनय् धाःसा उमि इहिपा जुल खनिं । जिगु भविष्यवाणी विफल जूवन ।

थ्व उपन्यास जिं नायिकां मसीक जक मखु कि नायिकायात व्यक्तिगत रुपं म्ह हे मसीक च्वयागु खः । तर उकी छगू थज्यागु संयोग जूवन कि थ्व उपन्यास वैत हे कया च्वयागु धका थ्याक्क हे सीकल । जिं धात्थेयाम्ह नायिकायात म्ह हे मस्यु । उकिं जिं उपन्यासय् वयागु नां शकुन्तला धका

अथे तयाबिया । तर उखे ला व मिसा या धात्थेया नां नं शकुन्तला । लिपा जि बीरगंज वनाबल्य व खं अथे हे पिहांवल । अयनं उमिसं उकथं 'माइन्ड' धा:सा मया १५२

५) पल्पसा (१०७९)

धुस्वां साय्मिजुया न्यागूगु मौलिक उपन्यास थ्व 'पल्पसा' घटना व चरित्र समान रुपं प्रधान जुयाच्चंगु सामाजिक उपन्यास खः । नेपालभाषाया सुं नं समालोचक पिन्सं समालोचना याना मतःगु थ्व उपन्यास उपन्यासकार धुस्वांया दक्सिंवे चर्चा मजुगु छगू उपन्यासकथं नाला:कायेछिं ।

थ्व उपन्यासया मू पात्र 'पल्पसा'या हे नामं थ्व उपन्यासया नां जुयाच्चंगुलिं थ्व पात्रयात केन्द्र विन्दु मानय्याना च्यातःगु उपन्यासकथं थुइकेफु ।

मू पात्र पल्पसायागु बाखं कनेगु उद्देश्यं प्रेरित थ्व 'पल्पसा' उपन्यास तराइ पाखेया छगू गांया वातावरणं शुरुवाट जुयाच्चंगु दु । संयुक्त परिवारबल्य सम्पन्न जुयाच्चंगु इलय् जन्म जूम्ह पल्पसा वया बौया याकःम्हयाय् खः । पल्पसाया बौया स्त्री-शिक्षा विरोधीम्ह खःसां थःम्हयायात न्यादं दुबलय् निसें ब्वंकेगु यात । थुबलय् पल्पसाया मांम्ह मचाबुइकेमफुगु कारणं वयागु मृत्यु जुल । अले पल्पसां थः स्कूल वनेगु त्वता:विल । पल्पसा भिनिदं दुबलय् वयागु स्वभाव्य नं परिवर्तन वल । पल्पसाया बौम्हं वैत काय्थे छें तयातयेगु बिचा:यात । तर कला: सीगु खुला ति दयेका लमिया बिचारं बौम्हं पल्पसायात चिरिमां हयाबिल । पल्पसायात थ्व घटना म्हगस थें च्वन । चिरिमांम्हं मांम्हं थें व्यवहार या:गुलिं वैत चिरिमां हे थः मां थें च्वनावल । लिपा पल्पसाया बौम्हसिया इच्छा मदयेकनं वैत धनकुटाया साहुया याकः काय्यात धुमधाम नकसां बियाछवत । पल्पसाया चिरिमांम्ह पाखें वया किजा जन्म जूगुलिं पल्पसाया लय्तावल । तर थननिसें वया बौ व चिरिमांया वप्रति याइगु व्यवहार पानावल । थबलेतक पल्पसा बौया संयुक्त परिवार हे तिति । लिपा उगु परिवार्य कचवं अप्वया वःगुलिं दक्सिंवे तःधीम्ह दाजु जुयाच्चंम्ह पल्पसाया बौम्हं थःकिजापिं लिसे ब्यागः जुया कान्तिपुर्य च्वंवल ।

कान्तिपुर्य वया: पल्पसा पाजुपिन्थाय् च्वनां वं हाकनं ब्वनेगु यात । भा:तपिं थासं सतके हलं ब्वनेमा:, जाँच बिइमा: धका मवं । पल्पसाया बौम्हं वइत वास्ता मयाय् धुंकल निदंया दुने बौम्हेसिया काय् छम्ह व म्हयाय् छम्ह नं दय्धुंकल । पल्पसायात वया पाजुपिनि छें हे थःबौया छें थें जुल । तर भाग्यं पल्पसाया सुख:यात सहमया । वया जाँच बिइ लच्छि ति न्हयो वया बुरिम्हं अजि जा नया: कहाँ वःम्ह स्वानें कुतुं वया: छवा: ति लिपा वैगु मृत्यु जुल । अले पल्पसाया स्थान पाजुपिन्थाय् पानावल । अले जाँचयात बाधा जुइ धका बौम्हं स:तके ह:गुलिं पल्पसाल थःबौयाथाय् च्वंवन । तर दुर्भाग्य थबले नं काशीइ ब्वनाच्चंम्ह वया भा:त टाइफाइड ज्वरया कारणं अन हे वैगु मृत्यु जुल ।

थुकथं यौवनया पिखालखुइ नकतिनि थ्यंम्ह पल्पसा सधवा जुइया न्हापा हे विधवा जुल । पल्पसायात बियाछव:बलय् वं भा:त धैगु शब्दया अर्थ हे बांलाक मस्युनिगु ई जूगुलिं वया निनिअजिपिनिगु सल्लाहकथं पल्पसां थः भा:त सीया वार्य मयात, उकिं व विधवा मजुल । अथेसां वैत भा:त सीम्ह मिसा धका समाजं धाइगु जुल ।

१५२ धुस्वां साय्मि, 'जिगु उपन्यास, जिगु पात्र', सन्ध्या टाइम्स, विशेष तँसापौ (१९२९), पौ ३६ ।

पल्पसां जाँच बिल, पास जुल, अले कलेज भर्ना जुल । थुबले वैत भाःत सीगु अभिशाप मखु, वरदान जुल । आः वयाः पल्पसायात सिन्हः मदुम्ह धकाः ब्याहा यायेत सुं नं तयार मजुल । लिपा बल्लतल्लं छम्ह मिजं लुल - वुँ मदुम्ह छैजक दुम्ह - लच्छिया ७५ तका जागिर नयाच्वंम्ह, छै परिवारया नामं मिजं बुराम्ह बौ व चिरिमां छम्हजक दु । पल्पसाया भाग्यय् चिरिमां लिसे हनेमाःम्ह हे जुयाच्वन । पल्पसां नं बाध्य जुया थःयात चित्तबुभेमजुइक वहे मिजंलिसे ब्याहा यात । वं थःगु जीवनय् प्यखेरं अन्धकारजक थःपासा जुयाच्वंगु खनं ।

दत्यालिपा पल्पसाया जीवनय् आपलं परिवर्तन वयधुंकल वया थः भाःत यःथें भाःतम्हसिया नं व यः थें च्वंसां लिपा वं सिल - वया भाःत गं ल्वय् जुया थलबल हे भिन्न यानातःम्ह, गंल्वय् दुम्ह सीका मचादुम्ह कलातं त्वःताःतःम्ह, थुकथं पल्पसाया न्ह्यथु दुगु वं सिल । तर लिपा कल्पित न्ह्यथु मवःगुलिं पल्पसाया मन शान्त जुल । वया भाःतया बैकया तलवं मगाःगुलिं सुथय् बहनी ट्यूशन ब्वंकी । वया भाःतया इलं मलाःगुलिं पल्पसां भाःतया मतिना लुदंक काये मखं ।

पल्पसाया हे उमेरयाम्ह विमला कलेजय् ब्वनाच्वनतिनि । जीवनय् यत्थे तिनि । विमलाया जीवन खनाः पल्पसाया इर्ष्या जु । पल्पसायात चिरिमांया कारणं छै लिमलाः ।

छुं दँ लिपा पल्पसाया ससःअबु सीगु स्वला नं मदुनिबलय् चिरिमांम्ह सर्वय् फुक्क ज्वनाः मेथाय् पयनं वन । थ्व कारणं सहयाये मफयाः पल्पसाया भाःतया शारीरिक अवस्था भंभं स्यनावन । छन्हु अफिस वनाःवःम्ह पल्पसाया भाःत ज्वर वयेका लासाय् लात । छकः ला हि ल्ह्वयाः तच्चः जूगुलिं वैत घातय् तये यंकल । थः उमेरयात हे मल्वेक पल्पसां धैर्य याना फुक्क समस्या निराकरण यायेत सन । न्ह्यन्हु लिपा डाक्टरया सल्लाह कथं वया भाःतयात छै लित हल । थबले निसें इमिगु पारिवारिक अवस्था बांलाना वल । पल्पसां आइ. ए. ब्वनेगु हाकनं शुरुयात । वैगु जीवनय् उत्साह व उमंग जक खने दत । पल्पसाया थजागु अवस्था लिपा हाकन गम्भिर परिवर्तन वल । वया भाःतया छम्ह कला पिने दुगु जुयाच्वन, गुम्हेसित वया भाःतं वया पासाया कलाःधका धाइगु जुयाच्वन । उकिं पल्पसाया भाःतं वैत लिपा मानसिक व शारीरिक कष्ट बिइगु यानाहल । अले थ्व खँ गुप्त मजुसे समाजया न्ह्योने नं खुल्ला जुल । लिपाला वया भाःतं न्ह्यथुम्ह कलाः ज्वना मदसे वन । पल्पसाया थः मचा छम्ह मदुगुलिं तसकं दुःख जूगु अनुभूति यात । पल्पसाया बौम्हं वैत थःथाय् यंकल ।

छुं दिन लिपा पल्पसाया चिरिमांम्हेस्यां वैत कलाः सीम्ह मचा छम्ह दुथाय् बियाछ्वयेगु ग्वसाः ग्वल । पल्पसाया बौया न्हापाः निथाय्सं पल्पसाया विहाः स्यनेधुंकूगुलिं आः हाकनं बिया छ्वयेगु मन मवं । पल्पसाया बौया विचारय् पल्पसाया जीवन वर्वादीया कारण पल्पसा मखु, व थः हे खः ।

थथे पल्पसा थः छै च्वनाःच्वंबलय् छन्हु कान्छिया भाःतं बर्खिया वसःप्वः हःगुलिं सिल वयाः भाःत घातं लितहय् धुंका छन्हु अजुगति तालं व हे ल्वय् लिथ्वया तच्चः जुयाः वासः हे यायेमलावं सीगु भिन्हु दयेधुंकूगु जुयाच्वन । वैत थ्व घटना सपना खः ला कि विपना खः जुयाच्वन । भूयालं क्वस्वःबलय् फुकीत थ्यंकः वयाच्वंगुलिं थ्व घटना सत्यतायेका पल्पसा तसकं ख्वल ।

६) माखा

थ्व माखा उपन्यास धुस्वां साय्मिजुया खुगूगु उपन्यास खः । थ्व उपन्यासया परिचय विइकथं उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं २०२६ भाद्र २७ खुन्हु उपन्यासया भूमिकाय् थुकथं च्वयादिल -

‘माखा हाल धाय्व पिखालखी तथा पिदंग पालेमा’ धयातःगु समाजया परम्पराय् मिसाया विद्रोह ल्यनावनाच्चन, स्वब्यानाच्चन । नेपाली मिसा-सृष्टि याय्मफुम्ह फिसः मखु, सृष्टियाना नं समाजं त्ययेका कँ हालाच्च्वंम्ह ‘माखा’ खः ।

अवश्य नं ‘माखा’ उपन्यास केन्द्रिय पात्र तिमिला मिसा खः, थ्वहे थ्व उपन्यासया माखा खः ।

‘माखा’ उपन्यासया शीर्षक - छगू चर्चा नांगु लेखय् समालोचक लक्ष्मीभक्त जोशीजुं ‘माखा’ उपन्यासया बारे थःगु विचाः थुकथं न्हयथनादीगु दु - ‘माखा’ उपन्यासया नां तयातःगुली छगू अजुगति चायेमाःगु खँ छु धाःसा थुकी दुने माखा धकाः नां तसेलि छथाय् निथाय् माखाया चर्चा याना तःगु अवश्य दयेमाःगु खः । शीर्षक अनुसार दुने अवश्य माखाया वर्णन छुं नं छुं दयेमाःगु खः । अथे अदुगुलिं छम्ह विद्यार्थी पाठकयात माखाया नामकरण जूगुलीं थःथःगु दृष्टिकोण थःथःगु तालं माखा शीर्षकया चर्चा याइ । गथे नसंफाःगु चा उपन्यासय् प्रतीकात्मक अर्थय् जूसां नसंफाःगु चायात कयाः दुने थाय् थासे चर्चा जुया च्वंगु दु । हानं शीर्षक तैतःगुयात कयाः मेखतं धायेगु जूसा थ्व हे माखा उपन्यासया नां फिसःया लिसःया नामं (नं.१ तक्कया) न्हापां प्रकाश ज्वी धुंकल । अले लिपा (२ व ३ नं. थपेयाना) माखा नां तयाः माखा उपन्यास पिदन । फिसःया लिसः नां गाक्कं लो जू । छाय्धाःसा दुने, तिमिलाया जीवन फिसः खः, फिसःया लिसः धकाः धैतःगु दु । न्हापा फिसःया लिसः धकाः प्रकाश जुल, व २,३ नं. थपे याःसां थाय् थासय् फिसःया चर्चा यानाः फिसःया लिसः नांया हे पूरक जूव । उकिं थप उपन्यास न्हापा फिसःया लिसः लिपा माखा धकाः नां हीका माखा उपन्यास धकाः पिदन ।

थ्व उपन्यास फिसः धकाः शुरु जुयाः अन्त्यया अंशय् नं फिसः फिसः धकाः प्यको फिसःया प्रयोग यानाः क्वचाय्का तःगु दु । वास्तवय् तिमिलाया जीवन हे फिसः खः । तिमिलाया जीवन छुं कथं न्हयाइपुसे मच्चं । एकदम म्हाइपुसे च्वनाः मरुभूमि वा खुसी जःखः दुगु फिसः फिसः थें जुयाः म्हाइपुक तिमिलाया जीवन न्हयानावनाः अन्त्ये सुनानं छुं याइथें ग्याः चिकु पहः वयेका माखा भभः न्हया उखेंथुखें व्वाय्व्वाय् जूथें तिमिला नं फिसलय् व्वाय् व्वाय् जुयाः पासः पासः फि कयाः प्यखें फि ह्वलाः व्वां जुजुं उपन्यास क्वचाइ ।

समालोचक लक्ष्मीभक्त जोशीजुं उपन्यासय् मू पात्र तिमिला गुकथं माखाया भूमिका म्हिताच्च्वंम्ह खः धैगु खँ थुकथं दुवालादीगु दु -

माखायात विभिन्न र्वंगःतय्सं हमला याःथें थुकी तिमिलायात राम दाइ, मेनेजर, तताःजुया दाजु, डा. कृष्णसुन्दर व ऋद्धिराज आदिपिसं र्वंगःया रूप कयाः तिमिलायात माखाथें भाःपिया एक्कासि तिमिला यनेत तातुनाः क्वाक्वात्याःवःगु दु । राम दाइया विहाः याये धुंकाः मचा दये धुंकूसां तिमिला नाप विहाः ज्वीथें क्यनातःगु दु । ऋद्धिराजं ला तिमिलायात माखा व्यवहार यानाः गबलें गोकर्ण, गबलें भुइजःसी, गबलें बालाजुइ, गबलें गोदावरी, गबलें चिडियाखाना चाहीके यंकूगु दु ।

तःताजुया दाजुं तःताजुयात वुं छकू बिइ धकाः ह्येकाः तिमिला विहा यायेगु धैगु खँ तःताजु पाखें कोछीत संगु नं दु ।

माखा धैम्ह पक्षि सुंनापं विहाः मजूथें अथे हे तिमिलाया अवस्था माखाथें जुयाः दकले न्हापायाम्ह भाःतपाखें गंगालाल छम्ह काय् दयेधुंका अय्लाःया सूर्य् दाय् फक्व दाय् अस्पतालय् भर्ना यायेमाल । भाःतं मेम्ह कलाः हल, तिमिलायात भाःतं तोता विल । अले तिमिलाया लिपा मेम्ह गंल्वय्या रोगी नाप विहाः जुल, दच्छि लिपा व भाःत सित अनलिपा रामदाई ऋद्धिराज नापं संगत ज्वी, तर सुंनापं विहाः ज्वी मखु । उकिं तिमिला माखा थें जुयाः उपन्यासया शीर्षक माखा हे खः धैथें स्पष्ट जूवन ।

आत्म-कथात्मक शैलीं च्वयातःगु थ्व उपन्यासया सम्पूर्ण विवरण केन्द्रीय पात्र तिमिलायागु चेतना प्रवाह धारां न्ह्यानाच्वंगु खः ।

७) जि भ्वातिं जि सतः

धुस्वां सायमिजुया थ्व उपन्यास वय्कःयागु न्हय्गूगु मौलिक उपन्यास खः । मेमेगु उपन्यासत फुक्क नेपाःया हे वातावरणया छाप दुसा थ्व उपन्यासय् अमेरिकाया वातावरण खनेदयाच्वंगु दु । थ्व ल्याखं थ्व उपन्यास नं वय्कःयागु छगू मेगुकथंया प्रयोगवादी उपन्यास जूगु दु ।

थ्व उपन्यासया मूपात्र चन्द्रलक्ष्मीया स्मृति चेतना प्रवाहलय् न्ह्याना क्वचालाच्वंगु थ्व उपन्यास चरित्रप्रधान उपन्यास खः । थुकिया कथावस्तु रैखिक मजूसे व्यतिक्रमिक जुयाच्वंगु दु । अथेहे धुस्वां सायमिजुया थ्व उपन्यासय् मूपात्र चन्द्रलक्ष्मी थःगु वर्तमान यथाथय् च्वना थःगु विगत जीवनया घटनात लुमंकाच्वंगु दु । अलय् वर्तमानय् हे वया क्वचायेकातःगु दु । चन्द्रलक्ष्मीं थःगु व्याक्क जीवनया अध्ययन याना आखिर थःयात छम्हं भ्वातिं छगू सतः थें तायेका थ्व उपन्यासया ना हे प्रतिकात्मक अर्थ व्यूगु 'जि भ्वातिं जि सतः' शीर्षकया सार्थकता बियाच्वंगु दु ।

नेपाः पाखें न्यूयोर्कय् प्रवासित जुयाच्वंम्ह उच्चस्तरयाम्ह छम्ह नेपामी रामशरणया परिवारय् भ्वातिंया रुपय् नेपालं वनाच्वंम्ह चन्द्रलक्ष्मीया जीवनया बाखं थ्व उपन्यासया विषयवस्तु खः । चन्द्रलक्ष्मीया धापूकथं नेपालं नकेमफुगुलिं न्यूयोर्कय् नय्त वयाच्वंम्ह गरिव परिवारय् जन्म जूम्ह चन्द्रलक्ष्मी वया मां बौया दक्सि वे तःधिम्ह मचा खः । गरिवया कारण हे व थः मां बौ, थःगु देश त्वता स्वदं न्ह्योनिसें भ्वातिं जूवयाच्वंम्ह खः । एस.एल.सी. तक अध्ययन दुम्ह भिंच्यादंयाम्ह चन्द्रलक्ष्मीं गबलें अमेरिकाया घटना लुमंकी गबलें नेपाः लुमंका थःपरिवार नाता लुमंका थःगु दुखः प्रकटयाइ । वया निनिया छें यलय् खः अलय् पाजुया छें किपुली जुया थ्व उपन्यासय् किपूया नं वर्णन जुयाच्वंगु दु । चन्द्रलक्ष्मी भ्वातिं जुयाच्वंगु न्यूयोर्कय् रामशरणयात नापलावइम्ह नेपाःयाम्ह हे छम्ह उच्च स्तरयाम्ह मनू सुन्दरमान लिसे यःत्यः जुया वैवाहिक जीवन हन । रामशरणयाथाय् भ्वातिं जुयाच्वंवल्य् बखुंया छेंथें च्वंगु छकू चीकूगु क्वथाय् च्वना नं रामशरणया कलाःया तसकं कठोर नियन्त्रणय् च्वनाः कुण्ठत जीवन हनाच्वंम्ह चन्द्रलक्ष्मी थःगु विहाः लिपा स्वतन्त्र जुल । अलय् मचाछम्ह दय्का सुन्दरमानं चन्द्रलक्ष्मीयात व मचायात नेपालय्तुं त्वता थकुसां थःयात सुन्दरमानया

मेपिं मिसातयसं लाका काइधका विचाःयाना चन्द्रलक्ष्मी हाकनं अमेरिकाय् सुन्दरमानयाथाय्तुं वन । तर सुन्दरमान मेपिं मिसात लिसे लसपस यानाजूगु सिया चन्द्रलक्ष्मीया नुगलय् तधंगु घाःलात ।

सुन्दरमानं चन्द्रलक्ष्मीयात पासाधाःसां चन्द्रलक्ष्मी धाःसा थःयात थःभात सुन्दरमानया भ्वातिं ताय्कूगु दु । वं थःयातजक मखु मिसा धैपिं भ्वातिंया अप्वः छुं मखु, म्ह्याय् जुयाः, कलाः जुयाः, मां जुयाः नं मिसा धैपिं आखिर भ्वातिं खः धैगु हे वया मान्यता खः । अफ् न्ह्याव्लें सुन्दरमानया इच्छा जूथें व च्वनेमाःगुलिं वैगु जीवन सतः ताय्कूगु दु ।

सुन्दरमानं चन्द्रलक्ष्मीप्रति न्हापाथें प्रेम व विश्वास मयाःगु चन्द्रलक्ष्मीयात अनुभूति जुल । आधुनिक सभ्यता दुगु न्युयोर्क शहरय् च्वना नं चन्द्रलक्ष्मी थःभात पाखें भ्वातिं व सतः जुया म्वानाच्वनेमफुत अले दुंगा थें फसं यंकु यंकुथाय् वन । अप्रिय व अपहेलित जुइका सहयाना च्वनेमफुत अमूल्य धयातःगु मनूया जीवन भ्वातिं व सतः जुया सिधय्का छ्वय् मफुत अले सुन्दरमान रमोला नाप लसपसयाना जुइज्युसा थःजक मेपिं मिजंत लिसे छाय् जुइमज्यु धैगु तर्कया लिधंसा कयाः चन्द्रलक्ष्मी अमेरिकाय् प्रवास जुयाच्वंम्ह ल्यासेम्ह म्ह्याय् दुम्ह गजेन्द्र लिसे यत्थे सन । चन्द्रलक्ष्मीं हे गजेन्द्रयात वलात्कारतकं यात । तर लिपा गजेन्द्र नेपाः लिहां वया ब्यूगुलिं इपिं निम्ह बाल । गजेन्द्रं लिपा चन्द्रलक्ष्मी थःगु यौवन थःगु म्ह भं भं मिइसयेका यंकल उकिं वैगु सम्मान देशविदेशय् भंभं अप्वयावन अले सकसिनं चन्द्रलक्ष्मीयात 'सोसियल मिसा' धका प्रशंसा यायेगु यात ।

चन्द्रलक्ष्मीया अमेरिकी नागरिक मार्क लिसे नं लसपस जुल । थुबले चन्द्रलक्ष्मीं थःभात सुन्दरमानलिसे पारपाचुके यात धाःसा मार्क व लिसे बिहा यायेलाकि मयाये धका न्यन । हाकनं चन्द्रलक्ष्मीं थम्हं मार्कलिसे बिहा यायेगु जूगुलिं पारपाचुकेगु खँय् सुन्दरमानयागु नं विचार काल । तर सुन्दरमानं थुकिया छुं लिसः मब्यूगु व थुबले वया कायं चन्द्रलक्ष्मीयात 'मां' धका सतूसां वइके मातृत्व तनावनेधुकल । तर लिपा सुन्दरमानं “बाबुचा भचा ज्वर वयाच्वंगु” खँ कनेवं वया दुनेया मातृत्व म्वानावल । मार्कया एलिस नांयाम्ह थःमिसा दुगुलिं वं चन्द्रलक्ष्मीयात लिपा त्वताविल ।

थनं लिपा चन्द्रलक्ष्मीया लसपस अमेरिकी नागरिक टेडनाप जुल । थ्व खँ सुन्दरमानं स्यूगुलिं वं थःकलाः चन्द्रलक्ष्मीयात टेडनाप बिहा यायेगु ज्याय् मज्जावःसा बिहाः यायेगु, अफ् इपिं च्वनाच्वंथाय् हे टेडयात नं च्वंवेत सल्लाह बिइ, स्वतन्त्र बिइ । थथेया कारण सुन्दरमानया विचाःकथं वं थःकला चन्द्रलक्ष्मीया दुःख स्वयेमफुगुलिं खः । सुन्दरमान समाज व संस्कारखना मग्याः । चन्द्रलक्ष्मीयात वयागु जीवन दतधाःसा वहे सुन्दरमानयागु नं संसार ताय्कूगु दु ।

सुन्दरमानं थथेधाःसां टेड आखिर भेटनाम युद्धय् वयागु थःगु इच्छा व जीवन दर्शनया हे विरुद्धय् संसारं स्यायेत मखु, सीत वनेत्यंगुलिं चन्द्रलक्ष्मीया वःलिसेया विवाह नं जुइमखन ।

सुन्दरमानं “बाबुचायात तये हिं धकाः फोन यानागु । एम्बेस्डोरया मनूयात नं थन हे नका छ्वये मज्यूला ? धका काय्यागु खँ वयेवं चन्द्रलक्ष्मीया नुगु दुने सतीत्व व नारीत्वया दथुइ संघर्ष

जुल । सतीत्व व नारीत्व वहे मखु । सतीत्व मदया नं नारीत्व म्वानाच्चनी धका विचाःयाना चन्द्रलक्ष्मीं थःमचाया मां जुयाच्चनेगु हे विचाःयात ।

सुन्दरमानं चन्द्रलक्ष्मीयात न्हापास्वयां अप्वः ययेका हयाःच्वंगु दुसां आः चन्द्रलक्ष्मीया विश्वास दु कि वैत सुन्दरमानं हाकनं मययेका छ्वइतिनि । अबले व हाकनं सिनावनी तिनि । सुन्दरमान लिसे न्हापाथे वइगु क्वातुगु सम्बन्ध दैमखु, वयागु अतीत गबले वरतमान जुइफैमखु धैगु खँय् चन्द्रलक्ष्मीया क्वातुगु विश्वास दयेधुंकल अथेसां सुन्दरमानं चन्द्रलक्ष्मीयात वातावरण हे कँहायेक घय्पुना काल । वैगु अतीत, वर्तमान व भविष्ययात सुन्दरमानं नुगया फांगा फायेका त्वपुयाबिल । थुकथं थ्व उपन्यास संयोगान्त क्वचालाच्वंगु दु ।

चन्द्रलक्ष्मीं थःगु विगत जीवनया अध्ययन यानाः मनू म्वायेत तःकः मछि, सीमाःगु, थःत मययेक मययेकनं हत्या यायेमाःगु थःगु जीवनया अनुभव थ्व उपन्यासय् कनाच्वंगु दु । मचा बुइकीमह मांमं थःगु जीवन पाना कस्त सहायेमाःथे न्हूगु भविष्यया जन्म यायेत नं कष्ट सहाये हे माः, उकिं कष्ट नये हे माःसां स्वैगु दयाय् म्वायेगु सिकंला सीगु हे बेस, सीगु नं ला न्हूगु जीवन खः धैगु चन्द्रलक्ष्मीया विचाः दु ।

उपन्यासया अन्तय् चन्द्रलक्ष्मीं थःयात बेश्या अले सुन्दरमानयात बेश्याया भाःत तायेकूगु दु, थःगु जीवनया मू मदुगु तायेका थः नेपालय् वनेमज्यूगु, नेपाःया समाजं वैत स्वीकार याइमखुगु, व खनां नेपाः गुलि मछालिगु जुइधका विचाःयाना सीत व खुसीपाखे न्हयात तर अन च्वंगु “स्टाय्च्यु अफ लिवर्टी” खनां वयागु पलाः लिचिल । अले व अन हे च्वनाः वैगु जीवनयात व मानव जीवनयात प्वत्तुप्वलाः स्वल । अले जीवनखनां विरक्त मजुसे जीवन संघषय् थःमबुगु चायेका म्वानाच्चनेगु अन्तिम निर्णय यात । थुकथं थ्व उपन्यासया अन्तय् चन्द्रलक्ष्मीया जीवनय् आशावादीता खनेदयाच्वंगु दु ।

थ्व ‘जि भ्वातिं जि सतः’ उपन्यासया उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुया मेमेगु उपन्यास स्वया थ्व उपन्यासय् पात्रया स्तरियता, कथावस्तुया रोचकता विषयवस्तुया विविधता व व्यापकता, अन्तर्राष्ट्रिय वातावरणया निर्वाह जुयाच्वंगु आदि खँय् मुक्कं भिन्न जुयाच्वंगु छगू विशिष्ट विशषता दुगु उपन्यासकथं न्हयलू वः । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरया उपन्यासकथं नेपालभाषाया उपन्यास ल्ययेमाःसा दक्सिवे न्हापां धुस्वां साय्मिजुया थ्वहे उपन्यास न्हयोने लाःवइ । थ्व उपन्यासय् थें वय्कःया मेमेगु उपन्यासय् अन्तर्राष्ट्रिय समस्याया रुपय् चर्चा जुयाच्वंगु मदु ।

८) अगति (१९०२)

थ्व उपन्यास धुस्वां साय्मिजुया च्यागूगु उपन्यास खः । थ्व नं मनोविश्लेषण प्रधान प्रयोगवादी उपन्यास खः । थ्व उपन्यासया मू पात्र कमलायागु लुमन्तिइ थ्व उपन्यासया सिर्जना जुयाच्वंगु दु । उकिं थ्व स्मृतिपरक उपन्यास नं खः । मू पात्र कमलायागु चेतना प्रवाहया क्रमय् कमला थः गुकथं अगति जुयाः म्वानाःच्वनेमाल थ्व खँ उला कनेगु उपन्यासकारजुया मू उद्देश्य जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यास नं उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुया मेमेगु मनोविश्लेषणात्मक उपन्यासथेंतुं मू नायिका कमला वर्तमान अवस्थाय् च्वना अतीतया थःगु जीवनचक्र लुमंका वर्तमानय्

क्वचायेका तःगु दु । उकिं थ्व उपन्यासया कथावस्तु नं रैखिक मजूसे व्यतिक्रमिक जुयाच्वंगु दु । थुकिइ उपन्यासया प्रारम्भ थुकथं जुयाच्वंगु दु - जिके छम्ह भाःत दु । जि पारपाचुकातःम्ह मखु भाःतं त्वतातःम्ह मखु, विधवा नं मखु ।^{१५३}

थज्याम्ह छम्ह मिसा थौया वर्तमानय् ट्याक्सी जुयाच्वंगु दु । थुकथं हे मिसां थः ट्याक्सीजुया थः भाःतयात लहिनाच्वंगु दु । शिकारी खिचा लहिना तयेवं सुं खना ग्यायेम्वाःथें मू नकिं नं भाःत लहिनातःगुलिं जःलाखःलाया धाइल्हाइ खना ग्यायेम्वाःगु विश्वास दु । निश्चय नं थ्व उपन्यासया नकिं कमलां थःयात मिल, तर देशयात, राष्ट्रियतायात म्युग मदु उकिं थ्वखँय् वैत गर्व दु ।

थ्व उपन्यासया वर्तमान अवस्थाया शिर्जना गुकथं जुल गथेजुया जुल मू नकिं कमलाया लागि छपु क्वाः थें, छगू म्हगसया घटना थें जुइधुंकल । थ्व हे घटनाया उद्घाटन पूर्वदीप्तिया माध्यमं कथावस्तुया प्रारम्भ आत्मकथात्मक शैलीं जुयाच्वंगु दु ।

थुकिइ न्यागू अध्यायतक व्यवस्था जुयाच्वंगु दु । Stream of consciousness चेतना प्रवाहवादी ढंगया उपन्यास जूगुलिं थ्व उपन्यासया कथावस्तु तप्यंक न्ह्यानामच्चंसे तसकं ततमतक्यना न्ह्यानाच्वंगु दु । न्हापाया घटना लिपा, लिपाया घटना न्हापा, पात्रया स्मृतिया आधारय् थुकिइया क्रम न्ह्यानाच्वंगु खनेदु ।

थ्व उपन्यासकथं मू पात्र कमला विश्वविद्यालयच्वंगु पुस्तकालयया छम्ह कर्मचारीया रूपय् कार्यरत जुयाच्वंगु अले थनहे वया विवाहित किरणलिसे मतिना जूगु, लिपा वनाः किरणलिसेया मतिना असफल जूगु, थ्वयां लिपा कमला थःविरामी भातयाथाय् छेंय् वंबलय् चान्हय् थःभाःतं खंक खंक ससःअबु जुयाच्वंम्ह चीवर पुनातःम्ह सम्मानित छम्ह भिक्षुपाखें थः बलात्कृत जूगुया कारणं मू पात्र कमलां थःयात अगति भाःप्युगु खः । थुबले हे कमलाया मां वयाः वं ब्युगु ग्वय् भाःतम्हेसिया फुंगक्वय् तयाः पारपाचुका वन । उकिं कमला स्वयां कला मखुत ।

९) निभाः(११०५)

धुस्वां सायमिजुया गुंगुगु थ्व 'निभाः' छगू प्रयोगशील उपन्यास खः । निम्ह मूपात्र जीवन व सितुयागु पालंपाः छगू छगू अध्यायया व्यवस्था जुया मुक्कं च्यागू अध्यायया थ्व उपन्यासय जुयाच्वंगु दु ।

Sometimes you have to escape to exist to continue your existence अर्थात् मनु थः म्वानाच्वनेत गबलें गबलें पलायन नं जुइ मालेयः धैगु कथासूत्रयात ज्वना थ्वहे खँयात प्रमाणित याना क्यनेगु थ्व उपन्यासया उद्देश्य जुयाच्वंगु दु । उपन्यासकारजुया आशयकथं मनु थः म्वायेत संघर्ष यायेमाःगु सत्य खँ खयाः नं थाय्बाय् व ईब्यःकथं गबलें गबलें संघर्ष यायेमफैगु अवस्था नं जीवनय् वयेफु । उगु संघर्ष यायेमफैगु इलय् मनुखं थः म्वायेत छुयायेमाः ? थ्व न्ह्यसःया लिसः बिइगु अर्थात् थ्व समस्या निदानया उपाय कनेगु उपन्यासकारया आशय खनेदु । उपन्यासकारजुया विचारकथं उगु संघर्ष यायेमफैगु इलय् मनुखं थः म्वायेत पलायन नं जुइफयेमाः । तर पलायन जुइगु न्ह्याबलेया

^{१५३} व हे, अगति, (यें: लुमन्ति खलः, ११०२), पौ १ ।

लागि मजूसे लिपा थःगु अवस्थाय् सुधार वयेधुंका न्ह्याइपुक जीवन हनेत खः । थ्व विचाःयात केन्द्रीय विषयवस्तु याना उपन्यासया मूपात्र जीवन व सितुपाखें थ्व खँया पुष्टि यानातःगु दु ।

थ्व उपन्यासया सिर्जनाया बारे वयकलं थुकथं धयादीगु दु-

थ्व उपन्यास अतिकं नाटकीय ढंगं च्वयागु खः । जि अबले 'बनेपा' धैगु उपन्यास च्वयेत काभ्रेय् थःथितिपिन्थाय् च्वनाच्वनागु । तर अन च्वनाजःछि थज्याः थज्याःगु घटना जित जुल कि जिं उकियात हे कयाः मेगु छगू उपन्यास च्वया - निभाः ।

काभ्रेय् जि गुगु छैय् च्वनागु खः, अन छम्ह मिसा दु । काभ्रेय् हे जिमि पाजुया काय्पिनि छें नं दु । जि थः हे पाजुया काय्पिनि छैय् मच्चंसे कर्पिनि छैय् च्वना च्वन धका पाजुया काय्या म्हाय् अर्थात् जिमि थःहे म्हाय्चां ईख तयाच्वंगु जुयाच्वन । उकिया दोष वं जित सिबें जि च्वनेगु छैय्च्वंम्ह मिसायात वियाच्वंगु लानाच्वन । व दुगुलिं हे जि व छैय् च्वंगु धका । थ्व फुक्क घटनां जित थुलि थिल कि जिं उकियात हे कया मेगु उपन्यास च्वयाविया । उकी स्वम्ह पात्र दु । छम्ह जि थः हे जुल । मेपिं निम्ह मिस्त छम्ह व हे म्हाय् चा व मेम्ह जि च्वनागु छैय् च्वंम्ह मिसा खः । जिं उकी थाय् चाहिं पनौती दयेकावियागु दु । उपन्यासय् पात्र जुयाच्वपिं मिसातय्सं थ्व उपन्यास उमित हे कयाः च्वयाःतःगु धका बांलाक हे स्यू । १५४

१०) तिसा (१९९३)

थ्व 'तिसा' उपन्यास धुस्वां साय्मिजुयागु प्रकाशित उपन्यास मध्ये दकसिबे लिपायागु भिगूगु उपन्यास खः । थ्व नं वयेकःयागु छगू प्रयोगवादी उपन्यास खः । प्रयोगवादी उपन्यासया कारण थ्व खः कि थुकिइ 'निभाः' उपन्यासया प्रयोगया परम्पराय् छगू न्हूगुकथंयागु उपन्यास जुया ब्यूगु दु । थ्व उपन्यासय् 'निभाः' उपन्यासय् स्वयां अप्वः भावना प्रधान जुया काव्यात्मकता थाय्थासय् लुयाच्वंगु दु । उकिं थ्व उपन्यासयात छगूकथं काव्यात्मक उपन्यास नं धाये छिं । थ्व उपन्यासया सिर्जनाया बारे वयकःयागु धापू थुकथं दु -

थ्व छपु जिगु थःगु हे रोमांशया बाखं खः । नेपालभाषाय् छगू 'हल्का' उपन्यास माल धाःगुलिं जिं 'तिसा' च्वयावियागु खः ।

'तिसा'या नकिं जिं 'निभाः' याम्ह हे नकिंया थःथितियात दयेकागु दु । नायः चाहिं जि थः हे खः । 'तिसा'य् नकिं विदेशय् ब्वंवनी । नायः वैत पिपिउं विरामी जुइ । अन्त्यय् वयागु मृत्यु जुइ । उपन्यासया घटना धात्थें जूगु नं खः । तर उकिया नायः धाःसा सीगु मडुनि । जि अर्भं म्वानाच्वनागु दनि । उपन्यासयात 'इन्ड' यायेमफया जिं उकी थःत स्याना वियागु खः ।

उपन्यासय् जिं थःत स्यानाबलय् जिमि कलाः वसुन्धरां विरोध नं याःगु खः । उकिया 'इण्डिङ्ग' मेकथं यायेमाल धका । उकी जित स्यानातःगु वयात मयःगु जुयाच्वन । तर जिं थ्व धयाः वयात चित्त बुक्के यानाविया उकी मूपात्रयात मस्यायेगु खःसा उपन्यासया 'इण्डिङ्ग' हे यायेफैमखु । जिं व उपन्यास च्वये नं सिधयेका, तर दुर्भाग्य थ्व जुल कि उपन्यास पिहां वये न्ह्यो हे वसुन्धरा मन्त ।

उकिं जिं 'तिसा' या देछाय् च्वयागु खः - उपन्यासय् मू पात्रया सीगु वर्णन हीके माल धका बिचाः बिउम्ह, व बिचाःयात जिं वास्ता मयानागुलिं जि सी धका ग्यानाः मृत्युयात थःगु अंशय् कयाः वंम्ह वसुन्धरायात ।

उपन्यासय् पात्र छयलेगु भ्रुवलय् जित जूगु थ्व छगू विस्कंकथंया अनुभव खः ।१५५

थ्व विवेच्य शोध-प्रवन्धय् थ्व हे भिगू उपन्यासयात कःघानाः शिल्पविधिया दृष्टिं अध्ययन यायेगु ज्या जुइ ।३.१६ धुस्वां साय्मिया स्वंगू नेपाली उपन्यासया परिचय

धुस्वां साय्मिजुया उपन्यासकार व्यक्तित्व नेपालभाषाय् जक मखु नेपाली भाषाय् नं दुगु खँ वय्कःयागु स्वंगू नेपाली उपन्यास - (१) दीपा, (२) खरानीको वस्ती, (३) मंगाः पाखें बांलाक सिद्धयाच्चंगु दु । आः थन स्वंगू उपन्यासया चीहाकलं परिचय बिइगु ज्या जुइ ।

(१) दिपा :

व.सं.२०४६ सय् प्रकाशित थ्व धुस्वां साय्मिया न्हापांगु नेपालीभाषाया चर्चित उपन्यास खः । थ्व दीपा व प्रदीपयागु मतिनाया बाखं खः, गुकिइ कल्पना स्वयां यथार्थता अप्वः दुसुनाच्चंगु दु । डेली डायरी प्रकाशनय् पिदंगु थ्व उपन्यासया बारे उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं थुकथं स्पष्टिकरण वियादीगु दु -

'दीपा' दुनेया बाखं ला आः सार्वजनिक हे जुइधुंकल धाःसां ज्यू । थ्व नं जिगु छम्ह मतिनामिया हे बाखं खः । दिपा थौं तक नं दनि । वयागु छें काभ्रेय् दु ।

वास्तवय् 'दिपा' उपन्यासया धार्थेयाम्ह पात्र गुम्ह दु, वयागु धार्थेया नां मेगु हे दु । तर व छाँत मवंगु नां जूगुलिं जिं हे वयागु नां 'दिपा' धकाः तयाबियागु खः । वयां लिपा वया छेंजःपिन्सं नं वयात दिपा धकाः हे सःतेगु यात । लिपा वयागु बारे जिं उपन्यास च्वया, उकी नं वयात दिपा हे नां तयाबिया ।

जि 'दिपा' वयागु बारे च्वयागु खः धयागु खँ वं व वया छेंजःपिन्सं जक मखु, वया भाःतं तकं स्यू । स्यूजक मखु वया भाःतं ला धुस्वांया 'दिपा' जिमि कलाःयात कयाः च्वयातःगु उपन्यास खः धकाः मेपिन्त समेत कनेगु याः । उपिं निम्ह त्यपूयात जिं बरोबर नापलाः । दिपा लिसे जिगु गज्याःगु स्वापू दु धयागु खँ दिपाया भाःतं नं स्यू, जिमि कलातं नं स्यू । नापनापं उमिसं जिगु स्वभाव नं स्यू, उकिं थुकी अप्वः आपत्ति नं मयाः ।

खास यानाः 'दिपा', 'निभाः' व 'तिसा' उपन्यासय् जिं थः हे मतिनामि (बिलोभेट) तय्त पात्रया रूपय् दुत हयागु दु ।१५६

(२) खरानीको वस्ती :

१५५ व हे ।

१५६ धुस्वां साय्मि, 'जिगु उपन्यास, जिगु पात्र', सन्ध्या टाइम्स, दै ११२१, तँसापौ, पौ ३७ ।

वि.सं. २०४६ स पिदंगु धुस्वां साय्मिजुयागु थ्व निगूगु नेपाली उपन्यासया प्रमुख पात्र छम्ह बौद्धिक व्यक्ति खः । वास्तव्य उपन्यासकार स्वयं हे थ्व उपन्यासया प्रमुख पात्र खः धैगु सिइदु । थ्व उपन्यासय् मनु म्वायेत गुलि थाकु धैगुया परिस्थिति पात्रया मनोवैज्ञानिक स्तरं न्हयः च्यातःगु दु । थ्व उपन्यासया बारे परशु प्रधानजुं थुकथं धयादीगु दु -

‘खरानीको वस्ती’ केन्द्रीय पात्र-पात्रा भएको परम्परागत उपन्यास होइन । यो थुप्रै किसिमका चरित्रहरुको, घटनाहरुको संयोजन हो । यसमा Main Character होइन कि side characters छन् र उपन्यासले एउटा वस्ती अथवा एउटा शहरका विभिन्न पात्र पात्राहरुको अन्तरंग चरित्रहरुलाई बाहिर ल्याएको छ ।^{१५७}

(३) मंगा :

वि.सं. २०४७ स पिदंगु थ्व उपन्यास छम्ह अपांगया कथावस्तुयात कया च्यातःगु खः । थुकिया मू पात्र हर्क खः । गुम्ह गां याम्ह निम्नस्तरयाम्ह छम्ह पाखे ल्याय्मह कथं थ्व उपन्यासय् म्हसियाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् मू पात्र हर्क थःम्हं थःत मंगा (मेन होल) याम्ह की ताय्काच्चंगु दु । थुकिइ हर्क वहादुरया आत्मकथा अथवा लुमन्ती अथवा जिन्दगीया पूर्वदीप्ति अस्पतालया बेडं शुरु जुयाः अनं हे क्वचालाच्चंगु दु । थुकिइ हर्क वहादुरया पीडित सः लिसे देशया सकल हर्क वहादुरया सः ल्वाकज्यानाच्चंगु दु ।

वय्कलं छगू अन्तर्वाताय् थ्व उपन्यासया बारे थुकथं धयादीगु दु -

च्यवाबलय् सन्तुष्टि दुगु ला ‘मंगाः’ हे खः । व उपन्यास जिं नेवाभासं हे च्यागु खः । तर छुं कारणवश व नेपालीं छापय् जुल । तर नेपालीइ नं जिं न्हापांगु लाइन ला नेवाःभासं हे च्यागु दु । व लाइनयात जिं नेपालीं च्ये हे मफुत ।^{१५८}

‘मंगाः’ उपन्यास च्यादीगुया स्पष्टिकरण वय्कलं थुकथं बियादिल -

‘मंगाः’ उपन्यासय् डा. अरुण साय्मिया रोमान्स दु । वया अबलेयाम्ह गर्लफ्रेंड, आः ला कलाः हे जुइ धुंकल, जमुनायात क्यनेगु लागिं भुतुमालि व्वयेकेथें छखा छैनं मेगु छैय् तिन्हुया वंबलय् एक्सडेण्ट जुया घाःपाः जुल । वयात अबले अस्पताल भर्ना यानाबलय् जूगु घटना, अस्पताल दुने जूगु घटना पाखें हे ‘मंगाः’ उपन्यास च्यागु खः । अबले अस्पतालय् चर्चापिं ल्वगितयुसं डाक्टरतय्त याइगु व्यवहार, ल्वगि अस्पतालय् चनाः नं सुनां नं स्वःमवयाः खिन्न जुयाचर्चापिं ल्वगितयुगु अनुभवयात उपन्यासय् च्यागु दु ।^{१५९}

३.१६ मेपिनिगु उपन्यासया पात्रया रूपय् धुस्वां साय्मि

उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं मेपिं जिवित समाजया मनूतय्त थःगु उपन्यासया पात्रया रूपय् दुथ्याकातःगु दुसा भारतया नादंम्ह उपन्यासकार व कवयित्री अमृता प्रितमं धुस्वां साय्मिजुयात पात्रया रूपय् दुथ्याका नं च्यातःगु खँ धुस्वां साय्मिजु पाखें थुकथं सिइदु -

^{१५७} परशु प्रधान, ‘धुस्वां साय्मि’, अभिव्यक्ति, दँ २२, पूर्णांक ६७, २०४६, पौ २५ ।

^{१५८} धुस्वां साय्मि, जिगु उपन्यास फुक्क जिगु जिन्दगीया अनुभव खः। सन्ध्या टाइम्स, तँसापौ ११२३, पौ ६१ ।

^{१५९} वहे, पौ ५९ ।

जिं थःगु उपन्यासय् कर्पिन्त पात्र दयेकागु जक मखु, कर्पिनि उपन्यासय् जि थः नं पात्र जूगु दु । भारतया नांजाम्ह उपन्यासकार व कवयित्री अमृता प्रितमं 'पिघलती चट्टान' धाःगु थःगु बाखनय् जितः पात्र दयेकूगु खः । उगु बाखनय् जिगु समस्या, जिं कना तयागु थीथी खँ जितः जूगु घटना स्पष्ट हे थुइक न्ह्यथनातःगु दु । वं थःगु बाखनय् जितः पात्र दयेकागु दु, चित्र बुभ्के जू मजू स्व धकाः पौ नं छवयाहःगु खः । लिपा व हे बाखंयात अमृतां 'अदालत' शिर्षक तयाः उपन्यासया रुपय् पिकाल । उकी धाःसा जिगु क्यारेक्टरयात पाकिस्तानया पृष्ठभूमि दयेकाः डा. इकवालया रुपय् पैयोग यानाबिल ।

अमृता प्रितमयात थम्हं च्वयागु बां मध्ये दकलय् यःम्ह मिजं पात्र 'पिघलती चट्टान'या जि हे खः । १९९०

अध्याय ४

ध्रुवां साय्मिया उपन्यासय् कथावस्तु शिल्प

४.१ कथावस्तु

उपन्यासया तत्वत मध्ये कथावस्तु दक्कसिवे महत्वपूर्ण खः । अंग्रेजी भाषाया 'प्लट' (Plot) शब्दया पर्यायवाचीया रूपय् कथानक वा कथावस्तु शब्द वःगु खः । नेपालभाषां थुकियात 'बाखंचु' नं धायेगु याः । पूर्वीय समीक्षा-शास्त्रय् वस्तु, नेता व रसयात नाटकया आवश्यक तत्व थुइकाच्वंगु दु । थुपिं स्वतामध्ये थौया सन्दर्भय् वस्तुयात कथावस्तु धायेफु । पाश्चात्य साहित्यय् नं प्राचीनकालनिसें कथावस्तुयात दक्कसिवे अप्वः महत्व बियातःगु दु ।

कल्पना यानाः च्वयातःगु बाखं आख्यान-साहित्य खः । उपन्यास आख्यान-विधा अन्तर्गत लाः । उकिं उपन्यासय् नं छुं न छुं कथं बाखं तत्व दयाः हे च्वनी । ब्वमिपिं नं न्हापां कथावस्तुप्रति हे आकर्षित जुइ । ई.एम. फोस्टरं उपन्यासय् बाखंयात महत्व बियाः - बाखं कनेगु हे उपन्यासया आधारभूत पक्ष खः^{१६१} धका दयादीगु दु । उपन्यासया मेमेगु तत्वत कथावस्तुया आधारय् संगठित जुइगुलिं थुकियात महत्व बिइगु स्वाभाविक हे जू ।

उपन्यास आख्यान-विधा जूगुलिं थौयागु मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् तकं छुं छुं कथं कथावस्तु दया हे च्वनी । उपन्यासया विभिन्न पात्रत पाखें विभिन्न गतिविधि व क्रियाकलाप जुयाः विभिन्न घटनाया जन्म जुयाच्वनी । थुपिं हे घटनात व्यवस्थित जुयाः कथावस्तुया संरचना जुयाच्वनी । घटना अथवा घटनावली छसिंकथं मिले जुयाः मच्चंसे उखे थुखे च्वय्क्वय् लानाच्वनी । उकिं घटना कथावस्तु मखु, थुकिया व्यवस्थित रूप कथावस्तु खः । घटना कच्चा पदार्थ रूपय् जुयाच्वनी, थ्व पाखें हे कथावस्तु तयार याइ । घटना कल्पनाप्रधान जुइ अले थुकिइ तर्क व बुद्धि प्रयोग यानाः कथावस्तु निर्माण याइ ।^{१६२}

छगू मेगुनाप स्वानाः मच्चंगु घटनात छगू थासय् तये हयेवं व उपन्यास जुइ फैमखु । अजाःगु घटनात मेगु लिसे स्वानाः स्वापू दैगु व क्वातुकीगु ज्या कथावस्तुं याइ ।^{१६३} थुकथं कच्चा सामग्रीया रूपय् जुयाच्वंगु घटनातय् कार्य-कारणया श्रृंखलाय् क्वातुक स्वानाः उपन्यासयात कलात्मक व प्रभावात्मक गठन यायेगु ज्या कथावस्तुं याइगुलिं उपन्यासय् कथावस्तुया तःधंगु महत्व दु ।

४.२ बाखं व कथावस्तु

'कथावस्तु' बाखंया विशिष्ट योजना खः । ई.एम. फोस्टरं थःगु 'आस्पेक्टस अफ द नोवेल' नांयागु सफलइ 'कथावस्तु' या विस्तृत विवेचना यानातःगु दु । फोस्टरया बिचाःकथं कथावस्तु नं बाखंथे समयानुक्रमय् नियोजित घटनाया वर्णन हे खः । तर उकिइ बल कारणत्व अथवा

^{१६१} ई.एम. फोस्टर, आस्पेक्टस अफ द नोवेल (सम्पा.), ओलिभर स्टालीब्रास, (इडल्याण्ड : पेन्गुइन बुक्स लिमिटेड हामोन्डस्वर्थ, मिलिडेक्स, १९८५), पौ १८३ ।

^{१६२} मोहनराज शर्मा, कथाको विकास प्रक्रिया, (यैः साक्षा प्रकाशन, २०३५), पौ १२० ।

^{१६३} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, न्हापायागु हे, पौ १० ।

कार्य-कारण-सम्बन्धयुक्तं । 'जुजु सित अले अनं लिपा लानि नं सित' - थ्व बाखंया दसु खः । तर 'जुजु सित अले थ्व दुःखं लानि नं सित' - थ्व कथावस्तु खः । बाखनय् 'अनं लिपा छु जुल ?' धका भीसं न यसः तयेफु । तर कथावस्तुइ भीगु जिज्ञासा जुइ - 'थथे छाया जुल ?' थ्व हे बाखं व कथावस्तुया दथुइ पाःगु खं खः । थुकथं बाखनं कालक्रमिक घटनाया जक वर्णन याइ धाःसा कथावस्तुं छुं नं ज्या वा घटना छाया जुल ? धैगु रहस्य थुइकेगु स्वइ । उकिं ई.एम. फोर्स्टरं कथावस्तुया मूल तत्व रहस्य (Mystery) यात माने याइ ।^{१९४} बाखं व कथावस्तु दथुइ पानाच्वंगु थ्व रहस्य तत्वया थ्व विचारयात सकल विद्वान्पिसं पाय्छि तायेकाच्वंगु दु ।

४.३ कथावस्तुया गुण

कथावस्तु उपन्यासया शरीर जूगुलिं थ्व सुन्दर, सुगठित व आकर्षक जुइमाः । सामान्यं निसें विशिष्ट पाठकपिं तकं दक्कसिवे न्हापां कथावस्तुप्रति हे आकर्षित जुइगु व थुकिया हे आधारय् मेमेगु उपन्यासया तत्वत संगठित जुइगुलिं कथावस्तु बांलायेमाः । कथावस्तु बांलायेत अरिस्टोटलं ट्रेजडीया सन्दर्भय् कथावस्तुया गुण वा प्रकृतियात न यथनातःगु दु । व खं उपन्यासय् नं लागू जुइ । अरिस्टोटलया कथावस्तुया प्रवृत्तिसम्बन्धी धारणा निष्कर्षय् थुकथं क्यनेफु - (१) कार्यान्विति (२) पूर्णता (३) सम्भाव्यता आवश्यकता (४) सहज आंगिक विकास (५) कौतूहल (६) साधारणीकरण ।^{१९५}

कार्यान्विति कथावस्तुया लागि अत्यावश्यक गुण खः । कथावस्तु थी थी घटनात मिले जुयाः दइ । कथावस्तुया पूर्णताया लागि आरम्भ, मध्य व अन्त्यया कार्यकारण-श्रृंखला मिले जुयाच्वनेमाः । उपन्यास ब्वने धुनेव ब्वमिया फुक्क जिज्ञासाया समाधान जूगु जुइमाः । कथावस्तुइ सम्भाव्यता आवश्यकता धायेबलय् इतिहास वा मनूया जीवनय् जूगु घटनातय्त गथे खः उगु हे रूपय् कथावस्तुइ तयेत असम्भव जुइ अले व कलात्मकताया दृष्टिं नं त्रुटिपूर्ण जुइ । छु जुइ धुंकूगु खः थ्व स्वयां नं छु जुइफु धयागु सम्भाव्यताया लिधंसाय् घटना दुथ्यानाच्वंगु जुइमाः । अथे हे कथावस्तुइ मदयेकं मगाःगु खं त्वःफित धाःसा कथावस्तु शिथिल जुइगु व म्वाःगु खं दुथ्याकेबलय् कथावस्तु भद्दा जुयाः रोचकताय् हास वइगु जूगुलिं आवश्यक घटनात जक दुथ्याका कथावस्तु क्वातुकेमा । अथे हे बांलाःगु कथावस्तुया लागि सहज-आंगिक विकास जुइमाः । कथावस्तुया विभिन्न अंगत आरम्भ, विकास व अन्तया श्रृंखलाय् सहज व सन्तुलित रूपं विकसित जुइमाः । कौतूहल नं कथावस्तुया लागि आवश्यक गुण खः । सम्भाव्य व स्वाभाविक रूपं अचानक जुइगु घटनातय्सं कौतूहल उत्पन्न याइ । कौतूहलतां हे कथावस्तुयात रोचक याइ । मेगु कथावस्तुइ दयेमाःगु गुण साधारणीकरण अन्तर्गत अरिस्टोटलया संकेत छु दु धाःसा नाम-रूप विशिष्ट कथावस्तुपाखें 'सार्वभौम व विश्वजनीन' सत्य लिसेया स्वापू क्यने फयेमा ।^{१९६}

४.४ कथावस्तुया अवस्था

पूर्वीय साहित्यय् नाटकया समीक्षा यायेगु सन्दर्भय् कथावस्तुयात न्यागू अवस्था थुइकातःगु दु । इपिं थथे खः - (१) आरम्भ (२) यत्न (३) प्राप्त्याशा (४) निचताप्ति (५) फलागम ।^{१९७} अथे हे न्यागू

^{१९४} ई.एम. फोर्स्टर, न्हापायागु हे, पौ ८८ ।

^{१९५} वासुदेव त्रिपाठी, पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा, भाग १, स्वक्वःगु पिथना, (यें : सा.प्र., वि.सं. २०४८), पौ ५८ ।

^{१९६} व हे ।

^{१९७} हिमांशु थापा, साहित्य परिचय, स्वक्वःगु पिथना, (यें : साभा प्रकाशन, २०४७), पौ ६५ ।

सन्धिया चर्चा नं थुकथं जुयाच्चंगु दु - (क) मुख (ख) प्रतिमुख (ग) गर्भ (घ) अवमर्श (ङ) निर्वहण
१९८

पाश्चात्य समीक्षाशास्त्रीपिसं नं कथावस्तुयात न्यागू अवस्था माने यानातःगु दु । पूर्वीय साहित्यय् माने यानातःगु न्यागू अवस्था व थ्व न्यागू सन्धिलिसे उत्थे खनेदु । प्रसिद्ध जर्मन समालोचक गुस्ताभ फ्लुवर्ट फ्रेटागं थःगु Technique of the Drama सफुलिइ आख्यानात्मक कृतिइ दइगु कथावस्तुया न्यागू विकासक्रम क्यनातःगु दु । थुकियात फ्रेटागया पिरामीड नं धाः । व न्यागू विकास-क्रम थुकथं दु - (१) शुरु/म्हसीके (२) संघर्ष - विकास (३) चरम (४) संघर्ष ह्रास (५) उपसंहार/परिणति इत्यादि लाः १९९

शुरुइ पात्रया परिचय व वयागु परिस्थिति कनातःगु दु । पात्रत फल प्राप्तिा लागि क्रियाशील जुइबलय् घटनाया जन्म जुइ अले उगु घटनापाखें आकस्मिक रुपं पात्रया न योने न्हूगु किसिमया समस्या उत्पन्न जुइ । थुकियात न्हापांगु संकटावस्था धाइ । थनं निसें हे संघर्षया विकास जुइ । थ्व हे न्हापांगु संकटावस्थां मेगु संकटावस्थाया जन्म याइ । छगू लिपा मेगु संकट अवस्था उत्पन्न जुयावनीबलय् छगू श्रृङ्खला तयार जुइ । थुकथं संघर्षया विकास युजावनी । थुगु क्रमय् पात्रया चरित्रय् परिवर्तन नं वयेफु । थुकथं संघर्षया विकास जुया वनीबलय् पात्रत लिपा थजाःगु महत्वपूर्ण व गंभीर संकटावस्थाय् थ्वनी थुकियात चरम अवस्था धाइ । उगु इलय् पात्रतयेगु संघर्ष अथवा द्वन्द्व नं चरम अवस्थाय् थ्यंगु जुइ । थ्व चरम अवस्था लिपा संघर्ष कम जुयावनी, घटनात छथाय् लालावइ अले कथावस्तु छगू निर्णय वा फलप्राप्ति पाखे न यज्याइ । उगु अवस्थायात संघर्ष-ह्रास धाइ । दक्कसिवे लिपा उपसंहार अथवा परिणतिया अवस्था वइ । थ्व अवस्थाय् पात्रतय्गु फुक्क संघर्षत सिधयेधुंकी । पात्रतय्सं थःथःपिनिगु ज्याकथं फल काये खनी अले फुक्क समस्या ज्यनी । थुगुकथंया कथानक आख्यान साहित्यय् आंगिक दृष्टिं महत्वपूर्ण जू । कथानकया थ्व आंगिक पूर्णता अध्ययनया लागि थुगुकथंया आरेखं ध्वाथुइका विइ -

कथानक	आदि	-	शुरु/म्हसीका (Exposition) संघर्ष विकास (Rising Action)
	मध्य	-	संकटावस्था (Crisis) चरम (Climax)
	अन्त	-	संघर्ष-ह्रास (Falling Action) उपसंहार (Catastrophe)

फ्रेटागया थ्व पिरामिड फुक्क कथानकय् लागू जुइमखु नियमित कथानकय् लागू जूसां अनियमित कथानकय् धाःसा आंशिक रुपं जक लागू जुइ ।

१९८ व हे, पौ ७३ ।

१९९ मोहनराज शर्मा, शैली विज्ञान, (यें : नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान, २०४०), पौ १६७-१६८ ।

थुकथं कथावस्तु विभिन्न संघर्षया अवस्थात पार यानाः फल प्राप्त याइ । उकिं कथावस्तुइ संघर्ष वा द्वन्दया तःधंगु थाय् दु । द्वन्द धैगु पात्र-पात्र दथुइ, पात्र व समाज दथुइ, पात्र व परिवेश आदिया दथुइ जुइफु । तर थजाःगु द्वन्द वा संघर्ष स्थूल व बाह्य जुइ । पात्रया नुगलय् विभिन्न भावना वा विचार दथुइ जुइगु उथल-पुथल, वा मानसिक तनाव आदियात आन्तरिक संघर्ष धाइ । थ्व सूक्ष्म जुइ । कथावस्तुइ वाह्य स्वयां आन्तरिक द्वन्द अप्वः प्रभावकारी जुइ ।

४.५ कथावस्तुया दृष्टिं धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यास

कथावस्तुया दृष्टिं धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यासयात निथी थले छिं (१) सुगठित कथावस्तु (Organic Plot) (२) अव्यवस्थित कथावस्तु (Loose Plot) ।

४.५.१ सुगठित कथावस्तु (Organic Plot) या उपन्यास -

गुगु उपन्यासय् कथावस्तुया घटनात सुव्यवस्थित ढंगयागु जुयाच्चनी, व सुगठित कथावस्तु खः। थ्व कथावस्तुइ फुक्क घटनात परस्पर सम्बन्ध जुयाच्चनी । अले छगू लिपा मेगु घटनात न्हयानावनाच्चनी ।

धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यास मध्ये स्वंगू उपन्यास 'मिसा', 'पासा' व 'पल्पसा' थुगुकथंया उपन्यास अन्तर्गत लाः । थुपिं उपन्यासय् कथावस्तुयात अप्वः बः बियादीगु दु । वय्कःया थुपिं उपन्यासया कथावस्तु आदि, मध्य व अन्त क्रमिक विकासं न्हयांवनाच्चंगुलिं थ्व स्वंगू उपन्यासय् क्रमिक कथावस्तु छ्यलाःदीगु दु, कथावस्तुइ पूर्णता दयेत ईया क्रमिक विकासया आधार दयेकादीगु दु । कथावस्तुया ढांचाया दृष्टिं थ्व कथावस्तु छगू रेखाया ढांचाकथं छगू थासं न्हयाना मेगु थासय् क्वचालाः च्वंगुलिं रैखिक, रेखीय अथवा क्रमिक कथावस्तु नं खः ।

४.५.२ अव्यवस्थित कथावस्तु (Loose Plot)

थजाःगु कथावस्तुइ अप्वः घटनात छगू मेगुलिसे असम्बद्ध जुयाच्चनी । अव्यवस्थिति कथावस्तु कथावस्तुविहीन उपन्यासय् दयाच्चनी । थजाःगु उपन्यास मनोविश्लेषणात्मक प्रधान जुयाच्चनी ।

मनोविज्ञान मनया विज्ञान खः । थुकिया अंग्रेजी पर्यायवाची शब्द Psychology खः । थ्व शब्द युनानी भाषाया Psyche व Logos निगू मिलय् जुया दुगु खः । Psyche या आत्मा अले Logos या अर्थ विचार विमर्श खः । थ्व निगू शब्द साइकोलोजी शब्द दुगु खः । उकिं साइकोलोजी अजागु विज्ञान खः गुकिई मनुया आत्माया विषय चर्चा जुयाच्चनी । उपन्यास कलाया सन्दर्भय् मनोविज्ञान सामान्य अर्थस्वयां पाक छुं विशिष्ट रूपय् प्रयुक्त जुइ ।

व्यक्तिमनया आन्तरिक यथार्थ उद्घाटन याइगु उपन्यासयात मनोवैज्ञानिक उपन्यास धाइ । फ्रायडया अचेतन, कामवृत्ति व ग्रन्थि सिद्धान्त, एडलरया व्यक्तित्व रचना व जुङ्गया सामुहिक अचेतन थें जागु सिद्धान्तया लिधंसाय् थजागु उपन्यास च्वयातःगु जुइ । फ्रायडस्वयां न्हयो नं मनोवैज्ञानिक उपन्यास च्वःगु दु, तर थौं फ्रायड, एडलर व जुङ्गया सिद्धान्तं साहित्यय् अप्वः प्रभाव लाकूगु दु । मानसिक विश्लेषणं मनूया आन्तरिक यथार्थ पिब्वइगु थजागु उपन्यासय् मनोविकृतिया चित्रण व

उकिया कारण न्ह्यब्वया तइ । छुं कारणं चब्वूगु अहम्, विभिन्न परिस्थितिं विकृत जूगु मानसिकता, अतृप्त चाहना दुगु कुण्ठा, नैराश्य, असामान्य स्थिति व विभिन्न ग्रन्थिया विश्लेषण थजागु उपन्यासया विषयवस्तु जुइ ।

मनोविश्लेषणात्मक शिल्पविधिया रचनाय् कामग्रन्थिया अतिरिक्त मेमेगु ग्रन्थिया नं महत्व दयाच्चनी । मानसिक ल्वय्या विश्लेषण ज्याय् फ्रायडया अतिरिक्त वया निम्ह शिष्यपिं एडलर व युङ्ग न्ह्यज्याकल इमिसं फ्रायडया सेक्स सम्बन्धी महत्वपूर्ण सिद्धान्तया तीब्र विरोधयाना थःगु सिद्धान्तया स्थापना यात । एडलरं व्यक्तिया विशिष्ट पारिवारिक अथवा सामाजिक परिस्थिति हे वयागु मानसिक स्थितिया लागि उत्तरदायी जुई धैगु सिद्धान्त प्रतिपादित यात । विशिष्ट परिस्थितिं हे वयाके हीनता अथवा उच्चताया ग्रन्थि उत्पन्न याना बिइ धैगु एडलरया सिद्धान्त खः । थ्व दृष्टिं स्वयंबलये धुस्वां सायूमिया मनोविश्लेषणात्मक उपन्यासत फुक्क फ्रायड मखु एडलरया सैद्धान्तिक व्याख्या अन्तर्गत लानाच्वंगु खनेदु ।

मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् व्यक्तिया पिनेयागु जगतया समस्या व न्ह्यसःया चित्रण मजूसे वइगु नुगः दुनेया सूक्ष्म जटिलता, क्रिया-प्रतिक्रिया, घाट-प्रतिघाटया चित्रण जुयाच्चनी । थुकिं जीवनया अचेतन व गुह्य जुयाच्वंगु बाखं कनीगुलिं थुकिइ कथावस्तु स्थूल व क्रमबद्ध मजूसे अत्यन्त सूक्ष्म व रहस्यात्मक जुइ । मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् बाखं कनेगु मूल उद्देश्य मजूसे पात्रया नुगःया अवस्था ब्वयेगु जुइ । थ्व कारणं धुस्वां सायूमिया मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् कथावस्तु स्थूल व क्रमबद्ध मजू । थ्वे हे कारणं वय्कःया मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् बाखं कनेगु वय्कःया उद्देश्य मजूसे पात्रतय्गु संवेदशीलता ब्वयेगु वय्कःया उद्देश्य जुयाच्वंगु दु ।^{१७०}

धुस्वा सायूमिजुं 'मिसा', 'पासा' व 'पल्पसा' स्वंगू उपन्यासय् मनूया बाह्य जीवनया समस्या व न्ह्यसःयात कथावस्तुया लिधंसा दयेकादिल । तर जब उपन्यासकारजुं मनूया अन्तर्जीवनया बाखं कनेपाखे उद्यत जुइबलय् ठोस घटनाया थासय् पात्रया नुगःया थलाःक्वलाः अथवा प्रतिक्रिया अप्वः दयाच्वंगु दु । थजाःगु मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् कथावस्तुया परम्परागत ठोस स्वरुपया पलेसा कथावस्तुया क्षीण-रुपया हे दर्शन दु । थजाःगु उपन्यासय् कथावस्तु गौण स्थानजक दयाच्चनी अर्थात् कथावस्तुप्रति अनिवार्य रुपं आग्रह दयाच्चनी मखु । धुस्वां सायूमिजुं थःगु उपन्यास च्वयेगुया उद्देश्य बाखं कनेगु मजूसे पात्रतय्गु मानवीय संवेदना उला बिइगु धयादीगु दु ।^{१७१} उकिं वय्कःयागु मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् कथावस्तुया स्थान गौण जुइगु निश्चित खः । थथे कारण वय्कःयागु रुचिकथं हे जूगु खः । वास्तवय् वय्कलं थःगु उपन्यासय् जिज्ञासु मनोवैज्ञानिकतय्सं थें मनूया अन्तर्मनया चीरफार यायेगु कुतः अप्वःयानादीगु दु । कथावस्तु ला वय्कःया लागि ज्याभःजक खः । वय्कःया साध्य ला मनूया मनया मूल संवेदनाया उद्घाटन खः । वय्कःया मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् कथावस्तुया गौण महत्व जूगुलिं कथावस्तुया विकास नं घटना प्रधान उपन्यासय् थें रोचक, सुबोध व छसिकथं वनामच्वंसे अथवा कथावस्तुया ढांचा रैखिक मजूसे वृत्ताकारीय जुयाच्वंगुलिं च्वय्, क्वय् उखे थुखे लानाच्वंगु दु । थुपिं व्यतिक्रमिक उपन्यासया अन्तर्गत 'मतिना', 'गंकी', 'माखा', 'जि भ्वातिं जि सतः', 'अगति', 'निभाः' व 'तिसा' लाः ।

^{१७०} धुस्वां सायूमिलिसे खंलाबल्हा, परिशिष्ट, पौ २० ।

^{१७१} वहे ।

४.६.१.१ 'मिसा' उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भ -

'मिसा' उपन्यास कथावस्तुया ढांचा रैखिक जूगुया कारणं थुकी समयक्रम कथं घटनाक्रमया प्रारम्भं कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु । थुकी पात्रतय्गु घटनाक्रम न्ह्याके न्ह्यो प्राकृतिक वातावरण ब्वये धुंका: पात्रतय्गु पारिवारिक वातावरण ब्वयात:गु दु । थनं लिपा उपन्यासकार सर्वज्ञ दृष्टिं पात्रतय्गु घटना थुकथं शुरुयाना दिल - तर न्हिन्हंयासिबें नं थौ वया ख्वा ख्युं वया कारण छगू मेगु हे खः, बौया ब्यवहारं मखु । थौ सुथे जूगु घटनां हे वया मन क्वतूगु खः ।^{१७२} थुकथं थ्व उपन्यासया कथावस्तुया प्रारम्भ उपन्यासकार स्वयं पाखें जुयाच्चंगु दु ।

४.६.१.२ 'मिसा' उपन्यासय् कथावस्तुया विकास -

थ्व उपन्यासया कथावस्तुया विकास उपन्यासया मू पात्र साधनां वया बौम्हेसिके खंगु मनोवैज्ञानिक समस्यां थुकथं जुयाच्चंगु दु - "मस्यु छाय् थें, थौकन्हे जिमि ब्वां जि खन धायेवं हे ग्यासें वयेकीगु । थाहा न्हूथें ज्वीगु । जि खना न्ह्याबलें तापाक हे च्वनीगु । छाय् छाय् !"^{१७३} थुकथं उपन्यासया कथावस्तुया विकास पात्रतय्गु खँलाबलां जुयाच्चंगु दु । साधनाया थ्व खँलाबला मनोवैज्ञानिक समस्या खः । थननिसें हे कथावस्तुया विकास याना समाजया आर्थिक-स्थिति, सामाजिक-साँस्कृतिक स्थितिया चित्रण याना: समस्याया मू हा: थुइका: समाधानया लपु पाखे न्हयज्याना वनाच्चंगु दु ।

थुकथं कथावस्तुया विकासया लागि समस्याया विशद चित्रणविधि छ्यलादीगु दु । थ्व उपन्यासय् कथावस्तु समस्यामूलक जूगुया कारण थ्व विधि स्वाभाविक जुया ल्वयाच्चंगु दु । थ्व विधिकथं वय्कलं प्रारम्भय् ज्वनादीगु समस्यायात हे थीथीकथं उद्घाटन यायां कथावस्तुयात न्ह्योने यंकादीगुलिं वय्कलं गांया गरीब मनूत उकिसनं गरीब कूलय् जन्म जूमह बांला:मह छमह ल्यासेया मूल समस्यायात कथावस्तुया लिधंसा दयेका थ्वहे समस्यायात विशद चित्रणयाना कथावस्तुया विकास यानादीगु दु । उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं थ्व उपन्यासय् थुकथं कथावस्तुया विकासया लिसें गरीबतय्गु कठीन जीवन व सामाजिक कुरीतिया नं चित्रण यानादीगु दु ।

'मिसा' उपन्यासय् श्रृंगारिक वातावरण ब्वया: नं कथावस्तुया विकास यानायंकेगु विधि छ्यलादीगु दु । थ्व उपन्यासया अध्याय ५ या प्रारम्भय् सजावटी वातावरण ब्वये धुंका कनकया दाजु, छमह डाक्टर, छमह प्रोफेसर, छमह नगर सेंठया काय् थुपिं छगू क्वथाय्चवना छमह वासना नांयाम्ह वेश्यायात म्यें हायेका: प्याखं हुइका: मनोरञ्जन कयाच्चंगु दु । थुकथं थजा:गु वातावरण ब्वया नं कथावस्तुया विकास यायेगु विधि छ्यलादीगु दु ।

पौया माध्यमं नं थ्व उपन्यासय् कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासया छमह मू पात्र सन्तोषया बौम्ह सीत्ययेका: वं थ: काय् सन्तोषयात छगू खामबन्दी पौ ब्यूगु दु । थ्व पौकथं थ्व उपन्यासया मू नकिं जुयाच्चंमह साधना ज्यापुया मचा मजूसे सन्तोषया हे बौया म्हाय् धैगु रहस्य उद्घाटन जुयाच्चंगु दु । थ्व पौया माध्यमं सन्तोषं साधनया वया थ: हे केहें, इमि बौ छमह, मां जक निमह धैगु खँया रहस्योद्घाटन जुल ।

^{१७२} धुस्वां साय्मि, मिसा, (यें: च्वसापासा, १०७४), पौ ३ ।

^{१७३} वहे, पौ ४ ।

४.६.१.३ 'मिसा' उपन्यासय् कथावस्तुया अन्त

'मिसा' उपन्यासया नायिका तिमिला गरीब खः, तर व बांलाःम्ह व भिंम्ह मिसा खः । उपन्यासया अन्त पाखे छन्हू साधना हितिइ लः काःवयाच्चंगु इलय् वैत हाकुगु मोटरय् तया अपहरण याना यंकल । सन्तोषं थ्व घटना सिइवं थ्व घटनाय् वया हे दाजु धायेमाःम्ह कनकया दाजुयागु ल्हाः दु धका निश्चित यानाः वं रिवाल्वर छपु कया थःगु मोटर च्वे पहाडपाखे ब्वाकल, अले सन्तोषं कनकया दाजु व छम्ह प्रोफेसर अन च्वंगु क्वथाय् खन । सन्तोष पाखें प्रोफेसरया जिन्दगीया अन्त अन हे जुल, कनकया दाजु थःनं दाजु जूगुलिं वैत मस्यात । लिपा कनकया दाजुं नं साधना वया थःहे केहें धका सिसेंलि वं साधनायाके क्षमा फ्वन । अबले कान्तं सन्तोषयात साधना बिसिकेगुली रोजया नं ल्हाः दुगु खँ कँसेलि सन्तोषं धाल - "कान्त ! जूगु जुइ धुंकल म्वाल आ । आ खुनु सुधार याय्माल । थ्व देशीतय्सं भी मिस्तेत वासनाया न्ह्योवोसा याय्त् सन । छुयाय् ? जिमि दाजु हे थज्यागु चक्करे लात । थ्व फुक्कया कारण स्यूला ? अविद्या । उकिं भीसं ब्वना याकन विद्या प्रचार याय्माल । याकनं भी धका राष्ट्रिय भावना हयेमाल । १७४

थुकथं उपन्यासया अन्त सुखान्त घटनां क्वचालाच्चंगु दु । अविद्याया कारणं हे समस्या दुगुलिं याकनं विद्या प्रचार यायेमाल अले राष्ट्रिय भावना थनेमाल धायेगु थ्व उपन्यासया उपदेश खः । उकिं धुस्वां साय्मिजुया थ्व न्हापांगु उपन्यास समस्यामूलक व उपदेशमूलक जुयाब्यूगु दु । थुकथंया कथावस्तुया अन्त यायेगु फिल्म-विधि अप्वः प्रचलित जू । फिल्म-विधियागु हे तप्यंक प्रभाव लानाच्चंगु विधिकथं थ्व उपन्यास क्वचालाच्चंगु दु ।

४.६.२.१ 'मतिना' उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भ -

थ्व उपन्यासया प्रारम्भ उपन्यासया गौण पात्र रञ्जनपाखें वातावरणया ग्वाहालि थुकथं जुयाच्चंगु दु -

"कुकुल्यांकू

तां तिं तां तिं,

चुं चुं चिल चिल

स्वां माला

चुके च्वना सुनानं सःताच्चन । जित धासा लासां दना हे वय्मास्ति मवो । १७५

थन प्रयुक्त जुयाच्चंगु 'जित' शब्द थन धयाच्चंम्ह थ्व उपन्यासया छम्ह गौण पात्र रञ्जन खः ।

।

रञ्जनपाखेंया प्रस्तुत कथावस्तु मूल कथावस्तु मजूसे प्रासंगिक कथावस्तु जूगु दु । जव गौण पात्र रञ्जन उपन्यासया मू पात्र जीवनया छँय् वनाः वइगु स्वास्थ्यया बारे च्यूताः कावन अबले थुगु कथावस्तु मेगु मोड काल अले जीवनं शोभायागु डायरी रञ्जनयात विसेंलि व डायरी पाखें नं कथावस्तुया मेगु मोड काल । उकिं उपन्यासया प्रारम्भ न्हापांगु प्रासंगिक कथावस्तुयागु प्रारम्भ खः । थुकथं थ्व उपन्यासय् कथावस्तु प्रारम्भ यायेगु न्हूगु शिल्प विधिकथं जुयाच्चंगु दु ।

१७४ वहे, पौ ९४ ।

१७५ धुस्वां साय्मि, मतिना, (यैः श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७७), पौ ९ ।

४.६.२.२ 'मतिना' उपन्यासय् कथावस्तुया विकास -

'मतिना' उपन्यासय् पौया माध्यमं कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु । 'मतिना' उपन्यासय् न्हापाया घटना व लिपाया घटनाया संकेत वियातःगु दु । कथावस्तुया छुं खण्ड ला पूर्णतः पत्रात्मक जूगु दु । अले पौया कालबिल पाखें कथावस्तुया विकास यायेगु विधि बांलाक हे छ्यलादीगु दु । गथे-

जिगु जीवन

अय्ला जि न्हापानिसें शंका यानागु खः छिं जित प्रेम यानाच्वंगु दु । तर वंगु बहनीया घटनां जित पूर्ण विश्वास दतः व मधुर क्षणत जिं जीवनभर लोमंके फैमखु । छिगु कम्पनयुक्त मधुर स्पर्श अले छिगु ... विशेष छु च्वय् ? हंचा छको जि छिथाय् वयत्यनागु दु । वस ।

सदां छिम्ह

थ्व पौ उपन्यासया मू नायिका शोभाया तता प्रभां उपन्यासया मू पात्र जीवनयात च्वःगु पौ खः । थ्व खँ वर्तमानय् च्वना जीवनं रञ्जनयात कनाच्वंगु खः । रञ्जनं जीवनं कनाच्वंगु खँ उपन्यासय् गथे खः अथे हे दु ।

सुधा नांयाम्ह कलाः दुम्ह कवि जीवन सुधाया केहें धायेमाःम्ह शोभा लिसे यःत्यः जुइधुंका लिपा हाकनं शोभाया तता प्रभानाप यःत्यः जुया च्छि निम्हं नापं घनेधुंका प्रभां च्वयाहःगु पौ खः । थ्व पतिंयाना जीवनयात भ्रमजुल अलय् जीवनयात थथे ताल -“लिपा जूलिसे जित थ्व निर्णय यायेमफुत जिं प्रभायात प्रेम याना ला शोभायात ? छन्हु न्हयो जिगु कोठाय् घनाच्वंम्ह तताम्ह ला केहेंम्ह ? प्रभानाप जूगु घटनात शोभा नाप जूगु थें च्वनावल । शोभा नाप जूगु घटना प्रभानाप जूगुथें च्वनावल ।”^{१७६}

थुकथं जीवनया जीवनय् प्रभा दुहांवया लिपा जीवन व सुधाया मतिनाया दथुइ पंगलः जूवःगुलिं थुकिं मतिनायात संकत अवस्थाय् घ्वानायंकाच्वंगु दु । प्रभा या थ्व पौ जीवनया ल्हातिइ लाःगु कन्हय् खुनु शोभायागु पौ नं जीवनया ल्हातिइ लाःवल । शोभां जीवनया कलाः सुधायात च्वःगु पौ नं जीवनं रञ्जनयात नोटबुक लिक्का केन । थुकथं इमिगु दथुइया मतिनाया स्वरुप गुकथं विकास जुया वन धैगु खँ पत्रं सिइका कायेफु ।

थथेहे जीवन व शोभाया मतिनाया शुरु, कचिंगःया सृष्टि गुकथं जुल धैगु खँ स्पष्ट थुइकेत शोभां च्वयातःगु डायरी जीवनं रञ्जनयात बिल । थ्व डायरी इमिगु मतिनाया इतिहास न्हयथनातःगु दु । थुकथं डायरी शैली पाखें नं थ्व मतिना उपन्यासया कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु ।

धुस्वां साय्मिजुं ततःधंगु घटनाया ग्वाहालि मकाःसे सुं नं मनूया स्वभाव आचरण असाधारण छाया जुइ धैगु सूत्रया व्याख्या यानाः कथावस्तुया विकास यानादिल । वय्कलं मानव जीवनया गुगु प्रवृत्ति अथवा तथ्ययात उपन्यासया प्रारम्भय् न्हयथनादिल उकियात हे मद्दिक विकास यानायंकाः

कथावस्तुया विकास यानादिल । दसुया लागि 'मतिना' उपन्यासय् गौण-पात्र रञ्जनपाखें उपन्यासया नायो जीवनयाके दच्छि न्ह्यवःनिसें खने दयावयाच्वंगु विक्षिप्तता न्ह्यथनाः उकिया कारण मू-पात्र जीवन पाखें स्वाकाः नकिं शोभायागु डायरीया माध्यमं कथावस्तुया चरम विकास यानाः अन्तय् तकं थ्यंकूगु दु ।

४.६.२.३ 'मतिना' उपन्यासय् कथावस्तुया अन्त -

थ्व उपन्यासया मू नायक जीवनया सुधा नांयाम्ह कलाः दुसां सुधाया केहें धायेमाःम्ह अविवाहित शोभा लिसे जीवनया यःत्यः जूगुदु । हाकनं शोभाया तता प्रभालिसे नं जीवनया यःत्यः जूगु दु । तर मूल रुपं शोभा लिसे जीवनया यःत्यः जूगु खः । तर ब्याहा यायेगु उद्देश्यं जीवन व शोभाया दुथुइ यःत्यः जूगु मखु । थुकथं थ्व त्रिकोणात्मक मतिनाय् आधारित जुयाच्वंगु उपन्यास खः । शोभा व जीवनया दथुइ जूगु मतिना सुधाया हे कारणं असफल जूगु खः । मनूतय्गु दमित इच्छात लिपा ग्यानापुगु ल्वय् जुइयो अर्थात् व्यक्तिया दमित वासना व कुण्ठाया परिणाम दुःखकर जुइ धैगु मनोवैज्ञानिक सिद्धान्तया आधारय् थ्व उपन्यासया अन्त जुयाच्वंगु दु । उकिं धुस्वांया थ्व उपन्यासया कथावस्तुया अन्त दुखान्त व पश्चातापपूर्ण जुयाच्वंगु दु ।

४.६.३.१ 'गंकी' उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भः

'गंकी' उपन्यासया प्रारम्भ कथावस्तुया केन्द्रविन्दु जुयाच्वंम्ह नायिकाया वर्तमान अवस्थां शुरुजुयाच्वंगु दु । नायिकां थःगु कारणं थःकिजा व भौया ल्वापु जूगु सिइका वं थःगु न्हापाया जीवनया लुमंकेगु ज्यां उपन्यासया प्रारम्भ जुयाच्वंगु दु । उकिं नायिकाया वर्तमान अवस्था समस्यामूलक खः उकिं थ्व उपन्यासया प्रारम्भ नायिकायागु समस्या न्ह्यब्वया शुरु जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासया कथावस्तुया शुरुवात थुकथं जुयाच्वंगु दु - जिगु मती भ्वास्स लुल - गुंया च्वंसं हः मदुगु याकः सिमार्थें जिगु जीवन नं याकः खः । जि याकःचा खः । खतु जिमि किजा दु, भम्चा दु, भिन्चा दु । तर थुपिं दया नं जि याकःचा । जि सुं मदुथें जित च्वनावल ।^{१७७}

अलय् उपन्यास क्वचाइथें च्वंकाः वैगु फुक्क जीवनी क्वचायेकातःगु दु । अले हाकनं वर्तमानय् तुं वया उपन्यास क्वचालाच्वंगु दु । अर्थात् न्हापांगु छ्धाः वर्तमान खः । निधाः, स्वधाः, प्यधाःया अन्त जुइ छुं न्ह्यो तकया अवस्था पूर्वदीप्ति खः । अले हाकनं वर्तमान अवस्थाय् वया नायिकाया बाखं अर्थात् उपन्यास क्वचालाच्वंगु दु । उकिं थ्व उपन्यासया कथावस्तुया ढांचा रैखिक मज्जेसे वृत्ताकारीय जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यास छ्म्ह वेश्याया आत्मकथात्मक उपन्यास खः ।

४.६.३.२ 'गंकी' उपन्यासय् कथावस्तुया विकास :

'गंकी' उपन्यासया कथावस्तुया विकास नायिकाया पुलांगु घटनाया लुमन्तिं अर्थात् पूर्वदीप्तिमाध्यमं कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु । मनोवैज्ञानिक उपन्यास मूलतः आत्मकथात्मक शैलीयागु जूगुलिं थ्व 'गंकी' मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् मू पात्र नायिकायागु थःगु हे बाखं पाखें कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु । पुलांगु खँया लुमन्तिं कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु छ्गू दसु थथेदु - नायिका थःबुराम्ह भाःत व काजी लिसे सिनेमा स्वयाः लिहांवयेधुंका उगु सिनेमा स्वयेगु प्रोग्राम दयेकूम्ह नायिकाया लागि काजी थें ताल । अले थः कलाः काजीयात त्वःतातःम्ह बुराम्ह भाःत खना

^{१७७} धुस्वां साय्मि, गंकी, (यें: श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७८), पौ १० ।

नायिकाया तं वल । अले नायिकायात बुराम्ह भाःत दुगु स्वयां सुकुचा भाःत दुगु खःसा अजागु मयोगु अवस्था नायिकायात मवइगु व सुकुचां जूसा काजी नायिकायात याःगु व्यवहार वं सहयाइमखु धैगु विचार यासैं नायिकां सुकुचायात अजुगति तालं लुमंकल । थनं लिपा नायिकां थः भाःतयात घृणा यानाः वैत वास्ता मयाःसे काजी नापलायेगु यानाहल । थुगु घटनां नं 'गंकी' उपन्यासय् कथावस्तु छगूकथं विकास जूगु खः । मूलतः 'गंकी' उपन्यासय् कथावस्तुया विकास लागि वयकलं निधाः निसैं शुरुयाना दीगु दु । थ्व निधाःनिसैं पूर्वदीप्ति विधि छ्यला दीगु दु । थुकिइ नायिकां थःयाके सौन्दर्य अभिमान मचाबलय् निसैं वःगु खँ न्ह्यथना नायिकाया बौ साहुकाजी जुयाच्चंमह लिपा इमिगु छँया आर्थिक स्थिति गुकथं स्यनावन अले व नायिका वेश्या जुइमाःगु अवस्था गुकथं व्वल धैगु खँ कना कथावस्तुया विकास यानातःगु दु ।

४.६.३.३ 'गंकी' उपन्यासया अन्त -

'गंकी' उपन्यासया अन्त नायिकाया विचार प्रवाह त्वाःदयेक - 'गंकी' हालाहःगु सःलिसैं तुं - "मिलायात ग्रहण ज्वन धाय्वं हे वइत धेकेपुता थें मदुसां हे ज्यू धाय् जिइला ?" धैगु प्रश्न लिसैं उपन्यास क्वचालाच्चंगु दु । थुकथं नायिकां थःमहं थःत मिला तायेकाः नायिकाया वर्तमान अवस्थायात ग्रहणं ज्वंगु तायेका नायिकाया अस्तित्व मदुसां ज्यू धाये जिइला धका प्रतीकात्मक न्ह्यसलं थ्व उपन्यासया अन्त जुयाच्चंगु दु । उकिं थ्व उपन्यासया अन्त उपन्यासया उद्देश्य अनुरूप जुयाच्चंगु दु ।

४.६.४.१ 'पासा' उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भ व विकास -

धुस्वां साय्मिजुं कथावस्तु विकासया लागि थीथी कथंया विधिया ग्वहालि कयादीगु दु । वयकलं कथावस्तुया प्रारम्भय् गुगु सूत्र ज्वनादीगु खः, उकियात हे अन्ततक न्ह्याकेगु ज्या यानादिल । थ्व सूत्र अप्वः याना समाजया बांमलाःगु पक्ष वा दोष लिसैं स्वापू दयाच्चनी । 'पासा' उपन्यासया प्रारम्भ उत्तम व शकुन्तलाया छगू विवाह समस्यां प्रारम्भ जुयाः थुकिया बाखंया विकास नित्तुनिलाः वनाच्चंगु समस्या, द्वन्द्वया विकासं जुयावनाच्चंगु दु अले पात्र अथवा समाजयागु दोष मद्दिक उद्घाटन जुयाच्चंगु दु ।

'पासा' उपन्यासय् नायिकाया मांमह निथाय् पयनं वंमह जुइवं वैगु कारण शकुन्तलाया जीवन पासा दैथें च्वने धुंका मदयावंगु, वैगु जीवनय् वःगु थीथी कथंया समस्या, उत्तमया बांलाःगु जीवन अन्तय् वना विक्षिप्त जुयावनाच्चंगु आदि समस्या उद्घाटन पाखें जीवन पासा जुइमखंपिं शकुन्तला व उत्तमपनिगु जीवन कथावस्तुया विकास जुयावनाच्चंगु दु ।

'पासा' उपन्यासय् पौ पाखें नं कथावस्तु विकास जुयाच्चंगु दु । कान्तिपुर न्हिल्याः १५.५.२२ यागु पौ कथं थुकिइ उत्तमया चरित्र चित्रणजक जुयाच्चंगु मजुसे वइगु जीवनया बाखं नं दु । थ्व पौया पाखें कथावस्तुया विकास यायेगुज्या परशुरामया पौ १७८ पाखें नं जुयाच्चंगु दु । मेगु उत्तमं शकुन्तलायात स्वीकार मयाइगु जुइधुंका शकुन्तलां उत्तमयात च्वःगु पौ शकुन्तलां तमं च्वगु खः । उकी उत्तमयात ध्वकेबाज, वेंचाःखिचा तकं धया घृणा याःगु दु । थ्व पौ उत्तमयाथाय् थ्यने धुंकाः उत्तमं थुकीया लिसः ब्यूगु पौ दु । थ्व पौ पाखें उत्तम व शकुन्तलाया बिहाः मजुगु कारण शकुन्तला व वया मांमहेसिगु कारणं खः । थ्व पतिइ उत्तम शकुन्तलायात वयामांया बारे खँ सिइकेत

१७८ धुस्वां साय्मि, पासा, (येंः श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७८), पौ ४१ ।

न्यनास्वयेतनं धाःगु दु । अले उत्तमं शकुन्तलायात जीवन पासा मखुसां तताजुया रुपय् स्वय्गु थःगु भाग्य तायेकल ।^{१७९} उत्तमया पौया लिधंसाय् शकुन्तलां थःमांयाके न्यंबलय् मांम्हेसिनं शकुन्तलायात कंगु मांम्हेसिगु जीवन बाखनं उप-कथावस्तुया रुपय् स्वाःवनाच्वंगु दु । मांम्हेसिगु खँकथं शकुन्तलाया मांम्ह निथाय् पयूनं वंम्ह अले शकुन्तला वयाः बौम्हेसिया पाखें मज्जुसे मेपिनिम्ह म्हाय् जुया शकुन्तलालिसे सुनानं विहा याइमखु अले थुकिया दोष मांम्हेसिनं थःम्ह काल ।

४.६.४.२ 'पासा' उपन्यासया अन्त -

'पासा' उपन्यासया अन्तया बारे समालोचक सुन्दरकृष्ण जोशीजुयागु 'पासा' उपन्यास क्वचायेकातःगु पहःयात कयाः' नांगु छपु समालोचना व जः, दँ १५ ल्याः ८ स प्रकाशित धुस्वां साय्मि नापया खँल्हाबल्हा पाखें सिइका कायेफु । थःगु 'पासा' उपन्यासया अन्त बारे च्वमिजुं धयादिल - जिं थ्व उपन्यासयात न्ह्याबले सुखान्त धायेगु यानातैतयागु दु । तर मूलतः जिं च्वयाबलय् थ्व उपन्यास सुखान्त मखु दुखान्त खः । तर जिं न्हापा च्वयागु सुखान्त खः । यायेत सनागु सुखान्त खः । व ला पाठकतय्गु ल्हातय् दु ।^{१८०}

थ्व उपन्यासया मू नकिं शकुन्तलां थःलिसे विहाः यायेगु प्रस्ताव ज्वनावःम्ह उत्तमयात थ्व प्रस्ताव अस्वीकार जक मयासे उत्तमयागु न्यतालय् दाया छवयेधुंका लिपा शकुन्तलाया नुगलय् उत्तमलिसे विहाः यायेगु विचार वल । थुगु इलय् उत्तम थःगु मोटर ज्वना शहरय् वनेधुंकल । अले शकुन्तलां उत्तमयात मालेत व शहरपाखे वन । थ्व धुंका थ्व उपन्यासय् छगू वाक्य न्ह्यथनातःगु दु - सर्गते नगु न्याकुं काकां मुसुं न्हिला च्वथें शकुन्तलाया मन नं मुसुं न्हिला हल ।^{१८१} थनं हे थ्व उपन्यासया अन्त जूगु दु । 'पासा' उपन्यासया थ्व अन्तिम वाक्ययात कयाः डा. सुन्दर कृष्ण जोशीजुं थथे धयादिल - " 'पासा' उपन्यास पासा मदय्कं क्वचाल धैगु सरासर भूठ खः । वरु 'पासा' उपन्यास पासा दइगु अवस्थाय् क्वचाल गुथाय् ब्वमिपिंत दुःख मखु सुखया अनुभव जुइ ।"^{१८२} थुकथं वय्कःया विचाःकथं 'पासा' उपन्यासया अन्त सुखान्त खः धैगु खँ सिइदु । वय्कलं थ्व स्वयां न्हयः थुकथं धयादिल - ब्वमि विचारवान खः, धैगु खँ च्वमिं थू । अके ब्वमिपिन्त लिपा छु जुल धैगु खँ नुगलय् वाय्का उपन्यास ठीक उथाय् हे क्वचाल गुथाय् क्वचाय् माःगु खः । धाय्माक्व च्वमिं थःम्हं हे धाल कि जिज्ञासा व कुतूहल मदयाः उपन्यास हे फाकुसे च्वने यो । थुकथं ब्वमिपिन्त विचाःयाय्गु छुं मौका बियाः जिज्ञासा व कुतूहलया सिर्जना याना क्वचाय्कूगु कथावस्तुया निर्माण छगू न्हू पहः खः गुकिं उपन्यासयात उस्त बांमलाःसां कथावस्तुया निर्माण छगू न्हू पहः खः गुकिं उपन्यासयात उस्त बांमलाःसां बांलाः ताय्का बी, बांलाःगु ला भन हे बांलाका बी । मखु, शकुन्तलां उत्तमयात नापलाय् फइ हे मखु ज्वी, नापलाःसा स्वीकार याना काइ हे मखु ज्वी धाय्गु क्वाफय् ला वान्छवयाः क्वे सवाः काय्गु खः ।"^{१८३}

^{१७९} वहे, पौ ८२ - ८३ ।

^{१८०} धुस्वां साय्मिलिसेया अन्तवार्ता, च्वयल्याः ३७, पौ २२२-२२३ ।

^{१८१} धुस्वां साय्मि, पासा, (यैः श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७८), पौ १४४ ।

^{१८२} डा. सुन्दरकृष्ण जोशी, 'पासा' उपन्यास क्वचाय्कातःगु पहयात कया', जनमत, दँ १७, ल्याः ३, साहित्यिक अङ्क ७० (धुस्वां साय्मि विशेषाङ्क), २०५६, चैत्र, पौ ११७ ।

^{१८३} वहे ।

अवश्य नं शकृन्तलां उत्तमयात यैय वनाः नापलाःवनेवं इमि दथुइ नापलाइ अले निम्हेसिया दथुइ संयोग हे जुइ धैगु छुं निश्चितता मद्दु । थुकथं इमि दथुइ संयोगान्त हे जुल धका किटानीसाथ धाये मछिंसां उपन्यासया अन्तय् पाठकपिनि नुगलय् सन्तोषया भाव वयेकेगु वा सुखद अनुभव थनाः क्वचायेकाः तःगुलिं थुकीयात सुखान्त तक धाःसां संयोगान्तया अनुभव व्यूगु मद्दु । बरु पाठकपिन्त मनय् कौतुहल विइत स्वःगु दु । थुकथंया शिल्प दुगु धुस्वां साय्मियागु उपन्यास थ्व हे 'पासा' छगूजक दु ।

४.६.५.१ 'पल्पसा' उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भ व विकास :

थ्व 'पल्पसा' उपन्यास धुस्वां साय्मिजुयागु स्वंगूगु घटनाप्रधान अथवा कथावस्तु प्रधान उपन्यास खः । थ्व उपन्यासया सुरुवात उपन्यासकारजु थःम्हसिनं हे यानादीगु दु । थ्व उपन्यासया प्रारम्भकथं छन्हु बहनी थः भाःत पियाच्वंम्ह पल्पसा थहांक्वहां जुयाच्वंबलय् वइत थःहे अजू चायेका बिल । अले वइगु थजाःगु स्वभावया विकास धाःसा छन्हु भूमिलाना वेपत्ता जुइतिनिगु विचार यायेवं पल्पसायात थःमचाबलेया घटना छगू लुमंकाः बिल । थ्वहे पूर्वदीप्ति खः । थुकिया माध्यमं छम्ह उई जूम्ह मिसायागु छगू घटना वैत लुमन । थुगु घटनां 'पल्पसा' उपन्यासया कथावस्तु विकास जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासय् कथावस्तुया गति उत्पन्न यायेत व कथावस्तुयात पाय्छिकथं न्ह्याकेत आकस्मिक प्रसंग नं दुथ्याकेगु जुयाच्वंगु दु । भाःतम्ह पियाच्वंम्ह पल्पसा आय्बुयाः भुतुली वंबलय् सुनानं लुखा घाराघारा यायेवं वैगु सम्पूर्ण ध्यान हाकनं भाःतम्हेसिगु पाखे वनाः कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु । थथे हे पल्पसाया मनया आशंकापाखे नं कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु । पल्पसाया भाःतम्ह लिबाक्क छैय् दुहांवःबलय् पल्पसां थः भाःत मेम्ह मिसायाथाय् वनाःवःगु आशंका यानाः ज्यानमाया तताःजुयागु पुलांगु घटना नं लुमंकूगु दु । थथे हे पुलांगु घटना लुमंकाः नं थ्व उपन्यासय् कथावस्तुया विकासया ज्याय् जुयाच्वंगु दु ।

'पल्पसा' उपन्यासय् म्हगस पाखे पात्रया चरित्र-चित्रणया नापनापं कथावस्तुया विकास नं जुयाच्वंगु दु । पल्पसाया बौम्हं कान्छिम्ह कलाः हये धुंका वया न्हापांम्ह कलाः, पल्पसाया मां गुम्ह सिइधुंकूम्ह खः, व वयाः पल्पसाया भविष्य बांलाकेगु खँय् बौम्हं छुं वास्ता मयाःगु आरोप बियाः म्हाय्यात थःथाय् व्वनायंकेत काःवयागु धका पल्पसा देनाःच्वंथाय् वंबलय् बौम्हेसिया म्हगस व्यन । थुकथं थ्व उपन्यासय् म्हगसया माध्यमं नं कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु ।

४.६.५.२ 'पल्पसा' उपन्यासय् कथावस्तुया अन्त -

थ्व उपन्यासया कथावस्तु सुगठित जुयाः रैखिक ढांचायागु जूगुलिं छगू विन्दुं कथावस्तु प्रारम्भ जुया मेगु विन्दुइ कथावस्तुया अन्त जुयाच्वंगु दु । थुगु कथावस्तुया अन्त वियोगान्त जुयाच्वंगु दु । थःगु जीवनभर दुःख, पीर, व्यथा भसुका जक तयाः म्वाये माःम्ह पल्पसाया उपन्यासया अन्त पाखे थः भाःत सीगु दु, उकिं थ्व उपन्यास पल्पसाया भाःतलिसेया वियोगान्त उपन्यास खः ।

४.६.६.१ 'माखा' उपन्यासया प्रारम्भ व विकास -

'माखा' उपन्यासया कथावस्तुया प्रारम्भय् उपन्यासकार धुंस्वा साय्मिजुं उपन्यासया प्रमुख पात्रया परिचय पात्र थःम्हय्सित हे बिइका कथावस्तुया प्रारम्भ यानादीगु दु । थुकिइ थ्व उपन्यासया

नायिका तिमिलाया थःगु वर्तमान जीवनया परिचय पाखें जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् नं मेमेगु आत्मकथात्मक उपन्यासय् थें मू पात्रया वर्तमान अवस्थां शुरु जुया पुलांगु घटनाया स्मृति म्हगस, दिवास्वप्न, विभ्रम खँल्हाबल्हापाखें विकास जुयाच्चंगु दु ।

मू पात्रयागु पुलांगु स्मृति पाखें थ्व उपन्यासया नायिका छम्ह साहुया म्हायाय् धैगु सिइदु । वैगु बिहा थः चिरमांया जालभ्नेलं कलाः छम्ह सिइधुंकूम्ह मिर्जलिसे जुल । वया प्वाथय् दुबलय् निसें वं ज्या याये मफुत परिवारया मययाःवल । थुकथं वइगु जीवन स्यनावन । अले लिपा वया काय् बुल, वैगु नां गंगालाल तल । छन्हु भाःतम्हं वैत तसकं दाःगुलिं तिमिलायात वया बौम्हं थःछँय् हयातल । भाःतया छँ तापाना वन । दछि लिपा वया भाःतम्ह वया गंगालालयात थःगु छँय् ब्वनायंकल । गंगालालयात चिरमां हयेवं भाःतलिसे जक मखु थः काय् गंगालाललिसे नं तिमिलाया स्वापू सतिना नं तापाना वन ।

उपन्यासया नायिका तिमिला नीच्यादँया वर्तमानय् च्वनाः थथे पूर्वदीप्तिपाखें थ्व कथावस्तुया प्रारम्भ विकास जुयावनाच्चंगु दु । नायिकायात पुलांगु स्मृति अबले वल गबले वं शान्तिया किजाया क्यातुगु ख्वाल्य् वं थः काय् गंगालालया किपा खंकल ।

४.६.६.२ 'माखा' उपन्यासया अन्त -

थ्व उपन्यास दुखान्तं सिधयाच्चंगु दु । उपन्यासया नकिं तिमिलाया प्रेमी रामदाइ लिसे संयोग मजूगु जक मखुसे तिमिला लिसे वयागु ल्वापु जूखुन्हु हे व हि ल्हव्याः सिइगुलिं तिमिलां तसकं पश्चाताप याना थःयात रामदाइया हत्याराकथं थुइकाः थुकिया अन्त पश्चातापपूर्ण ढंगं जुयाच्चंगु दु । नायिका तिमिला उपन्यासया अन्तय् विक्षिप्त थें जूगु दु ।

४.६.७.१ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासया प्रारम्भ-

'गंकी' उपन्यासया नायिकां थः वर्तमानय् च्वनाः थःगु न्हापाया जीवनया बाखं लुमंका लिपा वर्तमानय् तुं लाःवइथें थ्व उपन्यासया नायिका चन्द्रलक्ष्मी वर्तमानय् च्वनाः न्हापाया घटनात लुमंका कथावस्तुया प्रारम्भ वातावरणया ग्वाहालिं थुकथं जुयाच्चंगु दु -

खुसिं थःपाखे जिगु पलाः सालाकाल । सर्गतय् छगः जेटविमानया सः ताय्दत । खुसिया निसी बायाच्चंगु छगू शहर यः मयः याना द्यनेत कुतः यानाच्चन । वर्तमानया नीरवताय् जिगु अतीतं मछिं मछिं छयों ल्हवनाहल । अले ... अले १९४

मू नायिका चन्द्रलक्ष्मीयागु थ्व बिचाः लिपा वं थः च्वनाच्चंगु न्यूयोर्कया छगू बेडरुमय् थःयात थ्यंके हयाः आत्मकथात्मक ढंगं पूर्वदीप्ति विधि छयला थःगु नुगलय् दुगु दुःख-सुख इत्यादिया खँ ब्वयेगु पाखें प्रारम्भ यानातःगु दु ।

१९४ धुस्वां साय्मि, जि भ्वातिं जि सतः, पौ २ ।

४.६.७.२ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासया विकास -

थ्व उपन्यास आत्मकथात्मक शैलीयागु जूगुलिं मेमेगु मनोवैज्ञानिक उपन्यासय्थे थ्व उपन्यासय् नं बारम्बार न्हापाया घटना लुमंका कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु । नायिका चन्द्रलक्ष्मीं आत्मचिन्तनया क्रमय् थःगु परिवार लुमंका थःदाजुया मृत्यु, तताया मृत्यु, मांया जीवन थःगु जीवनया अध्ययन यायां थःगु परिवारया न्हापाया खँ लुमंकूगु दु । थ्व लुमन्तिकथं नायिकाया मांया न्हापायाम्ह भाःत मचाबलय् सिइगुलिं लिपा वइत नायिकाया बौयात बियाहःगु थ्व घटनाया प्रभावं जुइमाः मांमं खँल्हाइगु म्हो यात अले थौंला उइँ जुइधुकूगु व उकिया कारणं नायिकां थःमां प्रति च्यूताःकया बिचाः यात । थथे थ्व उपन्यासय् आपालं थासय् न्हापाया घटना लुमंका कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु ।

थ्व उपन्यासय् नायिकाया आकस्मिक विचारं नं कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु । नायिका चन्द्रलक्ष्मीं थः मालिकनिप्रति तं वयेकाः थः मालिक थःलिसे मतिना याःसा मालिकनियाके बदला काये फ़ैगु खँ नुगलय् वायेके धुनेवं नायिकाया छकलं उपन्यासया मेम्ह पात्र जेनी लुमनाः वैगु खँय् हे ध्यान वन । थथे आकस्मिक लुमन्तिपाखें नं कथावस्तु विकास जुयाच्चंगु दु ।

थ्व उपन्यासय् पात्रतय्गु खँल्हाबल्हाया माध्यमं नं कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु । नायिका चन्द्रलक्ष्मी च्वनाच्चंगु न्यूयोर्कय् च्वंगु छेंय् छन्हु पाहाँ जुयावःम्ह कप्तान साहेब व मालिकपिनि दथुइ खँल्हाबल्हा जूकथं कप्तान साहेबया कलाः दिल्ली बजारया रामलाल साहुया म्हायाय् दुर्गा धका उपन्यासया नायिकां सिल । थनं लिपा नायिकां दुर्गा लुमंकाः थः व दुर्गाया तुलना यानाः अध्ययन यायेगु यात । थथे आकस्मिक घटना लुमंका कथावस्तुया विकास यायेगु ज्या नायिकां वया तताया पासाया घटना लुमंकाः नं जुयाच्चंगु दु ।

मेमेगु उपन्यासय्थेतुं थ्व उपन्यासय् नं पौया माध्यमं कथावस्तुया विकास यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु । न्यूयोर्कय् भ्वातिं जुया च्वनाच्चंम्ह नायिकायात वया बौम्हं नेपालं च्वयाछ्वःगु पतिं नायिकायात थःबौ, किजा लुमंके बिल । अले नायिकाया किजा छाय् स्यन धैगु खँ लुमंके बियाः कथावस्तुया विकास यात । मेगु, नायिका चन्द्रलक्ष्मीया मालिकं चन्द्रलक्ष्मीयात ब्यूगु पौ खः । थ्व पौ गोपालदाइयागु खः । थ्व पौया पाखें नं नायिकां गोपालदाइ लुमंकाः, वया बौ लुमंकाः कल्पनाया माध्यमं कथावस्तु न्ह्यज्याकेगु ज्या जुयाच्चंगु दु ।

४.६.७.३ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासया अन्त

'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यास संयोगान्तं क्वचालाच्चंगु दु । थ्व संयोगान्तं जुयाच्चंगु खँ उपन्यासय् थुकथं वर्णित जुयाच्चंगु दु - वातावरण हे कँ हाय्क सुन्दरं जित घय्पुना काल । जिगु अतीत जिगु वर्तमान जिगु भविष्य सुन्दरं नुगःया फांगां फाय्का त्वपुया बिल ।^{१८५}

थुकथं अतीतय् क्वचाले धुकुगु कथावस्तुयात हाकनं वर्तमानय् हयाः स्वाये हयातःगु दु । निम्ह तिपू जुयाः नं निम्हेसिगुं भावना, विचार, व्यवहार निखे स्वयाः तापाना वनाच्चंपिं भण्डै बाये हे त्यपिं निम्ह तिपूया थ्व संयोगपूर्ण औपन्यासिक कथावस्तु खः ।

४.६.८.१ 'अगति' उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भ -

'गंकी' व 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय्थें हे उपन्यासकार ध्रुवां साय्मिजुं थःगु 'अगति' उपन्यासया प्रारम्भ यायेत पूर्वावलोकन अथवा पूर्वदीप्ति विधिया ग्वाहालि कयादीगु दु । वय्कया थ्व 'अगति' उपन्यासया कथानक नं स्मृति-प्रधान खः । उकिं नं वय्कया थ्व उपन्यासया केन्द्रीय पात्र कमलां थःगु विगत जीवन पाखे मिखा ब्वया कथावस्तुया आरम्भ यानादीगु दु । दसुया लागि थ्व 'अगति' उपन्यासय् कमलां थःगु अतीत जीवनया प्रत्यावलोकन याना कथानकया प्रारम्भ थुकथं यानादिल -

जि थ्व अवस्थाय् गथे लात ? जिगु जीवनय् थ्व ह्यूपाः गथे वल ? जित थ्व फुक्क खँ छपु क्वाःथें च्वं । म्हगसया घटना । थःगु जीवनया अवस्था खना जीवनप्रतिया जिगु विश्वासं गबलें गबलें जित त्वःता वं । जि थःगु किपायात थःम्हं तुं धया - थ्व फुक्क म्हगसया संसार खः तर थ्व म्हगस मखु सत्य खः । थ्व सत्य थुलि वास्तविक खः कि जि दुने सिनाच्वंम्ह मनू गुलि सत्य । जिं थः भाःतयागु छें न्ह्याने ध्रुवानाच्वंगु स्वयम्भू देगःया थूरया किचलय्, द्यःया चुकय् च्वना सत्ययात गथे असत्य धायेफै ? द्यः ? द्यःला जिगु निंतिं सीगु ताःदयेधुंकल तर सत्य म्वानाच्वन, जिगु जीवन म्वानाच्वन । थ्वहे वःकया जिं धाये - जिगु थौंया अवस्था सत्य खः । १८६

४.६.८.२ 'अगति' उपन्यासय् कथावस्तुया विकास -

थ्व उपन्यासय् कथावस्तुया विकासया लागि थीथीकथंया विधि छ्यलादीगु दु । वय्कलं घटनाया पलेसा न्हापा वनेधुंकुगु घटनायात स्मृति-चित्रया ग्वाहालिं कथावस्तुया विकास यायेगु विधिया अत्यधिक उपयोग यानादीगु दु । कथावस्तुया विकासय् सुव्यवस्थित कालक्रम पाखे विशेष ध्यान मब्युसे वय्कलं पात्रया मन दुने स्वचानाच्वंगु लुमन्तितय् थनां कथावस्तु न्ह्याकादीगु दु । अगति उपन्यासय् कमलाया उखेला थुखेला मदयाच्वंगु ल्वाकःबाकःगु लुमन्तिया किपा पाखें कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु ।

थ्व उपन्यासया मू पात्र कमलाया भाःत दु, वं थः भाःतयात लहिनातःगु दु । कमलां थुकियात शिकारी खिचा लहिना तयेगु लिसे समानता खंकाः शिकारी खिचा लहिना तयेव ग्यायेम्वाः थें भाःत लहिना तयेव जःलाखःलाया धाइल्हाइ खनाः ग्यायेम्वाःगु स्थिति कनातःगु दु । थुकथं थौकन्हय् कमला ट्याक्सी जुया जीवन निर्वाह यानाच्वंगु दु । थजाःम्ह पात्र कमलाया नुगलय् थःगु वंगु जीवनया लुमन्तित छगू छगू लुमना वइ । थ्वहे लुमन्तियात वःकया वं थःगु वाल्यकालं यौवनकाल तकया जीवनया बाखं थ्व उपन्यासय् व्यक्त यानातःगु दु ।

पूमवंगु प्रेम भ्रन अप्वः लुमनाच्वनी, वनेधुंकूगु प्रेमया लुमन्ति, प्रेमया घाः अप्वः ययाच्वनिगु मानवीय स्वभावया कारणं कमला नं थः यःम्ह किरण लिसेया मतिनाया छता छता खँ लुमंकेगु थ्व उपन्यासय् जुयाच्वंगु दु । किरणयात मतिना याइम्ह थःयात किरणयाम्ह तायेकूम्ह कमलां थःयात अभागी मिसा नं तायेकूगु दु । तर इपिं निम्हेसिगु जीवनय् मतिनाया स्वां मह्वःगुया दोषी कमलां थःयात स्वीकार याःगु दु । थुकथं कमला व किरणया वियोगतकया अवस्थायात थ्व उपन्यासया कथावस्तुया विकास धायेछिं ।

४.६.८.३ 'अगति' उपन्यासय् कथावस्तुया अन्त्य -

थःभाःत स्वीकार यायेधुंकूम्ह किरण लिसेया वियोग लिपा मू पात्र कमलाया जीवनय् हाकन छगू मोड वल । वकथं कमलायात वया भाःतया छें नं सःतःवगुलिं कमला थःभाःतया छें वन । उखुन्हु हे चान्हय् विरामी जुया लासाय् च्वनाच्चंम्ह थः भाःतं खंक छम्ह सम्मानित भिक्षु थःहे बाःजुं कमलायात च्वनाच्चंगु अवस्थाय् वलात्कार यानाथकल । कमलायात थ्व घटनां थः अगति जूगु तायेकाः अथेसां थः म्वानाच्चनेगु आशा प्वंका थ्व उपन्यासया अन्त्य जुयाच्चंगु दु ।

४.६.९.१ 'निभाः' उपन्यासय् कथावस्तु प्रारम्भ -

थ्व Double Plot या व्यवस्था जुयाच्चंगु कथावस्तुया ल्याखं न्हूगु शिल्पविधिया उपन्यास खः । जीवन व सितु निम्ह पालंपा च्यागू अध्यायतक थ्व उपन्यासय् दँ वयाच्चंगु दु । न्हापां थ्व उपन्यासय् दँ वःम्ह केन्द्रीय पात्र जीवन पाखें उपन्यासया प्रारम्भ जुयाच्चंगु दु ।

'निभाः' उपन्यासय् उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं कथावस्तुया प्रारम्भ उपन्यासया मुख्य समस्याया संकेतं यानादीगु दु । थुगु उपन्यासया नायक जीवनया वर्तमान ईया मुख्य समस्या धैगु थःगु छेंय् शान्तिपूर्वक म्वाये मफयाः छगू गामय् पलायन जूवःगु अवस्था जीवन थःम्हेसिनं तुं कनाः आत्मकथात्मक ढंग कथावस्तुया सुरु जुयाच्चंगु दु । आत्मकथात्मक विधि अन्तर्गत मुख्य पात्रं थःगु बाखं थःम्हेसिनं कनी । मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् थुगु विधिया हे अप्वः प्रयोग याइ । छायाःधाःसा पात्रं थःगु बाखं थःम्हं तुं कनाः थःगु नुगःया सूक्ष्मतम खँत धैर्यपूर्वक कनेगु ज्या थुगु विधि अन्तर्गत जुयाच्चनी ।

४.६.९.२ 'निभाः' उपन्यासय् कथावस्तुया विकास -

'निभाः' उपन्यास आत्मकथात्मक शैलीं च्वयातगु उपन्यास जूगुलि थुकिइ पात्रया अतीतया घटनाया लुमन्तित पाखें कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु । 'निभाः' उपन्यास निम्ह मू पात्रतय्गु आत्म-चिन्तन, आत्म-विश्लेषणया माध्यमं विकास जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् नं थीथी घटनाक्रमया विकासया लिसें पूर्वदीप्ति विधि तःगू थासय् छयलादीगु दु ।

उपन्यास प्रारम्भ जुइधुनेवं न्हापां मू पात्र जीवन विरामी जूगु क्यनातःगु दु । थनं निसें हे थ्व उपन्यासया विकासक्रम नं जुयावनाच्चंगु दु । उकिं कथावस्तुया विकास यायेत उपन्यासकारजुं थः पात्रयात विरामी याना क्यनेगु नं यानादीगु दु । उपन्यासया मू पात्र जीवन ज्वरय् हाःगु खँया विश्लेषण यानाः स्वत धाःसा थ्व मनोवैज्ञानिक कारण धैगु सिइदु ।

विरामीम्ह जीवनया स्वास्थ्य परीक्षण नर्स सितुं यानाच्चंवलय् जीवनया मामाया म्हायाय् रचनां सितु प्रतिया इर्ष्या, सितुयात याःगु अपशब्दया छयलां नं कथावस्तुया विकास यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु ।

थ्व उपन्यासय् गुम्बा दुनेया वातावरण ब्वया नं कथावस्तुया विकास यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु । थ्व वातावरणय् गुरुं धार्मिक प्रवचन बिइकातःगु दु, गुगु सितुया जीवनयात तसकं उपयोगी जू ।

मैट्रननाप तंचाया चाचा:हिला: गुरुयाथाय् थ्यंम्ह सितुयात गुरुं वैगु हे लागि प्रवचन व्यूगु थें सितुं तायेकूगु दु । १८७

‘निभा:’ उपन्यासय् कथावस्तुया चरम विकास याना यंकेगु ज्याय् पौपाखें नं जुयाच्वंगु दु । सितुं जीवनयात च्व:गु पौ १८८ पाखें थ्व उपन्यासय् निर्णायक मोड का:गु दु । पलायन जूवयाच्वंम्ह जीवनया मूल समस्या सितुं थुइका थ्व समस्या समाधान यायेत वं संघर्ष यायेमा:गु आवश्यकता न्ह्यब्वया व्यूगु सल्लाह सुभाब हे जीवनया जीवनय् परिवर्तन हयेगु मूल क्रान्तिकारी सूत्र जूगु दु । थुकथं पौया माध्यमं थ्व उपन्यासया कथावस्तुया चरम विकास जुयाच्वंगु दु ।

४.६.९.३ ‘निभा:’ उपन्यासय् कथावस्तुया अन्त-

‘निभा:’ उपन्यासया विकास थ्व उपन्यासया मू-पात्रत जीवन व सितुया आत्मकथापाखें न्ह्याना: थुकिया अन्त सुखान्तपाखें क्वचालाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासया प्रारम्भ समस्यामूलक जुयाच्वंगु दु धा:सा उपन्यासया अन्तय् थुगु समस्याया नं अन्त जुयाच्वंगु दु । अर्थात् Sometimes you have to escape to exist to continue your existence धैगु धापूयात पुष्टि यायेगु थ्व उपन्यासया उद्देश्य अनुरूप थ्व उपन्यासया अन्त जुयाच्वंगु दु । उकिं थ्व उपन्यासया कथावस्तुया अन्त उद्देश्यमूलक जुयाच्वंगु दु ।

छगू गामय् पलायन जूवयाच्वंम्ह मू पात्र जीवन थ:गु छेंय् लिहांवंगु मेम्ह मू-पात्र सितुं सिल, अबले सितुं मोटर दुर्घटनाय् ला:गु खंनं सिल । सितुयात मू पात्र जीवन उगु दुर्घटनाय् ला:गु आशंका जुया जीवनया छेंय् स्व:वन । अबले सितुं जीवनयात थुकथं खन - अन ख्व:स: मदु । जीवनदाइ मसीनि । तर अन हा:स: मदु । फुक्क अस्पतालय् वनाच्वन जुइ । छेरि दुहांवना । थांवनेगु साहस चचबुनावन । बल्ल जिं थ:त मातनय् यंका । क्वथाया लुखाय् खापा चा: । अन्धकारं भुनाच्वंगु वातावरणय् अजुगति तालं निभा: चकना बिल । जिं खन - मुनाच्वंगु ज:या किचलय् जीवनदाइ च्वसा मदिक न्ह्यानाच्वन । १८९ थुकथं थ्व उपन्यास सुखान्तं क्वचालाच्वंगु दु । अले ‘निभा:’ शीर्षकयात ल्वय्क ‘निभा: चकना बिल’ धका: विषय प्रसंगयात ल्व:गु वातावरण न्ह्यब्वयात:गु दु ।

४.६.१० ‘तिसा’ उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भ, विकास व अन्त -

धुस्वां साय्मिजुयागु भिगूगु उपन्यास ‘तिसा’य् नायिका थ: जीवनपासा जुइम्हलिसे दिल्लीं नेपा: व:गु विमानय् च्वनेधुनेवं थ:म्ह प्रेमी लुमंकल अनंनिसें वं थ: प्रेमी लिसेया घटनात लुमंकेगु ज्या शुरु यायेगु यात । नेपा:या विमानघाटय् विमान दिकेधुनेवं दर्शकदीर्घाय् थ्यंबलय् नायिकां मेगु विमानं सीम्ह ह:गु व व सीम्ह थ:म्ह न्हापायाम्ह प्रेमी जुयाच्वंगु खं नायिकां सिल । थनं लिपा नायिकाया नुगलय् थ: प्रेमीयागु पुलांगु घटनात लुमंकेगु ज्या यात । उकिं थ्व उपन्यासया शुरुवात नायिकाया पूर्वदीप्ति पाखें जुयाच्वंगु दु ।

१८७ धुस्वां साय्मि, निभा:, पौ ३१-३६ ।

१८८ वहे, पौ ७९-८० ।

१८९ धुस्वां साय्मि, निभा:, पौ ८९ ।

धुस्वां सायमिजुयागु 'निभाः' व 'तिसा' उपन्यासय् निगू कथावस्तु (Double plot) शिल्प पाखें कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु । उपन्यास अथवा नाटकया उगु कथावस्तुयात अंग्रेजीं 'डबल प्लट' धाइ गुगु कथावस्तुइ निपु बाखं परस्पर सम्बद्ध जुया विकसित जुयाच्वनी । 'निभाः' उपन्यासय् जीवन व सितु निम्हेसिगु बाखं परस्परय् सम्बद्ध जुया न्ह्यानाच्वंगु दुसा 'तिसा' उपन्यासय् छम्ह प्रेमी व छम्ह प्रेमिकाया परस्परय् सम्बद्ध जुया न्ह्यानाच्वंगु दु । थुगुकथया ग्वसाः ग्वयाः नं धुस्वां सायमिजुं 'निभाः' व 'तिसा' उपन्यास च्वयादीगु दु । थ्व वय्कःया कथावस्तुइ खनेदुगु न्हूगु शिल्प खः ।

थजाःगु कथावस्तुया सफल योजनाया लागि विशेष प्रतिभाया आवश्यक जू । छायाःधाःसा थजाःगु रचनाय् निपु बाखं नं छगू मेगु लिसे स्वतन्त्र जूथें आशंका जुयाच्वनी ।

४.७ परिच्छेदया आधारय् कथावस्तुया विकास-

धुस्वां सायमिजुया भिगुलिं विवेच्य-उपन्यासय् परिच्छेद शब्द तया छुं न्ह्यथना तःगु मदुसा संकेटया आधारं परिच्छेद धका थुइका कायेफु वय्कः यागु न्हापांगु 'मिसा' उपन्यासय् परिच्छेदया ल्याःया क्रमं उगु उपन्यासया कथावस्तुया विकासया रुपरेखा ब्वयादीगु दु । तर थ्व परिच्छेदय् गनं छुं शीर्षक बियादीगु मदु ।

वय्कःयागु 'मतिना' उपन्यासय् 'मिसा' उपन्यासय्थें ल्याःया क्रमतक नं न्ह्यमथसे कथावस्तुया विकास क्यनातःगु दु । ने.सं. १०७८ य् पिदंगु 'गंकी' उपन्यास ल्याःया ल्याखं प्यधाःलय् विभाजित जुयाच्वंगु दु । न्हापांगु छधाः थ्व उपन्यासया वर्तमान ईया आत्मकथा खःसा, निधाः, स्वधाः व प्यधाःलय् पूर्वदीप्तिया माध्यमं कथावस्तुया विकासक्रम क्यनातःगु दु । थ्वहे दैय् पिदंगु 'पासा' उपन्यासय् न्यागू परिच्छेद दु अले व न्यागू परिच्छेदयात 'ड' तक विभाजन यानातःगु दु । तर ल्याः धाःसा थुकिइ मदु । 'पल्पसा' उपन्यासय् खुगू परिच्छेदया व्यवस्था दु । तर ल्याःधाःसा थुकिइ नं खनेमदु । थुकथं नं वय्कलं कथावस्तुया विकास याना यंकादीगु दु ।

वय्कःया मेगु उपन्यास 'अगति'इ ल्याः १ व २ (छधाः) निधाः, स्वधाः (३) छधाः, निधाः, स्वधाः, (४) छधाः, निधाः, स्वधाः कथं व्यवस्था यानाः कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु खनेदु । थुकिइ ल्याः १ वर्तमान अवस्था खःसा मेगु फुककं पूर्वदीप्ति खः ।

वय्कःयागु गुंगू उपन्यास 'निभाः'लय् परिच्छेदया ल्याः बियातःगु दु । न्हापांगु, स्वंगूगु, न्यागूगु, न्हयगूगु परिच्छेद उपन्यासया मूपात्र जीवनयागु थःगु मनोभावना, मनोव्यथा ब्वयातःगु दु धाःसा परिच्छेद निगूगु, प्यंगूगु, खुगूगु व च्यागूगु परिच्छेद मेम्ह मूपात्र सितुयागु मनस्थिति, मनोव्यथा ब्वयातःगु दु ।

वय्कःयागु मेगु उपन्यास 'माखा' उपन्यासय् परिच्छेद ३ तक विभाजन यानातःगु दु । तर थुकिइ उप-परिच्छेदया नं व्यवस्था जुयाच्वंगु दु । तर थ्व परिच्छेदय् ल्याः वा संकेट छुं नं मदु । थथे हे 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् नं परिच्छेदया व्यवस्था दु । तर ल्याःया छुं संकेट तकं मदु । शुरुया अध्याययात 'छधाः' धायेगु खःसा उकिया उप-परिच्छेद न्याथी थलातःगु दु । 'निधाः' स्पष्ट न्ह्यथनातःगु दु । थुकीयात उप-परिच्छेदया रुपय् प्यथीकथं दु । 'स्वधाः'लय् प्यथी उप-परिच्छेद दु । थथे हे 'प्यधाः'लय् स्वंगू उप-परिच्छेद दु । थ्व उपन्यासय् थुकथं कथावस्तुया विकास जुयाच्वंगु दु ।

धुस्वां सायमिजुया अन्तिम उपन्यास 'तिसा'य् नीगू परिच्छेद क्यनातःगु दु । दकसिवें न्हापांगुयात नं छगू परिच्छेद कथं कायेबलय् थ्व उपन्यासय् नीछ्गू परिच्छेद दु । तर थुकीयात सफुलिइ परिच्छेदकथं ल्याःतयातःगु मदु । यदि थुकीयात नं परिच्छेदकथं नालाकाःसा थ्व उपन्यासया मू नायिकाया पूर्व-स्मृति भिंछ्गू परिच्छेद जूवनी व मू-पात्र मिजंया पूर्व-स्मृति गुंगू जूवनी अले थ्व फुक्क परिच्छेदत मू नकिंयागु वर्तमान अवस्थाय् वैगु मनस्थिति न्ह्व्वया मेगु पूर्वदीप्तिकथं न्ह्यथना कथावस्तुया विकास यानातःगु दु ।

धुस्वां सायमिजुयागु भिगू उपन्यासय् कथावस्तुया उपसंहार थीथी कथंयागु दु । उपन्यास 'मिसा', 'पासा', 'जि भ्वातिं जि सतः', 'निभाः' सुखान्तं क्वचालाच्वंगु दुसा 'मतिना', 'गंकी', 'पल्पसा', 'माखा', 'अगति' व 'तिसा' दुखान्तं क्वचालाच्वंगु दु ।

धुस्वां सायमिया भिगू उपन्यास मध्ये 'मिसा', 'पासा' व 'पल्पसा' व्यक्तिया पिनेया जीवनया अध्ययन जुयाच्वंगुलिं थ्व उपन्यासत कथावस्तु प्रधान जूगु दु । थुपिं स्वंगू उपन्यासय् व्यापकता, विविधता व स्थूलता दु, अले 'मतिना', 'गंकी', 'माखा', 'जि भ्वातिं जि सतः', 'अगति', 'निभाः' व 'तिसा' न्हयगू उपन्यासय् गहिराइ दु, तीव्रता दु, सूक्ष्मता दु । थुपिं उपन्यासय् मू पात्रतयगु नुगः दुनेया दुःख-सुख, पीर-ब्यथा, भसुकाः, विकृति, कुण्ठा, विरोध, विद्रोह आदियात थःगु बाखंया आधार दयेकाः छगू न्हूगु परम्पराया जग स्वनादीगु दु । उकिं वय्कः घटनाप्रधान अथवा कथावस्तुप्रधान उपन्यासकार स्वयां मनोविश्लेषणवादी उपन्यासकारया व्यक्तित्व अप्वः थिनाच्वंगु दु । न्हयगू उपन्यासय् धुस्वां सायमिजुया ध्यान पात्रतयगु अन्तर्मुखी प्रवृत्ति पाखे केन्द्रीत जुल, घटना पिनेला तसकं हे म्होजक घटित जूगु दु, गुगु घटना खः मनया हे घटना खः, मनया हे विश्लेषण खः, मनया हे विचारधारा खः । वय्कलं थःगु मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् व्यक्तिया नुगः दुनेया वास्तविक चित्रण यानादीगुलिं वय्कःयाके पात्रतप्रति व्यक्तिनिस्था खनेदयाच्वंगु दु ।

अध्याय ५

धुस्वां सायूमिया उपन्यासय् दृष्टिविन्दु

५.१ 'दृष्टिविन्दु' या स्पष्टिकरण

अंग्रेजीया Point of View या प्रचलित अनुवाद दृष्टिकोण खः, थ्व बाखं कनीगु धंगया प्राविधिक खँगवः खः । थुकियात उपन्यासय् वैचारिक पक्ष अथवा उपन्यासकारया सन्देशकथं थुइकेगु याः । तर आख्यान-साहित्यय् Point of view धायेबलय् बाखं वा उपन्यासया छगू प्रविधि वा शिल्पविधिकथं नं थुइकेगु जुइधुंकूगु दु । गुलिसिनं थुकियात 'दृष्टिकोण' हे धायेगु याःसा गुलिसिनं 'दृष्टिकोण' धायेबलय् विचार पक्ष लिसे भ्रम जुइगुलिं 'दृष्टिविन्दु' धका धायेगु नं याः । थुकियात हिन्दी साहित्यय् 'दृष्टिविन्दु' व 'अवलोकन विन्दु' धायेगु याः । थ्व अध्यायय् जिं 'दृष्टिविन्दु' धकाः उपन्यासकारं समाजयात स्वयेगु व पात्रतय्त ब्वयेगु वैचारिक आधारकथं मखु उकिया शिल्पविधिकथं प्रयोग यानागु खः । हिन्दी व नेपाली समालोचकपिन्सं उपन्यासकारया व बाखं च्वमिपिनि बाखं च्वयेगु प्रविधि यात 'दृष्टिविन्दु' धायेगु प्रचलन वःगु दु । जिं उगु हे कथं 'दृष्टिविन्दु' धका अवलोकन विधियात कयागु खः । दृष्टिकोणं वा वैचारिक पक्षं थियागु मदु । हेनरी जेम्सं कथोद्घाटनया थ्व विधियात Point of View Method नांतल १९०

५.२ दृष्टिविन्दुया प्रयोग व प्रचलन

दृष्टिविन्दुयात थौकन्हे उपन्यासया प्रमुख तत्वया रूपय् नालाकाये धुंकूगु दु । ब्वमिपिनिगु ध्यान उपन्यासया संरचना-पक्ष पाखे साला उपन्यासय् दृष्टिविन्दुयात स्थापना यायेगु ज्या याःम्ह न्हापांम्ह उपन्यास-चिन्तक पर्सी लब्बक खः । वय्कलं द क्राफ्ट अफ फिक्शन (१९२१) सफू च्वयेगु ज्या यानाः थःगु अध्ययन दृष्टिविन्दुइ केन्द्रित यानादिल । वय्कलं बाखं कनेगु पद्धति व बाखं कनीम्ह दथुइ केन्द्रित जुया अंग्रेजी, रुसी व फ्रान्सया उपन्यासया अध्ययन यानादिल । उपन्यास-रचना-कौशलया दकसिबे प्रभावकारी विधि दृष्टिविन्दु खः अले थ्व धैगु उपन्यासय् बाखं कनीम्ह गुकथं च्वनाच्चंगु खः धैगु खँ खः धयादिल । वयकःया लागि दृष्टिविन्दु उपन्यासया केन्द्रीय तत्व खः अले उपन्यासया सवलता व दुर्बलता नं थुकिइ हे निर्भर जुयाच्चनी १९११

५.३ 'दृष्टिविन्दु' बारे समालोचकपिनिगु धारणा-

रवर्ट स्कोल्सया धापू दु- याउँक व अःपुक धायेगु खःसा दृष्टिविन्दु उपन्यासय् बाखं कनेगु पहःलिसे स्वापू दुगु शब्द खः १९२ एडवार्ड रोजेनहाइमं बाखं कनीम्हं बाखंया बारे गुलितक स्यू धैगु खँया लिसः हे दृष्टिविन्दु खः १९३ धयादिल । नेपाली साहित्यया समालोचक दयाराम श्रेष्ठ 'सम्भव' जुं

१९० डा. सत्यपाल चुघ, प्रेमचन्दोत्तर उपन्यासों की शिल्पविधि, (इलाहवाद : इकाई प्रकाशन, १९६८) पौ ८५ ।

१९१ डा. ऋषिराज बराल, उपन्यासको सौन्दर्य शास्त्र, (यलः सांभा प्रकाशन, २०५६) पौ ४३ ।

१९२ रवर्ट स्कोल्स, 'फिक्शन', इलेमेन्ट्स अफ लिटरेचर (सम्पा.) रवर्ट स्कोल्स, नान्सी आर कोम्ती, कार्ट एच.

क्लाउस व माइकल सेलर्भर्न, प्यक्वःगु पिथना, (दिल्ली : अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस, १९९७) पौ. १३३ ।

१९३ एडवार्ड रोजेनहाइम, ह्वाट हापेन्स इन लिटरेचर, न्याक्वःगु पिथना (सिकागो : द युनिभर्सिटी प्रेस,

थ्व Point of view 'दृष्टिकोण' नां बिया: थुकिया अर्थ थुकथं बियादिल - "दृष्टिकोण उगु स्थिति, थाय् वा सीमा खः गुकिया माध्यमं बाखंच्वमिं थःगु खँ ब्वमिपिनिगु न्ह्योने तक थ्यंकाबिइ । बाखंच्वमि व ब्वमि दथुइया भाव, विचार वा दर्शनया पारस्परिक कालबिलया लिधंसा हे दृष्टिकोण खः ।"१९४

नेपाली साहित्यया मेम्ह समालोचक मोहनराज शर्माजुं Point of view यात दृष्टिविन्दु नां बिया: थुकिया अर्थ कनादिल- "दृष्टिविन्दु उगु परिप्रेक्ष्य खः गुगु पाखें आख्यान च्वमिं चरित्र -कार्यव्यापार, परिवेश आदियात ब्वमिपिनिगु न्ह्योने तइ । थ्व खँयात भं अःपुक कनेगु खःसा गुगु आख्यान सुयागु बाखं खः अले उगु बाखं कनीम्ह सु ? धैगु खँ हे दृष्टिविन्दु खः ।"१९५

नेपाली साहित्यया मेम्ह समालोचक घनश्याम नेपालया विचाःकथं "आख्यानय् 'दृष्टिकोण' धयागु बाखं कनीम्ह च्वना: बाखं कनीगु विन्दु खः । तर थ्व थुलिजक मखु च्वमि पात्र व ब्वमिया दथुइ जुइफैगु फुक्क खँ लिसे थ्व सम्बन्धित जुइ । छखेर थ्व बाखं कनीम्हसिगु बाखं कनीगु ढाँचा वा तरिका खःसा मेखेर च्वमिया मनोभाव, दर्शन, अनुभूति व लेखकया सामर्थ्य उद्घाटन याइगु छ्गू विशेष ताःचा नं खः ।"१९६

थुकथं 'दृष्टिविन्दु' धायेबलय् बाखनय् वा उपन्यासय् बाखं कनीम्ह मनू न्ह्याथाय् च्वनाःसां बाखं कनाच्चंगु दयाच्चनी, वं गुगु थासय् च्वना: बाखं कन व हे दृष्टिविन्दु खः अले वैत दृष्टिविन्दु पात्र धाइ ।

थ्व दृष्टिविन्दु पात्र मदयेकं बाखं वा उपन्यासया रचना संभव मजू । उकिं न्हापां दृष्टिविन्दु पात्र दयेमाल अनं लिपा तिनि बाखं वा उपन्यास च्वयेगु ज्या जुइ । उकिं बाखंया इतिहास गुलि पुलां दृष्टिविन्दुया इतिहास नं उलि हे पुलां ।

५.४ न्हापा बाखं कनीगु पहः व आः बाखं कनीगु पहलय् भिन्नता -

- (क) न्हापा बाखं कनीगु पहः - छ्गू देशय् पुनखुं मैचा धयाम्ह मिसा मचा छ्मह दु । व मचाबलय् हे वया मां सित । वया अबुं मेम्ह कलाः हल ।१९७
- (ख) आः बाखं कनीगु पहः - जि । छ्मह मिसा । तिसा । तःदँ विदेशय् च्वना: थःगु धरतीइ लिहां वयाच्चना । ल्वःमने धुंकूम्ह धाय्ला, ल्वःमंका: छ्वइम्ह, थःगु धरतीपाखे ब्वइगु प्लेन गयेवं व जिगु नुगलय् लुयाबिल ।१९८

थुकथं न्हापा कनीगु बाखंया पहः व आः कनीगु बाखंया पहलय् यक्को पाये धुंकूगु दु । थ्व दृष्टिविन्दु पाःगु खः । निगुली नं बाखं कनीम्हं सुयातं बाखं कनाच्चंगु दु । न्हापांगुली बाखं कंम्ह

(१९६३), पौ ७० ।

१९४ दयाराम श्रेष्ठ 'सम्भव' (सम्पा.) , पच्चीस वर्षका नेपाली कथा, (यें ने.रा.प्र.प्र., २०४९) पौ ५८ ।

१९५ मोहनराज शर्मा, कथाको विकास प्रक्रिया, निक्वःगु पिथना (यलः साभ्का प्रकाशन, २०५०) ४६-४७

१९६ घनश्याम नेपाल, आख्यानका कुरा, (सिलिगुडी: नेपाली साहित्य प्रचार समिति, १९८७) पौ ६९-७०

१९७ करुणाकर वैद्य, नेपाःयागु पुलां बाखं, प्यक्वःगु पिथना, (यें : मानदास सुगतदास, ने.सं.१९०२) पौ १ ।

१९८ धुस्वां साय्मि, तिसा, (यें : हःपाः गुथि, ने.सं.१९९३) पौ १ ।

बाखनं पिने दु , मेगुली बाखं कंम्ह थः हे पात्र जुयाच्चंगु दु । न्हापांगुली तृतीय पुरुष अथवा बाह्य दृष्टिविन्दु 'व' दु , निगूगुली प्रथम पुरुष अथवा आन्तरिक दृष्टिविन्दु 'जि' या प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

५.५ दृष्टिविन्दुया प्रकार

पुलांगु अथवा आधुनिक आख्यान -साहित्यय् बाखं कनीम्ह मनू छगू थासय् च्वनाः बाखं कनाच्चंगु दयाः हे च्वनी । बाखं निता पहलं कनी -

- १) थःयात नं बाखं दुनेयाम्ह पात्र यानाः ।
- २) थःयात बाखनं पिने लाकाः ।

बाखं कनीम्हं थःयात नं बाखं दुनेयाम्ह पात्र यानाः कनीबलय् अन आन्तरिक अथवा प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुपाखें कनी । अबले वं थःयात 'जि' पात्र यानातइ । बाखं कनीम्हं थःयात बाखनं पिने लाकाः बाखं कनीबलय् अन बाह्य अथवा तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुपाखें कनी । अबले वं 'व' पात्र यानाः बाखं कनी । जर्ज वाट्सनं 'द स्टोरी अफ द नोवेल' नांगु सफुलिइ प्रथम पुरुष, द्वितिय पुरुष व तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दु न्ह्यथनादीगु दु । थ्वकथं वयकलं I Novel, You Novel व He Novel धयादीगु दु । १९९ नर्मन फ्रीडम्यानं जम्मा च्याथीकथं दृष्टिविन्दुया चर्चा यानादीगु दु । २०० (१) सम्पादकीय सर्वज्ञता (Editorial Omniscience) (२) तटस्थ सर्वज्ञता (Neutral Omniscience), (३) 'जि' साक्षीया रूपय् (I' as witness) (४) 'जि' नायकया रूपय् (I' as protagonist), (५) विविध चयनात्मक सर्वज्ञता (Multiple selective omniscience) (६) चयनात्मक सर्वज्ञता (Selective omniscience) (७) नाटकीय विधि (Dramatic mode) (८) क्यामेरा (The Camera) ।

एडवार्ड रोजेनहाइमं दृष्टिविन्दुयात मूलतः प्रथम व तृतीय पुरुषय् ब्वथलादीगु दु ।^{२०१}

एम. एच. अब्राहमसं दृष्टिविन्दुयात प्रथम व तृतीय पुरुषय् ब्वथला उकियात नं सर्वज्ञता व अल्पज्ञताया रूपय् ब्वथलादीगु दु ।^{२०२}

एक्स. जे. केनेडीं दृष्टिविन्दुयात मूलतः प्रथम पुरुष व तृतीय पुरुषसय् ब्वथला उकियात नं उपविभाजन यानादिल ।^{२०३}

साधारणतः आख्यान साहित्यय् प्रथम पुरुष 'जि' व तृतीय पुरुष 'व' दृष्टिविन्दु हे अप्वः छ्यलावयाच्चंगु खनेदु । वाट्सनं पत्रात्मक शैलीया उपन्यासयात 'You Novel,' धयादीगु खः ।

नेपालभाषाया उपन्यासय् प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दु व तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दु छ्यलातःगु उपन्यास मदु । अथे हे मेमेगु साहित्यय् नं द्वितीय पुरुष दृष्टिविन्दु छ्यलातःगु उपन्यास तसकं

१९९ घनश्याम नेपाल, न्हापायागु हे, पौ ६०-६१ ।

२०० नर्मन फ्रीडम्यान, उद्धृत डा. गिरिधर प्रसाद शर्मा, हिन्दी उपन्यासों का मनोविश्लेषणात्मक अध्ययन (दिल्ली : इन्द्रप्रस्थ प्रकाशन, १९७८) पौ ६९-७१ ।

२०१ एडवार्ड रोजेनहाइम, न्हापायागु हे, पौ ७० ।

२०२ एम. एच. अब्राहमस, ए ग्लोसरी अफ लिटेरेरी टर्मस, स्वक्वःगु पिथना (मद्रास : म्यक्मिलन इण्डिया, १९९२), पौ १३३-१३६ ।

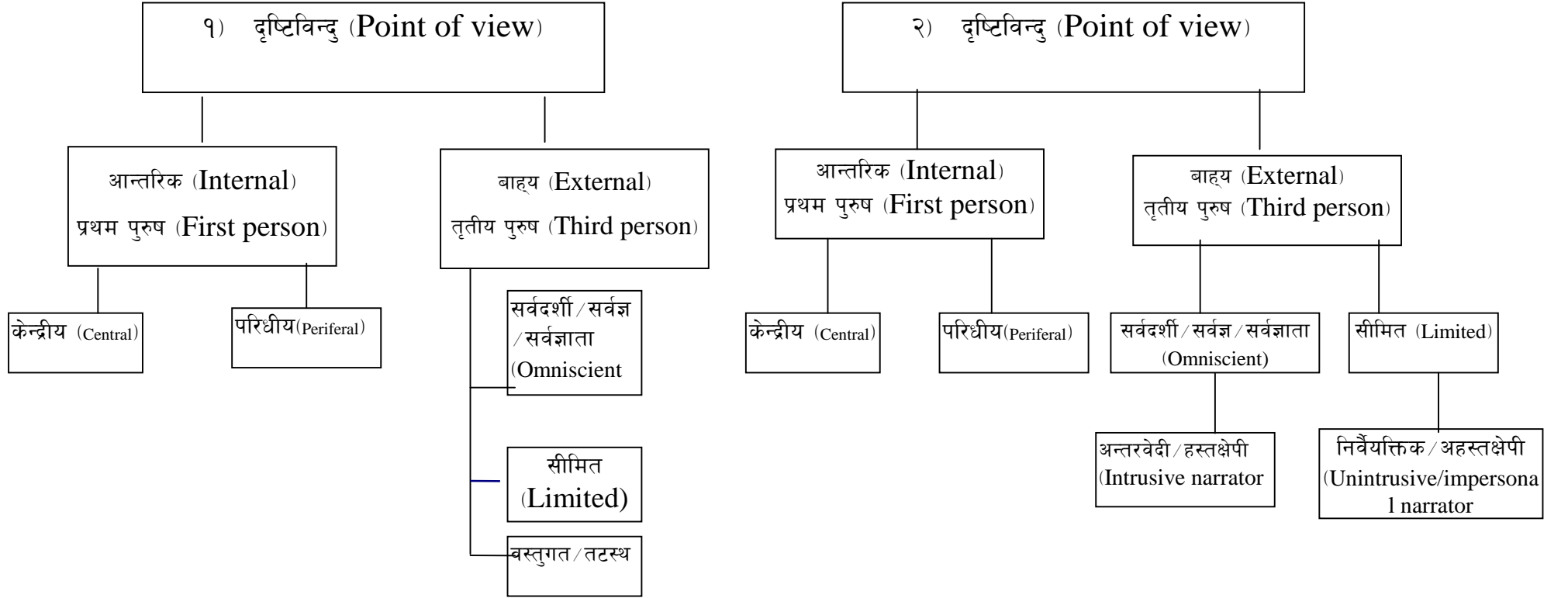
२०३ एक्स. जे. केनेडी, एन इन्ट्रोडक्शन टु फिक्शन, स्वक्वःगु पिथना, (बोस्टनः लिटल ब्राउन एण्ड कं. १९८३), पौ १९ ।

म्होजक दु । उकिं थन प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दु व तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुया जक खँ न्हयथने । आन्तरिक प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दु निथी दु - (१) केन्द्रीय (२) परिधीय । यदि 'जि' पात्र उपन्यासया मू पात्र जुया फुक्क बाखं कन धाःसा उगु दृष्टिविन्दुयात आन्तरिक वा प्रथमपुरुष प्रधान केन्द्रीय दृष्टिविन्दु धाइ । तर यदि बाखं कनीम्ह मू पात्र मखसे छम्ह सामान्य पात्र जुयाः मू पात्रया बारे बाखं कन धाःसा उगु दृष्टिविन्दुयात प्रथम पुरुष वा आन्तरिक परिधीय दृष्टिविन्दु धाइ । थ्व दृष्टिविन्दुया छुं लाभ नं दु गथे आख्यानय् विश्वसनीयता वइ । रचनाय् धयातःगु खँयात च्वमिया प्रत्यक्ष अनुभवधका ब्वमिं तायेकी । नापं 'जि' या प्रयोगं ब्वमिनाप याउँक हे आत्मीयता व घनिष्ठता नं स्थापना जुइ । थुकिया छुं सीमा व बेफाइदा नं दु, गथे 'जि' पाखें थःगु विचार व्यक्त याइ, तर मेपिनिगु खँ उकिं कनेफैमखु । अथे हे 'जि' पाखें थःगु परिवेश क्यनेफै, तर मेपिनिगु परिवेशं थःयात क्यने फैमखु ।दण्ड

वाह्य/तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दु स्वथी दु -(१) सर्वदर्शी/सर्वज्ञाता/सर्वज्ञ (२) सीमित (३) वस्तुगत/तटस्थ ।

- (१) सर्वज्ञ/सर्वज्ञाता/सर्वदर्शी अथवा फुक्कं स्यूम्ह थूम्ह खंम्ह दृष्टिविन्दु जूगुलिं थुगुकथंयाम्ह दृष्टिविन्दु पात्र उपन्यासया लागि तीन त्रिभुवन स्यूम्ह जुये धुंकूगु, जुयाच्वंगु, जुइमानिगु फुक्क खँ स्यूम्ह द्यो हे खः । उकिं वं उपन्यासय् बाखं कनीबलय् मेपिनिगु सुयागुं ग्वहालि मकासैं छुं हे त्वःमफिकूसैं फुक्क बाखं थःम्हं हे जक कनी । भीगु पुलां पुलांगु आख्यान-साहित्यय् थजाःगु हे जक दृष्टिविन्दु दु ।
- (२) सीमित दृष्टिविन्दु दुगु उपन्यासय् बाखं कनीम्हं बाखं कनीबलय् छम्ह सामान्य पात्रया जक विश्लेषण यानाः मेमेपिं पात्रया बारे व हे सामान्य पात्रपाखें सीमित पक्षं जक बाखं कंकाः तई । थजाःगु आख्यान कृतिइ अर्थात् बाखं न उपन्यासय् दृष्टिविन्दु तृतीय पुरुष वा वाह्य जुइ उकिसनं सीमित वाह्य दृष्टिविन्दु जुइ ।
- (३) वस्तुगत वा तटस्थ दृष्टिविन्दु दुगु उपन्यास च्वयातःगु प्याखंथें च्वनी । थुकिइ वर्णन याइम्हं न्यंक उपन्यासय् नाटकीय पद्धति नालाकयातःगु जुइ । प्याखनय् थें पात्रतय्त खँल्हाबल्हा याका तइ । व पात्रतय्त छुंकथं नं हस्तक्षेप याइ मखु । थुकथं उपन्यासकार प्रत्यक्ष रुपं मवःसे परोक्ष रुपं जानकारी बिइः थः इपिं स्वयां तापाक्क च्वनी अथवा तटस्थ च्वनी । बाखं कनीम्हं पिनेया जगतय् खने दैगु घटनातय्गु जक विवरण बिइ । थःगु टिप्पणी वा निर्णय बिइमखु । ब्वमिं पात्रतय्गु मनोभाव वा इमिगु क्रियाकलाप, विचारं हे इमिगु आन्तरिक अनुभव, विचार, भावना मानसिक स्थिति आदिया खँ थूइकेमाः । थजाःगु आख्यानात्मक कृतिइ तृतीय पुरुष वा वाह्य वस्तुगत वा तटस्थ दृष्टिविन्दु नालाकयातःगु जुइ । दृष्टिविन्दुया प्रकार विभाजन मुख्यतः निगूकथं याइगु प्रचलन दु । वकथं थन आरेख दयेकाः अध्ययन ज्या जुइ -

Table

न्हापांगु आरेखकथं २०५ दृष्टिविन्दुया अध्ययन यानादीम्ह समालोचक दयाराम श्रेष्ठजु खःसा निगूगु आरेखकथं२०६ दृष्टिविन्दु अध्ययन यानादीम्ह मेम्ह समालोचक मोहनराज शर्माजु खः ।

५.६.१ दृष्टिविन्दु व शैली -

दृष्टिविन्दु धैगु शैली मखु, तर उपन्यासया कथावस्तुयात गुकथं प्रभावकारी यायेगु धैगु कला धाःसा खः । छगू हे शैलीया उपन्यासय् नं विभिन्न दृष्टिविन्दु प्रयोग यायेफुथें निश्चित शैलीं उपन्यासय् निश्चित किसिमया कथावाचन प्रक्रिया प्रभावशाली जूगु खनेदु । 'दृष्टिविन्दु' शैलीया प्रभावकारिताय् वः बिइगु छगू पक्ष व माध्यम खः ।^{२०७}

५.६.२ दृष्टिविन्दुया महत्वः

उपन्यासय् बाखंकनीम्ह न्ह्याथाय् जूसां गनं नं दयाच्चनी । बाखं कनीम्ह उपन्यासय् गबलें उपन्यासकार 'जि' जुयाच्चनी, गबलें उपन्यासकार 'व' जुयाच्चनी । गबलें 'जि' व 'उपन्यासकार' छम्ह हे जुयाच्चनीसा गबलें उपन्यासकार मखुम्ह 'जि' नं वयाः बाखं कनाच्चनी । छगू हे उपन्यासय् नं थाय् थासय् दृष्टिविन्दु हिलाः नं च्वनेफु । उपन्यासकारं काःगु विषयवस्तु फत्तिफत्तले प्रभावकारी ढंगं ब्वयेत उपन्यासकारं छगू हे उपन्यासय् नं थीथी कथया दृष्टिविन्दुत छयलीगु खः । थुकथया दृष्टिविन्दु हिइकेगु ज्यां कृतिइ कलात्मकता थकायेगु ज्या जुइगुलिं दृष्टिविन्दुयात उपन्यासया छगू उपकरण कथं थुइकीगु याः ।

विश्व साहित्यया अप्वः धैथें उपन्यासत 'व' व 'जि' दृष्टिविन्दुइ च्वयातःगु दु । न्हापा-न्हापाया पुलांगु बाखंत अप्वः यानाः तृतीय पुरुष 'व' पात्रपाखें बाखं कनीगु पद्धति बाह्य दृष्टिविन्दु खः। 'छगू देशय् छम्ह जुजु दु ' धका बाखं कनीम्ह अदृश्य व्यक्ति जुयाः बाखंया विभिन्न पात्रतय्गु क्रियाकलाप गतिविधि विचार कनायंकी । नेपालभाषाया उपन्यास साहित्यय् नं आन्तरिक वा प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुया प्रयोग यक्व न्हूगु पद्धति खः । नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यास विधा हे न्हूगु जूगुलिं प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुया प्रयोग नं न्हूगु जुइगु जुल । नेपालभाषा आख्यान साहित्यय् थुकिया प्रयोग व प्रचलन धुस्वां साय्मिया 'मतिना' उपन्यासं निसें जुल ।

आः धुस्वां साय्मिया नेपालभाषाया उपन्यासय् भिगू विवेच्य उपन्यास दुने दृष्टिविन्दु मालेगु ज्या याये ।

२०५ दयाराम श्रेष्ठ, न्हापायागु हे, पौ ५७-५९ ।

२०६ मोहनराज शर्मा, न्हापायागु हे, पौ ४६-४८ ।

२०७ डा. ऋषिराज वराल, 'दृष्टिविन्दु र नेपाली उपन्यास', मिर्मिरे, दं २३, ल्याः७ (२०५१) पौ-२६ ।

आधुनिक उपन्यास - चिन्तनय् दृष्टिविन्दुया महत्वयात कयाः कार्ल ग्रेबों धयादिल - “दृष्टिविन्दु उपन्यास-संरचनाया आधारभूत सिद्धान्त खः । दृष्टिविन्दुकथं हे कथावस्तु, पात्र, वर्णन आदि रंग छ्यली ।”^{२०८} समालोचक दयाराम श्रेष्ठ सम्भवजुं धयादीगु दु - “थ्व मदयेकं बाखनय् छ्यलीगु कार्यपीठिका चरित्र -चित्रण, भाव-परिमण्डल आदि खंय् सजीवता वये हे फैमखु । बाखं च्वमिं कथानक, कार्यपीठिका, चरित्र-चित्रण, सारवस्तु आदिपाखें मुक्त जुयाः बाखं च्वयेफै, तर दृष्टिकोण निरपेक्ष जुयाः गुगुं स्थितिइ नं थःगु च्वज्या पूर्वके फैमखु । थुकिया कारण छु धाःसा पात्र मदयेकं बाखं जुइ फैमखु अले बाखनय् पात्र दत कि उकियात ‘जि’ अथवा ‘व’ मध्ये छुं छगू भूमिका अनिवार्यकथं विइ हे माः ।”^{२०९} लिस्सें वय्कलं बाखनय् पात्रया नाप नापं बाखमिया ज्ञान, बोध, भावना आदिया अन्तः सम्बन्ध दइ । पात्रया सजीवता व जीवन्तता व वास्तविकता दृष्टिविन्दुइ हे निर्भर जुइ । उकिं बाखनय् दृष्टिविन्दुइ अव्यवस्थितता अथवा शिथिलता खने दैगुया अर्थ खः बाखंया संरचना छ्वासुइगु अर्थात् बाखंया कलात्मक गुणया नाश जुइगु ।”^{२१०}

५.७ दृष्टिविन्दुया लिधंसाय् धुस्वां साय्मि भिगू उपन्यास

५.७.१ ‘मिसा’ उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

‘मिसा’ उपन्यास धुस्वां साय्मिजुया न्हापांगु उपन्यास खः । थ्व उपन्यासय् बाखं कनाच्चंम्ह सुं अदृश्य व्यक्ति जुयाच्चंगु दु अले वं उगु उपन्यासया फुक्क पात्रत बांलाक म्हस्यू । थ्व उपन्यास दुनेया फुक्क घटना, ज्या व द्वन्द्व उपन्यासं पिने च्वनाः उपन्यासकार थःम्हं हे वर्णन यानातःगु दु । सुं पात्र दुने केन्द्रीत मजुसे फुक्क घटना, प्रकृति चित्रण, क्रियाकलाप, खँल्हाबल्हा व पात्रतय्गु नुगः खँ तकं उपन्यासं पिने च्वनाः बाखं कंम्ह वर्णन यानातःगुलिं थुकिइ तृतीय पुरुष (बाह्य) अन्तर्गतया सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु प्रयोग जुयाच्चंगु दु । उपन्यासया शुरुइ बाखं कंम्हेसिनं प्राकृतिक वातावरण थुकथं कन-

“अस्ताचल पाखे वनाच्चंम्ह भगवान अंशुमालीया सुवर्ण किरण वाउँसे वाउँसे च्वंगु घाँसे व सिमा हले लाना प्रकृतिसं छगू रमणीय शोभा खनेदयाच्चन । भंगत न्हिच्छि चाहिला कल निनाद यायां थ्वो थ्वो मुना थ थ स्वले आनन्दं विभोर जुया लिहाँ वनाच्चन । ज्यापु ज्यामित नं न्हिच्छिया ज्यां फुर्सत कया लय्लय् तातां, म्ये हाहां थगु छँ पाखे वनाच्चन । शहरे थ्यंक वनेमापिं थां हपिं व हपिं छिंछिथाय् थगु बाय् काय्गु लागि थाय् थासे दी धुंकल । अले थ मचात

^{२०८} कार्ल एच. ग्रेबों, द टेक्निक अफ द नोवेल , पौ ६९ ।

^{२०९} दयाराम श्रेष्ठ ‘सम्भव’ (सम्पा), न्हापायागु हे, पौ ५८ ।

^{२१०} व हे, पौ ६० ।

बवना ध्यवा दुपिं नं न्हिच्छिया छैजया सिधयेका प्राकृतिक शोभा स्वस्वं
चाहिलाचवन । प्यक्खें आनन्दया एकतन्त्र शासन जुयाचवन ।”२११

अथेहे उपन्यासया अन्तय् नं बाखं कंम्ह हे बाखं क्वचायेकल -

“ताहाक दुःख सुखया खं ल्हाय् धुंका सकलें थ थ छै वना आ इमिगु
नरक थज्यागु छै साधनायागु अमर साधनां स्वर्ग जुल ।”२१२

थ्व खं उपन्यासं पिने चवना: नं बाखं कंम्हेसिगु वर्णन थ्व विश्लेषणय् तःधंगु भूमिका दुगु
खं स्पष्ट जू । थ्व उपन्यासय् बाखं कनेगु भूवलय् विवरण जक बिडा मयंकूसे नाटकीयताया
प्रयोग नं तःगू थासय् जुयाचवंगु दु । उकिं तृतीय पुरुष (बाह्य) सर्वदर्शी दृष्टिविन्दुया लिस्सें
वस्तुगत वा तटस्थ दृष्टिविन्दु नं थ्व उपन्यासय् प्रयोग जुयाचवंगु दु ।

५.७.२ ‘मतिना’ उपन्यासय् दृष्टिविन्दु-

थ्व उपन्यास विविध प्रणालीं बाखं न्ह्यब्वयातःगु । धुस्वां साय्मिया निगूगु उपन्यास थ्व
‘मतिना’य् ‘जि’ सहायक पात्र रञ्जनं बाखं कनाचवंगु दु । नेपालभाषाया उपन्यास साहित्यय् प्रथम
पुरुषं अथवा आन्तरिक दृष्टिविन्दुया प्रयोग न्हापां थ्व हे उपन्यासय् जुल ।

थ्व उपन्यासय् रञ्जनं ‘जि’ पात्र जुया: पौ २६ तक बाखं कंका थनं लिपा थ्व उपन्यासया
‘जि’ पात्र जुयाचवम्ह मू पात्र जीवनं थः प्रेमिका शोभालिसे बायेमाला: उकिं जूगु घा: स्वैतं मकसे
तयातःगुलिं हे वैके असाधारण ल्वय् जूगु वैगु जीवनया रहस्य रंजनयात कन । दथुइ दथुइ रंजनं
‘जि’ जुया जीवनयात बाखं कनाचवंगु दु । थुकथं सहायक पात्रं मू पात्रतय्गु बाखं न्ह्यब्वयेगु
न्हूगु शिल्पया प्रयोग थ्व उपन्यासय् जुयाचवंगु दु ।

थ्व उपन्यासय् जीवनया प्रेमी शोभां चवयातःगु डायरीइ (पौ ५७) नं शोभा ‘जि’ पात्र
जुया डायरी पाखें बाखं निद्यातक कनाचवंगु दु ।

उपन्यासया शुरुइ सुथसिया संकेतया लिस्सें सुनानं सःताहःगुलिं बाखं न्ह्यब्वःम्ह
रञ्जनयात कंम्हेसित जूगु प्रतिक्रिया थुकथं चित्रण यानातःगु दु -

कुकल्यांकू

तां तिं, तां तिं,

चुं चुं चिल चिल,

२११ धुस्वां साय्मि, मिसा, पौ १ ।

२१२ व हे, पौ ९४ ।

स्वां मा ला ।

चुके च्वना सुनानं सःताच्चन । जित धाःसा लासां दना हे वय्
मास्ति मवो । कला मय्जु दुगु सा ला 'सु वल थें स्वो ' धका धयां गा ।
तर, व नं तले ज्या यावने धुंकल । अले वाक्कु छ्युछ्युं क्वागु लासा
त्वोता खापा चाय्का भ्यालं कोस्वया ।”^{२१३}

उपन्यासया अन्तय् तक जीवनं थः वें थें जूगुया फुक्क रहस्यया बाखं कने धुंका
उपन्यासया अन्त रंजन पाखें थुकथं जुल -

“जीवनं थ्वया उपो छुं धाय् मफुत । व जुरुक्क दन वय् थें तीं
तीं न्हल । लासा फांगा न्ह्योने दुगु फुक्क वस्तु फुत फुत भ्यालं
वांछुवत ।”^{२१४}

थुकथं थ्व उपन्यासय् 'जि' पात्र जुयाच्चपिं स्वम्ह दु - (१) रंजन (२) जीवन (३) शोभा ।
थन रंजन प्रथम पुरुष (आन्तरिक) परिधीय दृष्टिविन्दु पात्र खः । व थः छगू परिधीइ च्वनाः
उपन्यासया मू पात्र जीवनयात व शोभायात वैगु डायरीया माध्यमं 'जि' पात्र प्रथम पुरक्ष केन्द्रीय
दृष्टिविन्दु कथं बाखं कंकातःगु दु । उकिं थ्व उपन्यासय् निधीकथंया दृष्टिविन्दु दु ।

५.७.३ 'गंकी' उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

'गंकी' उपन्यासय् च्वनिसें क्वथ्यंका 'जि' पात्र पाखें फुक्क फाक्क हे बाखं कनाच्चंगु दु ।
थन 'जि' पात्रया नांतकं मदु । छम्ह बांलाम्ह मिसा 'जि' पात्र जुयाः वैगु जीवनया बाखं, अनुभव,
सोचाइ, टिप्पणी व खँलाबला इत्यादि थःम्हं स्यूगु थूगु खँ कना वं प्रमुख पात्रया भूमिका
म्हत्तूगुलिं थ्व आन्तरिक अथवा तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दु अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुया प्रयोग
जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् 'जि' पात्रं उपन्यासया शुरु थुकथं याःगु दु -

“धात्थें जि छम्ह बांलाम्ह मिसा हे जुयाच्चन । थौं नं जिगु
सौंदर्य वसंतकाले मखुसां पतभ्रडे नं मलानि । थःके दुगु यौवनरस
कावक्कोसित इना बी धुन व उमेरं नं जिगु साथ तोतावना च्वंसां थौं
नं जिगु ख्वाया रुप सुं बांलाम्ह नकतिनि यौवनया पिखालखी थ्यंम्ह
ल्यासेया सिंक छुं कम मजू । खतु यौवनया चंचलता जिके मदय् धुंकल
तर उमेरया गांभीर्य याना जिगु सौंदर्ययात भन उपो यानाच्चन । जिगु

^{२१३} धुस्वां साय्मि, मतिना, पौ ९

^{२१४} व हे, पौ १०८ ।

मिखाय् थौं नं व हे मादकता दनि व आकर्षण दनि व जीवन दनि
।”२१५

थुकिइ ‘जि’ पात्रं हे फुक्क खं कनाच्चंगु दु । थथे हे उपन्यासया अन्तय् नं ‘जि’ पात्रं हे
थुकथं क्वचायेका तल-

“अले किजां अनुभवया लिधंसाय् सचेत जुया अथवा भम्चां
जिगु नौमि ग्वाना ववं इमिगु विश्वास व आस्थाया सुपौ छें
छ्वयावनीगु उपो संभावना खना थः भातयात सतर्क यात थ्व फुक्क खं
मखुगु मखु । अले इमिगु सचेत व सतर्क मनं ब्यागः च्वनेगु अपुगु लं
ज्वनेत स्वोगु अस्वाभाविक मखु । तर मिलायात ग्रहण ज्वन धाय्वं हे
वयात धेकेपुता थें मदुसां हे ज्यू धाय् जिइ ला ? पिनेया सः भन भन
तःसः जुजुं वयाच्चन, वातावरण थ्वयक सगंः थ्वयक, प्रत्येक मानव मन
थ्वयक ।-

गंकी ! गंकी !! गंकी !!! २१६

थुकथं थ्व उपन्यासय् ‘जि’ केन्द्रीय पात्रं थःगु अनुभव, टिप्पणी प्रतिक्रिया प्वंकातःगु दु ।

५.७.४ ‘पासा’ उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

थ्व ‘पासा’ उपन्यासय् बाखं कनाच्चंम्ह उपन्यासय् खने मदुम्ह सुं व्यक्ति दु । थुकिइ
शुरुनिसें अन्ततक हे ‘व’ दृष्टिविन्दुपाखें बाखं कनाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासया दृष्टिविन्दु पात्रं
पात्रतय्गु सकसिगुं नां स्यू, क्रियाकलाप स्यू, पात्रतय्गु मानसिक स्थिति स्यू, पात्रतयुगु घटना
स्यू, पात्रतय् दथुई छु गजाःगु पौया कालबिल जुल धैगु खं फुक्कं स्यू । थ्व उपन्यासय् वर्णन
प्रधान जूगुलिं थुकिइ तृतीय पुरुष अथवा वाह्य सर्वज्ञ दृष्टिविन्दुया प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।
उपन्यासया शुरुइ थ्व उपन्यासया मू पात्र शकुन्तलां धाःगु खं न्हयथना बाखं कनाच्चंगु दु -

“थ्व जितः खः । दाइनं जितः हे हःगु खः । मखुसां छु, थ्व ला
जिं हे काय्गु ।”

ज्वाला ज्वाला थीगु तुयूगु पार दुगु रेशमीया हाकुपर्सि थः पाखे
सासां शकुन्तलां मांम्हेसित धाल । मां व म्हायया न्ह्योने दाजुम्हेस्यां
हःगु पर्सि, लाकां, गा इत्यादि तैतःगु दु । मांम्हेस्या छता छता छम्ह
छम्हेसित थय्क इनाच्चंगु । बौम्हेसित वासः याका लिहाँ वोम्ह परशुरामं

२१५ धुस्वां साय्मि, गंकी, पौ ९ ।

२१६ व हे, पौ १३५ ।

सदांथेतुं उखुन्हु नं मां, कला व केहैयात मालताल न्यानाहःगु ।
परशुराम मोल्हू वनाच्चन । कलाया नय्गु जोरेयानाच्चनी । छैया हामां
थःगु ज्या यात ।”२१७

थ्व उपन्यास ‘पासा’ या अन्तय् नं शकुन्तला उत्तमयाथाय् वनेगु दृढ निर्णय याःगु खं
कनाः उपन्यास थुकथं क्वचायेकल -

“सर्गते नगु न्याकुं काकां मुसुं न्हिला च्वं थें शकुन्तलाया मन नं
मुसुं न्हिला हल ।”२१८

५.७.५ ‘पल्पसा’ उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

थ्व ‘पल्पसा’ उपन्यासय् मू पात्र पल्पसायात जूगु फुक्क घटना, ज्या, द्वन्द फुक्क
खनेमदुम्ह व्यक्ति जुया उपन्यासकार थःम्ह हे वर्णन यानातःगु दु । उपन्यासया केन्द्रीय पात्र
पल्पसा खःसां नं उपन्यासकारं वलिसे जक केन्द्रित मज्जुसे फुक्क पात्रत लिसे नं माःमाःकथं
उपन्यास दुने हया ब्वयादीगु दु, इमिगु मनोवस्था तकं ब्वयातःगु दु । उकिं थ्व उपन्यासय् तृतीय
पुरुष सर्वदर्शी दृष्टिविन्दु प्रयोग जुयाच्चंगु दु । ‘पल्पसा’ उपन्यासया शुरु थुकथं जुयाच्चंगु दु ।

“पल्पसाया विचा तकक दित । अंगः घडीं न्याता थात ।
न्ह्योनेसं च्वंगु हिती लः कावोपिं मोमो दय् धुंकल । पल्पसाया नं लः
का वने मानि । अनंलि वया जा थुइमानि । अले । अले छुं मखु
। व बैगले वन । घः ब्यकुंच्यात । लः का वन । लः का वयाच्चंपिं
फुक्कसितं पल्पसां म्हमसिउगु मखु । तर अयनं उखुन्हु वं फुक्कसितं
म्हमसिउ थें च्वनावन । थुगु हे प्रकारं वयात छम्हस्यां हे नमतू । भचा
छु छु थें गय थें याना इमिसं पल्पसायात स्वयाच्चन ।”२१९

थुकथं हे थ्व उपन्यासया अन्तय् नं पल्पसाया हे बाखं तृतीय पुरुष सर्वज्ञ दृष्टिविन्दु पाखें
थुकथं कनाच्चंगु दु -

“वं थथे अथे धाये मफुत । सत्य व सपनाया दध्वी लाना वया
मस्तिष्क विक्षिप्त जुया वनाच्चन । व हीमी चाल वं क्वथाया प्यखेरं
स्वल । खाली जुयाच्चंगु भू ला भन वया मन गोलमाल जुल ।
काचाकाचां वं भ्यालय् वना सोल । कांछीया भात लँय् छ्यो क्वछुका
वनाच्चन । खुसि वनेत फुकीत थ्यंक वयाच्चन । सत्यतां छ्यो क्वछुइका

२१७ धुस्वां साय्मि, पासा, पौ ९ ।

२१८ व हे, पौ १४४ ।

२१९ धुस्वां साय्मि, पल्पसा, पौ ९ ।

मयो मयो वैत स्वयाच्चन । अले थःगु सँ थम्हं पुया कपाले ल्हातं मुरकी
छ्याना “यो प्राण ! यो प्राण !! ” धका दिनी दिनी खया हल ।

सर्गःया ला ख्खं ख्खि मद्य् धुंकल । अयनं सुकुसुकुं खया हे च्चन ।”२२०

५.७.६ ‘माखा’ उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

‘माखा’ उपन्यासया केन्द्रीय पात्र तिमिलां थः ‘जि’ पात्र जुया थःगु जीवनया बाखं कनाच्चंगु उपन्यास थ्व खः । उकिं थ्व उपन्यासय् वैगु हे अनुभव, घटना, क्रिया प्रतिक्रिया विचार ल्यहँपुयाच्चंगु दु । केन्द्रीय पात्रं ‘जि’ पात्र जुया बाखं कंगुलिं थ्व उपन्यासय् केन्द्रीय आन्तरिक दृष्टिविन्दु प्रयोग जुयाच्चंगु दु । उपन्यासया शुरुइ तिमिलां थःगु जीवनया बाखं थुकथं न्ह्यब्वयातःगु दु -

फिसः ।

जिगु जीवन फिसः खः । जिगु जीवने आ गबलें मोहनि वैमखु ।
जि विधवा । छम्ह मचाया मां मचाया बौ म्वानाच्चंगु दनि । जिगु
जीवन फिसःया लिसः गबलें दैमखु ।”२२१

थुकथं तिमिला केन्द्रीय पात्रं ‘जि’ जुयाः थ्व उपन्यासया अन्त थुकथं यानातःगु दु -

“फिसः ।

जित च्वना च्वने मजिल । उकुस मुकुस धया वल । पर्सित्वता
वांछ्वया, लं त्वता वांछ्वया । सं ज्वना भगतापाता याना । याना
यानाथें मज्यू, जि हे मज्यू । पासः पासः फि कया प्यखें ह्वला । थःत
छ्यां निसें म्ह छम्हं लुया अयनं मज्यू अले च्वनां च्वने मजिया वल, जि
छपु छपु हिनू छपाँय् याना तिसलं हाल । वातावरणे लिथ्वया जिगु सलं
जित हे गिजे यात । वाथावाथा मिंकल । ही चायकल । जिगु पहलं जिगु
जि यात, दाल, पाल, स्यात । २२२

२२० व हे, पौ ९६ ।

२२१ धुस्वां साय्मि, माखा, पौ १ ।

२२२ व हे, पौ २७८ ।

५.७.७ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

थ्व उपन्यासय् उपन्यासया हे केन्द्रीय पात्र चन्द्रलक्ष्मीं फुक्क बाखं कनाच्चंगु दु । चन्द्रलक्ष्मी थ्व उपन्यासया केन्द्रीय पात्र 'जि' जुया थःम्हं हे फुक्क बाखं कंगुलिं थुकिइ आन्तरिक दृष्टिविन्दु अन्तर्गत केन्द्रीय दृष्टिविन्दुया प्रयोग दु । चन्द्रलक्ष्मीया हे अनुभव, विचार गतिविधिया विश्लेषण थुकी दु । चन्द्रलक्ष्मीं 'जि' पात्रया रूपय् उपन्यासया शुरु थुकथं यानातःगु दु -

जित संगीत यः । जित मृत्यु यः । थ्व संसारय् थ्व धरती प्रकृतिं हालातःगु दक्कसिवे यइपुगु न्ह्याइपुगु म्ये मृत्युया म्ये खः । उकें जित संगीत यः, मृत्यु यः ।”२२३

थथे थःगु नुगःखँ कनीम्ह चन्द्रलक्ष्मीं थ्व उपन्यासया दक्कसिवे लिपा नं थःगु हे नुगः खँ कनाच्चन -

“जि जीवन खनाः कुच्चागु मदुनि । जि जीवन खना विरक्त जूगु मदुनि । जि जीवनया संघर्षय् बूगु मदुनि । उकिं जि सी मखु, जि सी मखुनि । ”२२४

५.७.८ 'अगति' उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

थ्व 'अगति' उपन्यासया केन्द्रीय पात्र कमला खः । केन्द्रीय पात्र कमलां थः 'जि' पात्र जुयाः वं थःगु बाखं थ्व उपन्यासय् कनाच्चंगु दु । उकिं थ्व उपन्यासया दृष्टिविन्दु प्रथम पुरुष वा आन्तरिक केन्द्रीय दृष्टिविन्दु खः । कमलां उपन्यासया केन्द्रीय पात्रया भूमिका मिहताः वं थःगु अनुभव, घटना विचार, टिप्पणी थ्व उपन्यासय् धयाच्चंगु दु । कमलां 'म' पात्रया रूपय् उपन्यासया प्रारम्भ थुकथं याःगु दु -

“क्वब्बाःलःया लः त्वने दुसा हितिया लः त्वनेत छाया हीमी चाय्गु ? क्वब्बाःलः न्ह्यःने दयेक हिति माः जुइगु मूर्खता खः । जिं थःत गुगुं परिधी चिना मतया । जित छुं वन्धन मयः । मदु । जिगु दुनेया मनू सीगु ताः दये धुंकल । जिके छम्ह पशु दुबिनाच्चंगु दु । पशु जुयाः नं सुनानं चिका मच्चंम्ह पशु ! जि यत्थे । जित थः वा थ्वया मचा धाइपिं सुं मदु । दुसा जिं वास्ता नं याये मखु । जि स्वतन्त्र । लोकलाजं जित क्वत्यले फइमखु । क्वत्यलेगु साहस नं यायेमफु । ”२२५

२२३ धुस्वां साय्मि, जि भ्वातिं जि सतः, पौ १ ।

२२४ व हे, पौ १७५ ।

२२५ धुस्वां साय्मि, अगति, पौ १ ।

थन 'जि' पात्र दु । फुक्क बाखं वं जक कनाच्वंगु दु । उपन्यासया अन्तय् नं 'जि' पात्र अर्थात् कमलां थुकथं क्वचायेका तःगु दु -

“जिं लुखापाखे स्वया । अन छगू शून्यता, छगू अजुचायापुगु निर्जनता भूवातां दनाच्वन । किरणया उपस्थिति वातावरणं तनावने धुंकल । जित ख्वये मास्तिवल । सी मास्ति वल । तर .. तर .. जीवन ख्वयेत मखु ... सीत मखु । म्वायूत खः म्वायूत । अले जि दुनुगलं, स्याः नुगलं थः दुने पिने नमि ग्वाकाः स्वयम्भू पर्वतया च्वकाय् च्वंम्ह भगवान् द्यःया स्वंगःगु मिखा हे थारा न्हुइक जि कँ हाला - जि म्वाये । सिनाः सिनाः सां म्वाये । थः नाप समाज नाप..... संसार नाप ल्वानाःसां जि म्वाये ... जि म्वाये ... अगति जुयाःसां जि म्वाये जि अगति जि म्वाये ।”२२६

५.७.९ 'निभाः' उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

थ्व 'निभाः' उपन्यासय् 'जि' पात्र केन्द्रीय पात्र जुयाच्वंगु दु, तर छम्ह जक केन्द्रीय पात्र मजूसें निम्ह केन्द्रीय पात्र जुयाच्वंगु दु । इपिं निम्ह केन्द्रीय पात्रत खः - जीवन व सितु । जीवन छकः 'जि' केन्द्रीय पात्र जुया बाखं कनाच्वंगु दुसा जीवन लिपा सितुं 'जि' केन्द्रीय पात्र जुयाः बाखं कनाच्वंगु दु । उपन्यासया च्यागू खण्ड मध्ये न्हापांगु, स्वंगूगु व न्यागूगु व न्हयगूगु खण्ड जीवनं 'जि' जुयाः बाखं कनाच्वंगु व निगूगु प्यंगूगु, खुगूगु व च्यागूगु द्या सितुं 'जि' केन्द्रीय पात्र जुयाः बाखं कनाच्वंगु दु । यदि निम्ह केन्द्रीय पात्रत मध्ये छम्हेसिनं जक बाखं कन धाःसा थ्व उपन्यासया बाखं हे पूवनी मखु, अस्पष्ट जुइ । निम्हेसिनं कनाच्वंगु बाखनं हे जक थ्व उपन्यासया बाखं पूवंगु खः । उकिं थ्व उपन्यासय् प्रथम पुरुष अथवा आन्तरिक केन्द्रीय दृष्टिविन्दुया प्रयोगय् छगू न्हूगु प्रयोग जुयाः ब्यूगु दु । थ्व उपन्यासया प्रारम्भ जीवन गामय् पलायन जूवःगु खं जुयाच्वंगु दु -

“ न्हयलं ब्वानाच्वंगु लँयात थँथं जिगु तुति न्ह्या वनाच्वन । चिकं दत्तले देवा च्यानाच्वनी । गबले गबलें इताः फुना चिकं दुगु देवा नं सी । चिकं दयाः नं इताः मदुगु जीवन पाछ्यायाः जि थ्व गामय् शहरं तापाःगु कुंचाय्लाःगु थ्व वस्तीइ वयाच्वना । ”२२७

थन 'जि' पात्र जुयाः जीवनं बाखं कनाच्वंगु दुसा थ्व उपन्यासया अन्तय् सितुं थुकथं क्वचायेका तःगु दु -

२२६ व हे, पौ १८६ ।

२२७ धुस्वां साय्मि, निभाः, पौ १ ।

“जिं खन मुनाच्चंगु जःया किचलय् जीवनदाइया च्वसा मदिकक न्ह्यानाच्चन । छ्धी खसु चिच्चाः दनावन । छ्गू धकिं उलावन । छ्फ्वः मुखूस्वां छ्गू न्हूगु पलाःया । चालावंगु लुखाद्वाः ह्यूपाःया । हस्ताक्षर कियावनाच्चंगु चुनौतिपूर्ण वया ल्हाः । मिखाय् लयूताःया खुसिबाः । लिहाँ वइम्हेसिया जिगु प्रत्येक पलाखं इलं मिखा कनाहःगु चाल । छ्गू आस्था ब्वलन । विश्वासया छ्फ्वः तफ्वःस्वां ह्वल - युद्ध ग्वानाच्चन ! संघर्ष न्ह्यानाच्चन ।”२२८

५.७.१० ‘तिसा’ उपन्यासय् दृष्टिविन्दु -

‘गंकी’ उपन्यासया केन्द्रीय पात्र छ्म्ह मिसा ख, तर उपन्यास न्यंक गनं वैगु नां मदु । थ्व ‘तिसा’ उपन्यासय् ‘निभाः’ उपन्यासय् थें छ्म्ह मिसा व छ्म्ह केन्द्रीय पात्र जुयाच्चंगु दु, तर इमिगु नं नां मदु । मिजंया नां मिसायात यःगु मिसां हे तःगु नां पौ ५६ य् छ्थाय् ‘राजु’ न्हथनातःगु दु । निम्ह पात्रतसें ‘जि’ जुया उपन्यासय् थःथःगु कथं बाखं कनाच्चंगु दु । तर ‘निभाः’ उपन्यासय् थें पालंपाः बाखं कनेगु मजूसे अध्याय शुरु जुइन्हयो, अध्याय छ्गूगु, स्वंगूगु, न्यागूगु, न्हयूगूगु, च्यागूगु, भिगूगु, भिस्वंगूगु, भिन्त्यागूगु, भिन्हयूगूगु, भिगुगूगु, नीगूगु खण्ड तक मिसां बाखं कनाच्चंगु दु । मिजनं निगूगु, प्यंगूगु, खुगूगु, गुंगूगु, भिगूगु, भिनिगूगु, भिप्यंगूगु, भिखुगूगु, भिच्यागूगु खण्ड तक बाखं कनाच्चंगु दु । निम्हेसिनं ‘जि’ केन्द्रीय पात्र जुया बाखं कनाच्चंगु दु । निम्ह केन्द्रीय पात्रतसें ‘जि’ पात्र जुयाः बाखं कनाच्चंगुलिं थ्व उपन्यास नं आन्तरिक वा प्रथमपुरुष केन्द्रीय दृष्टिविन्दु प्रयोग जुयाच्चंगु उपन्यास खः । थ्व उपन्यासया प्रारम्भ दिल्लीं येँ पाखे वयेवं मिसापात्रया नुगलय् लुयावःगु खँपाखें थुकथं जुयाच्चंगु दु -

“जि । छ्म्ह मिसा । तिसा । तःदँ विदेशय् च्वनाः थःगु धरतीइ लिहाँवयाच्चना । ल्वःमने धुंकूम्ह धाय्ला, ल्वःमंका छ्वइम्ह, थःगु धरतीपाखे ब्वइगु प्लेन गयेवं व जिगु नुगलय् लुयाबिल । खला जि नाप जिम्ह जीवन पासा जुइम्ह ल्याय्म्ह नं वया मच्चंगु मखु । दिल्लीया विमानस्थलतक जित छुं मजू तर दिल्लीं येँ पाखे स्वयेवं जित व लुमनावल ।”२२९

थुकथं छ्म्ह मिसां ‘जि’ पात्र जुयाः थन बाखं कनाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासया अन्तय् नं केन्द्रीय पात्र मिसां हे पौ च्वया थुकथं उपन्यास क्वचायेकाः तःगु दु -

२२८ व हे, पौ ८९ ।

२२९ धुस्वां साय्मि, तिसा, पौ १ ।

“भाषाया क्लास शुरु जुल । बिचाः व भावनां थाय् काइ धका गन्यागु व्यस्त यानातल जिमित । बल्ल बल्ल छन्हु लंचब्रेक इलय् लबः कयाः जिमि सुं मखया नं फुक्कं जुइ धुकूम्ह वयकःयात पौ च्वया -

जिगु पलाः न्ह्यानाच्चंगु दु, ध्व न्हूगु यात्राय् । जिगु पलाःया नापनापं छिगू पलाः सः जिं तायाच्चंगु दु । जिगु प्रत्येक यात्राय् छि म्वानाच्चंगु दु, जित ग्वाकाच्चंगु दु । भीपिं आः निम्ह मखये धुकल । पलाःनाप पलाः छिनाः यात्रा न्ह्यानाच्चनी, जीवन च्यानाच्चनी । भीगु मतिना म्वानाच्चनी । प्रत्येक यात्रा पुनर्जीवन खः।”२३०

थुकिइ मिजं व मिसा पात्रतसें थःथःगु विचार, थःगु अनुभव, थःगु टिप्पणी जक न्ह्यब्वल । छम्हेसिनं मेम्हेसिगु नुगःखं भतीचा नं मस्यु ।

धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यास दृष्टिविन्दुया ल्याखं अध्ययन यायेबलय् वयकःया न्हापांगु उपन्यास ‘मिसा’ (१०७४) व मेगु ‘पासा’ (१०७८) उपन्यासय् जक तृतीय पुरुष वा वाह्य सर्वज्ञ दृष्टिविन्दु प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

मेगु च्यागू उपन्यासमध्ये ‘मतिना’ उपन्यासय् प्रथम पुरुष अथवा आन्तरिक परिधीय दृष्टिविन्दु व केन्द्रीय दृष्टिविन्दु ल्वाकज्यानाः मिश्रित दृष्टिविन्दुया प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

मेगु ‘गंकी’, ‘पल्पसा’, ‘माखा’, ‘जि भ्वातिं जि सतः’, ‘अगति’ उपन्यासय् छम्ह छम्ह जक मिसापिं केन्द्रीय पात्रत दयाः आन्तरिक अथवा प्रथम पुरुष केन्द्रीय दृष्टिविन्दुया प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

‘निभाः’ व ‘तिसा’ उपन्यासय् निम्ह निम्ह केन्द्रीय पात्रतसें बाखं कनाच्चंगुलं प्रथम पुरुष केन्द्रीय दृष्टिविन्दुया प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

धुस्वां साय्मिया नेपालभाषाया भिगू उपन्यासय् दृष्टिविन्दुया लिधंसा कयाः अध्ययन यायेबलय् वयकः तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुपाखें प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुइ प्रविष्ट जुया उकिइ हे सक्रिय जूम्ह उपन्यासकारकथं म्हस्यु वः ।

अध्याय ६

धुस्वां सायूमिया उपन्यासय् पात्र चरित्रचित्रण - शिल्प

६.१ 'चरित्र' शब्दया अर्थ

'चरित्र' शब्दया विभिन्न अर्थ दु - व्यवहार, आदत, चालचलन, अभ्यास, कृत्य, कर्म, अनुष्ठान, पर्यवेक्षण, इतिहास, जीवन-चरित, आत्मकथा वृत्तान्त, साहसकथा, प्रकृति, स्वभाव, कर्तव्य, अनुमोदित नियमया पालन आदि।^{२३१} थुकथं चरित्र शब्द अनेकार्थी खः।

साहित्यय् 'चरित्र' शब्दया प्रचलन व्यक्तिया गुण-अवगुण, स्वभाव, प्रकृति व विशेषताया रूपय् दयाच्चनी। मेगु शब्दकथं 'चरित्र' मनूया उगु अभिन्न व अमूल्य गुण खः, गुगु नष्ट जुल कि मनूया व्यक्तित्व नं नष्ट जुइ। व्यक्तिया भावना, इच्छाया प्रत्यक्ष सम्बन्ध मनलिसे जुयाच्चनी। मनोवैज्ञानिक युगं लिविडो (कामशक्ति अथवा मानसिक शक्ति) यात चरित्र निर्धारणया मूल आधार थुइकल। लिविडो उगु शक्ति खः गुगुपाखें व्यक्तिया प्रत्येक क्रिया संचालन जुया च्वनी। व भीगु प्रकृत इच्छाया भी थःथःगु स्वभावकथं गुलिंसिके म्हो, गुलिंसिके अप्वः दयाच्चनी। मनूतय् अनेक वृत्तित दयाच्चनी। गुम्ह मनूया गुगु प्रवृत्ति अप्वः दयाच्चनी उगु हे दिशाय् वजागु मानसिक शक्ति विशेषकथं प्रवाह जुयाच्चनी। गुम्ह मनूया मानसिक शक्तिया प्रवाह गुगु दिशापाखे दु थुकिं हे वयागु चरित्र व व्यक्तित्वया प्रकार निर्धारित याइ।

६.२. चरित्र-चित्रणया तात्पर्य

'चरित्र' शब्दया व्याख्या लिपा सरल शब्दं थ्व धायेफु कि पात्रया चरित्रय् अर्थात् वयागु स्वभाव, प्रवृत्ति, गुण आदिया चित्रण हे चरित्र-चित्रण खः। पात्रया संस्कार, स्वभाव, भाव, विचार आदि वयागु अचेतन नुगलय् दयाच्चनी। चित्रण हे थजाःगु साधन खः गुकिं चरित्रयात सजीव व स्वाभाविक याना व्वमिपिनिगु न्ह्योने क्यनेगु ज्या याइ।

वस्तुतः गुगु बाखनय् उकिया पात्रत गुगु प्रकारं परिचय बियातइ उकियात हे चरित्र-चित्रण धाइ। पात्रयागु थुगु परिचय पात्रया बाह्य आकार-प्रकारया वर्णन, वयागु भेषभूषा, बोलचाल व

^{२३१} वामन शिवराम आप्टे, संस्कृत हिन्दी कोश, (दिल्ली : मोतीलाल बनारसीदास, १९६६), पौ ३४४।

शिक्षादीक्षाया परिचय वइ । अले मेगु व पात्रया स्वभाव, चरित्रया आन्तरिक विशेषता, वयागु गुण व अवगुण इत्यादिया ल्याःचाः दयाच्चनी ।२३२

पूर्वीय व पाश्चात्य विद्वानपिसं चरित्र-चित्रणयात छगू महत्वपूर्ण व अनिवार्य तत्वया रूप्य स्वीकार यानातःगु दु । साहित्यय् चरित्र-चित्रणया आवश्यकता व महत्ताय् बः बिइगु यानावयाच्चंगु प्राचीनकालनिसें खः, गुकिया दसु भरतमुनियागु नाटकया स्वंगू तत्वमध्ये छगू 'नेता' शब्द कायेफु । भरतमुनि 'नेता' शब्दयात तःधंगु थाय् बियातःगु दु । 'नेता' शब्द नायक-नायिकाया वाचक खः, तर पूर्वीय विद्वानपिसं उकिया विवेचन नायक-नायिका, इमि सहायक-पासापिं अले प्रतिनायक आदि फुक्क रुपं कयातःगु दु । आधुनिक युगय् 'नेता' शब्दया थासय् 'पात्र' अथवा 'चरित्र' शब्दया प्रयोग यात । वस्तुतः अंग्रेजी भाषाया शब्द 'क्यारेक्टर' (Character) या समानार्थी जूगुया कारणं 'चरित्र' शब्द 'नेता' या थाय् काःगु दु ।२३३

साहित्यया गुगुं नं विधा - नाटक, उपन्यास, बाखं, महाकाव्य-चरित्र मदयेकं उकिया कल्पना नं याये फैमखु । चरित्र-चित्रण हे उगु केन्द्रविन्दु खः गुकिया प्यखेरं उपन्यासया मेमेगु तत्वत चाःहिलाच्चनी । पाश्चात्य विद्वान् आर्नल्ट वेनेटकेया बिचाःकथं 'बाखं साहित्यया मूल आधार चरित्र-चित्रण हे खः, मेगु मखु, बाखंया घटनात ला प्रायः पात्रतय्गु स्वभाव व प्रवृत्ति पाखें हे जन्म जुइ । अले देशकाल या वातावरणया निर्माण चरित्रगत स्वाभाविकता व वास्तविकता प्रदान यायेत प्रयोग यानातइ । खँलाबला घटनात स्वयां अप्वः चरित्र ब्वयेत हे प्रयोग याइ । अले बाखंया उद्देश्यया महत्ता नं चरित्रय् हे निहित जुयाच्चनी । साहित्यय् मनोविज्ञानया गुगु महत्व दुगु खः, उकिया आधार नं चरित्र-चित्रण हे खः ।२३४ पात्रतय्गु आचार विचार, क्रिया-प्रतिक्रियाया सजीव व वास्तविक चित्रणं हे रचनायात सफल व उद्देश्यपूर्ण कृति दयेकेगु खँय् समर्थ जुइ ।

आधुनिक उपन्यासय् पात्रत अप्वः यानाः मनूत हे जुइ । न्हापा-न्हापाया आख्यानय् मनूत जक मजूसे द्योत, राक्षस, भंगःपँछित थें जाःपिं मनू मखुपिं पात्रत दु । भंगःपँछितयत् पात्र दयेकाः थौंया इलय् नं छुं उपन्यास च्वयातःगु दु, तर अजाःगु तसकं म्हो जक दु ।

चरित्र-चित्रणया निमित्त अरिस्टोटलं खुगू मूलभूत सिद्धान्त न्हयब्ययाः तःगु दु - (१) भद्रता (२) औचित्य (३) जीवन अनुरूपता (४) एकरूपता (५) सम्भाव्यता (६) अनुकृतिमूलक वैशिष्ट्य ।२३५

मूलतः दुःखान्त नाटकया सन्दर्भय् दयेकूगु थ्व सिद्धान्त उपन्यासय् नं मान्य जुइफु । उपन्यास जीवन जगतया अनुकरण जूगुलिं अले चरित्र-चित्रणया नैतिक बोध जुइगुलिं मूपात्रयाके भद्रता दयेमाः । भद्रता सामाजिक स्थिति व पात्रया वैयक्तिक प्राप्ति नं खः । चरित्र-चित्रणय् सहज,

२३२ उषा गोयल, हिन्दी कहानी : चरित्र-चित्रण का विकास, (रोहतक : मंथन पब्लिकेशन, १९८१), पौ १६ ।

२३३ व हे ।

२३४ धीरेन्द्र वर्मा व मेमेपिं (सम्पा.), हिन्दी-साहित्य कोश, भाग १, निक्वःगु पिथना, (वाराणसी : ज्ञानमण्डल लि. सम्वत् २०२०), पौ ४४८ ।

२३५ वासुदेव त्रिपाठी, पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा, भाग १, स्वकःगु पिथना, (यें : सा.प्र., २०४८), पौ ६२ ।

प्रवल व गतिशीलता हयेत औचित्यया नं विशेष भूमिका दइ । पात्रतसें सजीव व यथार्थ जीवनयात प्रतिबिम्बित याइगु जुइमाः । पात्रया चरित्रय् मूलतः एकरुपता दयेमाः । चारित्रिक परिवर्तन जुइबलय् नं अथे परिवर्तन जूगुया कारण व उकिया सहज विकासया श्रृंखला दयेमाः । सम्भाव्यता नं चरित्र-चित्रणया थःगु पक्ष खः । पात्रया स्तर व परिस्थितिकथंया ज्याखंया संभावित परिचालनं चरित्रय् विश्वसनीयता दइ । अनुकृतिमूलक वैशिष्ट्य धायेबलय् पात्रत जीवनमूलक जुइक जुइकं नं उकियात उपन्यासकारं यथार्थ जीवन स्वयां भं भव्य-बांलाःगु दयेकी धयागु खं थुइकेमाः । पूर्वीय साहित्यय् नं पात्रया विषयय् विदश चर्चा व व्याख्या यानातःगु दु । पूर्वीय साहित्यय् नाटकया सन्दर्भय् नायकयात धीरोदात, धीरोदत्त, धीरललित, धीर प्रशान्त याना प्यथी अले नायिकायात स्वकीया, परकीया, व सामान्य यानाः स्वथी थलातःगु दु ।^{२३६}

६.३ धुस्वां सायूमिया उपन्यासय् पात्र वर्गीकरण

उपन्यासय् थीथी कथंया पात्रत दयाच्चनी । थीथी आधारकथं इमिगु वर्गीकरण थुकथं यायेफु -

(क)	लिङ्गया आधारय्	-	(१) पुलिंग (२) स्त्रीलिङ्ग
(ख)	ज्याया आधारय्	-	(१) प्रमुख (२) सहायक (३) गौण
(ग)	प्रवृत्तिया आधारय्	-	(१) अनुकूल (२) प्रतिकूल
(घ)	स्वभावया आधारय्	-	(१) गतिशील (२) गतिहीन अथवा स्थिर
(ङ)	जीवन चेतनाया आधारय्	-	(१) वर्गगत (२) व्यक्तिगत
(च)	थाय्या आधारय्	-	(१) नेपथ्य पात्र (२) दबू-पात्र
(छ)	आवद्धताया आधारय्	-	(१) बद्ध (२) मुक्त । ^{२३७}

थुपिं वर्गीकरणया आधारय् धुस्वां सायूमिया भिगू उपन्यासया पात्र वर्गीकरण टेबुल दयेका थुकथं यायेफु -

^{२३६} केशव प्रसाद उपाध्याय, साहित्य प्रकाश, प्यक्वःगु पिथना, (यें : साभा प्रकाशन, २०४४), पौ ८५-८६ ।

^{२३७} मोहनराज शर्मा, कथाको विकास प्रक्रिया, निक्वःगु पिथना, (यें : साभा प्रकाशन, २०५०), पौ १२४-१२५ ।

१ 'मिसा:' या पात्र-वर्गीकरण

ल्या:	पात्रतयुगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहिन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	साधना															
२	सन्तोष															
३	विलास															
४	साधनाया निम्ह पासापिं															
५	साधनाया बौ															
६	बाबुसाहेब															
७	साधनाया बौयात स:त:व:म्ह															
८	कान्त															
९	रोज															
१०	प्रोफेसर (रोजया भा:त)															
११	कनक															
१२	कनकया दाजु															
१३	डाक्टर															
१४	सन्तोषया बौ															
१५	सन्तोषया पासा															
१६	वीर स्वैम्ह															
१७	कृष्ण कुमारी															
१८	शान्ता															
१९	बासना															
२०	शेर वहादुर (आठपहरिया)															
२१	कनकया भा:त															
२२	मैयां															

२ 'मतिनाः' या पात्र-वर्गीकरण

ल्याः	पात्रतयूगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहिन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	शोभा															
२	जीवन															
३	सुधा															
४	प्रभा															
५	रंजन															
६	इन्दु															
७	अरविन्द															
८	शारदा															
९	राजदाइ															
१०	विनय															
११	सत्यनारायण															
१२	डाक्टर															
१३	लतमाया															
१४	शारदाया अजि															
१५	मले															
१६	शान्ता															
१७	शोभाया तता															
१८	सुकूचा															
१९	सुकूचाया कला															
२०	इन्दुया पाजुया काय्															
२१	ज्ञान साहु															
२२	बहादुर															
२३	प्रेमचा															

३ 'गंकी' या पात्र-वर्गीकरण

ल्या:	पात्रतयूगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहिन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	नायिका (नां मद्दु)															
२	नायिकाया किजा															
३	नायिकाया भौ															
४	तिमिला															
५	नायिकाया मां															
६	नायिकाया बौ															
७	मदन वा:															
८	मास्तर															
९	लतमाया काकी															
१०	सुकुचा															
११	काजी (साहुया काय्)															
१२	नायिकाया भा:त															
१३	नायिकाया न्ह्यथु															
१४	लेखक															

४ 'पासा' या पात्र-वर्गीकरण

ल्या:	पात्रतय्गु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहीन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	शकुन्तला															
२	उत्तम															
३	परशुराम															
४	शकुन्तलाया तताजु															
५	उत्तमया मां															
६	केदार															
७	केदारया मां															
८	कवि पासा															
९	उत्तमया पाजु															
१०	रामलाल (ड्राइभर)															
११	शकुन्तलाया मां															
१२	शकुन्तलाया मले															
१३	शकुन्तलाया भा:त															

५ 'पल्पसा' या पात्र-वर्गीकरण

ल्या:	पात्रतयुगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहिन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	पल्पसा															
२	सुकुचाया कला:															
३	तिमिला															
४	पल्पसाया भाःत															
५	कान्छि															
६	कृष्णमाया तता															
७	पल्पसाया बौ															
८	पल्पसाया चिरिमां															
९	पल्पसाया मां															

६ 'माखा' या पात्र-वर्गीकरण

ल्या:	पात्रतयूगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहिन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	तिमिला	+														
२	रामदाइ		+													
३	मेनेजर		+													
४	विजया	+														
५	तारा	+														
६	मोहनमाया निनि	+														
७	सान्दाई		+													
८	चनमाया तताजु	+														
९	दशरथ		+													
१०	बलदाइ		+													
११	तता:जु	+														
१२	रुद्र वहादुर		+													
१३	शान्तिया किजा															
१४	गंगालाल		+													
१५	चिरमां	+														
१६	तता:जुया कला: सीम्ह दाजु		+													
१७	अजि	+														
१८	मां	+														
१९	शम्शेर		+													

७ 'जि भ्वातिं जि सतः' या पात्र-वर्गीकरण

ल्याः	पात्रतयूगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन् नता		आवद्धता		
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहि न	वर्गगत	व्यक्ति गत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त	
१	चन्द्रलक्ष्मी																
२	सुन्दरमान																
३	रामशरण																
४	रामशरणया कला																
५	जेनी																
६	मार्क																
७	एलिश																
८	टेड																
९	पेगी																
१०	पेगीया ब्वाइ फ्रेंड																
११	गोपाल दाइ																
१२	तताजु																
१३	इन्दु																
१४	काकी																
१५	किजा																
१६	लतमां																
१७	याकः भाइदाइ																
१८	रत्नमाया																
१९	रमोला																
२०	गजेन्द्र																
२१	चन्द्रलक्ष्मीया दाजु																
२२	चन्द्रलक्ष्मीया तताजु																

२३	चन्द्रलक्ष्मीया तता																
२४	चन्द्रलक्ष्मीया किजापिं																
२५	निनिपिं																
२६	रामदाइ																
२७	तताजुया किजा																
२८	कप्तान																
२९	चन्द्रलक्ष्मीया बौ																

८ 'अगति' या पात्र-वर्गीकरण

ल्या:	पात्रतयुग नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहिन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	कमला (मू नायिका)															
२	किरण (मू पात्र)															
३	उमा (किरणया कलाः)															
४	राजा (कमलाया किजा)															
५	अम्बिका															
६	धनपाजु															
७	कमलाया मां															
८	कमलाया अजि															
९	काजि															
१०	राजाया कलाः (कमलाया भौ)															
११	निनि (कमलाया)															
१२	राजाया ससःमां															

९ 'निभाः' या पात्र-वर्गीकरण

ल्याः	पात्रतयूगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहीन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	जीवन															
२	सितु															
३	रचना															
४	रचनाया मां															
५	रचनाया बौ															
६	जीवनया कलाः															
७	सितुया मां															
८	सितुया बौ															
९	मेट्रन															

१० 'तिसा' या पात्र-वर्गीकरण

ल्या:	पात्रतयुगु नां	लिङ्ग		कार्य			प्रवृत्ति		स्वभाव		जीवन चेतना		आसन्नता		आवद्धता	
		मिजं	मिसा	प्रमुख	सहायक	गौण	अनुकूल	प्रतिकूल	गतिशील	गतिहिन	वर्गगत	व्यक्तिगत	नेपथ्य	दबू	बद्ध	मुक्त
१	मू नायिका (नां मदु)															
२	मू नायः (राजु)															
३	मू नायिकाया जीवन पासा															
४	मू नायिकाया निनि															
५	मू नायिकाया मां															
६	मू नायिकाया अजि															

चव्य न्ह्यथनागु उपन्यासत मध्ये गंकी, माखा, जि भ्वातिं जि सतः, अगति, निभाः, तिसा, इत्यादि उपन्यासया मू केन्द्रीय पात्रत जक दबू पात्रत खः मेपिं केन्द्रीय पात्रतयेगु लुमन्ती खनेदयाच्चापिं नेपथ्य पात्रत खः धुस्वांया केन्द्रीय पात्रत प्रमुख रुपं वैयक्तिक पात्रत (Individual Character) खः, प्रतिनिधि पात्र (Type Character) मखु । 'निभाः' उपन्यासया जीवन छम्ह बाहेक मेपिं फुक्कं मिसात हे मू पात्रत जुयाच्चंगु दु ।

लिङ्गया आधारय् नायक व नायिका म्हसीकेफु । ज्याया आधारं नं गुम्ह पात्र गुलि मूल्यवान जू मजू उकिया हे आधारय् प्रमुख, सहायक व गौण पात्रत म्हसीकेफु । उपन्यासया मूल बाखंनाप स्वापू दुम्ह पात्रयात हे प्रमुख पात्र धका थुइके फु । थुगु वर्गय् नायक-नायिका, प्रतिनायक, प्रतिनायिका अले केन्द्रीय भूमिका दुपिं पात्रत लाइ । थुपिं पात्रतलिसे सम्बन्धित जूगु घटना व क्रियाकलापया आधारभूमिइ औपन्यासिक कथावस्तुया रचना जुइ ।^{२३८} थुपिं बाहेक मेमेपिं म्हो जक भूमिका दुपिं पात्रतय्त सहायक पात्र अले तसकं म्हो जक भूमिका दुपिं पात्रत गौण पात्र अन्तर्गत लाः । सकारात्मक वा गुणयुक्त प्रवृत्तियापिं पात्रत अनुकूल अले नकारात्मक वा दोषयुक्त प्रवृत्तियापिं पात्रत प्रतिकूल अन्तर्गत लाः । अनुकूल पात्र अन्तर्गत नायक-नायिका व इमित ग्वहालि याइपिं पात्रत लाः अले नायक-नायिकातय्गु ज्याय् बाधा विइपिं दोषयुक्त प्रवृत्तियापिं प्रतिनायक-प्रतिनायिका अन्तर्गत लाः । उपन्यासया शुरुनिसें अन्ततकं थःगु विचार व्यवहारय् छुं हिउपाः मवःपिं गतिहीन वा स्थिर पात्र खःसा परिस्थिति अनुसार परिवर्तन जुइपिं पात्रत गतिशील पात्र खः । समाजय् विभिन्न वर्गयापिं मनूत दु । समाजया अजाःपिं अविभाज्य, मध्यम व निम्न मध्ये छुं छगू वर्गया प्रतिनिधित्व याइपिं पात्र वर्गगत अन्तर्गत लाः सा छुं विशिष्ट प्रकारया व्यक्तिया प्रतिनिधित्व याइम्ह वा थःगु हे जक प्रतिनिधित्व याइम्ह पात्र व्यक्तिगत वर्गया पात्र खः । उपन्यासय् पात्रया प्रस्तुतीकरण निगूकथं यानातइ - नेपथ्यं व दबुलिं । उपन्यासय् वर्णन जक दैगु तर प्रत्यक्ष ज्या मयाइपिं नेपथ्य पात्र खःसा प्रत्यक्ष ज्या याइम्ह दबू-पात्र खः । अथे हे कृतिइ आवद्ध जुया सार्थक जुइम्ह बद्ध पात्र अले कृतिं मुक्त जुयाः नं सार्थक जुइम्ह पात्र मुक्त पात्र अन्तर्गत लाः । मेगु वाक्यं धायेगु खःसा गुम्ह पात्रयात लिकायेवं कथावस्तुय् भिन्नता वइ, कथावस्तु स्यंवइ अजाःपिं पात्रत बद्ध अले गुम्हेसित लिकयाः नं कथावस्तुइ भिन्नता वइ मखु अजाःपिं पात्रतय्त मुक्त पात्र धाइ ।

पात्रत विशुद्धयापिं नं दयेफु मिश्रित यापिं नं दयेफु । छम्ह हे मनूयाके थीथी कथंया गुण, दोष दयाच्चनीगुलिं वयाके विभिन्नता नं दयेफु । दसुया रुपय् अर्ध गतिशील - अर्ध अगतिशील, अर्ध अनुकूल - अर्ध प्रतिकूल नं जुइफु । पात्रयाके खने दइगु विभिन्न प्रवृत्तितय्गु मात्रायात अध्ययन यानाः पात्रया वर्गीकरण यायेमाः ।

६.४ धुस्वां सायूमिया उपन्यासय् पात्र ल्यज्या -

प्रसिद्ध मनोवैज्ञानिक जुंगया विचाःकथं संसारया फुक्क मनूत स्थूलरुपं निथी दु - छगू बहिर्मुखी व मेगु अन्तर्मुखी । बहिर्मुखी पात्र न्ह्याबलें प्रसन्न जुयाच्चनी वं संसारया ज्याय्

^{२३८} हिमांशु थापा, साहित्य परिचय, स्वक्वःगु पिथना, (यें : साभा प्रकाशन, २०४७), पौ १२९ ।

उत्साहित जुया योगदान वियाच्चनिगुलिं व सामाजिक प्रकृतियाम्ह जुइ । वं थःत अप्वः कल्पनाय् तंकाजुइमखु । स्वप्न, दिवास्वप्न खंकाजुइमखु तर अन्तर्मुखी पात्र बहिर्मुखी पात्रया अःखः जुयाः न्ह्याबलें मनं मनं खँल्लानाच्चनी, विचार यानाच्चनी, कल्पना यानाच्चनी । उकिं अन्तर्मुखी पात्र न्ह्याबलें कल्पनाशील, विचारशील जुइ । अथे जुयाः वैके सामाजिक प्रवृत्ति स्वयां असामाजिक प्रवृत्ति अप्वः खनेदयाच्चनी । वयागु जीवन उलि न्ह्याइपु जुइमखु । धुस्वां साय्मिया 'मिसा', 'पासा' व 'पल्पसा' उपन्यासया पात्रत बहिर्मुखी प्रवृत्तियापिं खनेदुसा मेगु उपन्यासया मू पात्रत अन्तर्मुखीयापिं पात्रत जुयाच्चंगु दु । मनोवैज्ञानिक उपन्यासया मू पात्रत अप्वःयाना अन्तर्मुखीयापिं हे जुयाच्चनी ।

धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यास मध्ये 'मिसा', 'पासा' व 'पल्पसा' घटना प्रधान अथवा कथावस्तु प्रधान अले मेगु न्हयगू उपन्यासत - 'मतिना' 'गंकी', 'माखा', 'जि भ्वातिं जि सतः' 'अगति' 'निभाः' 'तिसा' मनोवैज्ञानिक उपन्यासकथं वर्गीकरण जुइधुंकूगु दु । घटना प्रधान अथवा कथावस्तु प्रधान उपन्यास 'मिसा' 'पासा' व 'पल्पसा'य् दबू पात्रत गःगः दयाच्चनीगु स्वाभाविक हे जू । तर धुस्वां साय्मियागु मेगु न्हयगू मनोवैज्ञानिक उपन्यास जूगुलिं थुकिइ दबू पात्रत म्हो जुइगु अले उपन्यासया मू पात्र अथवा गौण पात्रयागु आत्मकथात्मक शैलीं कथावस्तु न्हयज्याना च्वनीगुलिं थजाःगु उपन्यासय् गौण पात्रत जक अप्वः दयाच्चनी । थ्वहे कथं धुस्वां साय्मियागु न्हापांगु 'मिसा' उपन्यासय् नीम्हं मयाक पात्रत दयाच्चंगु दु । अथे हे 'पासा'य् नं आपालं दबू पात्रत खनेदु, 'पल्पसा'य् नं तःम्ह मछि पात्रत दबू पात्रत दु । 'मिसा' उपन्यासया मू पात्रत साधना व सन्तोष जुयाच्चंगु दु । 'पासा' उपन्यासय् उत्तम व शकुन्तला मू पात्रत जुयाच्चंगु दु । 'पल्पसा'य् पल्पसा छम्ह जक हे मू पात्र जुयाच्चंगु दु । मेगु वय्कःयागु 'मतिना' उपन्यासय् जीवन व शोभा मू पात्रया रुपय् खने दुसा थ्व हे उपन्यास आत्मकथात्मक शैलीं न्ह्याकाच्चंम्ह गौण पात्र रंजन खने दु । थ्वयां लिपायागु 'गंकी' उपन्यासय् छम्ह हे जक मू पात्र दु, व मिसा पात्र खः । थ्व मिसा पात्रयागु छुं नां तर्क न्हयथनातःगु मदु । थथे पात्रतय्गु नां मतयेगु नं आधुनिक उपन्यासया छगू लक्षण खः । पात्रतय्गु नां मब्युसां ज्यूगुया तर्क खः नामधारी पात्रतय्गु अनिवार्य आवश्यकता मदु । धुस्वां साय्मियागु थथे हे पात्रतय्गु नामदुगु उपन्यास 'तिसा' खः । थ्व उपन्यासय् नं मिजं व मिसा पात्रयागु छुं नां मदु । मिसा पात्रयात हे यःगु नां धकाः मिजं पात्रयागु नां 'राजु'^{२३९} तयातःगु दु ।

'माखा', 'जि भ्वातिं जि सतः', 'अगति' उपन्यासय् मू पात्रत क्रमशः तिमिला, चन्द्रलक्ष्मी व कमला मिसा पात्रत जुयाच्चंगु दु । मेगु 'निभाः' उपन्यासया मू पात्रत जीवन व सितु जुयाच्चंगु दु । मनोवैज्ञानिक उपन्यास आत्मकथात्मक उपन्यास जुयाच्चंगुलिं थ्व उपन्यासय् मू पात्रतय्सं थःगु आत्मचिन्तन, आत्मविश्लेषण यायेमाःगु आवश्यकता दुगुलिं थजाःगु उपन्यासय् शिक्षित अनुभवी पात्रत तसकं आवश्यक जूगुलिं धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् नं उपन्यासयात हे ल्वःपिं मू पात्र सिर्जना यानादीगु दु ।

'मतिना' उपन्यासया गौण पात्र रंजन कवि लेखकया रुपय् खने दु । जीवन कविया रुपय् खनेदु । शोभा नं शिक्षित मिसाकथं हे खनेदु ।

^{२३९} धुस्वां साय्मि, तिसा, (यें: हःपा: गुथि, १९९३), पौ ५६ ।

‘गंकी’ उपन्यासया मू पात्र छुंकथंया शिक्षा प्राप्त यानातःम्ह लिसें जीवनया अप्ठः अनुभूति दुम्ह मिसा कथं परिचित जू वः ।

‘पासा’ उपन्यासय् मू पात्र उत्तमनाप नुगःखँ पिज्वयेकीम्ह वयेछम्ह कवि पासा दु । वइगु नां मदु ।

‘माखा’ उपन्यासया नकिं तिमिला नं उच्च शिक्षा अध्ययन यानातःम्ह छम्ह कर्मचारीकथं म्हस्यू वः ।

‘जि भ्वातिं जि सतः’या मू नकिं चन्द्रलक्ष्मीया अध्ययन एस.एल.सी.तक दुगु सिइदु । वैगु न्युयोर्कयागु वातावरणं वैत जीवन सम्बन्धि अप्ठः ज्ञान दुगु वैगु अभिव्यक्तिं सिइदु । थ्व उपन्यासया मू पात्र सुन्दरया छम्ह पासा लेखक व्यक्तित्व दुम्ह धैगु खँ मू नायिका चन्द्रलक्ष्मी वं च्वयाहःगु पौ लुमंका च्वंगुलिं सिइदु ।

‘अगति’या नकिं नं उच्च शिक्षा प्राप्त यानातःम्ह अले विश्वविद्यालयया लाइब्रेरियनकथं भूमिका दुम्ह मिसा खः ।

‘निभाः’ उपन्यासया जीवन कविया लिसें छम्ह बुद्धिजीवी व छम्ह उच्च तहयाम्ह अफिसर खःसा मेम्ह पात्र सितु नर्स खः ।

धुस्वांयागु अन्तिम उपन्यास ‘तिसा’या मिजं पात्र बौद्धिक पात्र खनेदुसा मिसा पात्र नं बौद्धिक पात्रया लिसें रुसय् न्हय्दंतक अध्ययन यानावःम्ह मिसाकथं सिइदु ।

थुपिं फुक्क पात्रतय्सं थः, थः परिवार, थःगु समाज, देशया वातावरण बारे चिन्तन-मनन यायेगु बौद्धिक शक्ति दुपिं पात्रत खः । धुस्वां साय्मिजुं थःगु उपन्यासय् थजाःपिं पात्रत ल्ययादीगु दु ।

६.५ पात्रतय्गु नांया आवृति

धुस्वां साय्मिया पात्रतय्गु नां निगू उपन्यासय् आवृति जुयाच्चंगु नं खनेदु । माखा उपन्यासया मू पात्रयागु नां ‘तिमिला’ खनेदुसा ‘पल्पसा’ उपन्यासया छम्ह गौण पात्रयागु नां नं ‘तिमिला’ दु ।

‘मतिना’ उपन्यासया छम्ह मू पात्रयागु नां ‘शोभा’ दु थें माखा उपन्यासया छम्हपात्रयागु नां नं ‘शोभा’ हे दु ।

‘गंकी’ उपन्यासया छम्ह पात्रयागु नां सुकुचा (९५) दु । थ्व हे नां ‘पल्पसा’ छम्ह पात्रयागु नां नं ‘सुकुचा’ (१०-११) हे जुयाच्चंगु दु ।

‘माखा’ उपन्यासया छम्ह पात्रयागु नां रामदाइ (२) दयाच्चंगु दु । थथे हे ‘जि भ्वातिं जि सतः’ उपन्यासय् नं रामदाइ (१३) नांयाम्ह पात्र दु । थ्व निगू उपन्यासया ‘रामदाइ’पिं यलयापिं हे जुयाच्चंगु दु ।

६.६ धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् उत्थें च्वपिं पात्रत

धुस्वां सायमिजुयागु 'माखा' उपन्यासया नकिं तिमिलाया नुगः खँया वाक्य, 'गंकी' उपन्यासया नकिंया वाक्य व 'तिसा' उपन्यासया नकिंया वाक्य उत्थें उत्थेंयागु विचार, भावना दयाच्चंगु खनेदया इपिं स्वम्हं नायिकात छम्ह हे धैथें थुकथं खनेदयाच्चंगु दु -

'माखा' उपन्यासया नकिंयागु भाषा -

“न्ह्याबलें स्व जिगु जीवन मू पुलेत सन धाय्व हिली थे च्वन धाय्व जीवन स्वब्याना वनीगु । जि हिस्स जुया वातां स्वयाच्चने मालीगु ।” (९०)

'माखा'या केन्द्रीय पात्र तिमिला छगू अफिसया कर्मचारी खः । वया लिक्क सम्बन्ध दुम्ह मेनेजर हिलेवं वैके थजाःगु भावना व्वलनावःगु खः ।

'गंकी' उपन्यासया नकिंयागु भाषा -

जित जीवन दैथें च्वंबलय् मदया वन । जीवनं हिस्याना वन । लाय्बुया वन । जिगु मने कथं कल । जिगु नुगलय् वाफय् वल । जि हिस्स जुल । (१३२)

'गंकी'या केन्द्रीय पात्र तिमिलाया निनिंया यःम्ह मिजं सुकुचा लिसे जीवन हनेगु क्वःछीधुंका सुकुचायात ज्यानमाराया आरोपय् पुलिसं ज्वनायंकल । थुगु अवस्थाय् गंकीया नायिकां थुगुकथंया भाव पिब्वःगु खः ।

'तिसा' उपन्यासया नकिंयागु भाषा -

अले जिं धाय्मालिगु जीवन जिगु जिन्दगीया पिखालुखिइ थ्यंजक थ्यन फहिला वनाविल । जिगु जिन्दगीया ख्वाःपाः खनेसाथ जीवन स्यनाविल । चुलुया विल, बुलुया सुनाविल । (४९)

'तिसा'या केन्द्रीय पात्र गुम्हेसित नायिकां 'राजु' धका सःतीगु खः वयाःगु नुगलय् बुयावःगु थ्व भाव खः । 'राजु'या जीवनया सुख दुःखय् ग्वाहालि याइम्ह छम्ह पासा माःगु व नायिकां अथे जुया नं क्यंगु खः । थुकिइ नायकं सन्तोषया सासः ल्हाय्धुंकूगु खः । तर लिपा नायिका रुसय् अध्ययन याःवंबले निम्हेसिया दथुइ वियोग जूगुलिं केन्द्रीय पात्रया नुगलय् थ्वभावना लुयावःगु खः ।

थुकथं थ्व स्वंगू उपन्यासया स्वम्ह पात्रतय्गु थ्व स्वथी भाषा स्वयेबलय् स्वम्हं नायिका छम्हथें च्वंसां इमिगु ई, परिस्थिति धाःसा पाना च्वंगु खनेदु ।

थथे हे वय्कःयागु उपन्यासया नायिकापिनिगु वर्तमान अवस्थाय् आर्थिक दृष्टिं, सामाजिक दृष्टिं हेला जुयाच्चंसां इमिगु न्हापाया पारिवारिक स्थिति आर्थिक दृष्टिं सम्पन्न व सामाजिक प्रतिस्था दुपिं खः । उकिं धुस्वां सायमिजुं थजापिं पात्रतय्गु ल्यज्या याना थःगु उपन्यासय् इमिगु चरित्र उद्घाटन व चित्रण यानादीगु दु ।

६.७. पात्र चरित्र-चित्रण विधि

धुस्वां साय्मिजुया उपन्यास - अध्ययन लिपा थ्व स्पष्ट ज्ञान दै कि वय्कःयागु उपन्यासया कथावस्तु छुं न छुं समस्याय् आधारित जुयाच्चंगु दु । अले व समस्या उपन्यासया सुं पात्रलिसे सम्बन्धित जुयाच्चंगु दु । उकिं वय्कःया उपन्यासया बाखं पात्र-विशेषया जीवनय् आधारित जुयाच्चंगु दु । उपन्यासय् दयेमाःगु बाखं व पात्रया दथुइ दयेमाःगु थ्व सम्बन्ध स्वाभाविक जक मखु अनिवार्य नं खः । उपन्यासया पात्रतसें घटनातय्त जन्म बिइ, व हे घटनात स्वानाः दयेकातःगु घटनातय्गु माः कथावस्तु खः । उकिं घटनाया छुं स्वतन्त्र सत्ता मदु, पात्रतय्के निर्भर जुयाच्चनी अर्थात् बाखंतत्व धयागु पात्रतय्के निर्भर जुयाच्चनी । उकिं उपन्यासय् घटनात लुमंकेत पात्रतय्त लुमंकेमाः । थ्व हे आवश्यकतायात ध्यानय् तयाः उपन्यासकारं पात्रया पिनेया स्वरूप व क्रियाकलाप जक चित्रण मयाःसें वया प्रेरणा-स्रोत व वया व्यक्तित्वया नं विवेचना याइ । साहित्यय् थ्व विधयात चरित्र -चित्रण धाइ । उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं थःगु नेपालभाषाया उपन्यासय् चरित्र - चित्रणयात विशेष महत्व बियातःगु दु ।

धुस्वां साय्मिजुं पात्र-चरित्र-चित्रण निगू विधिया ग्वाहालिं यानादीगु दु (१) प्रत्यक्ष (२) अप्रत्यक्ष

चरित्र - चित्रणया प्रत्यक्ष शिल्प विधिकथं उपन्यासकारं पात्रया व्यक्तित्वया उद्घाटन स्वयं थम्हेसिनं हे याइ । थुगु प्रत्यक्ष विधि वर्णन प्रधान जुइगुलिं थुकिइ उपन्यासकारयागु कौशलया जरुरत अपाय्सकं मदु ।

चरित्र चित्रणया अप्रत्यक्ष प्रणाली कथं मुख्य यानाः पात्रया आचरण पाखें वयागु चरित्र चित्रण याइ । अप्रत्यक्ष प्रणालीइ पात्र उपन्यासकारया ल्हाःया कतांमरि मजुसे धात्थें लाहि दुम्ह थें हे च्वनी । अथेसां न्ह्याम्ह उपन्यासकारं नं चरित्र - चित्रणया प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष निगुलिं प्रणाली पाखें पात्रया व्यक्तित्वया उद्घाटन यायेगु ज्या याइ । उकिं धुस्वां साय्मिया नेपालभाषाया उपन्यासया चरित्र चित्रण शिल्प अध्ययन यायेत मुख्यतः विधि -(१) स्वभाव वर्णन (२) मनोदशा वर्णन (३) परस्पर विरोधी पात्रया चित्रण इत्यादि थुपिं स्वंगु विधि नोलमाःगु आवश्यकता दु ।

६.८ चरित्र चित्रणया आधारय् धुस्वां साय्मियागु भिगू उपन्यास

६.८.१.१ 'मिसा' उपन्यासय् प्रत्यक्ष चरित्र - चित्रण - शिल्प -

पात्रतय्गु ल्यज्या : - धुस्वां साय्मिजुं थःगु उपन्यासय् मनू - जीवनया गुगु समस्या कयातःगु दु, इमिगु चित्रणया लागि वय्कलं अजाः अजाःपिं हे पात्रत ल्ययादीगु दु । दसुया लागि 'मिसा'य् नेपालय् खनेदयाच्चंगु मिसा समस्यायात तःधंगु समस्याया रूपय् कयाः थुकियात विभिन्न दृष्टिकोणं अध्ययन यायेत विभिन्न दृष्टिकोणयापिं पात्रत थने हयाः मिसा समस्या बारे छलफल याकातःगु दु । अले उगु समस्या समाधानया लागि मिसातय्त शिक्षा बिइमाःगु आवश्यकता बोध याकातःगु दु । थ्व उपन्यासय् पात्रत म्वःम्वः दु ।

पात्रतयगु नामकरण पाखें चरित्र चित्रण - वस्तु-जगतय् थें हे उपन्यास जगतय् नं प्रत्येक व्यक्ति अर्थात् पात्रया छु नं छु नां दयाच्चनी । थथे नामकरण जुइगु ला वस्तु-जगत व उपन्यास-जगत निगुलिइ नं दयाच्चनी, तर उकिया महत्व निगुलिइ नं पानाच्चनी । ह्याउंमचाया नामकरण याइमह सुनां नं मचायात नां तयाविई, तर वं उमह मचाया लिपाया जीवनया बारय् छुं नं सिइमखु । छाय् धाःसा नां तयेगु इलय्तक उमह मचाया चरित्रया छुं नं पक्ष सिइदै मखु । वस्तु -जगतया व्यक्तिया चरित्र-विकास वयागु नां थें जुइमखु । व्यक्तिया नां व चरित्रय् अनुरुपता अथवा अननुरुपता अनिवार्य मजूसे, संयोगवश जक हे जूगु माने यायेफइ । छाय्धाःसा नामकरण ला इच्छांजक जुइगु खः जवकि चरित्र विकास केवल इच्छा जक जुइगु मखु ।

तर उपन्यासया पात्रतयगु नां तइमह उपन्यासकार केवल पुरोहित मखु इमि स्रस्टा नं खः । छकलं स्रष्टा व पुरोहित निमहं जुइगुलिं वैगु स्थिति वस्तु जगतया पुरोहित अथवा नां तइपि सुं मेपिं मनूत लिसे भिन्न जुयाच्चनी । थैकरे थें जाःमह उपन्यासकारयागु थ्व धापुतिं थ्व सत्य तायेकू कि वं पात्रत निर्माण यानाः इपिं थःथःपिंत हे त्वःताविइ अले इमिगु चरित्र विकासय् भतीचा नं हस्तक्षेप याइमखु । २४० अथे खःसां थ्व खँ मखु धाये फैमखु कि अप्वः धैथें उपन्यासकार थः पात्र तयगु लिपाया जीवनया सम्बन्धय् अनभिज्ञ जुइ फैमखु । उकिं थः पात्रतयगु नां तयेगु इलय् वैगु न्ह्योने चरित्र-विकासया खँ वइ अले वं वैगु चरित्रया छु खनेदुगु गुण अवगुणया लिधंसाय् वैगु नां तइ । थुकथं पात्रतयगु नामं इमिगु चरित्रया विशिष्टता क्यनेगु प्रवृत्ति अप्वः म्हो सकल उपन्यासकारपिंके दु । अथे खःसां उपन्यासकार थ्व पाखें गुलि फु उलि वचे जुइगु उलि हे बांलाःजू । छाय्धाःसा थुगु प्रकारया चरित्र चित्रणय् अस्वाभाविकता ला व हे वइ, नापं आवश्यकता स्वयां न्हापा हे पात्रतयगु चारित्रिक विशेषतात प्रकट जूवनीवलय् वैगु चरित्र विकास प्रति पाठक पिनिगु उत्सुकता नं सिना वनी ।

धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् पात्रतयगु नामकरण पाखें इमिगु चरित्र उद्घाटनया प्रवृत्ति अप्व प्रवल जुयाच्चंगु दु । तर मनोवैज्ञानिक उपन्यास अप्वः पिहांवसेलि थजाःगु प्रवृत्तित तनावंगु दु ।

धुस्वां नं दक्कसिवें न्हापां पात्रतय् नां बियाः हाकनं इमिगु परिचय बिइत इमिगु स्थितिया वर्णन यानाः इमिगु चरित्रगत प्रवृत्तिया संकेत यानादीगु दु । थ्व उपन्यासया पात्रत डाक्टर, प्रोफेसर, रोज इत्यादि पात्रतसें पाश्चात्य शिक्षा कयातःगु व उकिं इपिं पाश्चात्य - संस्कृति-सभ्यता कथं थःथःगु जीवन शैली न्ह्यानाच्चपिं याना उपन्यासकारजुं व्वयादीगु दु । अथे हे सन्तोष, साधना व कृष्ण कुमारी आदि पूर्वीय नांयापिं पात्रत न्ह्यथनाः इपिं थःगु देशया वातावरण अनुकूलया व्यवहार यानाः पाश्चात्य-संस्कृति व सभ्यताया विरोध याकादीगु दु । पाश्चात्य शिक्षा कयातःपिं पात्रत व्यभिचारी स्वभावयापिं व नेपाःया समाजयात मत्वःपिं खनेदुसा सन्तोष, साधना व कृष्णकुमारी आदि पिनिगु विचार व व्यवहार नेपाःया समाजयात ल्वःगुकथं यानाः व्वयादीगु दु । थ्व उपन्यासय् पात्रत म्वःम्वःदु ।

२४० हडसन, एन इन्ट्रोडक्सन टु द स्टडी अफ लिटरेचर, (न्यू दिल्ली: कल्याणी पब्लिसर्स, दरियागंज, १९४४) पौ १४४ ।

‘मिसा’ उपन्यासय् पात्र-सिर्जना - धुस्वां साय्मिं सामान्य परिचय विया: पात्रया सिर्जना याना इमिगु चरित्रगत प्रवृत्तिया नं परिचय वियातःगु दु । ‘मिसा’ उपन्यासय् कनकलताया परिचय उपन्यासकार थःम्हं हे थुकथं वियातःगु दु -

“कनकया पूरां ना खः कनकलता । तर फुकेसिनं वैत कनक धका हे सतीगु । कनक, साधनाया गांया बाबुसाहेवया कहें ? वया बौया मालिकया याकः म्हाय् । सुख व सम्पतिया मुले म्हिताच्वंम्ह । बाबुसाहेवया याकः म्हाय् जूगुलिं गबलें ज्या धैगु याय्मागु हे मखु । वया न्हिच्छिया ज्या हे बान्हि तक समाः याय्गु अले सिनेमाया किताप स्वया म्ये हालेगु । छगु ज्या व्वयागुली थम्हं धैथें मजुल धाय्वं वैतं थ्वैतं हक्केगु, ज्या याइपिन्त भभन्हुइकिगु । थथे ज्या मयासे मौजं च्वना नै च्वंम्हेसित भात याथाय् ज्या याय्माबले ला वं थत न्हेगु जन्मया पापया फल धका भापिल ।”२४१

वेशभूषाया माध्यमं चरित्र-चित्रण - ‘मिसा’ उपन्यासय् पात्रतय्गु वेशभूषाया माध्यमं मू पात्र सन्तोषयागु चरित्र चित्रण थुकथं जुयाच्वंगु दु -

सन्तोषया साधारण लं सुरुवा फिनातगु दु यद्यपि बाबुसाहेवया काय् जूसां वैके बाबुसाहेवपन छपतिंमदु ।२४२

आचरण, चालचलन, स्वभावया वर्णनं चरित्र चित्रण - पात्रतय्गु आचरण स्वभावया वर्णनं नं पात्र चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु -

ल्यासेम्ह मिसा छम्ह वयाः टेबिलया द्योने प्यंगः ग्लास व हिवस्की, ब्रेण्डीया सिसि व तास छज्वः तयाः वँजक वन, कनकया दाजु व स्वम्ह पठ्ठत दुहाँवल । उकी छम्ह डाक्टर हँ, शायद वंगाली ला ! पायण्ट, टोप, टाई आदिं सुशोभित जुयावःगु । छम्ह प्रोफेसर, शिक्षा विभागया थां जुया नं मस्यु अज्याथाय् गथे लाःवैच्वन । छम्हला नगर सेठया काय् हे जुल, वनं याकः काय् । धन सिक्क दु वया मेगु ज्या हे छु ।२४३

६.८.१.२ ‘मिसा’ उपन्यासय् अप्रत्यक्ष चरित्र चित्रण

२४१ धुस्वां साय्मि, मिसा, (कान्तिपुर : च्वसापासा, १०७४), पौ २५ ।

२४२ वहे, पौ ४१ ।

२४३ वहे, पौ ४-३२

खँल्हाबल्हाया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'मिसा' उपन्यासया नकिं साधना विद्रोही स्वभाव याम्ह धका सिइका: कायेत स्वयं पात्र थःम्हेसित थुकथं कंकातःगु दु -

“मिसा जुइमा, मिजं जुइमा आखिर छमा सिमाया निगू कच्चा खः । अवला, अवला धका ग्याना गुलि मिस्तेसं छ शुरे गुथें आत्महत्या यानाकाल । भन अबला जक ला जुयावन । आत्महत्या धैगुला छगू कायरता खः । समाजनाप ल्वायेमा: का । अलेतिनि मिस्तेगु उद्धार ज्वी । दँ, मिस्तेत अबला दयेकूपिं समाजया नायोतेत केनाव्यूकि मिस्त नं उमिथें हे थ्व मानव जगतया छम्ह प्राणी खः । मिस्तनं थत अन्याय् जुल धायेवं ल्वाये संः । दँ, दँ, याकनं दँ । समाजया कुरीति नाप छक ल्वापु या । २४४

थथे हे खँल्हाबल्हाया माध्यमं पात्रं थःगु चरित्र थःगु कर्तव्य उल्लेख याना थःगु चरित्रया उद्घाटन थुकथं जुयाच्चंगु दु । 'मिसा' उपन्यासय् सन्तोषया पासां सन्तोषयात मिसा मोह खः, माया खः अन्धकार खः वासना खः उकिं साधनायात त्वःता: छ्वयेमा:गु खँ धा:गुलिं सन्तोषं थथे धया थःगु चरित्र कन-

“छं धाल मिसा अन्धकार खः, थ्वया मतलब मिजं प्रकाश ला ? यदि मिजं प्रकाश खःसा अन्धकारयात प्रकाशं गबलें तोती मखु । बरु अन्धकारयात नं प्रकाश यानाबी ।” २४५ थथे हे थाय् थासय् खँल्हाबल्हा पाखें पात्रतय्गु चरित्र चित्रण जुयाच्चंगु दु । थ्व 'मिसा' उपन्यास नाटकीयता प्रधानजूगुलिं थुकिइ खँल्हाबल्हापाखें हे चरित्र चित्रण विशद ढंग जुयाच्चंगु दु ।

आत्म-चिन्तनया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'मिसा' उपन्यासय् पात्रया मनोविश्लेषणात्मक चरित्र चित्रण जुयाच्चंगु दु । थ्व 'मिसा' उपन्यासया मू पात्र सन्तोष कलेजया उत्तमोत्तम छात्र खः । तर वया जाँच न्ह्योने थ्यनं नं वं मब्बंगुलिं सन्तोषया बौम्ह थःगु अपराधया खँ काय्म्हसिनं स्यूगुलिं सन्तोष अथे वें थें जूगुला धका थःगु आत्म विश्लेषण थुकथं यानातःगु दु -

फुक्क खँ धया हे बी माल ला । हानं जि खना सन्तोषं घृणा याइला । व धा:सा छम्ह सुधारक । जिगु व ज्यां ला समाज स्यंकल । जिगु पाप खना व तंचाई । जि पापी खः । जि पापी खः । धका हाहां वें थें कोठाय् तिंतिं न्हयाच्चन । २४६

२४४ वहे, पौ ११ ।

२४५ वहे, पौ ८१ ।

२४६ वहे, पौ २२ ।

थुकं सन्तोषया बौम्ह अचेतन मनस्थितियाम्ह धैगु प्रमाणित जू वः । थुकथं धुस्वां साय्मियागु न्हापांगु 'मिसा' उपन्यासय् हे मनोवैज्ञानिक चरित्र चित्रण जुयाच्चने धुकूगु प्रमाणिक तथ्य न्ह्यलूवः ।

कर्तव्यया उल्लेख - सन्तोषं साधनायात हृदयेश्वरी भाःपिया च्वंगु व वयात घयेपुइगु विचाः याःबलय् सन्तोषं वयात केहें भाःपी माःगु कर्तव्य बोध जूगु थ्व भूवलं कनाच्चंगु दु -

“जिगु जीवन परिवर्तन याःम्ह थ्व हे खः । ब्वाय् वनाः छकः घयेपुइला ? तर अबले हे हृदयं धाल छं थथे यायेमते, वरु छं वैत वना केहें धा । छंत वं दाजु थें माने यानातःगु दु । वइत हृदयेश्वरी दयेकेगुला छंगु तःधंगु पाप खः ।” २४७

थुकथं सन्तोष छम्ह भिंम्ह मनूकथं म्हसिउ वः ।

म्येया माध्यमं चरित्र चित्रण - धुस्वां साय्मिजुं म्येया माध्यमं नं पात्रतय् चरित्र - चित्रण यायेगु ज्या यानादीगु दु । 'मिसा' उपन्यासय् वेश्याया भूमिका म्हितूमह पात्र वासनां थ्व म्ये हायेका छम्ह वेश्याया भूमिका निर्वाह याकातःगु दु -

‘ थ्व ह्वयाच्चंगु स्वां
सुनां थ्व, थ्वई जिगु
यौवनया स्वां, स्वां
यौवनया स्वां
थ्व ह्वयाच्चंगु स्वां
भूवा जुया फ्वीन थ्व
यौवनया स्वां, स्वां
थ्व ह्वयाच्चंगु स्वां । २४८

स्वीकारोक्तिपाखें चरित्र चित्रण- धुस्वां साय्मिजुं स्वीकारोक्ति पाखें नं पात्रया चरित्र यानादीगु दु । 'मिसा' य् कनकलता थःछेंय् च्वंन च्वंबलय् अन वया डाक्टर लिसे सहवास जुइत्यंगु इलय् कनकया दाजुं सन्तोषं खंगुलिं इमिगु उगु ग्वसाः पूमवन । अले अनं लिपा जूगु खँलाबल्हां पाखें कनकं थःगु दोष स्वकार यात । थ्व थुकथं दु -

“दाइ जित क्षमा या । जिं तःधंगु पाप याय्धुन ।” २४९

२४७ वहे, पौ ८३ ।

२४८ वहे, पौ ३३-३४

२४९ वहे, पौ ३९ ।

थुकथं थःगु गल्लियात महशूस याना : क्षमा फ्वंगुलिं कनक भिंगु मती दुम्ह मिसाया रुपय् परिचित जू वः ।

सीपया माध्यमं चरित्र चित्रण - बीर स्वैपिं मनूतयसं बीर क्यवैपिं मनूतयगु नुगलय् च्वंगु शंकायात पाय्छिकथं धाइगु खँ रोज व कृष्णकुमारी निम्ह पात्रतयसं बीर क्यवंबलय् बीर स्वःम्ह मनूखं धाःगु खं सिइका कायेफु । थ्व नं बीर स्वैपिनिगु चरित्र चित्रणया छ्गू शिल्प थ्व 'मिसा' उपन्यासय् दयाच्वंगु दु ।

पौया माध्यमं चरित्र चित्रण- धुस्वां सायुमिजुं पौया माध्यमं नं पात्रया चरित्र चित्रण यानादीगु दु । 'मिसा'य् प्रमुख पात्र सन्तोषया बौ न्हापा दुष्चरित्रयाम्ह खः धैगु खँ वं सिइत्ययेका थःकाय् सन्तोषयात च्वया थकूगु पौ पाखें सिइदु ।^{२५०}

भाषणया माध्यमं चरित्र-चित्रण- बाबुसाहेव कनकया दाजु पाखें साधनायात वया बौम्हं थःगु छेंय् महःगु कारणं साधनया बौयात दायेफक्को दायाः हःगु खं थःगु विरुद्ध गांयापिं मनूतयसं सिइवं गांयापिन्स विद्रोह याइगु आशंकां संभावित विद्रोह दनामवयेकेत छलछामपूर्ण हंगं भाषण बिल । अझ व साधनाया बौयात म्ह्याय् मीम्ह आरोप यानाः वैत गामय् स्वैगुं छेंय्तकं दुमकायेगु व गामय् तये मज्यूगु निर्देशन बिल । थुकिं वयागु दुष्ट चरित्र प्रमाणित यानाः क्यं ।^{२५१}

६.८.२.१ 'मतिना' उपन्यासय् चरित्र-चित्रण-शिल्प

वय्कःयागु 'मतिना' उपन्यासय् प्रेम रोगया परिणाम गुलि ग्यानापुसे च्वनेयः धैगु समस्या क्यनादीगु दु ।

पात्रतयगु ल्यज्या व इमिगु नामकरण-थ्व उपन्यासय् नेपाली व हिन्दीया जक ज्ञान दुम्ह पाश्चात्य-संस्कृतिया प्रभाव मलाःम्ह सोभाम्हया अर्थय् शान्ता नाम्हं पात्र ल्ययादीगु दु । दक्कसिवे चीधीम्ह भमचा धाये ल्वयेक मैया नां दु । पात्रतयगु नामय् शहरीपन वयेक रंजन, अरविंद, इन्दु, जीवन, विनय, सत्यनारायण, प्रेम, गोपाल, सुधा, शोभा, प्रभा, शारदा राममान, रामदास, राजदाइ इत्यादि पात्रत दु ।

वेशभूषाया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'मतिना'य् प्रमुख पात्र जीवनया आकृति वर्णन थुकथं जुयाच्वंगु दु -

२५० वहे, पौ ८७ ।

२५१ वहे, पौ ५७ ।

वंचुगु कमीज विभूति रंगया फूलपैटे जीवन थःगु सौम्यमूर्ति ज्वना
दनाच्चन ।२५२

६.८.२.२ 'मतिना' उपन्यासय् अप्रत्यक्ष- प्रणाली

म्हगसया माध्यमं चरित्र-चित्रण- पात्रया अचेतन मनया चित्रणया लागि उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं स्वप्न पद्धतिया नं ग्वाहालि कयादीगु दु । वयकःयागु 'मतिना' उपन्यासं निसें स्वप्न-पद्धति खने दुगु खः । उकिं नेपालभाषाया आख्यान साहित्य थ्व स्वप्न-पद्धतिया प्रयोग छगू ऐतिहासिक घटना खः । 'मतिना'य् गबले मखनिम्ह ल्याय्म्हम्ह कवि जीवन शोभाया छैय् वैबले शोभायात स्वयेगु तीब्र इच्छा जूकथं थुकथं म्हनाच्चन -

कवि भाल । उत्कंठा व उमंग ज्वना जि तीजक वैठकपाखे वना स्वःवना । तर जिगु आशाय् तुषारापात जुल । छम्ह वयोवृद्ध सौम्यमूर्ति दुरुथें सँ तुइ धुकूम्ह मनू बायात कविताया छुं पक्ति ल्यंकाच्चन । जि ला फनक्क फहिला थःगु कोठाय् वया । लासाय् भोसुया ... सुथसिया पहरया थ्व सपनां याना न्ह्यलं चाय् धुंका न लासां दनेगु हिम्मत मंत ।- २५३

थ्व म्हगसपाखें शोभाया कवि जीवन पाखे गुलि आकर्षण दु धैगु सीदु । थ्व उपन्यासय् स्वप्न पद्धतिया व्यवस्था मेमेगु थासय् नं जुयाच्चंगु दु । थथे हे म्हगसया माध्यमं चरित्र चित्रण मेगु थासय् नं जुयाच्चंगु दु ।२५४

रहस्य उद्घाटनपाखें चरित्र चित्रण-'मतिना'य् मू पात्र जीवनयाके दच्छि न्ह्योनिसें हूवइगु ल्वय् दुगु खँ छम्ह पात्र रंजन पाखें सिइदु । उकिया कारण मस्यु । मू पात्र जीवनं स्वइतं मकं । थ्व छगू रहस्य जुयाच्चंगु खः । थथे नुगःया रहस्य नुगलय् जक तयातलकि उकिं लिपा तःधंगु बांमलाःगु लिच्चः लाकेयः, उकिं विकृति हय् यः । मू पात्र जीवनयात थथे हे तायाः वं धाल-

“थौं जिं थःगु जीवनया छगू रहस्य छंत कनेत्यना शायद थ्व खँ सुइतं मकंसे तया हे जित थथे जुयाच्चंगु ज्वीमा ।”२५५

थुकिं 'मतिना'या मू पात्र जीवन मनोविकृत मनू धैगु सिइदु ।

डायरीया माध्यमं चरित्र चित्रण- उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं डायरी पाखे नं थःगु उपन्यासया पात्रतय्गु सूक्ष्ममनोभावया चित्रण यानादीगु दु । 'मतिना'य् नायिका शोभां

२५२ वहे, पौ ६८ ।

२५३ धुस्वां साय्मि, मतिना, (ललितपुर : श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७७), पौ ६३ ।

२५४ वहे, पौ ९३-९४

२५५ वहे, पौ २६ ।

चवयातःगु डायरी मू पात्र जीवनं वया पासा रंजनयात बिल । उगु डायरीपाखें शोभा, राजदाई, शोभाया बाः जीवन, प्रभा, सुधा, शारदा, शोभाया भातया चरित्र-चित्रण जुया च्वंगु दु ।२५६

कविताया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'मतिना'य् जीवनया कवितां जीवनया अवस्था व उगु कविता क्वय् च्वंगु प्यभ्क्वलं प्रभावित जूमह शोभाया चरित्र-चित्रण जुयाच्वंगु दु

इता मदुगु देवा थें तुं
जीवन मदुगु ध्व जिगु जीवन्
प्रिय ! छंत जक जिं छु धाय्
भाषा मदुगु ध्व जिगु भाय् २५७

आत्म निरीक्षण - विश्लेषणया माध्यमं चरित्र चित्रण- उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं आत्म-निरीक्षण-विश्लेषण पाखें नं चरित्र -चित्रण यानादीगु दु । 'मतिना'य् शोभा वया सुधातताया भात जीवन लिसे मतिना यानाया आत्म -निरीक्षण याका चरित्र - चित्रण जुयाच्वंगु दु -

अवश्य सुनानं जिगु प्रेमया मू सिउसा जिगु अवस्था थथे जुइगु मखु । थौं जिं याना सुधाया जीवन नापं म्हाइपुसे च्वनांच्वन । सुधातताया नां काय्साथ जित सुधा अनं हे वथें च्वन । तर न्हिनयसिया पहर जुया जित सुधा तताया लुमन्ति हाय् काय् ल यायुमफु । तर अयनं सुधाया नां काय्साथ जिगु मने ग्लानि जुइगु । सुधातताया प्रति जिं सरासर अन्याय यानाच्वना, छगू पाप यानाच्वनां । मस्यु थुकिया छु प्रायश्चित याय्माली तिनि ।२५८

पौया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'मतिना' उपन्यासय् पात्रतय्गु पौया माध्यमं इमिगु चरित्र चित्रण थाय्थासय् जुयाच्वंगु दु ।२५९

'मतिना'य् प्रभां जीवनयात छवयाहःगु पौ, शोभां जीवनयात छवयाहःगु पौ, शोभां न्हापा न्हापा चवयातःगु पौया अंशत, शोभां सुधायात चवयातःगु पौ, राजदाई नं चवयातःगु पौ, शोभां जीवनयात च्वःगु पौ, सुधाततां शोभायात च्वःगु पौ न्हयथना जक, शोभां जीवनयात च्वःगु पौ पाखें इपिं पात्रतय्गु थःथःगु चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु ।

विवाद पद्धति पाखें चरित्र चित्रण - पात्रतय्गु बौद्धिक व मानसिक स्तर स्पष्ट यायेत उपन्यासकारं निम्ह पात्रतय्गु दथुइ छुं विवादास्पद विषय न्हयव्वया पात्रतय्गु चरित्र उद्घाटन यानादीगु दु । 'मतिना' उपन्यासय् रंजनं जीवनया भोंकी स्वभाव व गरम

२५६ वहे, पौ ५७-१०१ ।

२५७ वहे, पौ ६२ ।

२५८ वहे, पौ ८१ ।

२५९ वहे, पौ - ४४, ४५-४६, ४६, ४८, ५८, ७६-७७, ९१, ९५-९६ ।

मिजासयात न्हापा विवाद जूग घटना लुमंका बाँलाक ब्वयातःगु दु । थ्व विवाद रंजन व जीवन पटनाय् बी.ए. जाँच ब्यूबल्य अन बिहारी पासापिसं नेपाल व नेपालीतय्त हिस्याय्थय् याना खँल्हाबल्य जीवनं थःगु बौद्धिक तर्क तयाः खँल्हाःगुलिं प्रष्ट जूग दु । २६०

६.८.३ 'गंकी' उपन्यासय् चरित्र-चित्रण-शिल्प

आकृति वर्णनं चरित्र चित्रण - 'गंकी' उपन्यासय् आकृति वर्णनपाखें नायिकायागु चित्रण जुयाच्चंगु दु । दसु-

धात्थें जि छम्हं बांलाम्ह मिसा हे जुयाच्चन । थौं नं जिगु सौन्दर्य बसंतकाले मखुसा पतभङ्गे मलानि । थःके दुगु यौवनरस कावकोसित इना बी धुन व उमेरं नं जिगु साथ तोतावना च्वंसां थौं नं जिगु ख्वाया रुप सुं बांलाम्ह नकतिनी यौवनया पिखालखी थ्यंम्ह ल्यासेया सिंक छुं कम मजू । खतुं यौवनया चंचलता जिके मदय् धुंकल तर उमेरया गांभीर्य याना जिगु सौन्दर्ययात भन उपो यानाच्चन । जिगु मिखाय् थौं नं वहे मादकता दनि, व आकर्षण दनि व जीवन दनि । अले न्हिला थःगु ख्वाया सौन्दर्य द्विगुणित याय्गु गंभीर प्रकारं केवल मिखाया दुने जक न्हिलिगु शक्ति नं । खःका सँ छपुनिपु तुइया वय् धुंकल । अथेला क्रीम, पाउडरया खोलय् च्वना बांलाकीगु थ्व काले सँ छेना काय् मज्यूगु मखु । तर मागु हे मखु सँ छपु निपु तुइलं छु जुल ? न्ह्योने कुलिकुलि चिना ततःहाकःगु जिगु सँया प्रशंसा यापिं व ईर्ष्या यापिं उलि हे तिनि । थन्यागु तालं हे जिगु म्हया प्रत्येक अंग नं उलि हे सुडौल तिनि । यथार्थवादी साहित्यकारं जूसा जिगु म्हयात यौनोचित कामुक म्हा मधाइ मखु । खःका ख्वाले भचा बैसं जागु पहः वय् धुंकल व न्हापाया कोमलता मदय् धुंकल । तर पाउडर छको तल धाय्वं थथे धका सुनानं धाय्फै मखु । अय्ला तापाक्कं स्वःसा पाउडर मदुबले नं जिगु उमेर थुलि धका धाय् थाक्वी।२६१

नायिकां थःम्हं थःगु आकृति वर्णन याःगु थ्व भूवलं नायिका मिजंत सालेगु ज्याय् यक्को अनुभव दुम्ह व आःतकं अजाःगु भावना दुम्ह आकर्षक मिसाकथं सिइदु ।२६२

मू पात्र पाखें मेम्ह पात्रया चरित्र चित्रण- पात्रतय्गु लुमन्तिइ मेम्ह पात्रया परिचय बिइगु कथं नं 'गंकी' उपन्यासय् चरित्र चित्रण जुयाच्चंगु दु । नायिकाया मांम्हं

२६० वहे, पौ ५२-५५ ।

२६१ वहे, पौ ९-१० ।

२६२ वहे, पौ ९-१० ।

नायिकायात बियाछवये हथाये जूगुलिं लमि लतंमाया काकि लिसे खँल्हाःबलाय् नायिकाया नुगलय् लतंमाया काकि गजाःम्ह खः धैगु या परिचय थुकथं नुगलय् लूगु खः-

लतंमाया काकिया मिसातय् समाजय् छगू विशेष थाय्र दु । सुयां म्हाय्मचा मचुल धासा सुयां भन्चा माले मफुत धासा थ्वयां उपो सुयातं भातपिंथाय् मतसे छवयाहःसा वा सुयां योम्ह ब्याहा याय् मासा, पारपाचुके मासा माथाय् माकथं खँल्हाना मिलेयाना बीफु । उकि लतंमाया काकि फुकेस्यां गुलि यो उलि मयो नं जू । छायाधसा खःगु मखुगु खँ ल्हाना ब्याहा न्यायका बिई माम्ह हे जुल । तर लतंमाया काकीया थुकी छु दोष ।”२६३

पात्रया प्रतिक्रिया मेम्ह पात्रं बिइका चरित्र चित्रण- छम्ह पात्रया खँया प्रतिक्रिया मेम्ह पात्रपाखें बिइकानं चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । ‘गंकी’ उपन्यासया नायिका मदन बाः पाखें स्यनेधुंका छन्हु मदन बाः नायिकाया छँ वयाच्वंबलय् नायिकाया माम्हं नायिकायात बियाछवयेमाःगु खँ सुरुयाना हयेवं मदन बाः नं नायिकाया बिहाया बारे थःगु बिचा कनेवं नायिकायात थुकथं प्रभाव लाःगु दु -

मदन बाः नं भच्चा बिचायाना लिसः बिल - का छित् थुकिया धन्दा छाया जि दय्कं ? जिमि पासाया म्हाय् जिमि हे म्हाय् मखा ? खँ न्यना च्वनाम्ह जित न्हिले पियां पिइ मफुत ।२६४

थुकथं नायिकायात मदन बाः मिले जुइक खँल्हाय् सःम्ह धूर्तम्ह फताहा मनू खः धैगु खँ नायिकाया न्हिलां धयाच्वंगु दु ।

पुलांगु धापू छ्यला -‘गंकी’ उपन्यासय् पुलांगु धापू छ्ययेकाः नं पात्रया चरित्र व्वयेगु ज्या जुयाच्वंगु दु ।

“स्वैदिसँ ! तिमिलायात भिंम्ह मिसा यायेगु सा थ्व छँ त्वतादिसँ । याकनं मेगु छँ स्वया तता नाप ब्यागः जुया दिसँ । थ्व छँय् च्वना ला ज्यान वोंसां छिं तिमिलायात भिं मिसा दय्के फैमखु । छिं ला सि हे स्यू छगः आलु ध्वगित धाय्वं फुक्कं ध्वगिना वनिगु । गन्यागु चाय् पुसा तल फल नं अन्यागु ज्वी । अथे हे मनू गन्यागु वातावरणे व्वलन अन्याम्ह हे ज्वी ।

२६३ वहे, पौ ६८ ।

२६४ वहे, पौ ६९ ।

थन 'ता' धैम्ह उपन्यासया नायिका खः । नायिका लिसे ब्यागलं च्वनेमाःगु स्थितिया बोध दु । थ्व खँयात चीहाकलं ध्वाथुइक धायेत 'आलु ध्वगित धाय्वं फुककं ध्वगिना वनिगु' धैगु पुलांगु धापू छ्यलाः नायिका ध्वगिगु आलुथें स्यंम्ह अर्थात् वेश्या मनूकथं न्ह्यथनातःगु दु । २६५

द्वन्द्या माध्यमं चरित्र-चित्रण- निम्हेसिगु कचकचं नं पात्रतयगु चरित्र सिइदयाच्वनी । थ्व 'गंकी' उपन्यासया नायिकाया किजां थः कलाःलिसे ल्वाःबलय् धाःगु खं इमिगु चरित्र ब्वयेगु ज्या जुयाच्वंगु दु -

“स्व सुथनिसें कचकच हालेमते । म्वाम्वाकं जिगु कपाः स्याक वय्मते । स्व छं न्ह्यागु हे धा जिमि ततायात कया थथे खँ गबले ल्हाय्मते । हानं थथे अथे जिमि ततायात धाल धाय्व आमु म्हुतु हे म्वय्हिला बी । छं छु धका च्वना । जित मनू हे म्हमस्युनि । न्ह्यागु जूसां, न्ह्याम्हेस्यां न्ह्याथे धासां जिमि तता जिमि तता खः । मचाबले निसें गज्ज्यागु गन्यागु हबिगत भोगे याना मानं थें पालन पोषण याम्ह जिमि तता जिमि मां खः ।” २६६

नायिकाया किजायागु थ्व खं नायिकाया किजाया स्वच्छ माया व भावना दुम्ह व्यक्तिकथं परिचित जू धाःसा नायिकाया भम्चा धाःसा नायिकाप्रति तसकं असन्तुष्टि दुम्ह छुच्चाह्म मिसाकथं परिचित जू ।

तुलनाया माध्यमं चरित्र - चित्रण- 'गंकी' उपन्यासय् नायिकां थःयात थःभिंचा मचालिसे तुलना याकाः निम्हेसिगु चरित्र - चित्रण थुकथं यानादीगु दु -

जिपिं निम्हे महान अन्तर दु । गन जि, गन व । गन जि मुखुबले थ्वयाकागु स्वां, गन व विकसित जुया सौरभ व सुगंध प्रदान याय्त तैयार जुयाच्वंगु स्वां । गन जि तज्याय् धुंकुगु अन्तिया अय्लाः गन मादकतापूर्ण अय्लाखं सुइतं मदमस्त याय्त विलिविलि जायाच्वंगु वया अन्तिया अय्ला । गन जि जीवनया हलचल क्यना मृत्यु पाखे यंकीम्ह, गन व मृत्याय नीरवल क्यना जीवन पाखें यंकीम्ह । जि व जिमि भिंचाया दध्वी महान अन्तर दु - । २६७

२६५ वहे, पौ २७ ।

२६६ वहे, पौ २६ ।

२६७ वहे, पौ १३ ।

थुकथंया चरित्र-चित्रणं नायिका उमेर वने धुकूम्ह वासनाहीन जुयावनाच्चंम्ह पात्र कथं थूसा वया भिंचा ल्यासे जुयावःम्ह आकर्षणयुक्तम्ह मिसाकथं म्हस्यू वः ।

‘गंकी’ उपन्यासया नायिकां थःगु ल्यासेया ई व वया बुराम्ह भाःतया स्वभाव वर्णन याना : इपिं निम्हेसिगु चरित्र-चित्रण थुकथं यानादीगु दु -

ब्याहाया छुं दिन लिपा तिनि जित तच्चकं म्हाइपुया वल । जित जीवनपासा मलोम्ह लानाच्चन । गन जि थिइसातं करेन्ट थें उन्मादं परिपूर्ण गन जिमि भात जीवन हे मदुथें न्ह्यावले वास्यां च्वनीम्ह । जिला व खना दिक्क चाया वल । वं जित सन्तोष सम्म नं बिइमफुत । थ्वया सिकं उपो जि थे न्याम्ह उन्मादिनीयात श्राप छु ज्वी । न्ह्यावले स्व बजां त्वनेमा । जिगु धासा बजांया बास हे मयो । वायूक वायूक हे वयू यो । खँ छु ल्हाई मखु । ल्हासां वहे बुढा पहः वयूक । तर छु धायू मानं बिया हये धुकल ।^{२६८}

आत्म-चिन्तनया माध्यमं चरित्र-चित्रण- ‘गंकी’ मनोवैज्ञानिक उपन्यास जूगुलिं थुकिइ आत्म-चिन्तनया माध्यमं पात्रतयूगु चरित्र चित्रण यायेगु ज्या अप्वः थासयू जुयाच्चंगु दु । दसु -

थ्व जीवन गन निरन्तर संघर्ष जुयाच्चन व अडिग जुया गथे न्हयो वने फैं । जिगु जीवनया एक मात्र आशायात ग्रहणं ज्वने थें ज्वन । थ्व ग्रहणयात गयू याना मदयूके मालि ? जिगु जीवन तिमिलायात मोक्ष गयूयाना प्राप्त ज्वी ? थ्व न्हयसः जिगु न्हयोने वल ।”

नायिकां थः किजाया भविष्यया लागि वेश्या जुया थःगु जिन्दगी तकं स्यंका जुल, तर थुकिया हे परिणाम ग्यानापुया नायिकाया किजा व भिंचायात तकं लात । उकिं भिंचा तिमिलायात ग्रहणं ज्वंगु थें तायेका थुकिया मोक्ष अथवा समाधानया उपायू मालेगु कथं थ्व आत्म चिन्तन याःगु खः । थुकिं नायिका चिन्तनशील स्वभावयाम्ह धका सिइदु ।^{२६९}

खँल्हाबल्हाया माध्यमं चरित्र-चित्रण- खँल्हाबल्हा नं चरित्र-चित्रणया छगू क्वातुगु माध्यम खः । ‘गंकी’ उपन्यासयू खँल्हाबला पाखें यात्रुतयूगु स्वभाव बाँलाक सिइका कायेफु -

“मामं न्ह्यावले धाइगु - मस्ते ला ख्वा स्वया दिसँ । थथे याना मस्तेगु जीवन छु ज्वीगु ज्वी । बानं भर्के जुया लिसः बीगु -

^{२६८} वहे, पौ ८८ ।

^{२६९} वहे, पौ ३१ ।

कर्मे च्वयातःगु ज्वीका । छन्हु सी मानिगु चोलाजा खःनी, दत्तले थः
यत्थे जित च्वने बिउ । स्व जित आमथे कचकच याइगु मयो । उपो
कचकच यात धाय्वं छं दुःख सिय मासा जिं मस्यु । ”

थ्व ‘गंकी’ उपन्यासया नायिकाया मां बौ निम्हेसिगु कचकच जूवलयागु खँल्हाबल्हा
खः । थुकिं छु सिइदु धाःसा नायिकाया मां थः मचातयगु भविष्यप्रति चिन्तितम्ह कथं दुसा
बौम्ह स्वैगुं छु चिन्ता मदुम्ह, भविष्यया वास्ता मदुम्ह दत्तले यत्थे नयाः सना जुम्ह शौखिनम्ह
लापर्वाहीम्ह मनू कथं खनेदयाच्चंगु दु । २७०

६.८.४.१ ‘पासा’ उपन्यासय् चरित्र-चित्रण-शिल्प

(क) सामान्य परिचय पाखें पात्र चित्रण

‘पासा’य् उपन्यासकार पाखें पात्रया सामान्य परिचय व स्वभाव वर्णनयाना
उपन्यासया मू पात्र उत्तमया चरित्र चित्रण जुयाच्चंगु दु । दसु -

उत्तम धनीम्ह मांबौया कांछाम्ह काय् । यत्थे याकातःगु ।
चौपट हारां । हारां ला उलि कि त्वाःयापिसं वया नां नं ल्वःमंका
छ्वये धुंकुगु । फुकेस्यां हारांकाजी धाइगु । लैने, विष्णुमति मोल्हु
वनीगु । अन लँय् गनं भोकत्या ख्वीगु सा गनं आलुबखरा । बुँ
धोदुसा काउले, लै, कच्छे ख्वीगु ला वया यःगु खेल जुल । गवलें
ल्हुतिई मोल्हुवना, न्हिच्छि स्वयम्भू चाहिला छँय् सुथे पिहाँ वनीम्ह
बहनी दुलाइगु । स्कूल ला न्हेन्हुइ छको नं मवं । छँ स्कूल वनीगु
टाइमे पिहाँ वनी । तर छुं भचा लिपा वया सफूत छेरी थ्यना च्वनी
। सफू थम्हं तवइ मखु न्ह्याम्हसां छम्ह पासायात तय्के है । म्हां
धाइम्ह सु ! हारांकाजीया आज्ञायात । कांछाम्ह काय् धेवा नं
मांम्हेस्यां गाक्को बियातःगु दु । मब्यूसा गबलें फोंगा तःले च्वंगु
धेवा मदु, गबलें बौम्हेस्या इस्कोट साफ जुयाच्चनी । बौम्हेसां गुलि
दाइगु, न्हानं गुलि पुकीगु, गुलि चिनातैगु । तर भन भन् दाखों
जुयावन । हैरान जुया यत्थे जु धका त्वतातम्ह दों थें वास्ता मयाय्
धुंकल । पासापिनि धासा धात्थें यो । चखुंचा कय्कीगु, चखुंचा प्वालं
चखुंचा लिकाय्गु, लुकमाद्यो खुया हय्गुली वैत सुनानं मफु । थ्वयां
उपो वया धेबां मोज याय् दैबले अन्याम्ह सुया मयई । साहुया काय्
जूगुलिं मेपिनि मस्ते मांबौपिस वयानाप ज्वीमते धाये मछाः । २७१

२७० वहे, पौ-४६ ।

२७१ वहे, पौ -१९ ।

आकृति वर्णनं चरित्र चित्रण- 'पासा'य् मू नायिका शकुन्तलाया सुन्दर आकृति वर्णन थुकथं जुयाच्चंगु दु -

धात्थे दुरुथें तुइसे च्वंम्ह शकुन्तलां व ज्वाला ज्वालां थीगु पार दुगु रेशमीया हाकु पर्सि स्यूंवले ला कण्व ऋषिया आश्रमे पालन पोषण जूम्ह, प्रथम मिलने हे जुजु दुष्यंतया मन सालाकाम्ह शकुन्तला थें हे च्वन । म्हासु म्हासु धागु ख्वा, केलेहेंच्वंगु मिखा व न्हातिकास ह्यांगु सिन्हः तिनातःम्ह शकुन्तला चट्ट च्वंगु म्हयात व हाकुपर्सि भन उपो बांलाका बिल । उमरं नं भिन्हेदं क्यना वैगु सौन्दर्य वृद्धिस पूर्ण सहायता वियाच्चंगु । मांम्ह वया रूप, वया सौंदर्य स्वस्वं पक्क जुल ।

अवगुणपाखें पात्र चित्रण- 'पासा'य् उपन्यासकारजु थःम्हेसिनं हे कनकया बौपिनिगु अवगुण थुकथं कनादीगु दु-

कनकया छँय् वया ब्वाया निम्ह दाजुकिजा दु । कनकया ब्वा, साधनाया ब्वाया मालिक, दाजुम्ह । बुढा ज्वी धुंका नं एक नम्बरया रण्डिबाज, निम्ह निम्ह कलाः ला छँय् हे दु , अथे नं वैत निहं छम्ह धैथें भिंखुदँया ल्यासे माः । २७२

थथे हे उपन्यासकारजुं पात्रया अवगुण थःम्हेसिनं जक तप्यंक मकसे पात्रया हे माध्यमं मेम्ह पात्र केदारया अवगुण उत्तमपाखें कंकादीगु दु -

छिमि किजा सिइन धासा जिमि व सू सू सदे किजा मखु धका धाइथें च्वम्ह केदारं जित थौं शिष्टाचारबश ममता व स्नेह क्यनाच्च्वन । तर जि नं ला मूर्ख मखु जिं नं सिउ थुमिगु षडयन्त्र हे थौं जिगु जीवन थथे यानाविल । म्हुतुं उत्तमं छुं मधा ।२७३

थुकिं केदार छम्ह दुष्ट मनूकथं थुइका कायेफु ।

माफ फूवंका चरित्र चित्रण- मचावलेया पासा नापं मचावलेया खँ ल्हाना थःगु म्हाइपुगु जीवनयात छुं क्षण ला आनन्दया लहरं चिइ धका । बाबुचा दुथाय् उपिं थ्यन । शकुन्तलां लिसः मबिउ । उत्तमया गय् याय् छुयाय् जुल । जिं थथे धाय् मज्युगु । शकुन्तला

२७२ वहे, पौ २६ ।

२७३ वहे, पौ ५५ ।

मचा मखु, छम्ह ल्यासे खः । स्व गन्याम्ह मछाः मजूम्ह मनू मखा धाल ज्वी । व्यवहार धैगु हे मस्यूम्ह । उत्तमं शकुन्तलायात धाल -

शकुन्तला । जिगु खं याना छंत चोट जुल थें च्वं । छं न्यन जिं खःगु खं धया बिया । तर छंत चोट जुल । आः जिं छंत थथे गबलें धाये मखु । जित माफ याना ब्यू । - उत्तमं शकुन्तलाया लिसः मकासे सरासर छँपाखे वन ।^{२७४}

६.८.४.२ 'पासा' उपन्यासय् अप्रत्यक्ष चरित्र चित्रण

'पासा' उपन्यासय् धुस्वां सायूमिजुं पात्रतय्गु व्यक्तित्वया उद्घाटन व चरित्र चित्रणया लागि अप्रत्यक्ष विधित न छ्यलादीगु दु । इपिं खः- फैंटेसी, म्हगस, पौ, म्ये व कविता । थुपिंमध्ये फैंटेसीयात दक्कवसिवे न्हापां काये ।

उपन्यासकार धुस्वां सायूमिजुं पात्रया फैंटेसीया ग्वाहालि कयाः नं पात्रया चरित्र उद्घाटन यानादीगु दु । फैंटेसीया अभिप्राय पात्रया व अवास्तविक व विकृत कल्पना चित्र खः गुगु पात्रया नुगः दुने विकारया प्रतिविम्ब जुया वयाच्चनी । थ्व कल्पना चित्र ह्यकलं याःगु जूसां पात्रया नुगः दुनेया प्रतिविम्ब जूगया कारणं पात्रयात धात्थें थें हे च्वनी । थुकथं फैंटेसीया ग्वाहालिं धुस्वां सायूमिजुं पात्रया नुगः दुनेया दृश्य ब्वया इमिगु चरियात रहस्यया उद्घाटन यानादीगु दु ।

फैंटसी (Fantasy) पाखें चरित्र चित्रण- 'पासा' य् उत्तमं शकुन्तला वया जीवन पासा जुया विउसा वया जीवन गुलि यइपुसे च्वना वनीगु धका शकुन्तलायात थःम्ह जीवन पासा दयेकेगु खँय् असम्भवया सिकें सम्भव जूगु थुकथं खंकल -

अले वया बिचा पपू छुना ब्वयावन ... सुथे जुल शकुन्तलां
वैत थंवल .. प्रेमं वयात च्याया कम बिल वया जागीर दु ...
अदां लिहाँ वय्साथ शकुन्तला बइगले जाथुया च्वंम्ह कुहाँवल । वँ
तोताच्वंगु कोट कया खाना बिल ... पंखा कया गाका विल ... थःगु
मधुर सलं वया न्हिच्छिया त्यानु लंका विल दच्छि लिपा इमि
छम्ह मचा दत । कटामरी थें बांलाम्ह म्ह्याय् फुकेस्यां उमित
तिनख्यले संध्याकाइती चाह्यूवनेबले मुसुमुसु न्हिला अभिवादन यात
... मचायात मन्वापिं छम्ह हे मदु । माइथान चोयाथाय् गं
न्याय्कूबले व भ्रसंग वन । कल्पनाया संसार यथार्थ संसारे छत्थुं
क्वब्बां वला^{२७५}

^{२७४} वहे, पौ ५४ ।

^{२७५} धुस्वां सायूमि, पासा, (ललितपुर : श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७८), पौ ५१ ।

खँल्हाबल्हाया माध्यमं पात्रया चरित्र-चित्रण-‘पासा’ उपन्यासय् खँल्हाबल्हाया
माध्यमं नं पात्रयागु चरित्र-चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु-

कवि पासां धाल - छं छु खन धका । जिं थुमित न्हापा नं
खने धुन । थुमि खूब न्हिलेमा । युवक भिक्षुत नाप खूब ख्याः याय्मा
। आखिर मानव मन मखा । उत्तमयात नं कविं धाःगु खः थें
चवनावल । भावुक कविं धाल - थ्व सुपाँय्त स्यूला, छु खः ?
थ्व युवती अनागारिकातय्गु मयो मयो जवर्दस्ती क्वत्यला तःगु
वासनाया सजीव प्रतीक खः । उत्तमं थःगु स्मृति बल बिया
मदय्का छ्वल चिल्ले यानाहल - मखु मखु व अनागारिकापिं
अन्यापिं मखु व फुक्क जिगु अंधकारया फल खः । बुद्धधर्म
बिरोधी भावनाया प्रवंचना खः । २७६

थ्व खँल्हाबल्हापाखें उपन्यासया मू पात्र उत्तम छम्ह सरल स्वच्छ भावनायाम्ह मनू
खः धैगु सिइदु ।

थथे हे ‘पासा’य् उत्तम, उत्तमया मां, उत्तमया दाजु व उत्तमया तताजुया खँल्हाबल्हां
इमिगु चरित्र -चित्रण थुकथं जुयाच्वंगु दु -

दाजुम्हेस्यां न्यन - “उत्तम ! छ गबले वनेगु जुल ?”
उत्तमया मने सन्तोष जुल । मांम्ह मस्यु थःगु गुगु बिचाःया प्रवाहस
दुबिनाचवन । वं छु मधाः । तःहीम्ह काय्यात स्व नं मस्वः ।
उत्तमया लिसः बी न्हापा हे दाजुम्हेस्यां धाल - मांया छु बिचाः थें ?
बा मदय् धुंकल । छें ब्यागः ज्वीधुंकल । जिगु कमाइ नं गाः मगाः
जुयाचवन । उकिं उत्तम थन हे कलेज ब्वंसा जिउनी । म्वाम्वाकं
छाय् उपो खर्च याय्गु ! - उत्तमया ला न्ह्यपु क्वानावल ।
तताःजुया थ्व षडयन्त्रं ! वं धाल - थन ब्वना छुयाय् - खँ जुयाचवन
। दाजुम्हेस्यां उत्तमयात ब्वंके मछ्वइगु निर्णय याना बोम्ह हे जुल ।
वं धा हे धाल - छं धका सुं मदु । जि ला मस्त दु, उमित नं ला
ब्वंके माल । छंत काशी ब्वंके छ्वया उमित जिं ब्वंके फैमखु । जि
छम्हेस्या कमाई नं थुलि यानाचवना । थुलि छं नं ला बिचाः यायेमाः
। उत्तमं मांपाखे स्वल । ख्वबि जाय्क दुगु मांया मिखां मौन भाषां
धाल - छिमिं दाजु मखु, छम्ह जागीर दुम्ह मनू नवानाच्वंगु, जिमि
काय् मखु, छिमि तताःजुया भात नवाना च्वंगु । उकिं छ शान्त च्वं
। - उत्तमं मांया थ्व मौन आदेशयात माने यानाकाल । तर
दाजुम्हेस्या थुलि जक धयां मगाः थें चवना खँ तछ्याना धयाबिल -

ज्यू, ब्वंवेनेगु सा थःगु भागं ब्वं हुं । मां व उत्तमया आश्चर्यया
थाःगाः मन्त ।२७७

स्वीकारोक्तिपाखें चरित्र चित्रण-‘पासा’य् उत्तम व शकुन्तलाया दथुइ न्हापां
नतुसतु दुगु इलय् शकुन्तलां उत्तमयाके उखेपाखे थ्यंगुया कारण न्यंबलय् उत्तमं -

“म्हाइपुसे च्वना छ नापलाई धका ।” लिसः विल । अले -
“उत्तमया थ्व लिसलं शकुन्तलायात गाक्को हे मछिन । उत्तमनं थ्व
हे मौका खः धका बिचाः यानाः धाःगु । वं शकुन्तलाया ख्वाःया
भावनां मनया खँ थुइका धाल - धात्थें खः छंत नापलाय्त हे जि
थुखे वयागु ।”

६.८.५.१ ‘पल्पसा’ उपन्यासय् चरित्र-चित्रण-शिल्प

सामान्य परिचय व स्वभाव पाखें चरित्र चित्रण-‘पल्पसा’ य् उपन्यासकार स्वयं
थःम्हेसिनं पल्पसाया भाःतया सामान्य परिचय व स्वभावया वर्णन याना वइगु चरित्र चित्रण
थुकथं यानादीगु दु-

पल्पसाया भात छम्ह लोकं व्हाम्ह मिजं खः । त्वाबाया नं
खूब यो । न्ह्याम्हेसितं फुग चागु ज्या नं याना मबिउम्ह मखु ।
सुयां मचा भ्यालं कुतुं वलसा अस्पताले यंका बीगु, सुयां ल्वापु
जूसा अड्डा वना बीगुलिं व सकस्यां यो । मनू मिजासी । मोज
मज्जा नं गाक्क याय् माम्ह । पासापिं नं ग्वा ग्वा दु । न्ह्याबलें
जाफत न्या । तर थुखे दच्छिति दत सङ्गत भचा स्नावना मिस्तय्
थाय् वनेगु यानाहल धका पल्पसायात थःछँयापिसं व वया मिलेजूपिं
पासापिसं खँ न्यंके धुंकूगु खः । छँ नं भच्चा लिबाक्क लिबाक्क वय्गु
याना हःगुलिं पल्पसायात नं तःको मछि शङ्का जूगु खः ।२७८

आकृति चित्रण पाखें चरित्र चित्रण -‘पल्पसा’य् पल्पसाया आकृति चित्रण पाखें चरित्र
चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु -

पल्पसाया ख्वालय् यौवनया ल्यंपुल्यं भचा दनि । तर व ल्यासे मखय्
धुंकल । वया ख्वाः थुखुन्हु छुं गंभीर चिंताय् मग्न थें खनेदु । चिकं
मदयाः भुलंसुलं दनाच्चंगु सँ । कपाः नं मनूया किपा थे ख्युंसे

२७७ वहे, पौ ३७ ।

२७८ वहे, पौ २०-२१ ।

चवनाचवन । मलखा लुसल ढ्वाकः शें च्वं । अले नलगू रेखा कलयातःगु
शेंच्वं ।२७९

उडन्यासकार ढाखें हे ढात्रया ढुरत्यक्ष चरलत्र चलत्रण - उडन्यासकारजुं हे
ढलुडसाया डौमहेसलगु स्त्री शलक्षा डारे खँ कना वैगु स्त्री शलक्षाया डारे हललावनाच्वंगु वैगु
वलचार नं डवयातःगु दु । दसु -

“ढलुडसा भलंनलदं दत डौमहेसलया कायुधासां म्हायायु धासां
वहे छुमहजक दुगुललं वैत ड्वंके मासुतल वल । वया स्त्री शलक्षा मयो ।
मलसातयुत ड्वंकेगु खँयु वया थः कलजाडलं नलड न्हाडलडलें कचकच
तर ड्वंके मते धका धाःगु मदु । अयुला म्हायायुचलडलं ड्वना मच्वंगु नं
मखु । तर थःहे म्हायायुयात ड्वंके मासुतल वःडललु वया मछुलना वल
।” २८०

६.द.ॡ.२ ‘ढलुडसा’ उडन्यासयु अढुरत्यक्ष चरलत्र चलत्रण

आतुमनलरीक्षण - वलशल्लेषणढाखें चरलत्र चलत्रण- ‘ढलुडसा’यु ढलुडसां वयागु
आतुमनलरीक्षण-वलशल्लेषण याना थःगु मनस्थलतल स्यनलवनाच्वंगु थुकथं तलयेकूगु दु । दसु -

गन्यामह ल्या जल ! थुव जलगु गज्यागु ढहः ! जलत थुव छु जुया
वोगु ! जलगु थज्यागु ढहः खना इमलसं जलगु वलषये छु छु डलचा यात
जुवी ? छु छु धलल जुवी ? जलत हावा स्यंमह धका नं डलचा यात जुवी
नत्रसा जल ललसे नमवागु, भुज जलगु घः जायु धुंका नं घःललका, जलमल
ढा वल धका छुअयु मधागु । अभुज व सुकुचाया कललतं नं छुं
मधागुजा गजव मखा गुमहसाइं दकसलवे ललढा वया नं न्हाढा
वयाचुवडलनुत हे घुवातुघुवाना डुवलया वयुसाथं लःढया यंकै । वं हे
जलत थुँ छु मधागु ! अवश्य नं गतललागु खँ मखु थुव !२८१

थुव उडन्यासयु आतुम - नलरीक्षण-वलशल्लेषणया माध्यमं थायुथासयु ढात्रतयुगु चरलत्र
चलत्रण यायेगु ज्या जुयाचुवंगु दु ।

लुवयु ढाखें ढात्रया चरलत्र-चलत्रण - ढलुडसा उडन्यासयु ढात्रयागु लुवयुयागु
वर्णनयाना चरलत्र चलत्रण जुयाचुवंगु दु । मचाडललु ढलुडसाया न्हुयोसू चाइगु लुवयु ललढा भुमल

२७९ वहे, ढुँ २द-२९ ।

२८० वहे, ढुँ ३ॡ - ३६ ।

२८१ वहे, ढुँ १०-११ ।

जूगु खँ न्ह्यथना: वैगु चरित्र चित्रण यानातःगु दु । थथे भुमि लाःगुलिं पल्पसां अन्धकारय् छम्ह मिसा खंका: व मिसा परिवर्तन जुयाववं उईं जुयावन अले थ: हे बौयात भात धका भ्रुमतेयाना 'जि नाप छक प्रेमयाना का धाइम्ह जुल' अलय् पल्पसां थःनं लिपा व हे उईं थें जुइगु कल्पना यात ।२८२

लुमंतिपाखें मेम्ह पात्रया चरित्र चित्रण- 'पल्पसा' उपन्यासय् ज्यानमाया तता:जुया चरित्र लुमंका: नायिकां थ:भात मेपिं मिसातय्थाय् जुइगु स्वभाव दुम्ह मिजं कथं न्ह्यथनातःगु दु । दसु-

“थौला पक्का नं मिसायाथाय् हे वनावोगु ख: । मिजंयात भात दयकेत मखु अपितु थ: म्हया ब्यापार याय्त मिजंत नाप सम्बन्ध तैपिं मिसात नं ला मदुगु मखु । छुं मस्यूपिस व हे का ज्यानमाया तताजुयात गुलि भिं धाइ । तर जिगु थ्वहे मिखां खं - भात मालिकम्ह नाप मर्से वंतले छम्ह सुब्बा न्हिन्हिं वयाथाय् बहनी लिबाक्क वया सुथ न्हापां दना वनिगु । ”२८३

पौया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'पल्पसा' उपन्यासय् पौया माध्यमं चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । पल्पसाया भा:तं थ:पासाया कलाधका पल्पसायात म्हसीकातःम्ह मिसा पल्पसाया न्ह्यथु जुयाच्वंगु व पल्पसाया भा:त वदमाश ख: धैगु खँ व हे पत्रपाखें थुकथं सिइकल -

अले छन्हुं पल्पसां भा:तम्ह अफिस वंतले भा:तम्हेसिगु दराजे छगू चिठी लुइकल व चिठीं वैत फुक्क खँ कनाबिल । अयसा व जिमि न्ह्यथुका मखा ? पासाया कला ? बेइमान ।

खँलाबल्हाया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'पल्पसा' उपन्यासय् पल्पसाया खँलाबल्हां वया भा:तम्हेसिगु बांमलागु चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु -

“तुकिचाया बुलुगु जले पल्पसां खन - भातम्ह छ्यानं निसें तुतीं थ्यंक सिलखं भुना पलंगे चनाच्वन । भातया प्रति दासिवयाच्वंगु मतिना तनावन । वया तं पिहां वल पल्पसा छत्थुं भरके जुया हाल - स्व स्व थ्व मिजंया पह: । भ्रुया गया वया च्वने धुंकलका । सुनानं खंसा छु जक धाइगु ज्वी । धासां छित छु पर्वाह दु । मछाले धयागु भ्याभचा दु ला । अयला थौकन्हे भ्रुयाले गयुगु ला छिगु धर्म हे ज्वी धुंकल मखा ।”२८४

२८२ वहे, पौ १७ - १८ ।

२८३ वहे, पौ २६ ।

२८४ वहे, पौ २३ ।

म्हगसया माध्यमं पात्र-चरित्रचित्रण- 'पल्पसा' उपन्यासय् म्हगसया माध्यमं पात्रतय्गु चरित्रचित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु -

“पल्पसाया म्हगसय् छु खन थें तीसलं हाल । न्हयलं चाल ।”२८५

थुकिं पल्पसा छम्ह कल्पनाशील, पीर व्यथां चिन्तित जूम्ह मिसा खः धैगु सी दु । नुगः छाःपिं व्यावहारिक मनूतय् म्हगस म्हनीमखु धैगु मनोवैज्ञानिकतय्गु धापू दु ।

थथे हे म्हगस म्हनीगुया तात्पर्य मनूतय्गु अतृप्त इच्छात पू वंके कथं म्हगस म्हनी धाइ । पल्पसाया नुगलय् नाना खँ दु, गुगु अतृप्त इच्छात खः वहे पू वंके कथं वइत म्हनाच्वंगु दु ।२८६ थथे हे पल्पसायात वया न्हयथु दुगु शंकां तसकं तं पिहां वयाच्वंगु व लिपा वया न्हयथुयात छम्ह पंजावीं विसिके यंकूगुलिं पल्पसाया भातम्ह वेंथें जुयाजूगु खं पल्पसां सिया भाःत खना नुग मछिनां थः छैय् च्वंवया च्वंम्ह पल्पसा भाःतपिंथाय् वना भाःतयात पियाच्वं च्वं न्हयलं चाःगु खँ दु ।२८७ थ्व म्हगसया घटनां पल्पसाया न्हयथु दुगुलिं पल्पसायात तं वःगु व न्हयथु मदयेवं थः भात प्रति माया दुम्ह सहनशील मिसाकथं चित्रित जू ।

‘पल्पसा’ उपन्यासय् पल्पसाया बौम्हेसित म्हगस म्हंका नं वैगु चरित्र व्वयेगु ज्या जुयाच्वंगु दु । थः याकः म्हयाय्यागु उन्नति प्रगतिया वारे बौम्हेसिनं पल्पसा मचाबलय्निसें बिचाःयाना वःगु खः । तर वं बिचाःयाःथें थ्व संसार मजूगुया कारणं परिस्थितिकथं वं पल्पसायात बियाछ्ववयेमाःगु अवस्था वल । वैत थः म्हयाय्यात थः यत्थे उन्नति प्रगति याकेमफुगुलिं नुगलय् तःधंगु घाःलात । थ्व हे खँ नुगलय् तया च्वंवल्य् वं म्हगस खन । म्हगसय् वं थःयाम्ह मदयेधुंकुम्ह कलाः, पल्पसाया मां खन । पल्पसाया माम्हं भाःतम्हेसित भाःतम्हं थः म्हयाय् पल्पसायात वेवास्ता याःगुया आरोप बिया पल्पसायात थःयाथाय् यंकेत काःवःगु खँ कँकं माम्ह पल्पसा घनाच्वंथाय् वंवलये बौम्हेसिगु म्हगस चब्बूगु खँ थ्व उपन्यासय् दु ।२८८ थुकथं थ्व उपन्यासय् पल्पसाया बौ छम्ह न्हूम्ह कला दय्वं थः म्हयाय्यागु भविष्य ल्वमंकूम्ह अलय् वहे कमजोरी नुगःया प्रतिक्रियाकथं म्हगस म्हंगुया शिल्प योजना जुयाच्वंगु दु ।

६.८.६ ‘माखा’ उपन्यासय् पात्र चरित्र-चित्रण-शिल्प

पात्रं थःम्हं थःगु परिचय बिइगु चरित्र चित्रण- माखा’ उपन्यासया नकिं थःम्ह थःगु परिचय बिया वैगु चरित्र न्हयव्वयातःगु दु । दसु -“ जिगु जीवन फिसः खः । जिगु

२८५ वहे, पौ २९ ।

२८६ वहे, पौ ८१-८२ ।

२८७ वहे, पौ ९४-९५ ।

२८८ वहे, पौ ४२ - ४३ ।

जीवने आ गवलें मोहनि वै मखु । जि विधवा । छम्ह मचाया मां । मचाया बौ म्वानाच्वंगु
दनि । जिगु जीवन फिसःया लिसः गवलें दैमखु । ...”२८९

स्वभाव वर्णन-

पात्रया अन्तः प्रकृतिया चित्रण यायेत थ्व उपन्यासय् पात्रया स्वभाव व प्रकृतिया
वर्णन नं यानातःगु दु । दसुया लागि मेनेजरया चरित्रगत प्रवृत्तिया परिचय थुकथं बियातःगु
दु- मेनेजरया पह गुलि बांला । मनून चट्ट च्वं । खँ ल्हाइगु नाइसे च्वं । च्या नं तोंकू, मोटरे
काय्के नं हः तय्के हैगु ।२९०

वर्तमान घटनाया माध्यमं पुलांगु खँ लुमंकाः पात्रया चरित्र-चित्रण-

वर्तमान घटनाया लिधंसाय् पुलांगु खँ लुमंका पात्रतय्गु चरित्र ब्वयेगु ज्या ‘माखा’
उपन्यासय् थुकथं जुयाच्वंगु दु - वना विजयाचित चराक्क चराक्क नेताले नित्थु नके मासे
वल, अपो हे न्यासिचाः । भन बसेनं नापं चवनावने माबले ला । वं स्वयबले वति सःस्यूम्ह सुं
मदु । वति व्वनातःम्ह सुं मदु । वया बौ स्व वया सिवें नं जा । उखुनु हे का छथाय् चवना
म्हसीका तय्मा धका विजया नापला वन । धया हःगु हे गपाय्च्वंक ‘विज्जु महारानी छ थें
जागीर नय्माह मखु । छथें मस्यु छु छु धाल जित लुमंके नं मयो ।२९१

थुकिं विजया व वया बौम्ह न्यासिचाःपिं, अप्वःपिं मिजास बांमलापिं धैगु सिइदु ।

थुकथं हे चरित्र चित्रण मेथाय् नं जुयाच्वंगु दु । थ्व ‘माखा’ उपन्यासया नायिका
रामदाइया छैय् वंबलय् रामदाइया तताजुं च्या त्वंके हःगुलिं तिमिलां न्हापा राम दाइया
तताजु बोक्सि धका तारापाखें न्यना तःगु खँ लुमंकल ।

थथे हे मेमेगु तःथासय् थुगुकथंया पात्र-चित्रण जुयाच्वंगु दु ।

आत्म-चिन्तनया माध्यमं चरित्र चित्रण -

‘माखा’ य् आत्म-चिन्तनया माध्यमं नायिकायागु मानसिक विकृतिया चित्रण
जुयाच्वंगु दु । दसु - जि न्ह्याबलें लोमनीगु करुवाय् न्हूगु लः तय्गु अथवा लः कया हय्गु ।
जि मनू हे मस्यु गन्याम्ह जुया वनाच्वंगु । गवलें गवलें ला जित थः खना थः हे नं गजब
चाया वः । २९२

लुमन्तिया लिधंसाय् चरित्र चित्रण -

थ्व उपन्यासय् लुमन्तिया लिधंसाय् पात्रतय्गु चित्रण तसकं यैपुक जुयाच्वंगु दु ।
दसु -

२८९ धुस्वां साय्मि, माखा, (यें : रत्नपुस्तक भण्डार, १०८९), पौ १ ।

२९० वहे, पौ- १३२ ।

२९१ वहे, पौ ५ ।

२९२ वहे, पौ ४४ ।

डाक्टर सृजना लुमना वल । वं छु स्यू जिगु समाजयात वयात छु वास्ता जिगु जीवन यात । सृजना दिदियात गुलि भिं धका थः खँ कनांला का रामदाइयात गन्यागु गन्यागु धयाब्यूगु । खःगुं मखुगुं खँ । जिं लाखे रामदाइ मभिं मिसा ह्योचा धयाजुल हं । जिं लाखे रामदाइया सम्बन्ध प्रेसया छँ थुवाया म्हयाय, तारा नापं दु धका सृजना दिदियात धाल हं । उखुन्हु यकासि अफिसे वया धायजू मजू बिचा मयासे गपाय् गपाय् सलं धायूजिको धया वन । जिं गुलि छि स्याना हत्या धका पा फयूका नं माने मजू । अबले निसें राम दाइ जिथाय् छको नं मवः । रामदाइया नं तोहमदु तोह तारा दत । अयूनं सृजना दिदि नं भिंम्ह मखु । राम दाइ मिसा फके याय्त ला पास । सृजना दिदियात खँ कनां ला शत्रुयात थः गोप्य खँ न्हयथनेगु थें जुल । अन्याम्ह सृजना दिदि । थः भाःत दयूक करपिनि मिजं काय्त संम्ह ।^{२९३}

थुकथं हे मेगु थासय् नं नायिका तिमिलाया लुमन्तिइ डाक्टरतयगु चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु -

डाक्टर छकः क्यनेत हे गन्यागु थाकु । गुलि पिया च्वने माःगु । जित ला अस्पतालया नां काल धाय्वं म्ह चिक मिना वो । अन छकः वने वले सारा मनू हे रोगी । डाक्टर धापिनिगु पहः खना ला वाक्क वः । रोग सोया मखु रोगी स्वया जाँचे याइपिं । गामा पाखे थें च्वन धाय्वं रोगीयाके न्यनीगु, गन्यागु हक्का हक्का । धायमागु नं लोमना वनीगु । जित ला टाइ च्वना न्यताले नका थके मासे वः ।

तुलनाया लिधंसाय् चरित्र चित्रण- निम्ह पात्रया तुलनाया आधार इमिगु चित्रण जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासय् नायिकां थः व विजयाया दथुइ थुकथं तुलना यानातःगु दु -

जि व विजया ला सर्गः व पाताः । वया जीवन खः यौवनयात कासा दयूकीगु । जिं थःगु जीवने यौवनयात माया । वैके यौवनया चंचलता दुसा जिके जीवनया गंभीरता । जिं विजया थन्याम्ह मखु ।^{२९४}

^{२९३} वहे, पौ १३९ ।

^{२९४} वहे, पौ ८० ।

खँल्हाबल्हाया माध्यमं चरित्र-चित्रण- 'माखा' उपन्यासय् खँल्हाबल्हाया माध्यमं केशरीयागु चरित्र उद्घाटन जुयाच्वंगु दु । केशरी अफिसयाम्ह टाइपिष्ट खः । तर दुने गजाःम्ह मनू खः धैगु खँ थुगु खँल्हाबल्हां सिइदु -

-“थौं तिनि लात का । गोन्हु दत माला जुयागु ।”

केशरीया गय् याय् छु याय् जुल । वं थःगु मिखा प्यखें ब्वयकल । वया म्हया गनं वना सू वने मास्ते वयकल । जिं वया ल्हा ज्वना च्वंम्ह मनूयात स्वया । कमीज गू सुरुवाले दाग दाग दु अयला त्वना तःम्ह थें च्वं । वं केशरीया ल्हा तोता धाल - उखुनु बन्ही वय् धका छाय् मवयागु ?

केशरीया मयो याना न्हिले पिज्वयकल । जि दुगु वया मयो थें च्वन । विस्तार विस्तारं अन हुल मुना जित थः हे नं मछिना वल । व मनूला भन तच्चकं हाल ।

म्हा सा म्हा धाय्मा । दां कया बेइमान याय्मागु छाय् ? जिगु भिंन्यातका दां बीगु सा आ हे ब्यु नत्र जि थन हे जात्रा न्याय्के त्यल ।२९५

थ्व खँल्हाबल्हां केशरी चरित्र स्यंम्ह मिसाकथं सिइदु ।

स्पष्टिकरणया माध्यमं पात्रया चरित्र चित्रण-थ्व उपन्यासया टाइपिष्ट केशरी थःगु म्हया व्यापार याम्ह छाय् गुकथं जुल धैगु स्पष्टिकरणया माध्यमं वैगु चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु -

केशरीया अबु एक नम्बरया अय्लागुलु जुवा द्यो । सुथंनिसें सिं सिं धा । दुगु छें बूँ फुक्क फुके धुंकल । दाजुम्ह बौया पहः खना हायल कायल जुया ब्यागं च्वंवन । स्कूले ब्वनाच्वंम्ह केशरी ब्वंवने मफुत । प्यम्ह मचाय् नक्सवें तःहिम जुया मांयात मामागु याना बिइमाल । मांम्हेस्यां अय्ला कया आलु वः पसः तया छेंज्या यात । शत्रु लगे जुया पुलिसं ज्वना यंकल । अले केशरी टाइप सय्का टाइपिष्ट जुल अले थः परिवारयात छपे नकेत छजु पुंकेत समाजया प्रगति नाप थःत ब्वाका च्वनेत, नं थः यौवनया थःमह्य् ब्यापार यात ।२९६

थुकिइ केशरी, केशरीया अबु, केशरीया दाजु, केशरीया मां आदियागु चित्रण जुयाच्वंगु दु ।

२९५ वहे, पौ १०७ ।

२९६ वहे, पौ १०९ ।

म्हगसपाखें चरित्र चित्रण - धुस्वां साय्मिजुं 'माखा' उपन्यासय् म्हगसया ग्वहालि नं पात्रया दुनुगःया चित्रण यानादीगु दु । 'माखा' उपन्यासया नायिका तिमिलाया अन्तर्मनया चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु -

न्ह्याखें दुहां वनेत संसां यलदेया लँतसें जित दुमका । प्रत्येक लँ रामदाइया छें वनाच्चंगु दु । प्रत्येक लँय् रामदाइया निगः मिखा पःखा जुया जिगु लँ पनाच्चन । सुनां नं मखं धका तेतापुर पाखे वनां ला छ्यो मदुगु रामदाइया शरीरं जित थुनां थुनां च्वीक लिल । गंगालाल जि काय्, जि हेरा । सिइम्ह मचा ज्वना जि फन फन चाहिका खुसी वांछ्वया । लः नाप बा ववं मचा खने मदया वन । जि भसंक वन ।२९७

दिवास्वप्न पाखें चरित्र चित्रण - 'माखा' उपन्यासय् दिवास्वप्न पाखें नायिका तिमिलाया चरित्र-चित्रण जुयाच्चंगु दु । दसु-

खुसी थ्यन । ख्वाउँगु लः । ख्वाउँक याँक मोल्हया । सुनसान लँ । जि मग्या । लिचिले मसःगु जिगु पला न्ह्याना वनाच्चन । सुं हे नाप मला । ववं तिनिख्य वल । चुप्पा नलंला म्हतु जाय्क हि वल । रामदाइया हि गपाय्च्वंक सा । मनूया हि । मिजंया हि । स्वःस्वः पाखें मनूत वया जिगु प्यखें भुंवल । उमिसं ख्याना करकाप याना सिइम्ह रामदाइया छ्यो न्ह्याकल मिखा निगः म्हती तयाबले उलुक वल व्वाँय् वना खुसी म्हतु च्वला । वाय्क वाय्क वयाच्चन । याना याना थें मज्यु । छ्वाखेरं मिखा व्वया । मनूया पुचः तिस्सलं न्हिल । जिगुला प्राण वनि थें च्वनावल ।२९८

थथे हे थ्व उपन्यासय् मेथाय् नं दिवास्वप्नया माध्यमं नायिका तिमिलाया चरित्र-चित्रण जुयाच्चंगु दु।२९९

६.८.७ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् चरित्र चित्रण शिल्प

(क) स्वभाव व आकृति वर्णनं चरित्र चित्रण

२९७ वहे, पौ २१२-२१३ ।

२९८ वहे, पौ ३४-३६ ।

२९९ वहे, पौ ५५-५६, ७४-७५ ।

‘जि भ्वातिं जि सतः’ उपन्यासय् स्वभाव व आकृति - वर्णनं पात्रया चरित्र - चित्रण यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु । नकिं चन्द्रलक्ष्मीं थः भाःत सुन्दरमानं थःत कनातःकथं सुन्दरमानया मांयागु स्वभाव व आकृति वर्णन थुकथं जुयाच्चंगु दु-

वयकःया मांयात नं जि खना इर्ष्या ज्वीगु ला ? थौतक थः काय्जक जुयाच्चंगु थः काय्मचा सुयां भाःत जुइके यइला मयइ ला ? थन्यागु वास्ता नं दइ मखु ज्वी न्ह्याबलें ध्यान, पूजा व भक्तिई लीन जुया च्वनीम्ह नारीयात । गंसिचाम्ह तुयूगु पतासिं सिनाः सिन्ह छपता म्हासुगु तिनाः जपमाः क्वखाना तइम्ह वयकःया मां वयकःया वर्णनया ग्वहालिं जिं वयकःया मांया ख्वाः लुइका ।३००

आत्म -निरीक्षण विश्लेषण पाखें चरित्र चित्रण - ‘जि भ्वातिं जि सतः’ उपन्यासय् आत्म -निरीक्षण विश्लेषण पाखें नायिकायागु चरित्र चित्रण जुयाच्चंगु दु -

जिगु संसार हे थुलि । भुतुलिं वैठक । बैठकं भुतुली अले लासा लायूगु व बै पुइगु नितिं वेडरुम तक । बाथरुम व ला मंकाः हे जुल । अले थःगु ख्युंगु बखुं छें । जिगु जीवन हे थुलि । थ्व हे प्यकू न्याकू क्वथाः । गबले थन गबलें अन । जिं अय्लाः मत्वना सां अय्लाखं जित त्वनाकाल अभ् त्वना च्वथें च्वनावल ।३०१

सामान्य परिचय पाखें चरित्र चित्रण - ‘जि भ्वातिं जि सतः’ उपन्यासय् पात्रया सामान्य परिचय व स्वभावया वर्णनं चरित्र चित्रण जुयाच्चंगु दु -

थ्व रामदाई छम्ह नं गजबम्ह हे । मस्यु थ्व युगय् जन्म छाया कःवल । पासापिसं धाइगु थ्व मनूयात पशुपती कुती छगुलीं तय्माःम्ह खः । रामदाई नं धाइगु स्व ले योगी थें - ज्या यानाः छुं फलया बिचाः याय्मते । सत्यया न्ह्याबलें जय् ज्वी । रामदाइया खँ खयाः नं जित मयः । ग्व ? खःगु खँया जय् जूगु ? सत्यया न्ह्याथासं हत्या जुयाच्चन ।

कविता पाखें चरित्र चित्रण

थ्व उपन्यासय् कविता माध्यमं चरित्र चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु -

सर्गःया नगुपुचःयाके जः भाका कयाः

३०० वहे, पौ - ९७ ।

३०१ वहे, पौ १०, ७०, ८७, ८८, ९२, १५७ ।

संसारयात प्रकाश बीत्यंम्ह
 गुंया लोहं तछ्यानाः क्वबाःलखय् पासः कयाः
 मनूमात्रया म्हुतुई अमृत हाय्केत संम्ह मनू
 वा फय्या दथ्वी नं जीवनया
 मत म्वाकेत सनाच्चंम्ह मनू
 छंगु प्यखें च्यःया च्यःत दु
 छु छंगु थुलि हे इच्छा ला
 मात्र च्यःतय् छ नायो जुइगु । ३०६

थ्व कविता पाखें उपन्यासया नकिंया भाःत सुन्दरमान छम्ह कवि खः अले व जीवन
 खनाः विरक्त जूगु खँ नकिं चन्द्रलक्ष्मी पाखें चित्रण जुयाच्चंगु दु । सुन्दरमान कवि खः धयागु
 खँ चन्द्रलक्ष्मीया थ्व लुमन्ति नं कनाच्चंगु दु -

“वय्कलं च्वयातयादीगु कवितां जिगु मिखा साल । जित तं
 वल । जिं भ्यारभुर खुना छ्वया । जिगु म्हुतुं जिं हे मचाय्क
 मनाय्क शब्दत वातावरणय् चिच्याः दन । ३०३

म्येंया माध्यमं चरित्र चित्रण - ‘जि भ्वातिं जि सतः’ उपन्यासय् म्येंया माध्यमं
 चरित्र-चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु - भुनभुन हालाः फुक्क थाय् थासय् तया । ३०४ थ्व बाक्यं
 नायिका म्यें हालेगु बानि दुम्ह धैगु क्यं । थ्व उपन्यासय् थाय् थासय् थुकथं म्यें दुथ्याना
 पात्रतय्गु चरित्र चित्रण जुयाच्चंगु दु -

- गन वने गन च्वने
 वने थास मदु दैव ।
 थथिं जोगु रस दको
 तोलताव जि गन वने .. ३०५
 ᳵ ᳵ ᳵ ᳵ
 जिं मचाय्क जिं भुनभुन म्ये हाला
 “सम्हालेर राख, संगालेस राख,
 फेरि फुल्ने हो कि होइन जोवनको फूल ” ?
 ᳵ ᳵ ᳵ ᳵ
 एक फूल भरेत के भो
 यौवन ३०६

३०२ वहे, पौ ६० ।

३०३ धूस्वां साय्मि, जि भ्वातिं जि सतः (यें : हःपाः गुथि, ११००), पौ १५३, १६० ।

३०४ वहे, पौ १/९१, २/४९, ३/१९, ४/१३८ ।

३०५ वहे, पौ ४९ ।

३०६ वहे, पौ १३८ ।

जीवन देखि धेरै धेरै नै थाकेर
म मूर्दा भएको तिमि आज हेर
यो ढुंगाले गर्छ ईश्वरको अभिनय
यो कुकुरले गर्छ मान्छेको अभिनय
कल्लाई मान्छे भन्ने कल्लाई देव भन्ने
यो परिभाषा आज च्यातिएको हेर
म मूर्दा भएको तिमि आज हेर । ३०७
| | | |

ज्यामिया ज्या वने थाकु, लिबाक तय्यः

थुनां चुइक दय्यः

छें वनाः छुसि बेली मिखां ख्ववि हाय्यः ३०८
| | | |

“रानीचरी कहाँगयो सून्य भयो, मन रुन्छ,
मन ओइली गयो लाली गुराँस । ३०९

विचारया आकस्मिक प्रादुर्भावं चरित्र चित्रण - 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय्
विचारया आकस्मिक प्रादुर्भाव याका चरित्र चित्रण यानादीगु दु -

छत्थं जिगु न्ह्यपुइ छप्वाः मुस्याः प्वालाक्क च्यानाबिल । जिं
बिचाः याना जिगु देशय् छकः छाय् प्रलय मवल ? न्हापा थें तुं छकः
जलमय छाय्मजुल ? जिगु देश ? जिगु धरती ? छम्ह न्हूम्ह
मञ्जुश्रीया अवतार कयाः मंगालय् च्वपिं थ्व ब्यांचातय्गु भावनाय्
खड्ग प्रहार यानाः छगू न्हूगु समाजया सृजना याइ । छगू न्हूगु
भावनाया सृष्टि याई । अथे हे थन छम्ह न्हूम्ह छः मनूद्यःया प्रादुर्भाव
जुयाः मनूयात मनू थें च्वनेत थःथवय् समान व्यवहार याय्त स्यनी
। अले जिगु देशया रुप न्हूगु ज्वी । जिगु पुलांगु देशया न्हूगु ख्वाःपाः
ज्वी । थःगु देशं तापाक्क विदेशय् च्वनाः थः देशप्रति माया ममता
जिके ग्वाररं दासि वयका विल । वा वयधुंका न्ह्याखे स्वःसां न गुं
थःत न्हूगु रुप न्हूगु ख्वाः स्वय् मास्ति वल । तर न्ह्यःनेच्वंगु
गोरखापत्रय् थन्यागु छुं समाचार मदु । वहे पुलांगु नवःगु ध्वगीगु
खबरजक दु । ३१०

संस्कृतिया ग्वाहालिं चरित्र चित्रण - 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् संस्कृतिया
माध्यमं नकिया चरित्र-चित्रण जुयाच्वंगु दु-

३०७ वहे पौ ३२ ।

३०८ वहे पौ ३३ ।

३०९ वहे, पौ १०५ ।

३१० वहे, पौ ५३ ।

जिगु मन कयकुना: नेपाल वनेगु इच्छा यानाहल । नेपा:या गांगामय् च्वपिं हाकुपर्सि सिना थ:गु निश्चल न्हिलां सर्ग:या द्य: व पृथ्वीया देग:तय्त जिल्ल यानाच्वपिं मिसा त लुमना वल । हाकु पर्सिया न्ह्य:ने ड्रेस, स्कर्ट, स्लास्क फुक्क कयकुनावंगु खना: जि न्हिले वल । च्वापुगुंया न्ह्योने भराय् भराय् जा:गु छँत चीचीखा जुयावंगु चाया: जित लयताया वल । जि च्वापुगुंया म्ह्याय्मचा । जि भ्वातिंसां च्वापुगुंया म्ह्याय्मचा ! जि थन पराधीनसां हाकुपर्सिया दुरुं व्वलंका त:म्ह ।^{३११}

भूमि पाखें चरित्र चित्रण - जि भ्वातिं जि सत: उपन्यासय् नकिंयाके भूमिं यंकीगु स्वभावया चित्रण थुकथं जुयाच्वंगु दु -

ख: वं नं य:त्य: इहिपा या:गु ख: । जिं नं य:त्य: इहिपा हे यानागु ख: । जित ला काकि धस्वाना दना व:थें च्वन । फ्यतु नं धा:थें च्वन । जि अनसं सुकुली फ्यतुना । काकिया अतीतया खं तीजक छ्यं ल्हवनाहल । काकिया खँ जीवित जुया जिगु प्यखें चा:हिल । जित बिचा:या भूमिं यंकल ।^{३१२}

तुलनाया आधारं पात्र चित्रण - 'जि भ्वातिं जि सत:' उपन्यासय् नायिकां थ:यात भ्वातिं व सत: लिसे तुलना याका वैगु चरित्र चित्रण यानात:गु दु । दसु -

मिसाला भ्वातिं, मिसा ला सत: । भ्वातिं व सत:या छु मू दु ? भ्वातिंला मालिकं धा:थें च्वनेमा: । सत:यात सुनां नं वास्ता याइमखु । अंग: दुसां नं सुनां च्यूता तइमखु । भ्या: खुया यंकूसां सुनां ताइमखु । पा:ता: जुयावसां सत: धका नं लुमनाच्वनी मखु ।^{३१३}

थुकथं 'जि भ्वातिं जि सत:' उपन्यासया नां जुयाच्वंगु नायिकां थम्ह थ:त भ्वातिं व सत: लिसे तुलना यानात:गु आधारं जुयाच्वंगु दु ।^{३१४}

६.८.८ 'अगति' इ म्हगस पाखें चरित्र-चित्रण

^{३११} वहे, पौ ५८, ८५ ।

^{३१२} वहे, पौ १०४ ।

^{३१३} वहे, पौ १५६ ।

^{३१४} वहे, पौ १५६ ।

‘अगति’ इ म्हगसयात नायिका वर्तमानया सूचककथं थः ससःअबुपाखें बलात्कृत जूगु चित्रण थुकथं यानादीगु दु -

परिवार लिसे त्वःफिनाः जि छगू जंगलय् तन ।
घनाच्चनावले जित ल्वःमंका त्वःतावंगु । न्ह्यलं चायेवं जिं खन
छम्ह भालुं जिगु तुति फ्ययाच्चन । भालुं तुति थुलि फ्ययाबिल कि
जि दने हे मफुत । अले वं वांन्यानाः जिगु वसः त्वका जित नांगा
यात । वं जित भ्मस्ते याये थें जिगु पाखे वल । जि ग्याना कँ
हाला ।^{३१५}

थ्व म्हगस म्हना च्वंबलय् नायिकाया शरीरय् प्रेम यानाच्चम्ह नायिकाया ससःअबुयात
म्हगस म्हने धुनेवं नायिकां खंगु दु । थुकथं म्हगसया माध्यमं नायिका व वया ससः अबु जुया
च्चम्ह व्यभिचारी भिक्षुया चरित्र-चित्रण जुयाच्चंगु दु । फ्रायडया स्वप्न-विज्ञानकथं म्हगसय्
जंगली जन्तु खनीगुया अर्थ उत्तेजना खः ।

थथे हे म्हगसया माध्यमं चरित्र - चित्रण यायेगु ज्या मेथासय् नं जुयाच्चंगु दु । ^{३१६}

मनोदशाया वर्णनं चरित्र-चित्रण - ‘अगति’ इ नायिका कमलां नायक किरणया
मनोदशाया वर्णन याना वयागु चरित्र-चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु । दसु -

किरणया खँ ल्हाइगु पहलं जिगु नुगलय् व प्रति माया
लुइका ब्यू । किरणया मनोदशाय् जि कन्ना चाः । भावनाया संघर्षय्
वं थःत गबले स्पष्ट याये मफु । प्यकालँय् थ्यंकाः व थःगु लँपु
लुइके मफु । दिशाहीन जुयाच्चनेगु वयागु स्वभाव जुइधुंकल ।
दिशाहीन हे वयागु जीवनया मेगु नां जुइ धुंकल । वं दिशा मालेगु
गुलि कुतः याइ, व उलि हे असफल जुई धुंकल । वं थःत प्वःचीत
याइगु कुतः फुक्क असफल जुइ । किरण न्हापा थथे मखु । किरण,
छम्ह सोभाम्ह मनु, बिचाः परिस्कृतम्ह मनु खः । क्वब्बालःया यचुगु
नीलः थें शुद्ध भावनाम्ह मनु खः । मतिनां वयागु भावनायात
असंतुलित यानाविल । वयागु मन ध्वगिकल, नुगः मदयेका बिल ।
मात्र जिगु विवशतां व स्यन । जिं तप्यंक धाये मफुगु, याये मफुगु
स्वभावं किरण स्यन ।

थथे हे थःम्हं थःगु मनोदशाया वर्णन नकिं नं थाय्थासय् यानातःगु दु ।^{३१७}

^{३१५} धूस्वां साय्मि, अगति, (यें : लुमन्ति खलः, ११०२), पौ १५४ ।

^{३१६} वहे, पौ १५४, १६४ ।

^{३१७} वहे, पौ ७ ।

पौराणिक बाखंया माध्यमं चरित्र-चित्रण - अगति' इ पौराणिक बाखं कंकाः
पात्रया नायिकाया बौया चरित्र-चित्रण याकातःगु दु । दसु -

लिपा बा नं जिगु मन तयेत जित धाल नानि, छं स्यूला ?
मंजुश्री द्यवं थःगु खड्ग प्रहार यानाः लः पितछ्वया थ्व देश
दयेकूगु ! न्हापा थ्व नागया बास जुयाच्चंगु तःधंगु पुखू खः ।
... अबले हे बाः नं तं ल्वाकज्याःगु सलं धाल - जिगु नं
इच्छा दु कि जि नं छकः मंजुश्री जुयाः थ्व गुं दक्व पालाः समतल
याये मास्ति वः । अले छँय सुलाच्चपिं फुक्क नागतयूत स्यायेग
मनसुवा दु ।

थन न्ह्यथनातःगु 'छँ सुलाच्चपिं फुक्क नागत' या अर्थ खः नायिकाया मां व व
मांम्हेसिया ल्यवः जुयाच्चंम्ह धनपाजु । थ्व खं सिइदुकि नायिकाया बौम्हेसिगु नुगलय् विद्रोहं
जायाच्चंगु दु ।^{३१८}

'अगति'इ म्ये पाखें उपन्यासया नायक किरणयागु मिसातयूत स्वयेगु दृष्टिकोण स्पष्ट
उल्लेख जुयाच्चंगु दु -

“जि दना रेडियो हायेका । लोकम्येया कार्यक्रमय् 'राजमति
कुमति' या म्ये वयाच्चन । थौं राजां नं थ्वहे म्ये हाला च्वन,
रेडियोय् नं थ्व हे म्ये वयाच्चन । छगु संयोग । तर थ्व सिवें नं
तःधंगु संयोग, किरण जि लिसे ल्वानावन । जिलिसे सन्धि मसायें
वन । किरणयात थ्व म्ये तसकं यः ।”^{३१९}

थुकिं किरणं मिसायात 'राजमति' थे हे 'कुमति' धाःगु अर्थ ब्यू ।

आत्म-निरीक्षण पाखें चरित्र-चित्रण - 'अगति' इ नायिक कमलां आत्म-निरीक्षण
याना थःम्हं थःगु चित्रण थुकथं याःगु दु । दसु -

मिजंतयूसं जिगु मन गबलें साला मकाः । थुकी मिजंतयूगु दोष मदु,
दोष जिगु खः । जि बांलाःम्ह मखु । जि चंचलम्ह नं मखु । फेशन याना
जुइत आर्थिक स्थिति बल्लाःम्ह नं मखु । कलेजया पासापिसं जित सुपिंखा
धाइगु ।

^{३१८} वहे, पौ ८ ।

^{३१९} वहे, पौ १९ ।

थथे हे आत्म निरीक्षण याना पात्र चित्रण यायेगु ज्या थ्व उपन्यासय् मेगु थासय् थुकथं जुयाच्चंगु दु -

तर थौं जिगु नुगः दुने छगू म्हाइपुगु बिचालं थाय् कयाच्चन । समाजया न्ह्योने थःगु अहंयात म्वाका तयेत जि न्हिलाच्चना, मन ख्युंसां ख्वाः चकंका च्वना । उखुन्हु कारया न्ह्योने वनाच्चंगु बाछ्छै बाजनं जीवनया स्वां ह्वलाच्चंगुसा थौं वसया घरघर सलं मृत्युया म्यें हालाच्चन । कार व बसया चालय् जीवन व मृत्युया अन्तर दु ।

थुगुकथं पात्रया चरित्र-चित्रण थ्व उपन्यासय् थाय्थासय् जुयाच्चंगु दु ।३२०

सूक्तिया माध्यमं चरित्र-चित्रण - 'अगति'इ सूक्तिया माध्यमं नकिं कमलाया चरित्र चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु -

सुयागुं नितिं सुनानं जीवन पाइमखु । जि धका मूर्ख, किरणया नितिं थःगु जीवन पानाच्चना । व धका पियाच्चना । उकिंला मुनाच्चंगु लः थें जिगु जीवन नं ध्वगियाः नवयेत सनाच्चंगु । तर जिं आःया अले हे मनयात क्वतुंकेगु छाया ? किरणयात हे जिगु वास्ता मदुसा जिं जक वास्ता याःजुइगु छाया ?

थथे हे थाय् थासय् थुकथं पात्रतय् चरित्र-चित्रण जुयाच्चंगु दु ।३२१

छम्ह पात्र पाखें मेम्ह पात्रया चरित्र-चित्रण - 'अगति' इ नकिं पाखें नायः किरणया प्रत्यक्ष चरित्र-चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु -

किरणया नुगलय् छगू घाःदु । वयागु गुणयात सुनां नं कदर मयाः । मनूत तुतांया लिधंसा कयाः नं गुँच्चय् थ्यने धुंकल । तर व द्यः बांलाइगु आसय् लँ स्वयाच्चन । वया तुतां चुइ मयः छायाकि वं थःत मेपिं थें तुतां मायेक लंगडा भाःप्युगु मदु । वया थःगु छगू आदर्श दु । प्याःचाःम्ह मनू बुँगाःचाय् वनी तर वं बुँगाःचा हे थःथाय् वयेके माःम्ह । व अज्याःम्ह द्यः भक्त कि देगः हे वयाथाय् ब्वाँय् वये माःथें च्वं । गज्याःगु स्वभाव । धाल धायेव सलं वां न्यायेथें । धाःथें हे यायेमाःम्ह, सिना वनेत तयार तर थःगु सिद्धान्तया अःखः वनीम्ह मखु । आदर्शया मूर्खताय् व्यवहारयात

३२० वहे, पौ १४६, १७९ ।

३२१ वहे, पौ ९७, १२८, १४७, १७४ ।

प्यंका जीवन ध्वगिका च्वम्ह छम्ह मूर्ख ! छम्ह ग्वाज्यः ! छम्ह पाकः
।३२२

प्रकृतिया ग्वाहालिं चरित्र चित्रण - 'अगति'इ प्रकृति (स्वां) पाखें नकिंया चरित्र -
चित्रण यायेगु ज्या जुयाच्वंगु दु । दसु -

जि लाइब्रेरीं पिनेया क्यबय् वना । स्वां स्वयाः मनय् स्वां
ह्वयेकेगु कुतः याना । स्वां खन धायेव जित मस्त लुमना वइगु ।
स्वां व मचा । मचा व स्वां । थुमित गुलि स्नेहयात उलि हे ब्वलना
वइ । थुपिं गुलि ब्वलन उलि हे मनयात शान्ति दइ । छु जि
किरणया मचाया मां जुइ खनी ला ? सुयां मचाया मां धायेके खनी
ला ? जिगु थ्व स्वभाव, थ्व पहलं जिगु इच्छा पूवनी मखु ।३२३

तर्क पाखें चरित्र चित्रण - 'अगति' इ नकिंयात तर्क याका वयागु तार्किक स्वभावया
चित्रण थुकथं जुयाच्वंगु दु -

पलाः पलाः पतिकं अभिशाप व पापं चिकाच्वंगु थ्व मनू
जन्मयात छाया नर जन्म अमूल्य धाःगु जुई ? स्यंसा भाग्यं, भिंसा
दैवं । थ्व गज्याःगु न्याय् ? सुनां स्यंकी वं हे भिंकी । सुनां भिंकी वहे
स्यंकी । अले जित द्यः खनाः नं तंपिहाँ वल ।

थथे हे थाय् थासय् पात्रया तार्किक स्वभावमा चित्रण जुयाच्वंगु दु । ३२४

दिवास्वप्न पाखें चरित्र चित्रण - 'अगति' इ उपन्यासया नायिकां उपन्यासया मू पात्र
किरणं - नायिका कमलायात धात्थें मतिना याःगु खःसा वयात त्वःमंका वयात बिया वया
च्वंगु स्नेह व मतिना थः परिवार व मस्तयत विइत अले कमलायाके मखु, परिवारय् दुविइत
धाय्धुंका तन्हु लिपा नायिकां दिवास्वप्न खंकूगु खँ थ्व उपन्यासय् दु । ३२५

'अगति' इ नकिंयात जूगु मेगु दिवास्वप्न थुकथं दु -

जित एक्कासि थथे च्वन - जिमि बा उयातःगु मसानं
फय्लिसें ब्वया क्वथाय् दुहांवल ।

- अले जित च्वनावल - मस्त हालावंगु नाप जिमि बाःयात
सिथं यंकाच्वंगु दु । इमिगु सः ख्वःसः थें च्वनावल । जिमि बाःया
सिथं यंकूगु स्वये धका जि थःगु क्वथाय् ब्वाँय् वना । थ्व गज्याःगु ए

३२२ वहे, पौ १०३ ।

३२३ वहे, पौ ११२ ।

३२४ वहे, पौ १०८, ११७ ।

३२५ वहे, पौ १३२ ।

? जन्मया सः। मृत्युया सः । जित चवनावल मस्तयगु सः जिमिगु
छैय् अले जिगु क्वथाय् दुहां वयाः जिगु प्यखें चाःहिला च्वन । जिगु
म्हय् प्यपुना तनावना च्वन, सुनावनाच्वन । अले जि न्हापां सक्क
सुक्क जक ख्वया, लिपा चिल्लाय् चिल्लाय् दना ख्वया ।३२६

थज्यागु दिवास्वप्न थ्व 'अगति' उपन्यासय् थाय्थासय् जुयाच्वंगु दु ।३२७

पात्र पाखें हे थःगु चरित्र चित्रण 'अगति' इ थःगु परिचय थःम्हेसिनं हे विइका
नकिंयागु चरित्र - चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु -

पारपाचुके मयाःसां जि परित्यक्ता जुयाः म्वानाच्वना । भाःत
दयेकं नं जि भाःत मदुम्ह छम्ह विधवा थें म्वानाच्वना । ३२८

अतीत लुमंका चरित्र चित्रण- 'अगति' इ अतीतया घटना लुमन्तिपाखें नं पात्रया
चित्रण जुया च्वंगु दु । दसु-

जित जिमिगु न्हापाया छैया गल्लि न्हनेसं च्वम्ह छम्ह ल्यासे वीं जूगु
लुमसे वल । सकस्यां वयात भाःत काये मखनाः वीं जुग धाइगु । ख
नं खः बिया छ्वबले वीं जुयाच्वम्ह मचा छम्ह दयेवं सद्दे जुल । जि
वीं जुल धायेव जित नं अथे हे धाइगु जुइ । तर जित अथे धायेके
मयः । भाःत मदया जि वीं जुई मयः । मिजंया अभावय् जि विक्षिप्त
जुइ मयः ।

थुकथं मेगु थासय् नं अतीतया पाखें ग्वहालि कया चरित्र
चित्रण यायेगु ज्या जुयाच्वंगु दु । ३२९

६.८.९ 'निभाः' उपन्यासय् चरित्र चित्रण शिल्प

मनोदशया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'निभाः' लय् नकिं सितुं थःम्हं थःगु मनोदशा
व्वयेका चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु-

जित छाय् थथे मनूतय्सं हेला याइगु ? छाय् ? छाय् ?
छाय् ? जिगु ल्हाः तक्क दित । जिं हानं थःगु बिचाः थःगु ल्हाःतुति
नाप व्वाका । मन भचा याउँसे च्वनावःगु सुनां नं सह मयाः । जित

३२६ वहे, पौ १०६ ।

३२७ वहे, पौ १३३, १३४ ।

३२८ वहे, पौ १३८ ।

३२९ वहे, पौ १६२, १६३, १६६ ।

हीचायेकेगु मेपिनि ला छु जित हे यःथे च्वं । तानया सलय् जिगु
न्हाय्पनं संगीत न्यनीगु पल्सा छाय् शोकगीत न्यंकाच्वंगु ? मन
थातय् मलाः अले गा थानागु नं गबलें गन तक्क्यनसा गबलें गन,
गबलें का चब्बूसा गबलें स्वब्ब्यानावन । दिन मभिन धायेव देवं नं
हेपे याना हइ । ३३०

ध्याचू पाखें चरित्र चित्रण- छम्ह पात्रं मेम्हेसित ध्याचू नकीगु व आवेशय् ब्वःविइकेगु
यानाः नं पात्रया चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । 'निभाः' लय् रचनाया चरित्र चित्रणया लागि
थुगुकथंया शिल्पया व्यवस्था जुयाच्वंगु दु । गथे

भासँ महारानी, भासँ । छिगु सवारी चले याय्त वय्त्यनागु । ”३३१
“का जीवनदाइ, छं यःम्हेसित थौया लुमन्ति धका थ्व तस्वीर
बियाछ्व ।” ३३२
“पाकः ख्वाः ज्याना स्वकः कौला याइम्ह छ ।” ३३३

आवेश पाखें चरित्र चित्रण- 'निभाः' उपन्यासय् आवेशय् ब्वःविइका चरित्रचित्रण यानातःगु
दु-

व मूहाल । कँ हाला धाल “कृष्णदाइयात ब्याहाः मयाकूम्ह छ हे
खः । आः जीवन दाइयात थः याय्त सनागु मखुला ? छिमि अजि
बोक्सी छिमां बोक्सी ... छ नं बोक्सी ! मिजं हेय्का नइम्ह
बोक्सी ! ३३४

थुगुकथंया शिल्प विधिं रचना पात्र, छम्ह ल्वापुखिचा मिसा धका म्हस्यूवः ।

ज्वर न्ह्यब्वया चरित्र चित्रण - 'निभाः' लय् नायः जीवन ज्वरय् हालाच्वंगु न्ह्यनाः
वयागु मनोदशाया चित्रण थुकथं जुया च्वंगु दु । -

“ ... मयः मयः जित जः मयः ।” जीवन तिसलं हाल ।
वया सलं धाः, वं थः हाःगु हे मचाः । वया होश हे बांलाक्क मदु ।
जिं जीवनया कपाः गुलि क्वाः स्वया । वया होश दु मदु सीकेत
थिजक छु थिया व बिसलं हाल “सम्भौता ... सम्भौता गुलि
जक यायुगु सम्भौता छु छु नाप, सु सु नाप यायुगु सम्भौता

३३० धुस्वां साय्मि, निभाः, (यें : देगःम्हिचा सफू, ११०५), पौ १५ ।

३३१ वहे, पौ ११ ।

३३२ वहे, पौ १३ ।

३३३ वहे, पौ १४ ।

३३४ वहे, पौ १४ ।

... सम्भौता या त्वाकलय् गुलि जिं थःत त्यात्या यायुमानि ... मयः मयः जित जः मयः... सम्भौता मयः... ।” जीवन वाथाइथिं दना जुरुक्क फ्यतुल । जित खन । ग्वारातुल । हानं विसलं तर अस्पष्ट सलं धाल - ‘ मनूया थ्वगज्यागु अपमान .. वहेला ... पलाः पलाः पतिकं सम्भौता यायूत ... छुं शर्तया दुने म्वायूत व वाध्य व विवश ... । ”३३५

अचेतन अवस्थाय् हालाच्चंगु थ्व खँ पाखें जीवनया चेतन अवस्थाय् वाध्यताबस सम्भौता यायेमाःगु असन्तुष्टि पितव्वयाच्चंगु दु ।३३६

अतीत पाखें चरित्र चित्रण-‘निभाः’ उपन्यासय् मू पात्र जीवनयात अतीतया घटना लुमंके बिया नकिं सितुया चरित्र -चित्रण यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु -

सितुया परिवारनाप जिगु जन्मति हे पुलां धाःसां ज्यू । सितुया दाजु जि एकज्यानया पासा । सितुला ल्वापुखिचा । न्ह्याबलें स्व, न्ह्यागुं वयात फुक्कं माः । बौया यःम्ह म्ह्याय् । वं धाःगु यायूमाः । वं ययूकल धाय्वं जिमिगु भाग नं वयात मव्यूसे मगाः । मकाःतले ख्वयाच्चनी । भक्रा यानाच्चनी । उकिं वयागु थज्याःगु पहलं याना जितिजित्तले वयात जिमिसं छुकी नं थ्याकेगु मखु । अजिं ध्वं च्वलेचिया बाखं कनीबले धाःसा सितु व जि जक दइगु । सितुया दाजुया न्यने मयः । याकनं हे द्यनाःछ्वइगु । लाखेलसिं तयूगु खँवइबले जिपिं निम्हं ग्याना कयकुनाः अजिया मुलय् छम्ह जुइत मन्ह्यं मन्ह्यं च्वनेगु । अतीतया संसार बांलाक जिगु न्ह्योने दंवल ।३३७

थथे थ्व उपन्यासय् थाय्थासय् अतीतया घटना लुमंके बियाः चरित्र - चित्रण यायेगु पात्र चित्रण शिल्प विधि दु । ३३८

तुलना पाखें चरित्र चित्रण - ‘निभाः’लय् मेम्ह पात्र लिसे तुलना याका नं पात्रया चरित्र चित्रण यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु । ‘निभाः’या मूनायः जीवनं थः चिरव्वाया काय, जीवनया किजा प्रकाश लिसे तुलना याना थः स्वयं यागु चरित्र चित्रण यानाच्चंगु दु -

जित धाःसा विदेशय् पलायन जुयाच्चम्ह किजा प्रकाश लुमनावल । थौया बिचाःयात सुनां चिनाः चिइ फइगुला ? तर

३३५ वह, पौ १२ ।

३३६ वहे, पौ - १२ ।

३३७ वहे, पौ २२ ।

३३८ वहे, पौ २२,-२३

गबले जक मुक्तिया फसय् प्रकाशं सासः ल्हाय् खनीगु जुइ ? जिं प्रकाशया जीवनय् थःगु अतीत खना । तर व घ्यःमचानिगु चक्कु खः । जि ला मखनया सवाः काकां मज्वय् धुंकूगु चुपि खः । व आशाय् दनाच्च्वंम्ह जि कुण्ठाय् तनाच्च्वंम्ह । सिद्धान्तया खिपतं चिकाः थःत थम्हं पंजलय् कुंका तया । आदर्शया गुलामी म्वानाच्च्वना । थम्हं हे चक्रव्यूह सिर्जना यानाः थःत हे इतःमितः कंकाच्च्वना । धैर्य कायर व नपुंसक दयकल धका अधीर जुयाः थुनां थुनां चुइक थःत थम्हं लिका बिस्त्युं जुयाच्च्वना । पलायन ... कापुरुष ... अपुरुष ।३३९

थथे हे 'निभाः'लय् नकिं सितुयात वया दाजु व जीवन निम्ह तुलना याका नं जीवनप्रति सितुया आकर्षण न्ह्यव्वया सितुया चरित्र - चित्रण जुयाच्च्वंगु दु -

खला छखें जीवन जिमि दाजु धाःसां ज्यू । जिमि मांया दुरु त्वंम्ह जक मखु, जिमि दुम्ह दाजुया दुरु भाग छिनाः वं त्वन, व वया तसकं मिले जूम्ह मचाबलेया पासा । छकलं बूपिं दाजु किजा थें । तर जीवन खनाः जिके दाजुया भाव लुया मवः । वयात जिं दाजुया मिखां स्वयमफु । जिगु नितिं जीवन दाजु मखु, छम्ह मिजं जक खः । मिजं ! जिगु मिसा मिखाया न्ह्योने व छम्ह मिजं जुयाः भूवातां दं वइगु । दाजुया रुपय् गबले नं जिं वयात थने मफु ।३४०

सूक्तिया माध्यमं चरित्र चित्रण- 'निभाः'लय् सूक्तिया माध्यमं नायः जीवनया चरित्र चित्रण थुकथं जुयाच्च्वंगु दु -

जीवनया शून्यता तंकेत हूल मालेमाः । थःत हूलय् लाकेमाः । थःथाय् हूल मुंके सय्केमाः । जि धाःसा थ्व शून्यता तंकेत हूलं तापाक्क वयाच्च्वना । जित्तिजित्तले एकान्त थाय् मालाः मालाः चाःहिलाच्च्वना । जिगु थ्व याकःचा पहलं शान्तिया सिबें मनया वेदना, नुगः घाःयात अप्वः चाय्काबिल, भन् स्याकाबिल ।३४१

दिवास्वप्न पाखें चरित्र - चित्रण- 'निभाः' लय् मूपात्र जीवन छन्हु स्कूलया लिक्क च्वंम्ह सार्कीयात लाकां ल्हवकाः च्वच्वं वयागु कल्पनाय् भावनाय् तनावना च्वंबले सार्की वयागु लाकामय् पालिस तयेत वयाके न्यंबले तिनि भुमिं यंका तःगु वैगु बिचाः होशय् वःगु खँ मूपात्र थःम्हं हे थ्व उपन्यासय् कंकातःगु दु ।३४२ थुकथं दिवास्वप्न पाखें पात्र चरित्र चित्रण थ्व उपन्यासय् जुयाच्च्वंगु दु ।

३३९ वहे, पौ २९ ।
 ३४० वहे, पौ ११ ।
 ३४१ वहे पौ १७ ।
 ३४२ वहे, पौ २०-२१ ।

स्पष्टिकरण पाखें चरित्र चित्रण- 'निभाः' उपन्यासय् स्पष्टिकरण बिया पात्रया चरित्र-चित्रण यायेगु ज्या जुयाच्वंगु दु । उपन्यासया नायः जीवनयात वया कलातं वयात भ्वातिया काय् धका जीवनया मांहेसित भ्वातिं धयागु आरोप बियातःगु दु । जीवन थः भ्वातिया काय् गुकथं जुल धयागुया स्पष्टिकरण बियातःगु दु ।^{३४३}

मू पात्रपाखें मेम्ह पात्रया चरित्र चित्रण- 'निभाः' लय् नायः जीवनपाखें नकिं सितुयागु चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु -

सितु छम्ह नर्स खः । डाक्टर व हेल्थ पोष्ट मदुगु इलय् गांया नितिं व डाक्टर सिवें कम मजू । न्हयन्हुई छकः थःगु गामय् वइम्ह सितु छन्हु निन्हु चवनावनीगु ।^{३४४}

थथे हे थाय् थासय् पात्र पाखें मेपिं पात्रतय्गु प्रत्यक्ष परिचय विइगु ज्या थ्व 'निभाः' उपन्यासय् जुयाच्वंगु दु ।

नखशिख वर्णन पाखें चरित्र चित्रण - 'निभाः' लय् गौण पात्र रचनायागु नखशिख वर्णनपाखें वैगु अवस्था बियातःगु दु । दसु -

वं (रचनां) फिनातःगु मेकसीं वया पूरा जौभन पिहाँ वय्त संघर्ष यानाहल । थःनाप संयोग याय्त वया चिम्सँ प्वालं वातावरणयात मौन निमन्त्रण यानाच्वन । खतुं रचना जीवनया केहें खः । तर रचनाया पहः खना जि दुनेयाम्ह मिसा बुलुहुँ दनावल ।^{३४५}

थुकिं रचना व सितु निम्हेसिगुं यौवन अवस्थाया चित्रण जुयाच्वंगु दु ।

म्यें पाखें चरित्र चित्रण - 'निभाः' उपन्यासय् म्यें पाखें पात्रतय्गु चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु । दसु-

तुम ही हो नैया, तुम ही हो खि वैया तुम ही हो साथी,
तुम ही हो श्रष्टा, तुम ही ने हरे ऐसा क्यों बनाया^{३४६} थथेहे
मेगु थासय् नं म्येंया प्रयोग जुयाच्वंगु दु । दसु- "भुलि गए
सम्भनाले ।^{३४७}

^{३४३} वहे, पौ २४-२५ ।

^{३४४} वहे, पौ ६ ।

^{३४५} वहे, पौ १३ ।

^{३४६} वहे, पौ ७३-७४

^{३४७} वहे, पौ ७३ ।

उमेरया माध्यमं चरित्र चित्रण- नकिं सितुयागु दँ (उमेर) नं वैगुपाखें हे कंकातःगु दु । दसु -

“मनूया प्रत्येक क्षण थःथःगु मसानपाखे न्ह्यानाच्चंगु दु । जि नं मसानया आज्जुइ स्वीदं सतीइ धुंकल ।”^{३४८}

थ्व धापूकथं सितु स्वीदँ दुम्ह खः । सितुया उमेर थुकथं कनातःगु दुसा रचनाया उमेर हाकनं मेगुकथं सितुपाखें थुकथं कंकातःगु दु -

“जि सिबे भिदँ क्वम्ह रचना गपाय्धी जुइधुंकूगु जुयाच्चन ।”^{३४९}

थुकथं रचनाया उमेर २० दँ तिनि दुगु सीदु । अले इपिं निम्हं थःथःगु हे यौवन अवस्थाय् दु धैगु क्यनातःगु दु ।

६.८.१० ‘तिसा’ उपन्यासय् चरित्र चित्रण

म्ये पाखें चरित्र चित्रण- ‘तिसा’य् निगू भावया निपु म्ये पाखें नायिकाया चरित्र-चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु । दसु -

खः ‘माया छँदैछ हल्ला नगर ।’ तर ‘प्यार किया तो डरना क्यों, प्यार किया कोई चोरी नहीं’ थ्व निपु म्ये जिगु दुने वं वयात वं वयात क्वत्येलेत सन ।^{३५०}

थ्व म्ये पाखें ‘तिसा’या नायिकायाके मतिना यायेगु खँय् परस्पर विरोध दुगु निगू विचालय् लानाच्चंगु चित्रण जू । अथे हे नायिकां “कुन मन्दिरमा जान्छौ यात्री”^{३५१} बासुदेव फिल्मया थ्व म्ये न्यनां थःयातजक मखु, वय्कः (मिजंपात्र राजु) यातजक मखु, बसया यात्रुतय्तजक मखु मनूजातियात हे आह्वान याना च्वंथंय् च्वं धैगु अभिव्यक्तिं नायिका दर्शन पाखे मन क्वसाःम्ह मिसाकथं सिइदु ।

आत्म-अध्ययन पाखे चरित्र चित्रण- ‘तिसा’ उपन्यासय् मिजं पात्रं थःम्हं थःगु अध्ययन याका चरित्र व्वयातःगु दु । दसु -

जिं थःत सिथं यंकूगु खंके मफु । जि म्वानाच्चंगु हे दु । जि म्वानाच्चना, म्वानाच्चना । म्वानाच्चना मखा थथे बिचाः याना च्वनी । धार्थे जि म्वान च्वनागु दु ला ? थ्वयात म्वानाच्चनागु

^{३४८} वहे, पौ ३१ ।

^{३४९} वहे, पौ ।

^{३५०} वहे, पौ -७४ ।

^{३५१} वहे, च्वयल्याः २, पौ ९८ ।

जीवन धाइला ? मखु, मखु थ्व जि, जि मनू म्वानाच्च्वंम्ह मनू मखु,
थ्व म्वानाच्च्वंम्ह मखु र तर सिइम्ह गथे धायेगु ? धाय्मछिं । अं खः,
म्वाम्ह नं मखु, सिइम्ह नं मखु । म्वाये नं मफु, सिइ नं मफु । सिना
सिनां म्वानाच्च्वना । म्वाना म्वायेत सिना च्वना । बिना च्वन,
फुनाच्च्वन, सुना लुकुबियाच्च्वन । जि सिइम्ह मनू, जि म्वाम्ह मनू
सिनाः म्वाम्ह मनू ।३५२

लुमन्तिपाखें चरित्र चित्रण - 'तिसा' उपन्यासय् नायिकाया लुमन्तिं मेपिं पात्रतय्गु
चरित्र चित्रण जुयाच्च्वंगु दु । दसु -

छकः निनिया भाःत व ल्यवः गुप ल्वापु जूबलय् बाबुचा
व्वाँय् वना, स्वःवंम्हेस्या वा हे त्वःधू । निनि स्व, भाःत छखे कोथाय्
तयाः छखे कःनि साहुत ल्यवः काइगु । वया मस्त छम्ह हे थः भाःत
पाखें मखु । काय्पिन्सं हे बौ मधाः ।३५३

थुकिं नायिकाया निनि छम्ह ल्यवःसिं कथं चित्रण जुयाच्च्वंगु दु ।

ल्वय् पाखें चरित्र चित्रण - 'तिसा' उपन्यासय् नायिकायात त्वःपू वइगु ल्वय्
पाखें वयागु मानसिक स्थितिया चित्रण थुकथं जुयाच्च्वंगु दु । दसु -

वय्कः ग्वारा तुल । अचानक जित त्वपुया हल । म्हासु वसः
पुनातम्ह जोगीं छन्त स्या हे स्याये धका कक्कु ज्वन, गःप तिल ।
जि हाला, वय्कः दनाः जिथाय् भाल । वय्कलं थिइसात जित
फुक्क तनावन । तर मनया ग्याः तना मवं ।३५४

विभ्रम छ्यलाः चरित्र चित्रण - 'तिसा' उपन्यासय् विभ्रम छ्यलाः मिजं पात्रया चरित्र
चित्रण जुयाच्च्वंगु दु । दसु -

फय् वल । ख्वाउँसे च्वं । गनं वा वयाच्च्वन जुई । थन नं
याकनं वा वइगु जुई । दक्षिण पाखेया सर्गः गयागु ख्युंयावःगु । जिगु
च्वसंया सर्गः यच्चुसे च्वं । याकःचा न्ह्यांवनाच्च्वंगु लँ एकदम शान्त
छुं हे सः तायेमदु । याकःचा लँ, याकःचा जि सुनसान वातावरण, छुं
मयावन मखा जुई । मतिना यानाः जि नाप च्वंवल । जि नं. छुं
मधया, छुं नं. छु मधाः । मौन भाषां निम्हं खँ ल्हानाच्च्वना ।

३५२ वहे, पौ -२४ ।

३५३ वहे, पौ-९४ ।

३५४ वहे, पौ -५६ ।

यक्कासी न्हयःनेसं च्वंगु उपत्यका पाखें वयाच्वंगु वा पुति फाति
जुया अन थ्यंकः वल । जिगु म्हुतुं यक्कासि पिहाँवल खँ - 'वां दाइ,
दँ ।' तर छ अन मदये धुंकल । जितः याकःचा अन याकःचा याना
बिल ।^{३५५}

म्हगसपाखें चरित्र-चित्रण- 'तिसा'य् प्यंगु थासय् म्हगसया ग्वाहालि पात्रे चित्रण
यानादीगु दु । न्हापांगु म्हगस^{३५६} नायिका विमानं व्वयाच्वंवलय् विमानय् न्हयः वयेकु वयेकुं
म्हगस खंगु खः । थ्व म्हगसकथं नायिकाया अचेतन मनया अतृप्ति जुयाच्वंगु दु ।

निगूगु म्हगस नायिकायागु हे खः । थ्व म्हगस नं नायिकां विमान व्वयाच्वंगु अवस्थाय्
हे खंगु खः । नायिकाया थःगु सम्पूर्ण ध्यान नायकप्रति लानाच्वन । थुगु इलय् नायिकायात
लाःगु शून्य वातावरण प्रभावं न्हयो वःवलय् मेगु रुपं नायिकां म्हगस खन ।

स्वंगूगु म्हगस^{३५७} नं विमान व्वयाच्वंगु अवस्थाय् नायिकायात म्हंगु खः । विमानय्
च्वँच्वं नायिकां न्हापा जूगु घटना लुमंकु-लमंकुं उपन्यासया नायक राजु लिसेया सम्बन्ध
लुमंका वनाच्वच्वं न्हयो वःवलय् थुकिया हे तृप्तिकथं नायिकां म्हगस म्हनाच्वंगु खः ।

प्यंगूगु म्हगस ^{३५८} नायिका रेलगाडीइ च्वनावनाच्वंवलय् म्हंगु खः । नायिका
रेलगाडीइ च्वना थः मांबौपिं, थःयःम्ह लुमंका इपिं पाखे थःत जुयाच्वंगु अतृप्त इच्छाया
पूर्तिकथं थ्व म्हगस म्हनाच्वंगु दु ।^{३५९}

कविताया माध्यमं चरित्र चित्रण - 'तिसा' य् नायकं थःत पौ धका कविता च्वःगु
नायिकां लुमंका नायकप्रतिया थःगु समर्पण भावना व्वयातःगु दु -

जि सिइगु म्दुनि
छ म्वानाच्वंगु दु
अले गय्
भीगु मतिना दुनावन
अथवा
थ्व नुगः बिइ छन्त
थ्व ला छंगु हे खः
थ्व न्हयपु बिइ छन्त
थ्व थः थातय् म्दु
अले बिइ यः थः जीवन

^{३५५} वहे, पौ २३ ।

^{३५६} वहे, पौ ३१ ।

^{३५७} वहे, पौ ५३-५४ ।

^{३५८} वहे, पौ ५७ ।

^{३५९} वहे, पौ ९१ ।

थ्व ला छं हे जित ब्यूगु खः
उकिं, जिं छन्त
कुचाकुचा मथःसे, मयाःसे
जि छम्हं छन्त बियाच्चना ।३६०

थ्व कविता ब्वनेबलय् नायिका छम्ह कवयित्रीकथं थुइका कायेफु । थ्व 'तिसा'य् नायिकाया अनुपस्थिइ नायक गथे म्वाना च्वन धका थःम्ह थःत कवितां न्वंवाका तःगु दु - उकिं उपन्यासया नायक नं कवि खःधका म्हसीके फु ।

तिसा उपन्यासय् न्हापायागु अध्यायलय् थःजीवनपासा जुइम्हलिसे नेपाललय् वःम्ह उपन्यासया नायिकां दिल्लीइ अप्रेसन याकःवंम्ह थःम्ह न्हापायाम्ह प्रेमी सिइगु सिइवं वैगु नुगलय् कविता बुयावःगु दु । व कविता थुकथं खः-

जि याकःचा
भन याकःचा जूगु दु
अले
थ्व जिगु याकःचागु
याकःचा इलय्
छ याकःचा
जिगु नुगलय् जिगु दुने
भन अप्वः
लुमनावःगु दु ।३६१

थ्व कवितापाखें नं नायिका छम्ह कवयित्री खः धैगु सिइदु ।

'पौ'या माध्यमं चरित्र चित्रण - 'तिसा' उपन्यासय् 'पौ' या माध्यमं चरित्र चित्रण यायेगु ज्या नायिका पाखें थुकथं जुयाच्चंगु दु -

जिगु पलाः न्ह्यानाच्चंगु दु, थ्व न्हूगु यात्राय् जिगु पलाःया नापनापं छिगु पलाः सः जिं तायाच्चंगु दु । जिगु प्रत्येक यात्राय् छि म्वानाच्चंगु दु, जित ग्वाकाच्चंगु दु । भ्नीपिं आः निम्ह मखये धुंकल । पलाःनाप पलाः छिनाः यात्रा न्ह्यानाच्चनी, जीवन च्यानाच्चनी । भ्नीगु मतिना म्वानाच्चनी । प्रत्येक यात्रा पुनर्जीवन खः।३६२

थ्व पौ ब्वनेबलय् निम्हं मतिनामित छम्हं मेम्ह लिसे समर्पित जुयाः छम्ह हे जुइ धुंकूगु चित्रण जुयाच्चंगु दु ।३६३

३६० वहे, पौ - ७५ ।

३६१ वहे, पौ २ ।

३६२ वहे, पौ १०१ ।

३६३ वहे, पौ ८१ ।

अध्याय ७

धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् वातावरण-शिल्प

७.१ वातावरणया स्पष्टिकरण

वात्+आवरण थ्व निगूया संयुक्त शब्दं वातावरण शब्द दुगु खः । 'वात्' शब्दं वायु अथवा फय्या अर्थ थुइकीसा 'आवरण' शब्दं त्वःपुइगु प्रक्रिया वा ज्या धका थुइकी । उकिं गनतक फय् दु अनतकया व्यापक थाय्यात वातावरण धाइ अर्थात् जलथल, आकास, व थ्व लिसे सम्बन्धित फुक्क पक्षयात संयुक्त रुपं वातावरण धका थुइकी ।

उपन्यास विभिन्न घटना-क्रमया श्रृंखलां दयाच्चनी । घटना याइपिं व याकीपिं विभिन्न पात्रत जुयाच्चनी । आंगिक व वाचिक क्रियाकलापपाखें पात्रतय्सं घटनाया निर्माण व संचालन याइ । गन च्वनाः पात्रतय्सं ज्या याइ, अजाःगु घटनाया ई छ्चाःखेरंया दुने पिनेया स्थिति इत्यादियात देश, काल व वातावरण धाइ । उपन्यास जीवन-जगतया अनुकरण जूगुलिं व्यक्तिया जीवन-शैली, परिवेश, संस्कार-संस्कृति, व म्वानाच्चंगु युग व सामाजिक धरातल नं उकिइ प्रतिबिम्बित जुयाच्चनी । न्ह्याम्ह मनूया नं छ्गू समाज दयाच्चनी । समाज थःगु हे प्रकारया नियम व परम्पराय् विकसित जुयाच्चनी । अथे हे उपन्यासय् नं पात्रतय्गु थःगु हे समाज दइ । मनूतय्गु विभिन्न क्रियाकलाप व घटनाया चित्रण याइबलय् अन प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपं समाजया नं प्रस्तुति जुयाच्चनी । समाजया छ्गू निश्चित ई व नाय् विशेषया चित्रण व विश्लेषण हे वातावरण खः ।^{३६४}

छ्गू हे उपन्यासय् सम्पूर्ण जीवन-जगत व युगया चित्रण यायेगु असम्भव जुइ । उकिं उकिइ गुगु देश वा थाय् व छुं कालखण्डया जीवनया खास पक्षया प्रतिबिम्ब प्रस्तुत यानातःगु जुइ । थ्व सन्दर्भय् हडसनं सामाजिक व भौतिक याना निगू प्रकारं वातावरणया वर्गीकरण यानातःगु दु ।^{३६५} थ्वयात आन्तरिक व बाह्यकथं नं न्ह्यब्वयेफु । समाज-चित्रण व प्रकृति-चित्रण अन्तर्गत समाजया संस्कार, संस्कृति, परिवेश व फुक्क सामाजिक क्षेत्र लाः । आन्तरिक पक्ष आन्तरिक पात्रया मानसिक पक्ष अर्थात् बाह्य-पक्षया प्रभावं निर्माण याःगु पात्रया मानसिकता लाइ । मानव चरित्र व सामाजिक भूमिया चित्रणं उपन्यासयात भं अष्वः जीवन्तता व सशक्तता प्रदान याइ ।

७.२ उपन्यासय् वातावरण प्रयोगया महत्व

वातावरणया सफल प्रयोगं उपन्यासयात जीवन्त व सशक्त जक याइगु मजूसे सहजता, स्वाभाविकता व यथार्थता समेत हयाविइ । स्थान विशेषं मनूतय्गु भाषा, रहनसहन, व संस्कार-संस्कृतिया प्रभाव लानाच्चंगु दइ । उगु हे कथं मनुखं भोगे यानाच्चनेमाःगु परिस्थिति व जीवनपद्धतिया यथार्थ विम्ब वातावरणं विइ । अथे हे छुं छ्गू

^{३६४} हिमांशु थापा, च्वय्याः १, पौ १४३ ।

^{३६५} डब्लू.एच. हडसन, च्वय्याः ३, पौ १५८ ।

थासय्या छगू निश्चित इलय् सुं मनू गजाःगु परिवेश व परिस्थितिइ जीवन हनाच्चन धैगु खँ देशकाल व वातावरणया सफल प्रस्तुतिं सिद्धैगुलिं उपन्यासय् थुकिया महत्वपूर्ण भूमिका दयाच्चंगु जुइ ।

७.३ वातावरण सिर्जना

वातावरणया सिर्जनाया ज्याय् प्रकृतिया नं थःगु भूमिका दयाच्चनी । प्रकृतिं नं मनूया अन्तर्भावनाय् तःधंगु प्रभाव लाकाच्चनी ।^{३६६} प्रकृतिं मनूया भावनाय् प्रभाव लाकीगुलिं पात्रया अवस्थाअनुसार प्रकृतिया चित्रण यानातइ । छम्ह सफल उपन्यासकारं पात्रया सुख-दुःख, ख्वबि-भक्तुकाः व आशा-निराशाय् प्रकृतिं ग्वहालि यानाच्चंगु खँ थःगु उपन्यासय् ब्वयातइ । मेकथं धायेसा पात्र छु मानसिक अवस्थाय् दु उकथं नं प्रकृतिया चित्रण जुयाच्चनी । थुकिं उपन्यासयात अप्वः यैपु व न याइपु जुइ । प्रकृतिया अप्वः प्रतिबिम्बं धाःसा कथानकयात शिथिल यानाबिइ । वातावरणया अप्वः व अनावश्यक प्रयोगं उपन्यास भद्दा व न्ह्याइपु जुइया पलेसा म्हाइपु जुइगु आपालं सम्भावना दु । उकिं माच्छि जक प्रयोग यात धाःसा जक उपन्यास न्ह्याइपु व यैपु जुइ ।

उकिं उपन्यासय् समाजया आन्तरिक व बाह्य निगुलिं प्रकारं वातावरणया चित्रण यथार्थय् आधारित जुइमाः ।

७.४ धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् वातावरण सिर्जनाया लक्ष्य

धुस्वां साय्मिजुं थःगु उपन्यासय् पात्रया दुनुगःया चित्रणय् फच्छिंफत्तले सजीव यायेत चरित्रचित्रण अथवा भाषाशैलीया जक हे मखु, वातावरणया नं बांलाक सिर्जना यानादीगु दु । वय्कःया उपन्यासय् वातावरण सिर्जनाया लक्ष्य खः पात्रया दुनुगःया सजीव चित्रण यायेगु । फलस्वरूप वय्कःया उपन्यासय् वातावरण केवल प्राकृतिक सौन्दर्यया दृश्य ब्वयेगु अथवा बाह्य-परिस्थिति ब्वयेगु जक मजुसे पात्रया मनस्थिति ब्वयादीगु दु । वयकलं पात्रया सुख-दुख, हर्ष-शोक, आशा-निराशा, ईर्ष्या - अनुरागया सजीव चित्रणया लागि वातावरण उपयोग यानादीगु दु ।

७.५ धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् वातावरण सिर्जनाया विधि

उपन्यासकार धुस्वां साय्मियाके प्रकृतिप्रति विशेष प्रेम दु । उकिं उपन्यासय् वय्कलं प्रकृतिया न्ह्याइपुगु दृष्य ब्वयादीगु दु । वय्कलं प्रकृति वर्णन पाखें प्राकृतिक वातावरणया सिर्जना याइगु इलय् मुख्ययाना निगू लक्ष्य ज्वनादीगु दु । वय्कलं प्राकृतिक वातावरणया सिर्जना उपन्यासया शोभा थकयावीगु व पात्रया मनोदशा ब्वयेगु अलय् मार्मिक खँय् मार्मिकता थकयाः बिइत थुकिया नाटकीय उपयोग यानादीगु दु । थुकथं वयकया उपन्यासय् प्राकृतिक वातावरण निथीकथं खनेदु - (१) सजावटी प्राकृतिक वातावरण (२) प्राकृतिक वातावरणया नाटकीय उपयोग ।

^{३६६} हिमांशु थापा, न्हापायागु हे, पौ १४४ ।

धुस्वां साय्मिजुं थःगु उपन्यासय् प्राकृतिक वातावरणया सिर्जनाया नाटकीय उपयोग नं यानादीगु दु । नाटकीय उपयोगया अन्तर्गत पात्रतय्गु मनोदशाया चित्रण यायेत अले गनं मार्मिक खँयात भन मार्मिकताय् थकाय्त वय्कलं अनुकूल व प्रतिकूल वातावरणया श्रृष्टि यानादीगु दु ।

७.५.१ 'मिसा' उपन्यासय् वातावरण निर्माण शिल्प -

धुस्वां साय्मिया मिसा उपन्यासय् अप्वः थासय् प्राकृतिक वातावरणया सिर्जना जुयाच्चंगु दु । वय्कलं थ्व उपन्यासय् अध्याय छगूगु, निगूगु, स्वंगूगुया व खुगूगुया प्रारम्भय् प्राकृतिक वातावरणया सिर्जना यानादीगुलिं उपन्यासकार धुस्वांजुं न्हापां प्राकृतिक वातावरणयात विशेष महत्व बियादीगु सिइदु । थ्व उपन्यासया प्रारम्भं हे प्राकृतिक वातावरण न्ह्यब्वयातःगु व उपन्यासया थाय्थासय् नं प्राकृतिक वातावरण न्ह्यब्वयातःगुलिं वय्कःया थ्व 'मिसा' उपन्यासय् थुकथंया वातावरण ब्वयेगु छगू शिल्पगत विशेषता जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यास प्रारम्भय् प्राकृतिक वर्णनं निपौ थाय् कयाच्चंगु दु धाःसा अध्याय खुगूगुलिइ तसकं चीहाकलं थुकथं प्रारम्भ जुयाच्चंगु दु -

सुथ न्हापां द्यो त्वी त्वीजक धाल साधना लःका वनेत छें घः
ब्यकुंच्याना प्याहाँ वन ।^{३६७}

वय्कलं अध्याय प्रारम्भय् जक प्राकृतिक वातावरण छ्यला मदीसे प्यंगूगु अध्यायया दथुइ नं प्राकृतिक वातावरणया चित्रण यानादीगु दु ।

वय्कलं अप्वः धइथें प्राकृतिक वातावरण न्ह्यब्वयादीगु दु सा थ्वहे लिसें काम बासना प्रधान वातावरण नं न्ह्यब्वयादीगु दु ।^{३६८} थुकिया लागि वय्कलं म्यें हाय्का नं वातावरण यात उत्तेजित यायेगु कुतः यानादीगु दु ।

७.५.२ 'मतिना' उपन्यासय् वातावरण निर्माण शिल्प-

धुस्वां साय्मिजुयागु निगूगु उपन्यास 'मतिना'या प्रारम्भय् हे प्राकृतिक वातावरणया चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु - ^{३६९}

अथे हे थ्व हे उपन्यासया थाय्थासय् प्राकृतिक वातावरण ब्वयादीगु दु ।

थ्व 'मतिना' उपन्यासय् धुस्वां साय्मिजुं सामाजिक वातावरणया नं चित्रण यानादीगु दु । वय्कलं छगू गल्लीयागु वातावरणयात थुकथं चित्रण यानादीगु दु - ^{३७०}

^{३६७} धुस्वां साय्मि, चव्यल्याः४, पौ ४६ ।

^{३६८} वहे, पौ ३२ ।

^{३६९} वहे, पौ ९-१० ।

^{३७०} वहे, पौ १५ ।

“व गल्ली सुथे बन्ही न्ह्याबले ल्वापु । गबले सुलिमें वोपिं ल्वाइगुसा गबले चच्छि बाह्रमासे म्हिताः सुथे छें वनेत ल्वाल्वां वनीगु । ल्वाल्वां, हाहां निम्ह मनू प्याहां वल । लठ्ठ जुइक बैला त्वनातःगु दु । चच्छि मद्यंसे म्हिताच्वंगु धका ख्वा स्वय्व सिइदु । प्यखें ह्वालल मनूत मुन ।”^{३७१}

थुकथं वातावरण न्ह्यव्वया जू म्हितावःपिं अय्लागुलु तयेगु सामाजिक वातावरण न्ह्यव्वयातःगु दु ।

‘मतिना’ उपन्यासय् पात्रतय्गु खँल्हाबल्हाँ साहित्यिक वातावरणया सिर्जना जुयाच्वंगु दु । सत्यनारायण, रञ्जन, विनय, अरविन्द, राममान, जीवन, रामदास पिनिगु छगू होटेलय् जूगु खँल्हाबल्हाँ साहित्यिक वातावरण ब्वलंका ब्यूगु दु ।^{३७२} थ्व खँल्हाबल्हा नेपाःया साहित्यकारतय्गु वर्तमान समस्या, देशप्रतिपा दायित्व, विश्व-साहित्यया स्तरय् थ्यंकेत यायेमाःगु विशेष ध्यान आदिया समस्याय् केन्द्रीत जूगु दु ।

थ्व ‘मतिना’ उपन्यासय् वय्कलं कविताया भाषा नं प्राकृतिक वातावरण सिर्जना यानादीगु दु । रञ्जन जीवनया छेंय् वनाः वैगु स्वास्थ्यया बारे च्यूताः काःवंबलय् जीवनं थः कलाः सुधायात सःताः रञ्जनयात नं जा थुइत धायेधुंका सुधा तलय् थहाँ वन । अबले थ्व वातावरण न्ह्यव्वल -

निभाद्यो न्हिज्यां न्यला पश्चिम दिशा पाखे विश्राम काय् धुंकल ।
बुलुगु गा न्यया संध्या तीजक दुहाँ वयाच्वन ।^{३७३}

प्राकृतिक दृष्यं भय्बियाच्वंगु सजावटी वातावरणया बाहेक रहस्यात्मक घटनाया रहस्यात्मकता चित्रित यायेत नं वातावरणया प्रयोग जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासय् ब्वमिपिनिगु कौतूहलता थकायेया लागि रहस्यात्मक घटना वर्णन थजागु वातावरणया सिर्जना जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासया मू पात्र जुयाच्वम्ह जीवनं थम्ह च्वयेगु ज्या मयाःगुया कारण स्वैतं मकंसे तयातःगु, तर वं थःम्हेसिनं हे रञ्जनयात कनेन्ह्यो वं धाल - “थौं जिं थःगु जीवनया छगू रहस्य कनेत्यना । शायद थ्व खँ सुइतं मकंसे तया हे जित थथे जुयाच्वंगु जुइमा ।” धका खँ कनेत नं ल्वयेक शान्त प्राकृतिक वातावरण थुकथं न्ह्यव्वयातल -

भ्या तिइत जि दनावना । खसुया भिसमिसे लड्या
बिजुलि, बुलुगु प्रकाश ज्वना कय्कुनाच्वन । वातावरण नीरव,
निःशब्द । की को मनू सुं हागु ताय्मदु । केवल ताय् दु नीरवताया
नीरव सः ।^{३७४}

^{३७१} धुस्वां साय्मि च्वय्ल्याः१६, पौ ।

^{३७२} वहे, पौ १८-२२ ।

^{३७३} वहे, पौ २६ ।

^{३७४} वहे ।

वय्कलं थ्व प्राकृतिक वातावरण सिर्जना यानादीबलय् नं प्रकृतियात मानवीकरण यानादीगु दु ।

शोभा जीवनया छें सिइबलय्या प्राकृतिक चित्रण नं ल्वय्क थुकथं जुयाच्चंगु दु -
पिने प्रकृति वा भ्रुवाम भ्रुवाम वयाच्चन ।

७.५.३ 'गंकी' उपन्यासय् वातावरण निर्माण-शिल्प -

'गंकी' नायिकाया आत्मकथात्मक उपन्यास जूगुलिं वातावरण ब्वयेगु ज्या वं हे यानाच्चंगु दु । थ्व वातावरण ब्वयेगु ज्या नायिकां थःगु विगत जीवनया खँत लुमंका यानातःगु दु -

जि व माया न्ह्याबलें छेंय् असनय् वनेमासा तप्यंक मवँसे कालेज जुका जमल पाखें वनेगु । कालेजया न्ह्योनेसं अबले पसः दु गुगु पसः मेगु रुपे थौं नं दनि । थ्व पसःया प्यखें कालेजया युवक विद्यार्थीत पुचः पुचः मुना चुरोट त्वना खँ ल्हाना हाः हू याना च्वनिगु । जिपिं खन धाय्व थ्व हा हू याना च्वनिपिनि फुकस्यां ध्यान जिमि पाखे यन्त्रवत आकर्षित ज्वीगु । विशेष याना जितःला थुमिसं जि जक ज्यूसा नयाहे छ्वय् थें याना स्वइगु । जिं छको मुसुक्क न्हिला बिल धाय्व ला इमि दथ्वी सुयात स्वया न्हिल धका प्रतिस्पर्धा नं अवश्य ज्वीगु ज्वीमा । छम्ह निम्ह ला जिमि ल्यू ल्यू नं वैगु ।^{३७५}

थ्व उपन्यासय् वातावरण पाखें तुलना यायेगु ज्या नं जुयाच्चंगु दु -

नुसिलाम्हेस्या मिखा कःसिया देपा पाखे भांछ्याया जव पाखे सिँ, सिउचाः मो तय्गु बइगःया छखेकूचाय् वन अले जिगु मिखा वन सोंमा, त्यप, चाया घः पाखे । यौवन मदया उपेक्षित जुयाच्चनिपिं वेश्यात थें भूगलुं च्वं च्वं थें च्वन ।^{३७६}

थ्व उपन्यासय् श्रृंगारिक उद्दीपन छ्यला नं वातावरण ब्वयेगु ज्या जुयाच्चंगु दु -

मदन बानं जितः क्याचाक्क किचिक्क आलिङ्गनवद्ध याना तल । वया खा धमाधम जिगु खा पाखे न्ह्यज्याना च्वन । मदनबाया म्हुतुइ दुने सुयातं न्याय्त् न्ह्यचिला च्वंम्ह सर्प थें मे चुलचुल पिकया च्वं थें जितः च्वना वल । जिं थःगु खा फनक्क फहीका । मदन बानं थःगु ल्हा गबलें थुखे गबलें उखे यंकल । जिं थःत मुक्त यायेत सना । तर गन ? बासनाया पंजा भन भन

^{३७५} धुस्वां साय्मि, गंकी, (ललितपुर : श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७८), पौ ४० ।

^{३७६} वहे ।

क्वातुतुं वन । जिगु सतीत्वया पपू भाराभारा सना च्वन । प्यखें
स्वया ध्वाखा थें चागु मूलुखां जितः जिगेयाना च्वन ।^{३७७}

‘गंकी’ उपन्यासय् नायिकापाखें पारिवारिक वातावरण नं व्वयेगु जुयाच्वंगु दु -

मांया आर्थिक अवस्था बांमलाना च्वने धुंकूगु । मदनबा
मांयाथाय् मवय् धुंकूगु । अले सरकारं धमाधम ज्वना यंकाच्वंगुलि
अय्लाया ज्या याये तच्चकं ग्याना पुया वय् धुंकूगु । भाइचाया
व्वनेगुली नं फलतः शिथिलता वया च्वने धुंकूगु । थ्व फुक्क समस्या
जि थः छेंय् वनेसात जिगु न्ह्योने भूवातां दं वया च्वंगु खन । मांया
म्ह यक्को हे स्यना वने धुंकल । नय्गु समस्यां याना मानसिक
चिन्ता याना भुतुली मि च्याके हे थाक्या वना च्वंगु नं जिं मचागु
मखु ।^{३७८}

थथे हे ‘गंकी’ उपन्यासय् वसन्तपुरया फ्वगिं मचातयेगु कन्नाचायापुगु
वातावरण व्वया उकिया प्रतिक्रिया नकिंयात, नकिंया भाःतयात गुकथं लात अलय्
इमिगु सामाजिक इज्जतय् धक्का लाइगु डरं इमिसं नकिंया छम्ह फ्वगिं किजायात
गुगुकथंया दुर्व्यभारयात व थ्व उपन्यासय् बांलाक्क वियातःगु दु । छम्ह मास्तरया
कला जुयाच्वंम्ह मू नकिं थः भाःत व भाःतया पासालिसे यें सिनेमा स्वया लिहां
वयाच्वंवल्य् नकिंया फ्वगिं किजां नकिंयात ‘ता’ धका न्वंतूवःबलय् भाःतया पासाया
न्ह्यने थःपिनिगु वेइजत जुइगु तायेका किजाम्हेसित न्यतालय् दायाथकूगु गुगु
वातावरण न्ह्यव्वयातःगु खः व यथार्थता लिसे यक्कव सतीगु सामाजिक वातावरण
खः ।

थ्व उपन्यासय् थजागु वातावरण व्वयेगुया उद्देश्य नकिंया जीवनय् मेगु
परिवर्तन वइगुया पूर्व-संकेत विइगुकथं अर्थात मास्तर लिसे व्याहा मजुइगुया संकेत
वियाच्वंगु खः । थुकथं थन भावि घटनाया सुचकया रुपय् नं वातावरणया प्रयोग
जुयाच्वंगु दु ।

थ्व ‘गंकी’ उपन्यासय् प्राकृतिक वातावरण थाय् थासय् प्रयोग जुयाच्वंगु दु -

विष्णुमतिया ताँ छिना चवना बले सुपायँ नं तोपुया च्वंगु
सर्गतं वा कुरके हल । फयनं ह्वीं ह्वीं वल । जि नं भाता भाता
वना । तर राजतीर्थ वने थाय् तच्चकं वाफय वल । फल्चाय् च्वने
हे माल ।^{३७९}

थ्व ‘गंकी’ उपन्यासय् प्रकृतियात मानवीकृत यानानं वातावरण न्ह्यव्वयातःगु दु -

^{३७७} वहे, पौ ७६ ।

^{३७८} वहे, पौ ९६-९७ ।

^{३७९} वहे, पौ १३३ ।

यन्त्रवत जिगु पलाः उखेपाखे वन गन सुकुचायात जिं छुं
क्षण न्हयो खनां । हानं खनी ला धका अनं भुगुलुं च्वंच्वना । तर व
मव । जिगु मिखा प्रकृतिपाखे वन । प्रकृतिया ख्वाः ख्यूसे च्वं ।
थन्याबले ल्हाःया चुरि छ्यालाक्क सःवल । ३८०

थन न्ह्यव्वयातःगु प्राकृतिक वातावरण विषय-प्रसंगयात तसकं ल्वयेक व्वयातःगु दु ।
मू नकिंयात यःम्ह मिजं सुकुचायात जेलय् नापलायेत वनाच्चंबलय् सुकुचा सिइगु खं वं
सिइधुंकाःया वातावरण थ्व खः ।

‘गंकी’ उपन्यासया अन्तय् उपन्यासकारजुं करुणापूर्ण वातावरणया सिर्जना यानादीगु
दु । निश्चय नं नायिकाया जीवन मूल्यांकन यायेबलय् व वेश्या जूगु कारण वैगु स्वेच्छां
मजूसे सामाजिक कारण हे मूल कारण खः । वैगु पारिवारिक स्थिति गुगु वर्तमान इलय् स्थिर
जूगु दु उकिया कारण नं स्वयं नायिकायागु हे योगदानं खः । वं थःम्हं थःगु चरित्रय् दोष
किकाःसां थः किजायात आखः ब्वंकल, आर्थिक स्थिति सुदृढयात, भविष्य सुनिश्चित यात ।
तर वहे नायिकाया चरित्रया कारणं नायिकाया परिवारय् हाकः कित थुकिया फलस्वरूप किजा
व भौया दथुइ कचकच पिदन । थुगु स्थिति निश्चय नं नायिकाया नितिं दुःखपूर्ण जू । थःगु
विगत जीवनया सम्पूर्ण इतिहास अध्ययन यायेधुंका नायिकां थःगु स्थितियात थुइका थःयात
मिला अथवा तिमिला थुइका थःयात ग्रहणं ज्वना च्वंगुया अनुभूति यानाः नायिकां न्ह्यसः
तल -

मिलायात ग्रहणं ज्वन धाय्वं हे वयात धेकेपुता थें मदुसां हे ज्यू धाय् जिइ
ला ? नायिकायागु थ्व मनस्थितियात ल्वयेक थ्व उपन्यासय् प्राकृतिक वातावरण
व्वयाः थःगु वर्तमान स्थिति ग्रहणं मुक्त जुइमाःगु सः थ्वयेका तःगु दु ।
नायिकायागु थुगुकथंयागु मार्मिक सलं अवश्य नं ब्वमिपिनिगु नितिं करुणापूर्ण
वातावरण सिर्जना जूगु दु ।

७.५.४ ‘पासा’ उपन्यासय् वातावरण निर्माण-शिल्प

‘पासा’ उपन्यास घटना प्रधान सामाजिक उपन्यास खः । तराइ पाखेया छगू गामं
शुरु जूगु थ्व उपन्यासया प्रारम्भय् तराइया हे वातावरण थुकथं व्वयातःगु दु -

तराइपाखेया गांया थ्व छें मूलं भचा दुने ला । मूलें थें थन बैलगाडीया
घरघर सः न्यने हे मजीक ताय् मदु । धू नं उलि व्वया मवो । गांया भिखाछेंया
पुचले नितजागु थ्व पक्की छें तापाक्कं हे । म्हसिइके फु । कोठा फुकं ततःहं, गांया
ढंग हे बाँलाका तःगु दु । बँय् सीमंतीं सीया तल । प्रत्येक कोठाय् छगू छगू पलंग,
छगू छगू सफरी दु । छेंया ल्यूनेस यइपुसे च्वंगु हिसिचादुगु क्यब दु । थरी थरीगु
स्वांमा, आमासिमा, भोगत्यामां क्यबया श्रृंगार यानातःगु दु । दकसिबे ल्यूने भोलाक

तबिला, गोठ व चाकरत च्वनीगु कोठात दु । छँया स्वखें पखालं चाहीका तःगु दु ।
छम्ह जमीन्दारया छँ हे मखा ।^{३८१}

उपन्यासकारजुं थुकथंया वातावरण औपन्यासिक कथावस्तुयात स्वाभाविकता
व रोचकता हयेगुया लागि सिर्जना यानादीगु दु । वय्कलं सुथया ईयागु वातावरण
थुकथं निर्माण यानादीगु दु -

चिकुलाया याम । सुथया पहर । निभाद्यो बुलुं थाहाँ वयाच्वंगु । गन गन
निभा दु अन अन मनूत निभा पाना च्वन । न्ह्यानेसं च्वंगु फल्चाय् जाकिमरि
मिइम्ह पसल्याया मि च्याका जाकि मरि छ्वीगु सूरसार यानाच्वन । छँखापतिं मस्त
नं धमाधम पिहाँ वया म्हितेत सूर कसे याना च्वन । माकःतपुलि पुया, कापो लाकां
न्ह्याना उत्तम नं थःगु छँ पिहाँ वल ।^{३८२}

धुस्वां साय्मिया 'पासा' उपन्यासय् पात्रया मनस्थितिकथं वातावरण सिर्जना अथवा
प्राकृतिक दृश्य वर्णन थाय् थासय् जुयाच्वंगु दु । दसु-

उत्तमं शकुन्तलाया थ्व दिखावटी उदासिनता मथूगु मखु । वयात थुकी
मज्जा वल, आनन्द जुल । खाजा नय् धुंका उत्तम थय्क छको चाहिलेगु विचाःयाना
पिहांवन । पुखूया लः छको ल्हातं थिल । अले पक्की त्वाथःचाय् सिमाया किपालुइ
फेतुल । वया मनयात यइपुसे च्वनावल । पुखूपाखे स्वल । शांत जुयाच्वन । पुखूया
शांतिखना वया ईर्ष्या जुल । वं सहायाय् मफुत । व दना थहाँवया थुखें उखें
चागचात मुन अले शांत वातावरणं सुशोभित पुखूयात विघ्नयायां धमाधम चागः
वांछवत । पुखूया लखे वृत्ताकारत खनेदयां च्वन, मदया वनाच्वन । उत्तमयात थुकी
आनन्द वल ।^{३८३}

'पासा' उपन्यासय् थुकिया मू पात्र उत्तमया मनस्थिति विक्षिप्त जुया वनाच्वंबलय्
वैगु ध्यान तापाक्क भजन यानाच्वं पाखे वंका धार्मिक वातावरणया सिर्जना थुकथं यानातःगु
दु -^{३८४}

वया ध्यान तापाक्क भजन यानाच्वंपाखे वन । नीरव चाया शून्य वातावरणे उत्तमं
भजनया प्रत्येक ग्यरा स्पष्टरूपं ताः वं ध्यान बिया न्यन -

हे नर वनेगु स्व बुद्धया शरणे

धर्मया शरणे, संघया शरणे

भाग्य नं लाःवल दुर्लभ नर जन्म

^{३८१} वहे, पौ १० ।

^{३८२} धुस्वां साय्मि, च्वयल्याः , पौ १८ ।

^{३८३} वहे, पौ ४९ ।

^{३८४} वहे, पौ ११८ ।

छोयेमते व्यरथनं अमूल्यगु जन्म

X X X

बुद्धं शरणं गच्छामि

धम्मं शरणं गच्छामि

संघं शरणं गच्छामि ।३८५

थुगुकथंया वातावरणया सिर्जना उत्तमया खिन्न नुगले सान्त्वना वियाच्चंथे च्वनाः
वइगु मनोदशायात व्वयातःगु दु ।

उपन्यासया मू पात्र उत्तम व वया कवि पासा लिसे जूगु खँल्हाबल्हां वातावरणया
व्याख्या यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु । उत्तमया कवि पासां वैत धाल - थ्व सुपाँयत स्यूला छु खः
थ्व युवती अनागरिका तेगु मयो मयो जबर्दस्ती क्वत्यला तःगु बासनाया सजीव प्रतिक खः ।
तर उत्तमं कवि पासायागु थ्व व्याख्यायात बुद्ध धर्म विरोधी भावनाया प्रपंचना खः धाःगु दु ।
थुकथं थ्व उपन्यासय् वातावरण सिर्जना यानाः उकिया अर्थ बारे पात्रतय्पाखें टीकाटिप्पणी
याकातय्गु विधि नं छ्यलातःगु दु ।

‘पासा’ उपन्यासया अन्तपाखे उत्तमं शकुन्तला लिसे बिहा यायेगु प्रस्ताव तःबलय्
शकुन्तलां वैगु प्रस्तावयात अस्वीकारजक मयासे वैगु न्यताले नं दायाब्यूगु कारण उत्तमं तमं
थःगु मोटर व्वाके यंकूगु दु । उत्तमयागु थनयागु मनस्थितियात ल्वयेक वातावरण थुकथं
व्वयातःगु दु -

उत्तमया मोटर छत्थुं स्पीड कया अन्धाकारे डगमग गतिं ववं विलिन
जुयावन । सडके विजुलिया प्रकाश चिकुया कय्कुया च्वन । चाया सुनसान
वातावरणे नीरवता स्यूस्यू हालाच्चन ।३८६

थथे उत्तम वनेधुंका शकुन्तलां उत्तम लिसे बिहा यायेगु दृढ निर्णय याना थःगु छेंया
मूलुखा गःलाका, समाज व समाजया संस्कारयात हुत्याना उत्तमयाथाय् वनेत वैगु पलाः शहर
पाखे न्ह्यात । थुगु इलय्यागु वातावरण उपन्यासकारजुं थुकथं व्वयादीगु दु -

सर्गते नगु न्याकुं काकां मुसुं न्हिलाच्चंथे शकुन्तलाया मन नं मुसुं न्हिला हल ।३८७

थ्व व्वयातःगु वातावरणकथं शकुन्तलां उत्तमयात नापलाइगु आशावादीता खनेदुगुलिं
शकुन्तलाया मन मुसुं न्ह्यूगु कथं थुइका कायेफु ।

३८५ वहे पौ ११८ ।

३८६ वहे, पौ १४३ ।

३८७ वहे, पौ १४४ ।

७.५.५ 'पल्पसा' उपन्यासय् वातावरण निर्माण शिल्प

'पल्पसा' उपन्यासय् पल्पसाया अर्धचेतन मनस्थितियात ल्वयेकः वातावरण न्ह्यब्वयातःगु दु । अन्तरमुखी पात्र पल्पसां थःम्हं थःयाके विकृत रुप खनेदयावःगु पक्का यायेधुंका जा थुइत्यःगु इलय् नं जा मथूसे सरासर कःसी वंबलय् वया छचाःखेरं यागु वातावरण वर्णनात्मक शैलीं कनातःगु दु -

अले पल्पसा सरसर कःसी वन । प्यखें मिखा ब्वल । सुं छम्ह दुगु मखु । छँखापतिं धमाधम कुं पिहाँवयाच्चने धुंकल । तापाक्क सिनेमा हले म्यें हाय्का तःगु सः थ्वयाच्चन । सर्गं विस्तार विस्तारं नांगा जुया क्वस्वयाच्चन । प्रकाश ब्वया तापाक्क मिखां न्ह्याय् हे मदुथाय् थ्यंक वनाच्चने धुंकल । पल्पसाया नं ब्वयावने मास्तिवल तापाक्क गनं तापाक्क सुनानं मखनिथाय्, सुं मदैथाय् । ख्वाउँक फय्या न्हापांगु लहरं पल्पसा भस्केजुल । प्यखें च्वंगु पर्वतत धमाधम लिलिचिला वनाच्चंगुलिं ख्वाउँसे क्वाचुसेच्चंगु फय् धमाधम दुहाँ वयाच्चन । भचा च्वंबले हे पल्पसा थुरुखात ।३८८

थ्व उपन्यासय् पात्रया भावधारायात न्हूगु मोड बिइत नं चिकिहाकलं वातावरण सिर्जना यायेगु ज्या जुयाच्चंगु दु -

अबले हे अन्यागु चिकुलाया यामे छबथां खिचात ह्वारर छखे वन । पल्पसाया विचायात न्हूगु मोड बिल ।३८९

प्रकृतियात नं मानवीकरण यानाः जीवन्त ढंगं वातावरण थुकथं न्ह्यब्वयातःगु दु -

सर्गःया ला ख्वख्वं ख्ववि मदय् धुंकल । अयनं सुकुसुकु ख्वया च्वन ।३९०

थ्व 'पल्पसा'य् पात्रया मनोदशा चित्रण यायेत ल्वयेक वातावरण ब्वयाः प्रकृति व पात्रया मनोदशाय् तादात्म्यता क्यनातःगु दु । पल्पसाया ब्याहा जुइधुंका वयागु जीवनय् सुखया दिन वयाच्चंबलय् हाकनं दुखःया दिन वःगु खँयात मार्मिक ढंगं न्ह्यब्वयेत वातावरणया ग्वाहालि थुकथं कयातःगु दु - वैगु जीवन न्ह्याखे स्व उमंग व उत्साह । तर निर्मल आकासे आकाभाकाय् विश्वास हे मज्जीक हाकु सुपाँय् खनेदैथें ???????

उपन्यासकारजुं पात्रया नुगलय् जाया वःगु भ्रम निवारण यायेत नं ल्वयेक वातावरण ब्वयादीगु दु -

३८८ वहे, पौ १२ ।

३८९ वहे, पौ २५ ।

३९० वहे, पौ १६ ।

पल्पसां छुं दिं न्ह्यो छम्ह भौमचायात म्हंमस्यूपिं मनूतयसं 'सुलिं खःला ?'
 धाधां वयाः सास्ति याना थकूथें थःयात नं अथे हे याइगु बिचाःयाना भाःतया
 पासा छम्हेसिनं अथे याइगु सम्भावना दुगु व वहे मनू कुने वयाच्चंगु
 विश्वास यात । अले पल्पसायात आः व तले थहां वःथें च्वन । छको ला
 स्वाने बच्छ थहांवया वयात स्वयाः कुहां वंथें नं च्वन । थजाबले छम्ह
 हाकुम्ह भौ भौप्वाचां स्वाराक्क कःसी तिन्ह्या वल ।^{३९१}

'पल्पसा' उपन्यासया अध्याय निगूगुया प्रारम्भय् व अध्याय खुगूगुया प्रारम्भय् नं
 प्राकृतिक वातावरण पाखें हे उपन्यास न्ह्यानाच्चंगु दु । ^{३९२}

७.५.६ 'माखा' उपन्यासय् वातावरण निर्माण-शिल्प-

थ्व उपन्यासय नं उपन्यासकारजुं थाय्थासय् वातावरणया निर्माणयाना
 कथावस्तुइ सजीवता व गतिशीलता हयेगु ज्या यानादीगु दु । मू पात्र तिमिला थः
 यःम्ह मिजं रामदाइया थाय् वनाच्चंबलय् न्ह्यःव्वयातःगु वातावरण थुकथं दु -

फा छम्ह स्वाराक्क वल । जि भ्रसंग वन । तुति काचाक्क सन । जि चुके
 दुने थ्यन । हिती बाज्यो वंम्ह मिसा लः काः वयाच्चंगु दु । जित छक स्वत । न्हिलेथें
 यात । जिं म्हमस्यू । अयनं न्हिला बिया चिकु चिकु धागु वातावरणे चुक ग्वाम्म
 च्वंच्वन । क्यबय् भूवातां दनाच्चंगु सिमाचा जित म्हसिका छको न्हिल । छँया
 मूलुखा पाखे वना । मूलुखा च्वसं मातने रामदाइया क्वथा ।^{३९३}

रामदाई नापलाना लँय् वयाच्चंबलय् तिमिलाया नुगलय् रामदाइया खँजक भिताच्चन
 । लँय् वैगु मिखा देगःया न्ह्यःने पलेस्वांया च्वय्चंगु वज्रपाखे वन । अबले वइत उगु
 वातावरण पाखें थुकथं प्रभाव लात -

जिगु मिखा देगःया न्ह्योने पलेस्वांया च्वय्चंगु वज्रपाखे वन । थ्व
 जीवन गुलि रहस्यमय ! थ्व जीवन गुलि कठोर ! - जिगु जीवनथें तुं । जिगु अतीत
 थें । रामदाइ मखु, मखु जिं विचाः यायेमज्यू, जि हे मज्यू । तर जिगु
 मिखा व हे पलेस्वां व वज्रपाखे वन । वज्र व पलेस्वां । मिजं व मिसा । रामदाइ व
 जि । असम्भव, असम्भव ।^{३९४}

पात्रया मनस्थितियात ल्वयेक प्राकृतिक वातावरण व्वयेगु ज्या थ्व उपन्यासय नं
 थुकथं जुयाच्चंगु दु -

सर्गःया नगुत नाप मन न्याकुं न्याकुं काय्का जि लिहां वया ।

^{३९१} वहे पौ १३ ।

^{३९२} वहे, पौ ३०, ८६ ।

^{३९३} धुस्वां साय्मि, च्वय्ल्याः, , पौ ८ ।

^{३९४} वहे, पौ १७ ।

मू पात्र तिमिला सृजना दिदि लिसे खँल्लहाना वं तिमिलायात तसकं यैपुक माया याना व्यवहार याना हःगु लिंगं तिमिला लयूताःगु मनस्थिति न्ह्यःव्वयेत ल्वयेक वातावरण व्वयाःतःगु खः । पात्रया मनस्थिति न्ह्याइपुइवलय् थुकथंया वातावरण व्वयेगु ज्या 'पासा' उपन्यासया अन्तपाखे नं उपन्यासकारजुं यानादीगु दु ।

वातावरणया पाखें न्हापाया खँ लुमंकेगु शिल्प नं प्रयोग जुयाच्चंगु दु -

लँ पहिले थाय् लाक्क लः मवोगु विधवा हिति खना जि थाराक्क न्हूल । मने भय तीजक तीजक दुहां वल । पाचा थ्यनेवं नापंचंगु छँया पसः तिना तय् धुंकल । जित पाचां कुहाँ वनेत ग्यानावल । उथाय्लाक भच्चा सिमा दु । भ्रुवाम्म तपुया च्वथें च्वनावल । जि याकः मिसा सुनानं हय्का वःसा ! हासां सुनानं ताइमखु । तासां सुं वइमखु । ३९५

विजया थः मिजं पासा नाप छँय् लिहाँ वःबले उथाय् लाक्क मनूतसें इमित घेरे याना इमिके दुगु फुक्क वस्तु लाका काःगु खँ नायिकां लुमंकूगु दु । थुकथं वातावरणया प्रयोगं न्हापायागु घटना लुमंकेगु शिल्प थ्व उपन्यासय् जुयाच्चंगु दु ।

थ्व उपन्यासय् छँ दुनेया वातावरण नं व्वयेगु जुयाच्चंगु दु । दसु -

छखे चा धंपया कुचा काचा, मेखे अंगलं बज्जरे जुया व्वय् एकयां अनेक जुयाच्चंगु न्हाय्कं । कोठां वातावरणयात न्ह्यवीका थःगु दुने जूगु संघर्षयात व्वयाच्चन । अभ्र तताजुया ख्वा..... जित ला छुयाय् छु गय् जुल । ३९६

उपन्यासकारजुं दार्शनिक विचार व्वयेगु ज्या नं वातावरणया ग्वहालि कयाः यानादीगु दु । थ्व उपन्यासया नायिकाया दाजुम्ह व तताजुम्ह ल्वाःबलय् तताजुया ख्वालय् कय्पूगुया कारणं तताजुम्हेसिगु ख्वाः खनाः नायिकाया माया दासि वल । अले दार्शनिक भाषाया प्रयोग यात -

मिसाया जात भात छम्ह छुं जुल धाय् व जीवन फुत । मिसा ला मिजंया किपा खः । ३९७

थथे हे वातावरणपाखें थःगु जीवनया मूल्यांकन यायेगु ज्या मेगु थासय् थुकथं जुयाच्चंगु दु -

३९५ वहे, पौ १८ ।

३९६ वहे, पौ २२ ।

३९७ वहे, पौ २५ ।

लालटेनया जः बुलुया वन । चिकं मन्त ज्वीका । लालटेन ल्हवना संका स्वयां ला चिकं जाय्क दनि । अले इता थकया । मत फ्वाक्क सित । इता मदय् धुंकूगु जुयाच्चन । चिकं जाय्क दया नं इता मदुगुलिं मत सित । इता मदुगु मत हे मखा । जिगु जीवन, जिगु जीवन । थन्यागु जीवनया छु मू दु ? मच्यागु मत ला मत हे मखा । च्यागु मतया जक मू दै । च्यागु जीवनया सन्मान दै ।

थथे हे वातावरण पाखे पात्र प्रेरित जुया थःगु जीवनया मूल्यांकन यायेगु ज्या मेथाय् नं जुयाच्चंगु दु ।^{३९८}

७.५.७ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् वातावरण निर्माण-शिल्प-

थ्व आत्मकथात्मक उपन्यास जूगुलिं थ्व उपन्यासय् आत्मकथापाखें वातावरण सिर्जना जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासया शुरुवात यायेत हे वातावरण न्ह्यब्वयातःगु दु -

सर्गतय् जेट विमानया सः ताय्दत । खुसिया निसी बायाच्चंगु छगू शहर यःमयः यानाः चनेतःकुतःयानाच्चन । वर्तमानया नीरवताय् जिगु अतीतं मछिं मछिं छयं ल्हवनाहल ।^{३९९}

थ्व उपन्यासय् वातावरणया सम्बन्ध पात्रतय्गु मनोदशालिसे सम्बन्ध दयाच्चंगु दु ।
दसु-

बखुंया छें थें चीकूगु जिगु क्वथा । छखे जिगु वसःत यगानाच्चन । छखे जिगु लथ्याय्ज्यूगु खाता यगानाच्चन । बांलाक च्वनेत मछिं । भुतूया मतं जः बियाच्चन । अले छखे ध्याकुनय् पार्टी बलय् लसकुस याना पिहाँ वइपिं थेज्यापिं अय्लाः मैचात आराम यानाच्चन । नेपाःयात लुमंका बीगु जिगु बाकसचां मुलुसुका लिकयाः गुनाच्चंगु वसः सुइगु ज्या याना ।^{४००}

थ्व उपन्यासय् समाचारया माध्यमं सामाजिक वातावरण ब्वयेगु ज्या थुकथं जुयाच्चंगु दु-

जिगु मिखा गोरखापत्रया पुलांगु समाचार पाखे वन । प्रश्नपत्र थाकु धका मस्तसें जाँचय् हइताल याःगुलिं जाँच हानं ज्वी । चिनिया भाः धमाधम थिके जुल । वजारय् चिनि न्याय्गु मद्दु।^{४०१}

३९८ वहे, पौ ५०-५१ ।

३९९ वहे, च्वयल्याः , पौ २ ।

४०० वहे, पौ ५ ।

४०१ वहे, पौ १३ ।

वातावरण ब्वयेगु ज्याय् थ्व उपन्यासय् अमेरिकाया सामाजिक, साँस्कृतिक वातावरण ब्वयेगु ज्या थुकथं जुयाच्चंगु दु -

जिं प्यखें स्वया, ध्यवा देशय् ध्यवा मद्रुपिं खनाच्चना । थ्व देशया नय् पित्याःपिं मनूत जिगु मिखाय् ब्वयावल । हाकुपिं नाप तुयूपिं च्वने यःमताः । छम्ह हाकुम्ह फ्यतुइवं छम्ह तुयूम्ह बुरि छखे चिला वन । छम्ह मिसा फ्यतुतुं न्हयलं ब्वानाच्चन । छम्ह ल्याय्म्ह उपन्यासया संसारय् थःत तंकाच्चन । छथाय् कुंचाय् ला मिसा मिजंया म्हया नापनापं म्हुतु ल्वाकेगु नं कुतः यानाच्चन । जित मछाला वल । जि थःहे फःहिला । नेपाःया गल्ली व ननी च्वापिं खिचा व थुपिं छुं मपाःथें च्वनावल । ४०२

पशु व मनूया दथुइया छगू हे गति क्यनेत नं वातावरणया प्रयोग थुकथं जुयाच्चंगु दु

मातनय् खिचा छम्ह कुईकुई हालाच्चन । व खिचा म्वाइ मखुत वइगु सलय् मृत्यु न्हिलाच्चन । जीवन ख्वयाच्चन । मालिकया सेवा यानाच्चंम्ह खिचा मातनय् छखे चातुवानाः मृत्यु पियाच्चन ।

वहे छेंया मेगु क्वथा पिनेसं निनिया बुरिम्ह काकिभत सुकुली चातुवानाच्चन - ज्वरं ग्रष्ट जुयाः । व दिनय् छेंय् मेपिं सुं मद्रु । जि निनि नापलाः वनागु तर काकिया माया ममताय् ब्वलनाः स्वां जुया ह्वयाच्चपिं मस्त, काय्, भौ सकलें ब्वनाः निनि चिरियाघर स्वःवनाच्चन ।

खिचाया मृत्यु सत्ती धुंकल काकि मृत्यु पाखे न्हयानाच्चन । मनू व खिचा ! खिचा व मनू ! जीवन नाप बाये त्यनीबलय् खिचा व मनू नं छम्ह थें हे जुया मृत्यु पाखे वनी । ४०३

थ्व हे खँयात म्येंया ग्वाहालिं नं वातावरण न्हयब्वयातःगु दु । काकि सिइधुंकल धका तप्यंक मधाःसे काकि नापसं च्वंगु छेंया रेदिवाय् थ्वयाच्चंगु “रानी चरी कहाँ गयो, सून्य भयो, मन रुन्छ, मन ओइली गयो लाली गुराँस ।” थ्व म्यें न्हयथनातःगु दु । ४०४ थजागु वातावरण ब्वयेगु शिल्प मेथाय् नं जुयाच्चंगु दु - नवःगु च्वनाच्चने मजीधुंकल जिगु मिखां भन भन ज्योति मज्वयेका हल । अन प्यखें बांलाक जिगु मिखां खंका हल । छखे नय्मखना गंगु त्वय् जुया मृत्यु सत्ती धुंकुम्ह धनमाया भचा उखेतुं सतलय् च्वनाः फवना च्वनीम्ह वेंचां तन्न अय्लाःत्वनाः जैसी देगलय् वीथें हाला जुइम्ह मिसानाप थः संसार दय्काच्चन । ४०५

४०२ वहे पौ ३६ ।

४०३ वहे पौ १०३ ।

४०४ वहे पौ १०५ ।

४०५ वहे पौ १४८ ।

थ्व उपन्यासय् छ्गू थाय्यागु वातावरणया आधारय् मेगु थाय्यागु वातावरण लुमंकेगु ज्यां वातावरण चित्रण जुयाच्चंगु दु । दसु-

नेपाःगाःयात तिमिलाया सालुगु जलं फायकाच्चन । सर्गतय् थहाँ वं वं चीपा जुया वनाच्चंगु तिमिला, सर्गः नाप खँ ल्हाय्त च्वय् वं वं चीब्या जुयावनाच्चंगु गुँ व तिमिलाया जलय् भलमल जुयाच्चंगु नेपाःगाःया सिनाः नं च्यानाच्चंगु, थिनाच्चंगु मत स्वया बलय् बहनि पाखे काहिरा, बम्बइ, रोमया एरोड्रम थ्यनीबलय्या लुमन्ति व्वाँय् व्वाँय् जिगु मनय् वल ।^{४०६}

नेपाः छ्गू थाय्या थ्व प्राकृतिक वातावरणया सिर्जनां मेगु देशया वातावरण लुमंकेगु नं ग्वाहालि जुयाच्चंगु दु । उकिं थ्व नं वयकःया वातावरण सिर्जनाया शिल्प खः । थ्व वातावरण ब्वये धुंका थुकिं थःभात लुमंकेगु प्रसंग हयेत ग्वाहालि जूगु दु ।

थ्व उपन्यासया अन्तया वातावरण शुरुवातया वातावरण थें हे जुयाच्चंगु दु - जित जिगु तुतिं हानं खुसिपाखे न्ह्याकल । खुसिया लहर हानं मन तरंगित जुल । स्टाय्च्यू अफ लिवर्टी हानं मुसुं न्हिल ।^{४०७}

७.५.८ 'अगति' उपन्यासय् वातावरण निर्माण-शिल्प -

'अगति' उपन्यासया छ्धाः प्रारम्भय् उपन्यासकारजुं प्रकृतिया ग्वाहालि कया वातावरणया निर्माण यानादीगु दु -

वातावरणय् धालेस्वांया रंगं छाय्पिल । वयागु पर्सी, वयागु न्हातिकाय् थानाच्चंगु सिन्हःपत्ता धालेस्वांया रंगय् कान कान पिचा भिहताच्चन । ब्लाउजया रंग भचा अप्वः ह्याउँ । पर्सी ह्वलातःगु गुलावस्वांया धालेस्वां नाप त्वाये चिते मास्ते वः ।^{४०८}

थ्व उपन्यासय् प्राकृतिक वातावरणया प्रयोग अप्वः थासय् जुयाच्चंगु दु । मेगु छ्गू वातावरणया चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु -

जि सुम्क क्वबय् वना । सिमाय् थःगु समस्याया समाधान मालेगु कुतः याना । भौ छम्हस्यां सिमा कचाय् च्वम्ह भंगःयात ताक यानाः भम्ते यात । जिला भंगःया ज्यान वन धका च्वनागु तर भंगः नं चाःगु जुयाच्चन । भंगः वंचुगु सर्गतय् खनेमदय्क ब्वया वन । भौ नं छकः जितः नये थें यानाः स्वल ।^{४०९}

^{४०६} वहे, पौ १२० ।

^{४०७} वहे, पौ १७६ ।

^{४०८} वहे, च्वय्याः, पौ ४ ।

^{४०९} वहे, पौ ३४ ।

वय्कलं किपूयागु स्थानीय चित्रण यायेगु उद्देश्य नं वातावरणया सिर्जना यानादीगु दु

..... जितः च्वय् किपुली वनेगु इच्छा जुल । जिं थथ्याः
क्वथ्याःगु तं गया, बच्छि लँ मध्यंबले हे त्यानु चाल । बुँगाःचा व
ल्वहंहिती मिस्तय् लः कयाच्चन । थौकन्हय् जि याकनं हे त्यानु
चाः । तग्वःगु ल्वहं छगलय् जि फ्यतुना । खुसिचा निभाःया ह्याउँ
जलय् न्ह्यानाच्चन । यें देयात खसुं भुनाहे तल तिनि । ह्याउँ
निभालय् लाःगु श्रृंखला खनेवं जिगु मिखां छगू गजबगु काल्पनिक
दृष्यि खंकायंकल । अन गुं मखु, सीम्ह दानासूरया म्ह ग्वारातुला च्वं
थें च्वनावल । अले ह्याउँम्ह सूर्धः हिं बुलातःगु सुदर्शन चक्र थें
च्वनावल । ४१०

थ्व उपन्यासय् नं वातावरण पाखें पुलांगु घटना लुमंकेगु ज्या जुयाच्चंगु दु -

एक्कासि जित सुनानं सःतू थें च्वन - चोभाःया च्वकाय्
च्वना नुगः घालय् लाल कयाच्चनाम्ह जिं तर जिगु मिखा चोभाःया
च्वकाय् वनेवं जितः थः बौ लुमना वल । ४११

थथे हे वातावरण पाखें नखः लुमंकेगु ज्या नं थ्व उपन्यासय् थुकथं जुयाच्चंगु दु -
पूर्व पाखेया आकासय् चक्कंगु तिमिला खनाः लुमना वल -

थौ यःमरि पुन्हि ! मस्त यःमरि फ्वंवन जुइ । तर जिमिगु
नितिं थुगुसीया यःमरि पुन्हि व थौउनेया यःमरि पुन्हि यक्व पाः । ४१२

यःमरि पुन्हिवलय् मस्तय्सं हालावःगु यःमरिया म्ये ४१३ । पाखें नं यःमरि पुन्हिया
वातावरण सिर्जना जुयाच्चंगु दु ।

अगति उपन्यासय् सामाजिक साँस्कृतिक वातावरण नं ब्वयातःगु दु -

खय्तला थौ कन्हय् चिप निपया छु ल्याः ? मखुसा सितुं
छकः हाः हाः याना बी । थौया संस्कृति ख्वाःया खः । अले थौया
ख्वाःपाः सितु खः । ४१४

उपन्यासकारजुं थ्व उपन्यासय् बस दुनेयागु वातावरण नं ब्वयेगु यानादीगु दु -

-
- ४१० वहे, पौ ८४ ।
४११ वहे, पौ ८७ ।
४१२ वहे, पौ १०५ ।
४१३ वहे, पौ १०६ ।
४१४ वहे, पौ १२० ।

बस ब्वाँय् वं लिसे फुक्क तापाना वन । अले जिं बस दुने
प्यखें मिखा ब्वया । जिगु मिखा ड्राइभरया न्ह्याने तयातःगु
न्हाय्कनय् जू वन । न्हाय्कं दुने छम्ह ल्याय्म्हम्ह मिजं व छम्ह
ल्यासे निम्ह जुयाः नं छम्ह जुइत सनाच्चन । बस दुने ल्यासेत थःगु
यौवनया अतृप्त तृष्णाया प्याःचाःयात हरर न्हिलाः लंकेगु कुतः
यानाच्चन । अले छपुचः ल्याय्म्हत बस दुनेया वातावरणय्
ल्यासेतय्गु मुक्त न्हिलाय् थःत ल्वःमंका च्वन ।^{४१५}

नायिकायागु पारिवारिक वातावरण नं ब्वयाः तःगु दु -

मां लिसे ब्याहा याःगुलिं बाया थः परिवार लिसे ब्यागः
च्चनेमाल । बानं थःत मेशीन थें चुले माल । तर जितः ब्वंकेत,
परिवार लहीत बानं सकतां सह यात । बाया सहनशक्ति भाग्ययात
मनी जुयाच्चन । बा मदयेवं जिमिगु आर्थिक अवस्था धे धे
चुयावन । सर्वेया नामं जिमिके मांयात थः छें नं ब्यूगु छें छखा हे
जक खः। बा मदयेवं छेंया जिम्मेदारी जिगु छ्यनय् लाः वल । थौ
वहे मांयात त्वताः जि कतःया छें थःगु यायूत वना च्वना ।

थ्व उपन्यासय् वय्कलं श्रृंगारिक वातावरण नं ब्वयादीगु दु -

खँय् तक्कनाः मांया खाहे त्वःते ल्वःमन । खात थःथवय्
ल्वानाच्चंगु खनाः जि भसंग वन । मानौ जितः त्वःतः वल धैथें जितः
खनेवं सुम्क च्वन । जिं इमित त्वःताबिया । उखे थुखे चिचः दनावन
। न्याम्ह खा छम्ह र्वंगः । जिं स्वस्व खंक याकः गंगलं न्याम्ह खालिसें
पारंपाः मतिना यात ।^{४१६}

थथे हे श्रृंगारिक उद्दीपन वातावरण ब्वय्गु ज्या थुकथं जुयाच्चंगु दु -

च्या पसलय् हाःसः तायेदत । मनूत फल्वाय् छिछिं थे च्वय्
गल । जिं उत्सुक जुया स्वया - सा छम्ह ब्वां वनाच्चन, नापं खिपः
ज्वना मनू नं ल्यूल्यू ब्वां वनाच्चन । गुलिनं कुत याःसाः सायात
बसय् कायेमफु । भचा ल्यूनें छम्ह जखुम्ह दोहं सैं सैं व फुं फुं
मिंक ब्वाँय् वयाच्चन ।^{४१७}

नायिकां थ्व वातावरण खनेवं थ्व वातावरणया प्रतिक्रियाकथं वैगु नुगलय् थुकथं
विचार दनावल - मनूतयूत वलात्कार यायेगुली जक मखु याकेगुली नं मज्जा वैगु जुयाच्चन

^{४१५} वहे, पौ १४२-१४३ ।

^{४१६} वहे, पौ १६० ।

^{४१७} वहे, पौ १६१ ।

। वलात्कार मनूतय् नितिं छगू तमाशा खः । जितः थज्याःगु तमाशा स्वय्माःगु मद्दु, जिगु जीवन, जि थःहे छगू तमाशा खः ।^{४१८}

थुकथं थ्व उपन्यासय् वातावरणया सिर्जनाया उद्देश्य नं पात्रया मनस्थिति ब्वयेगुकथं जुयाच्चंगु दु ।

७.५.९ 'निभाः' उपन्यासय् वातावरण निर्माण-शिल्प-

'निभाः' उपन्यासय् तःगू थासय् वातावरण सिर्जनाया नापं विशेषयाना स्थानीय रंग नं ब्वयेगु जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् छगू हे थाय्यागु स्थानीय रंग तःगू थासय् ब्वयाःतःगुलिं थ्व उपन्यासय् आञ्चलिकताया प्रदर्शन जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासया घटना जूगु थाय्या चित्रण यायेकथं स्थानीय रंग थुकथं बियातःगु दु -

वातावरणं तीजक तीजक न्ह्यलं चायका हल ।
गोरखनाथया मन्दिरं गजू छुनातःगु गुँया ल्यूने निभाःया जः वस्तीइ
चिच्चाः दनेधुंकल । न्हाचःतक याकःचा जुयाच्चंगु लँय् छम्ह निम्ह
मनू खने दय्धुंकल । बस स्टपया नापच्चंगु मानेश्वरीया देगलं गंया
सः पिज्वयाच्चन ।^{४१९}

थ्व उपन्यासय् स्थानीय रंग मेगु थासय् ।^{४२०} नं ब्वयातःगु दु । थ्व स्थानीय रंगकथं थुकिइ मानेश्वरीया देगः, कुशदेवी इत्यादि स्थानीय नां न्ह्यब्वयातःगु दु । थुकथंया स्थानीय रंगया प्रयोगं थ्व उपन्यासया घटनास्थल पनौति खः धैगु सिइदु ।

स्थानीय वातावरण ब्वयातःगु मेगु दसु थुकथं दु -

जिगु मिखा भ्वाथः जुयाः नं भ्वातां दनाच्चंगु सतः पाखे
वन । सतलय् दनाच्चपिनि न्ह्यलं चाःगु मखुनि । च्वलेचा छम्ह
भ्याय् भ्याय् हालाच्चन । जिगु मिखा सतःया अंगलय् च्वयातःगु
'थिकेगु शिक्षानीति खारेज या' धैगुली लिकाय् मजी थें च्वंक प्यपुन
।^{४२१}

थ्व वातावरण पाखें स्थानीयताया चित्रण जक जुयामच्चंसे राष्ट्रयागु शिक्षा नीति प्रति जनताया विरोध दुगु सःया वातावरण नं ब्वयातःगु दु ।

'निभाः' उपन्यासय् प्राकृतिक दृष्य वर्णन काव्यात्मक भाषां थुकथं जुयाच्चंगु दु -

^{४१८} वहे, पौ १६१ ।

^{४१९} वहे, च्वयल्याः, पौ २ ।

^{४२०} वहे, पौ ४२ ।

^{४२१} वहे, पौ ३ ।

अले जिगु मिखां चाःचाः हिलाः वनास्वंगु लँ लिसें छगू
गांचायात खंकल । गांया च्वसं वस्तीयात नुना हे छ्वयगु तातुनाः
सुपाँय्या पगडी पुनाः भराय्जाःगु हाकुगु पहाड भ्वातां दनाच्वन
।४२२

थथे हे प्राकृतिक वर्णन जुयाच्वंगु तःगु थासय् दु । थ्व उपन्यासय् सामाजिक
वातावरण नं तःगु थासय् ब्वयातःगु दु । छगू दसु -

यथार्थ नवाइपिं हरेकसिगु मगज थासय् लाः धकाः थौया
समाजं विश्वास मयत् । थौया समाजय् व्यक्ति व अवस्था स्वयाः
असत्ययात नं सत्यया ख्वाःपाः पुइकेमाः । सत्ययात असत्यया कलंक
किकाः ध्याक्वय् घ्वाना छ्वयमाः । ख्वाःपाः तयाः प्याखं हुइगु
संस्कृती ब्वलपिसं जीवनया पलाः पतिकं ख्वाःपाः तया जुइसय्केमाः,
ख्वाःपाः तयाः मवाय् सय्केमाः । ख्वाःपाः तय् मसःपिं, ख्वल
तय्मसःपिं फुक्क मस्तिष्क विकारं पीडित ल्वगित खः । खः इपिं
समाज, परिवारं शोषित ल्वगिला अवश्य खः ।४२३

थ्व उपन्यासय् नं वातावरणया लिधंसाय् पुलांगु खँ लुमंकेगु ज्या थुकथं जुयाच्वंगु
दु -

तापाक्क गुँया दथुइ दनाच्वंगु याकः छँ । गुँया च्वकाय्
म्हिताच्वंगु सुपाँय् । अले याकः छँ सिवें नं क्वय् ब्वयाच्वंगु छधी
सुपाँय् । जिं मताःगु संगतिया तालय् प्रकृतिया थ्व प्याखंया दथुइ
सी धुंकूम्ह मां जिगु दुने यइपुक ल्यँ पुयावल ।४२४

थ्व उपन्यासय् धार्मिक वातावरण नं छयलातःगु दु । सितु थःगु दिक्क जूगु मनयात
याउँकेया लागि गुम्वाय् वं बलय् अन च्वंम्ह गुरुं अन वयाच्वपिं सकलें दुःखंयाना वयाच्वंगु खँ
सिइका गुरुं धार्मिक प्रवचन विइकातःगु दु । थ्वया न्हयो कलेजिगु वस्त्र पुनांतःम्ह गुरुं
निगःमिखां चस्मां भुनाः स्वंगःगु मिखा कनाः संसारया रचनाया वारे खँ थुइकेत
वातावरणपाखें ग्वहालिकया थुकथं कना तःगु दु -

सुथय्या छगः नगु, खुसी वःगु किसिद्वम्बः, ताल्लाया सुपाचं
पल्पसाया छगू ज्वाला पिज्वइगु पिलपिल जुयाच्वंगु मत, छगू चटक,
छगू म्हगस ।४२५

-
- ४२२ वहे, पौ १८ ।
४२३ वहे, पौ २१ ।
४२४ वहे, पौ २४ ।
४२५ वहे, पौ ३२ ।

‘निभा’ उपन्यासया अन्त समयोगान्त व सुखदपूर्ण ढंगं क्वचायेकेत ल्वयेक उपन्यासकारजुं वातावरण नं ल्वयेक थुकथं छ्यलादीगु दु - अन्धकारं भुनाच्वंगु वातावरणय् अजुगति तालं निभा: चकना बिल । जिं खन -

मुनाच्वंगु ज:या किचलय् जीवनदाइया च्वसा मदिकक
न्ह्यानाच्वन छधी खसु चिच्चा: दनावन । छगू धकिं उलावन । ४२६

७.५.१० ‘तिसा’ उपन्यासय आन्तरिक वातावरण-

आन्तरिक वातावरण अन्तर्गत ला:गु पात्रतय्गु मानसिक पक्षया खँ ल्हाये ‘मतिना’ ‘गंकी’, ‘माखा’, ‘जि भ्वातिं जि सत:’, ‘अगति’, ‘निभा:’ ‘तिसा’ न्हय्गू मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् ला: । थुपिं उपन्या मूल ध्येय हे पात्रतय्गु मानसिक पक्षयागु उद्घाटन यायेगु जुयाच्वंगुलिं थुकिइ बाह्य वातावरण दु । उकिं थन आन्तरिक पात्रतय्गु मानसिक पक्षया दसु बियाच्वनेमा:गु उलि आवश्यकता मतायेका । वरु थ्व उपन्यास ब्वने धुंका थुकिं ब्वमिपिनिगु मानसिकताय् गजा:गु लिच्व: लाकी धैगु दृष्टिं स्वयेबलय् थ्व उपन्यासया मू पात्र तय्गु जीवनय् जूगु घटनां छखेर इपिं मू पात्रत प्रति सहानुभूति जायावइ धा:सा मेखे र थ:गु अस्तित्व रक्षाया लागि व अन्याय् विरुद्ध विद्रोह यायेत प्रेरित याइ ।

‘तिसा’ याक:चा छेंया शून्य कसी च्वना: खालिगु सर्ग:यात थ:गु मिखा लि हे मका:से ख्वबि हायेका: ध्यान मुद्राय च्वंच्वंमह व मनू सु ? वं थथे छाय् यानाच्वंगु ? मध्यान्हय् थथे निभा: पाना च्वंमह थ्व सु मनू ? अले वया ख्वबि नाप सर्ग:या नं छाय् ख्वबि हा:गु ? व मनू सुं मखु, व मनू जि हे ख: । ४२७

‘तिसा’ - अब्ले लाक्क लिज्यां वनाच्वंगु पर्वया नुग:पाय् धस्वांया धुस्वां ह्वलाह:गु जिगु मिखां तप्प ज्वन । धुस्वांया पर्व पाखे स्वस्वं जिगु दुने न्हिला पिज्वल, अले थ्वहे न्हिला ख्वालय् ब्वयेका: थ:नाप च्वंमह जीवन स्वांयात स्वया । ४२८

पिने सिमाया सिमा, बुंया फाँट फाँट, जंगल ब्वांय् वनाच्वन । चिकिचिकिधंगु स्टेशन वयाच्वन, वनांच्वन । रेलगाडीं जिमिगु गन्तव्यस्थान पाखे थ्यंका विइत हथाय् चायाच्वन । जित वय्क:पाखे भन भन तापाका यंकाच्वनी । ४२९

थौं नं सुथ न्हापां दना: छन्त य:गु वहे थासय् वया: जि फ्यतुनाच्वना । गनं स्वयेबलय् तापा:गु च्वापुगुं सतिना वइ । क्वय् नं सुपाँय्, च्वय् नं सुपाँय् वातावरणया प्रत्येक अंगय् चाचाहिलाच्वन । अले सुपाँय् ह्वतं खने दुगु च्वापुगुंयात सुथया प्रहरया निभाले मतिना यानाच्वन । ४३०

४२६ वहे, पौ ८९-९० ।

४२७ वहे, च्वय्ल्या: , पौ ३९ ।

४२८ वहे, पौ ८४ ।

४२९ वहे, पौ ८५-८६ ।

४३० वहे, मतिना, पौ ६९ ।

धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् मसान अथवा दिपया वातावरण-

‘गंकी’ उपन्यासय् मसानया वातावरण थुकथं व्वयातःगु दु -

निम्हं चाह्यू वना च्वनागु । शहरं पिने वना नं भचा तापाक्क हे वने धुंका जिपिं छगू मसाने थ्यन । नकतिनि सिइ उइसिधेका थकूगु । खिचातय्सं अन छुं दैला धका स्वया च्वंगु । खुसिया सिथं सिथं जिपिं खँ ल्हाना वनाच्वना ।^{४३१}

‘माखा’ उपन्यासय् नं उपन्यासकारजुं दिप अर्थात् मसानया वातावरण व्वयादीगु दु -

सर्गःया नुगः मछिना ख्ववि हाय्कल । याकचा सुंसां मदुगु तप्यंक च्वंगु लँय् याकःचा जि वनाच्वना । सर्गःया ख्ववि हाःगु खनाः पृथ्वीया नुगः हेहे धायावल । जवेखवे बुं लित्तु लिइका जि म्ह छम्हं प्याक भाताभाता वनाच्वना । थसि गामं घ्वाका लुभू याय्का गोदावरीया याकःचा ताँय् जि याकःचा भूवातां दना । खुसि सिथय् सी उया नौ चातुवाना च्वन । जि ताँया पःखाले गया । खुसिं ल्हा निपां जि पाखे छवयाहल । गंगालाल जि काय् , जि हेरा । सिइम्ह मचा ज्वना जिं फनफन चाहिका खुसी वांन्छ्वया । लः नापं बा ववं मचा खने मदयावन । जि भसंक वन ।^{४३२}

‘अगति’ उपन्यासय् मसानया वातावरण थुकथं छ्यला तःगु दु -

छत्थुं जन्ति वःगु सः ताये दइगु, छत्थुं मसां कुँ नवः ताये दइच्वनी ।^{४३३}

धुस्वां साय्मिजुं थःगु उपन्यासय् मसान अथवा दिपया वातावरण अप्वः छ्यलादीगु दु । ‘निभाः’ उपन्यासय् वय्कलं थाय्थासय् थुकथं दिपया वातावरण छ्यलादीगु दु -

ताँय् दथुइ च्वनाः न्ह्यानाच्वंगु लः स्वया । म्हाइपुसे वातां च्वंच्वंगु दिप छाय् थें जित थःगु जीवनया किपा थाहां वःथें च्वन ।^{४३४}

मसानय् लाश तयातल । छगू दर्जन मस्त मसान पाखें मिप्वः ज्वना चाःहिलाच्वन । जि गज्याःगु विचाःया सूरय् लाःगु, बाजं थानाः सिथं हःगु हे मचाः । थःत हे लथ्यानाः म्वाय्माःगु थ्व संसार त्वःता वंम्ह सु जुई ? लः मदुगु बुँ गना च्वथें मसान छ्यातां

^{४३१} वहे, गंकी, पौ १०१ ।

^{४३२} वहे, माखा, पौ २१२ ।

^{४३३} वहे, अगति, पौ ७७ ।

^{४३४} वहे, पौ १७ ।

चवनाचवन । निधाः जुयावयाच्वंगु खुसि छ्धाः जुया मसानयात ल्युने
त्वःताः वनाचवन । मसानया नाप च्वंगु नितजाःगु छैं, लाश विनाया
मसानया विरहलय् थःत वया मुलय् थ्यनेगु कुतः यानाचवन ।^{४३५}

थ्व 'निभाः'या मू पात्र जीवन मचावल्य् निसें मसानय् वनीगु बानि दुगु खँ वैगु हे
स्मृतिं कंकातःगु दु । थ्व उपन्यासय् - ख ला वया छैं क्वं जुयाः तःकः हे मसान पाखे वना
।^{४३६} धैगु जीवनया धापुतिं व मसान पाखे वनाचवनीम्ह मनू धैगु सिइदु ।

थ्व उपन्यासय् मू पात्र जीवनपाखें जक मसानया वातावरण चित्रण जुया मच्वंसे
मेम्ह मू पात्र सितु पाखें नं मसानया वातावरण थुकथं निर्माण जुयाच्वंगु दु -

निशब्द वातावरणय् सीबाजं व ख्वःसः खःथें मखुथें जुया
जिगु क्वथाया वातावरणय् दुहांवल । मृत्युया किचः पालाक्क पल्पसा
त्वय् थें जिगु क्वथाय् वयाः वन । नुगः काईयां भिन । जिं भूयाः
खापा चाय्का स्वया । तापाक्क जिं खन मिप्वाः थःनें मूल पाखे
क्वहाँ वनाः दिप पाखे फहिल । मिप्वाः तापाना वन । दिप सतिना
वल । सः बुलुया वन ।^{४३७}

उपन्यासय् वातावरण-निर्माणया तःधंगु महत्व दु । धुस्वां साय्मिजुं थःगु उपन्यासय्
थी थी वर्णनय् वातावरण निर्माणया सफल प्रयत्न यानादीगु दु । वय्कलं स्थिति अनुकूल
सौन्दर्यमय वातावरण निर्माण उपन्यासया आपालं आपा थासय् यानादीगु दु । वय्कलं
यानादीगु वातावरणया चित्रणय् तसकं स्वाभाविकता दु । वय्कलं थःगु उपन्यासय्
वातावरणया निर्माण यातनं छ्गू प्रमूख लक्ष्य ताय्कादीगु दु । थ्व कारणं वय्कःया उपन्यासय्
स्वाभाविकता निर्वाह जुयाच्वंगु दु । वय्कःयागु मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् मू पात्रया
आत्मकथापाखें वातावरण निर्माण यायेगु ज्या अप्वः यानादीगुलिं वय्कलं पात्रतय्गु दुःखपूर्ण
जीवनयात ल्वय्क करुणापूर्ण वातावरण तःथासय् उत्पन्न यानादीगु दु ।

^{४३५} वहे, निभाः, पौ २० ।

^{४३६} वहे, पौ ४३ ।

^{४३७} वहे, पौ ५८ ।

अध्याय ८

ध्रुवां साय्मिया उपन्यासय् संवाद-शिल्प

८.१. उपन्यासय् संवाद

उपन्यासया स्वंगूगु तत्व संवाद खः । उपन्यासय् गतिशीलता हयेया लागि थीथीकथंयापिं पात्रत न्ह्यब्वयातइ । पात्रतय् दथुइ थःथःगु विचार, भावना, सुख-दुःख, लसता-तं, करुणा-क्रोध आदि मनोगत व्यक्त याकेत थवंथवय् खँलाकीगुयात हे संवाद वा कथोपकथन धाइ ।^{४३८} संवादया नाता कथावस्तुया विकास पात्रतयेगु चरित्र- चित्रण अले उपन्यासकारया उद्देश्य पक्ष लिसे सम्बन्धित खः । संवादयात आन्तरिक एकालाप (Interior Monologue) व वार्तालाप (Dialogue) निथीकथं ब्वथला अध्ययन यायेगु ज्या जुइ । वार्तालापयात नेपालभाषां खँलाबल्हा धायेगु अप्वः प्रचलन दुगुलिं थन नं खँलाबल्हा शब्द हे प्रयोग जुइ ।

थ्व खँलाबल्हा नाटकीय विधाया लागि मदयेकं मगाःगु तत्व खः । नाटकय् सम्पूर्ण अभिव्यक्तिया माध्यम खँलाबल्हा हे जुइ अले नाटककारं थःमहं तप्यंक छुं धाये फैमखु । उपन्यास वर्णनात्मक विधा जूगुलिं उपन्यासय् खँलाबल्हा नाटकय् थें अनिवार्य मजू । खँलाबल्हा मदयेकं नं उपन्यासया रचना जुइफु ।^{४३९}

८.२ उपन्यासय् खँलाबल्हाया महत्व

खँलाबल्हा उपन्यासया लागि अनिवार्य तत्व मखुसां नं आवश्यक तत्व धाःसा खः । उपन्यासय् छगू हे जक कथंया वर्णनं म्हाइपु जुइ । उकिं उपन्यासयात न्हयाइपुकेत स्वाभाविक व जीवन्त यायेत खँलाबल्हाया उपयोग यानातइ । थुकिं छगूकथं पात्रया स्तर सिइकेत ग्वहालि याइ धाःसा मेगु च्वमिं धायेत्यंगु खँ नं थुइ । थुकिया हे ग्वहालिं उपन्यासकारं पात्रतय्गु बाह्य व आन्तरिक जगतया जटिलता, संघर्ष, कुण्ठा आदि भावया प्रत्यक्ष बोध याकातइ ।^{४४०} थुकथं उपन्यासयात विविधतापूर्ण दयेकाः न्हूकथं न्हयाइपुक यैपुक सिर्जना याइगु जूगुलिं खँलाबल्हायात उपन्यासया महत्वपूर्ण तत्वकथं नालाः कायेमाः । आधुनिक उपन्यासय् खँलाबल्हाया महत्व भं भं अप्वयाः वनाचंगु दु ।

वांलाःगु खँलाबल्हां वर्णनय् आकर्षण हयाविइ अले थुकिया विवेकपूर्ण व समयोचित प्रयोग च्वमियागु प्राविधिक कुशलताया दसि नाली ।^{४४१} कथानकया आधारय् खँलाबल्हाया प्रयोग जुइगु जूसां नं थुकिया प्रत्यक्ष सम्बन्ध धाःसा पात्र चरित्र-चित्रणलिसे दु । उपन्यासय् चरित्र-चित्रण प्रत्यक्ष वा विश्लेषणात्मक अले अप्रत्यक्ष वा नाटकीय विधिपाखें जुयाचवनी ।

^{४३८} केशव प्रसाद उपाध्याय, न्हापायागु हे, पौ १६३ ।

^{४३९} हिमांशु थापा, न्हापायागु हे, पौ १३६ ।

^{४४०} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार, स्वक्वःगु पिथना, (यलः साभ्का प्रकाशन, २०५२), पौ ११ ।

^{४४१} डब्लू.एच. हडसन, न्हापायागु हे, पौ १५४ ।

प्रत्यक्ष वा विश्लेषणात्मक विधिइ उपन्यासकार थःम्हं हे सर्वज्ञया रूप्य पात्रतयगु विचार व मनोभाव विश्लेषण यायावनी । अप्रत्यक्ष वा नाटकीय विधिइ धाःसा पात्रतयसं थःपिसं हे थःगु खँवःयात खँलाबल्हाया माध्यमं कनी । उपन्यासकारं थःगु वर्णनपाखें याःगु टिप्पणीइ स्वयां छु अवस्थाय् पात्रं छु न्वंवाइ धयागु खँय् ब्वँमिपिनिगु अप्वः ध्यान वनी । अथे हे गुगुं थासय् उपन्यासकारं याःगु वर्णन व व्याख्या स्वयां पात्रत थःपिसं हे छम्हं मेम्हलिसे याःगु खँलाबल्हा अप्वः स्वाभाविक व आकर्षक जुयाचवनी । थःपिनिगु विचार व प्रतिक्रिया पात्रत थःपिसं हे व्यक्त याइगु जूगुलिं खँलाबल्हां उपन्यासयात जीवन्त याइगुया नापनापं पात्रतयगु व्यक्तित्व नं न यव्वया विइ । थुकिं पात्रत उपन्यासकारया अनधिकृत हस्तक्षेपं मुक्त जुइफु अले पात्रया वैयक्तिक स्वतन्त्रता सुरक्षित जुइफु । अथे हे यानाः पात्रत दथुइ सुया सुलिसे गजाःगु सम्बन्ध दु धयागु खँ नं खँलाबल्हा पाखें सिइका कायेफै ।

उपन्यासया पात्र मनूया प्रतिविम्ब खः, उकिं इमिसं मनूतयसंथें व्यवहारजक याइगु मयासे खँलायेगु ज्या नं याइ । अले उपन्यासया सफलता इपिं पात्रतयगु भाषाया स्वाभाविकताय् निहित जुयाचवनी । उपन्यासय् खँलाबल्हा कलात्मक व प्रभावात्मक जुइमाः । अतिकलात्मक जुल धाःसा खँलाबल्हाय् कृतिमता वयेफु । अथे हे अतिप्रभावात्मक खँलाबल्हा अप्वः जुल धाःसा नं उपन्यासया गति हे दिइफु ।^{४४२} उकिं खँलाबल्हा माःछि माःथे जक जुइमाः । खँलाबल्हा यक्को तःहाकः जुल धाःसा अर्को लगे जुइफु । म्वाःम्वाःगु खँलाबल्हाया प्रयोगं उपन्यास अनाकर्षक व भद्दा जुइफु । खँलाबल्हायात उपन्यासकारं थःगु विचाः प्रचार यायेगु माध्यम दयकेत स्वल धाःसा उकिइ स्वाभाविकता मदयेफु ।

खँलाबल्हायात गुगुकथं प्रभावकारी व आकर्षक यायेगु धयागु खँय् हडसनया विचार थुकथं

दु - “खँलाबल्हा स्वाभाविक, उपयुक्त व नाटकीय जुइमाः, थुकिया अर्थ थ्व खँलाबल्हा पात्रया व्यक्तित्वयात ल्वःकथं ईयात पाय्छि जुइकथं अले अःपुगु, न्हूगु, पूवंगु व यैपुगु जुइमाः ।”^{४४३}

खँलाबल्हा स्वाभाविक व ल्वःकथं जुल धाःसा व विश्वास यायेबहःगु जुइ अले नाटकीयतां उकियात प्रभावकारी याइ । पात्रया सामाजिक स्तर, शिक्षा, संस्कृति, प्रकृति व संस्कारया परिचय खँलाबल्हापाखें सिइके फु । सफल उपन्यासकारं थःगु विचाःयात पात्रया माध्यमं कलात्मक ढंगं खँलाबल्हाय् व्यक्त यानातइ । ल्वःगु व पाय्छिगु खँलाबल्हा हे प्रभावकारी जुइ । म्वाःम्वाःगु व तःहाकःगु खँलाबल्हा उपन्यासय् दये मज्यू, छायाःधाःसा उपन्यासया ध्येय खँलाबल्हा मखु । उपन्यासयात भाषण थें ततःहाकःगु खँलाबल्हा बांमलाः । पात्रयात ल्वःकथं भाषा संक्षिप्तता व सार्थकता खँलाबल्हाया गुण खः । उपन्यासया दक्कसिबे बांलाःगु स्वरुप उकीयात थुइकाः काइ, गुकिइ ब्वँमियात सुनां छुं धयाच्वं थें मचवनी । जर्ज एम. कोहनया विचाः कथं - "Don't tell 'em" - "Show 'em" अर्थात् ब्वँमिपिन्त धायेमते - इमित क्यं । थ्व दृष्टिं उपन्यासय् खँलाबल्हाया महत्व यक्को दु ।^{४४४}

^{४४२} हिमांशु थापा, न्हापायागु हे, पौ १३६-१३७ ।

^{४४३} डब्लू.एच. हडसन, न्हापायागु हे, पौ १५५ ।

^{४४४} डा. श्री नारायण अग्निहोत्री, हिन्दी उपन्यास साहित्य की शास्त्रीय विवेचन, शोध-प्रबन्ध, (आगरा : सरस्वती पुस्तक सदन, १९६१), पौ १९९ ।

द.३ खँल्हाबल्हाया दृष्टिं धुस्वां साय्मिजुया भिगू उपन्यास

द.३.१ धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् खँल्हाबल्हाया रुप

धुस्वां साय्मिजुया भिगू उपन्यास अध्ययन यायेबलय् उकी स्वंगूकथंया खँल्हाबल्हाया रुप खँके फु । अले इपिं स्वंगू रुपया विकासक्रम नं बांलाक खनेदयाच्वंगु दु । वय्कःया न्हापांगु कथंया खँल्हाबल्हाया रुप थुकथं जुयाच्वंगु दु -

(१) 'मिसा' उपन्यासय् कनकया दाजु, डाक्टर व प्रोफेसर स्वम्हेसिया थुकथं खँ जुयाच्वंन - 'सन्तोष ! हा हा!' ४४५

थथे हे नाटकीयताया बां लुयाच्वंगु चिचीहाकः जुया सजीव जुयाच्वंगु खँल्हाबल्हा थथे दु -

'छिमि कका वन मखुला ?'

'वन, तर।'

'तर छाया ?'

'कनक नं वन ।'

'अं सन्तोषं वैत छवैविल ।'

'गन ?'

'वया भातं कावल' ।

'थ्व कका व सन्तोष ।

'आ छाया धन्दा ? थिपिं निम्ह दया हे जित मछिंगु ख ।'

'तर गथे ?'

'छन्हु आठपहरिया छवैगु'

'साधनायागु खँ ला ?' ४४६

४४५ धुस्वां साय्मि, मिसा, पौ ९० ।

४४६ वहे पौ ५३-५४ ।

थथे छगू शब्द, छगू वाक्य, छगू वाक्यांश जुयाच्वंगु स्फुट खँल्हाबल्हा धुस्वां साय्मिजुयागु निगूगु उपन्यास 'मतिना'य् थुकथं दु -

'छु छन्त म्हसुख मदुला ?'

'मखु ।'

तर, छंगु थ्व ख्वालं ला मखु मधा ।'

'ख थ्वला छगू जिगु मानसिक कारणं । छन्हु न्हिछि गनं वनाच्वने धैगु नं मदु ।'

'छाय्, पाजुपिंथाय्

'पाजुपिंथाय् दुगु छगू थासे मवंसा गन वने तर वने धासा नं गथे वने ।'

'छाय् ?'

'अनं धयादिल गुम्ह प्रेमचां जिगु थुलि बर्खाइ यानाच्वन ।' व प्रेमचा न्ह्याबले व छँ वैचवनीगु । हानं ख नं ख जि अन गथे वनेगु । छुयाय् ।' ४४७

'मिसा' व 'मतिना' उपन्यासय् थज्यागु ततःहाकःगु खँल्हाबल्हा थाय्थासय् खनेदु । तर वय्कःया स्वंगू उपन्यास 'गंकी' उपन्यासय् थज्यागु रुप छकलं यक्को पाःजुया आपालं फरक जुल । अले खँल्हाबल्हाय् न्हूगुपन नं खने दत । दसु -

मामं जित खनेसातं भ्रमटे याना धयादिल - महारानी छिथाय् चुगरी याय्त थ्यने धुंकल का मखा । छिं हे स्यंकादीगु खः । मस्तेत उपो माया याना । -

- छाय् ? - बानं भचा अकमके जुयाधयादिल ।

- महारानी स्वैके न्यना मदनबायाथाय् वंगु ।-

- मदनयाथाय् वनं छु जुलले ? जिमि पासायाथाय् जिमि म्हयाय् वने मज्यूला ।- बाया थ्व लिसलं मांया क्रोधयात दुगंछि मल्याक च्वछाया बिल । मामं धाल- छिं छाय् छुं मस्यूम्हथें खँल्हानाचवनागु । बौयातजक जाले क्यंकां मगा म्हयाय्यात नं क्यंके त्यंगुका । थुलला छिं ।-

- जिं मथू । - बानं उगु हे तालं लिस बिल । मां नं छुं धाय् न्हापा बानं धयादिल - म्वा मदुगु द्वीमदु स्वीमदु खँ छाय् । जा बुत ला ? हुँ, ता । ४४८

'मिसा' 'मतिना' व 'गंकी' थ्व स्वंगू उपन्यासमध्ये न्हापांगु 'मिसा'या 'सन्तोष ! हा... हा !' जाःगु खँल्हाबल्हा दयाः नाटकीयता स्पष्ट जुयाच्वंगु दु । 'मतिना'य् थ्यंकाः

४४७ वहे, मतिना, पौ १२-१३ ।

४४८ वहे, गंकी, पौ ५४ ।

खँल्हाबल्हाया रुप छुं पाःगु खनेदु । ‘मिसा’य् खँल्हाबल्हाया रुप सर्वथा अकलात्मक जुयाच्चंगु दु । छायाःसा उपन्यास व्वनेगु विषय खः अभिनयया मखु । उकिं नाटकय् थें हे जाःगु खँल्हाबल्हा उपन्यासय् जुइमज्यू । ‘मतिना’ धुंकाया ‘गंकी’ उपन्यासय् खँल्हाबल्हाया रुप आपालं पाःगु दु । विकास क्रमया स्वंगूगु कथंया अर्थात ‘गंकी’ उपन्यासया खँल्हाबल्हाया रुप पूर्णतः कलात्मक व आधुनिक खः । थुकी खँल्हाबल्हा मनोभावया चित्रण अले क्रियाकलाप व मुद्राया संकेत दु । उकिं खँल्हाबल्हाया दृष्टिं धुस्वांया ‘गंकी’ निसें स्तरीय रुप खनेदयाः ‘मिसा’ व मतिनाय् थें ततःहाकःगु खँल्हाबल्हाया रुप त्वफिना चिचीहाकःगु रुप काःगु दु ।

‘गंकी’ उपन्यास लिपाया वय्कःया ‘पासा’, ‘पल्पसा’, ‘माखा’, ‘जि भ्वातिं जि सतः’, ‘अगति’ ‘निभाः’ व ‘तिसा’ उपन्यासय् ‘गंकी’ या थें जाःगु कलात्मक व आधुनिक ढंगया खँल्हाबल्हा दयाः ‘मिसा’ व ‘मतिना’य् थें जाःगु खँल्हाबल्हा पूर्णतः परित्याग जुयाच्चंगु दु ।

धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् खँल्हाबल्हाया तातुना कथावस्तुया विकास व पात्रतय्गु चरित्र-चित्रण यायेगु थ्व निगू प्रमुख लक्ष्य बाहेक वय्कलं खँल्हाबल्हा पाखें थःगु बिचाः नं प्रकट यानादीगु दु । थ्व स्वंगू लक्ष्यया पूर्तिया लागि धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् खँल्हाबल्हा छगू विशेष अंग जूगु दु ।

८.३.१.१ ‘मिसा’ उपन्यास

धुस्वां साय्मियागु थ्व न्हापांगु उपन्यास खँल्हाबल्हा प्रधान अथवा नाटकीयता प्रधान उपन्यास धायेछिं । उपन्यासया छुं अंश बाहेक उपन्यासया अप्वः थाय् खँल्हाबल्हा जायाच्चंगु दु । उपन्यासया हरेक अध्याय प्रारम्भया अवस्थाय् व दथुइ दथुइ म्होजक उपन्यासकार पाखें वर्णन यानादीगु दु । मेगु फुक्क नाटकीयतां थ्व उपन्यास जायाच्चंगु दु । अथे हे उपन्यासया हरेक अध्यायया अन्त्यपाखे व उपन्यासया हे अन्त पाखे जक उपन्यासकारं वर्णन यानादीगु दु । थुकथं उपन्यासया कथावस्तुया विकास व अन्ततकं थ्वहे खँल्हाबल्हा पाखें जुयाच्चंगु दु । उकिं थुकीयात नाटकीय उपन्यास धाःसां अत्युक्ति जुइ मताया । ‘मिसा’ उपन्यासय् आपालं थासय् औपचारिक खँल्हाबल्हा तकं दुथ्यानाच्चंगु दु ।

८.३.१.२ ‘मिसा’य् खँल्हाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास -

थ्व उपन्यासया मू पात्र साधनाया बौ सामान्य दैनिक व्यवहार स्वयां पाःगु व्यवहार साधनयात अनुभव जुल । थ्वहे खँयात न्ह्यने तया थ्व उपन्यासया बाखंया विकास यानायंकेगु कथं उपन्यासया मू पात्र साधनां वया पासापिं लिसे थुकथं खँ छुत -

“मस्यु छाया थें, थौकन्हे जिमिं व्वां जि खन धायेव हे ग्यासे वयेकीगु । थारान्हूथें ज्वीगु । जि खना न्ह्याबलें तापाक हे च्वनीगु छाया छाया ।”

थुकिया लिसः पासापिसं थुकथं बिल -

“कासा का बांलाक न्यँ । छं ला ल्यासे ज्वी धुंकल । ल्यासेम्ह म्हयाय्मचा छँय् तय् मजिल । छुं छगू बन्दोवस्त यायमाल धयागु पीरं ज्वीका ।” ४४९

थनं लिपा थ्व उपन्यासय् साधनाया बिहाःया प्रसंगया विकास जुयाच्वंगु दु ।

८.३.१.३ ‘मिसा’ उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें पात्र चरित्र चित्रण

‘मिसा’ उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास यायेगुया अतिरिक्त पात्रतय्गु चरित्रचित्रण यायेगु ज्या नं जुयाच्वंगु दु । मू पात्र साधनाया पाजुया प्यम्ह काय्पिं पाखें प्यम्ह भौपिं - कृष्ण कुमारी, शान्ता, मैया व रोज दु । थ्व उपन्यासया च्यागूगु द्याय् इपिं प्यम्हसिया ‘मिसा समस्या’ बारे वादविवाद याका तःगुली कृष्ण कुमारी गामय् च्वंम्ह पुलांगु रीतिथितिया प्रभाव लाःम्ह, शान्ता मिजंत लिसे ल्वाना मिसा अधिकार कायेमाः धाइम्ह संघर्षशील स्वभाव दुम्ह, मैया विनय पाखें ल्वहंयाम्ह द्यःयात नं हिइके फुगु तर्क तइम्ह विनयशीलम्ह मिसाकथं अलय् रोज अंग्रेजी सभ्यताया प्रभाव लाःम्ह मिसाकथं परिचित जू वः । थुगु खँलाबल्हा आपलं तःहाकः जूगुलिं थन न्ह्यब्वयेगु ज्या मजुल ।

८.३.१.४ ‘मिसा’ उपन्यासय् खँलाबल्हाया माध्यमं विचार अभिव्यक्ति

उपन्यासकार धुस्वांजुं थ्व ‘मिसा’ उपन्यासय् पात्रतय्गु खँलाबल्हाया माध्यमं थःगु विचार नं अभिव्यक्त यानादीगु दु - थ्व उपन्यासय् प्यम्ह भौमचापिनिगु ‘मिसा समस्या’या बारे जूगु वादविवाद लिपा सन्तोष व साधना निम्हेसिगु नं खँलाबल्हा जूगु दु । थ्वकथं साधनां सन्तोषयात ‘सन्तोष राजा’ धका धाःगुलि सन्तोषं थुकथं वैके न्यन -

- “हानं वहे बानि । जि छं सन्तोष दाइ मखुला ? कि जित दाजु धाय् मलो ?”

- “मखु मखु सन्तोष दाइ ! छि तःधंगु कुले जन्म जुल । छित हजु व राजा धाय्मा धका जिमित कर्तव्य याकातल । हानं जिपिं ला ज्यापु । ज्यापु धैपिं छु हे सःस्युपिं धका ।”

-“साधना ! ज्यापु ज्वी दैगु नं छगू तःधंगु भाग्यया खँ खः । जिगु ला द्योयाके प्रार्थना दुकि लिपाया जन्मय् जित नं ज्यापु यानाब्यु । थय् धैगुया कारण स्यूला ? ”

“मस्यू”

“थौं ज्यापुतेगु वहे कू व ईचा मदुगु जूसा थ्व संसारयागु गति छु ज्वी ?”

“सकलें द्यांलाना सीका ।”

४४९ वहे मिसा, पौ ५ ।

“ह, अले छु ले ? जिपिं स्वयां छिपिं तःधं मखुला ? छिमिसं नकाः मतसा जिपिं म्वानाच्चनीला ? ”^{४५०}

थुकथं थ्व उपन्यासय् निम्ह पात्रतयत्त खँल्हाबल्हा याकाः उपन्यासकारजुं किसान वर्गया महत्व व महत्ता न्ह्यब्वयादीगु दु ।

८.३.२.१ ‘मतिना’य् खँल्हाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास-

‘मतिना’ उपन्यासय् नं खँल्हाबल्हा आपालं छ्यलादीगु दुसां ‘मिसा’ उपन्यासया तुलनाय् थ्व उपन्यासय् खँल्हाबल्हाया अंश यक्को म्होजूगु दु । थ्व मतिना उपन्यासय् नं खँल्हाबल्हाया माध्यमं कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु । छगू दसु थथे खः -

“..... जिं मच्चैगुया कारण वहे खः गुगु कारणं थौं जित, जिगु अवस्थायात वेंथें विकृत याना बिल । ”

“ अय्साला जीवन छंगु वासः याय्गु भन आवश्यक । ”

“तर रंजन जिगु थ्व रोगया वासः मदु । ”

“वासः मदु ! ”

“अं रंजन वासः मदु । वासःला शरीरया रोग जूसा दै । तर जिगु रोग शरीरया रोग मखु, मनया रोग खः, नुगःया रोग खः, गुकिया वासः दहे मदु । ”^{४५१}

थ्व खँल्हाबल्हा पाखें मू पात्र जीवन छम्ह मानसिक रोगी धैगु सिइदु । थथे हे खँल्हाबल्हा पाखें नाटकीयता हयाः कथावस्तुया विकास नापं पात्र चित्रण यायेगु खँल्हाबल्हाया उद्देश्य जुयाच्चंगु दु । थुकथंया विधि थ्व उपन्यासय् थाय्थासय् प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

८.३.२.२ ‘मतिना’य् खँल्हाबल्हा पाखें चरित्र चित्रण व विचार अभिव्यक्ति

थ्व उपन्यासय् गनं गनं भाषण थें ततःहाकःगु खँल्हाबल्हा नं दयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासया मू पात्र जीवन आइ.ए. ब्वनाच्चंबलय् छम्ह भारतयाम्ह मनू लिसे नेपाःया बारे जूगु खँल्हाबल्हा व थ्व उपन्यासया पात्रत लिसे जीवनं नेपाःयागु साहित्यया स्थिति व साहित्यकारतय्गु दायित्वया बारे जूगु खँल्हाबल्हाय् जीवनया गुलिं गुलिं खं भाषणया रुप काःवंगु दु । थ्व तःहाकगु खँल्हाबल्हा अध्ययन याना स्वयंबले जीवन छम्ह बौद्धिक, चिन्तनशील, देशभक्त, न्यायप्रेमी नेपाःमिकथं म्हस्यू वः । लिसें थुगु खँल्हाबल्हाय् उपन्यासया मू पात्र जीवनयागु गुगु विचार खः, गुगु तर्क खः व फुक्क उपन्यासकार धुस्वांजुयागु निजी विचार खः ।

^{४५०} वहे, पौ ६६-६७ ।

^{४५१} वहे, मतिना, पौ २५-२६ ।

द.३.३.१ 'गंकी' उपन्यास

'गंकी' उपन्यासय् आत्मकथात्मक शैलीं च्वयातःगुलिं थुकिइ मू पात्रयागु हे आत्मचिन्तन, आत्मविश्लेषण जुयाच्चंगु दु । गनं गनं जुयाच्चंगु पात्रतय्गु खँल्लाबल्हा कथावस्तु न्ह्याकेगु ज्या जुयाच्चंगु दु । अले पात्रतय्गु चरित्र चित्रण यायेगु ज्या नं जुयाच्चंदु । वय्कःयागु थ्व उपन्यासय् खँल्लाबल्हा तसकं स्वाभाविकतापूर्वक निर्वाह जुयाच्चंगु दु ।

द.३.३.२ 'गंकी' उपन्यासय् खँल्लाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास -

'गंकी' उपन्यासया नायिकां थःकिजा व भौया दथुइया ल्वापुया खँल्लाबल्हा न्यनेधुंका वं सिल व ल्वापुया मू कारण व थः हे जुयाच्चन । मू नायिका थःछेंय् च्वनाच्चंगुया कारणं अलय् वयागु बांमलागु चरित्रया कारणं व छेंया नकतिनि प्रत्येक अंगं यौवन पिज्वयाच्चंम्ह वया हे भिन्चा मय्जुयात बांमलागु असर लाकी धैगु तःधंगु भयं इपिं निम्हतिपूया ल्वापु जुयाच्चंगु खँ सिइवं उकिया प्रतिक्रियाकथं नायिकाया नुगलय् वया न्हापाया जीवन धाः लुमंका, नायिकाया न्हापायागु सम्मानित पारिवारिक अवस्था गुकथं भताभुंग जुल, थः गुकथं छायाय् बेश्या जुइमाल, थः बेश्या जुया किजायात आखः व्वंका थौं किजाया कमाइ व पारिवारिक स्थिति बांलाना वःबलय् नायिका थःछें दुगु हे तःधंगु बोभु ताय्कूगुलिं उकिया हे लिच्चकथं थ्व सम्पूर्ण उपन्यास सिर्जना जुगु दु । उकिं थन नायिकाया किजा व भौमचाया दथुइ जूगु खँल्लाबल्हा व्वयातःगु नायिकाया भावधारा, विचारधारा वैगु विगत जीवनया बाखं न्ह्याकेत सार्थक जुयाच्चंगु दु । थ्व खँल्लाबल्हा थुकथं दु-

किजां भचा भरके जुया धाल -"जिंला ततायात आ हे धावने त्यल । गुलि जक न्यना च्वनेगु खँत ।

-'जिं ला छितः उखुन्हु हे धयागु मखुला । छि ला भन् जि खना तंचायादिल ।' -भम्चां किजाया भोंकया मिई घ्यो ल्वीथें याना नवात ।'

-'खः । छं छको धागु ला लुमनि । लिपा छं नं ला छको हे छुं मधाः ।

- धाय्ला तःको मछि मास्ते वोगु खः । तर छि तंचाइ धका ग्याना जक मधयागु खः । कलाया खँ न्यना मां थें न्याम्ह तता नाप ल्वात धका समाजं दोष बीके ला जितः जक छायाय् यइ, जिं सिउ- छन्हु छिं थमं हे व खँ पिकाइ तिनि धका ।

- तर छता खँ । थौं जि थुलि बुद्धि दत । कमे याय् फत वहे ततां याना ।

-छु खँ ल्हानागु छिं । सुनानं याना सुं मनू तःधं चीधं ज्वी मखु, थ्वला भाग्यया खेल खः, कर्मया फल खः । मस्यु छिकपिनि तता नं गज्याम्ह ल्या, थमं नं ला छुं थ्वीके मागु खः । भीसं धाय् न्हापा थमं नं ला छुं धाय्मागु खः, छुं इन्तजाम याय् मागु खः । जि ला गजब चा ।

- तताया थन्यागु खँ पाखे ध्यान हे मवों ज्वी । ततां थन्यागु खँ गथे थ्वी ।

-छि ला धात्थें लाताम्ह मिजं खः । ततां थ्व खँ मथू धका च्वना दिसं । ततां थ्व खँ भीसं सिकं नं बांलाक थू । जिं स्वयबले ला ततां बुभ्क पचे याना तामासा स्वयाच्चनादीगु थें च्वं ।^{४५२}

द.३.३.३ 'गंकी' उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें चरित्र-चित्रण

'गंकी' उपन्यासय् थुकिया मू पात्रं थः बेश्या तकं जुया थः किजायात समाजय् म्वाये छिंक वातावरण चूलाकाः ब्यूगुया गुण किजाम्हं ल्वःमंके मफु । मू पात्र वया किजाया लागि तता खःसां व्यवहारकथं व वया मां नं खः । उकिं किजाम्हं थःगु बुद्धि व कमाइया श्रेय् तताम्हेसित हे बियातःगु दु । तर नं किजाम्हेसिगु थ्व श्रद्धा व आस्थायात वया कलाम्हेसिनं गुकथं त्याकल धैगु थ्व खँलाबल्हां मू पात्रं थुकथं लिच्चः प्वंकल - "पिने स्वयबलय् लक्ष्मी थें च्वंम्ह भम्चा दुनें ला थुलि ग्यानापुम्ह जुयाच्चनका ।"^{४५३}

थुकथं धुस्वां साय्मिजुं थःगु 'गंकी' उपन्यासय् खँलाबल्हाया माध्यमं मू नायिकाया भौम्हेसिगु चरित्र चित्रणय् सजीवता हयादीगु दु ।

द.३.३.४ 'गंकी' उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें विचार अभिव्यक्ति

गंकी उपन्यासय् उपन्यासकार जुं पात्रतय् दथुइ खँलाबल्हा याका थःगु विचार थुकथं पिब्वयातःगु दु -

- ब्वनेगु तोता म्वा मदुगु ज्या सना ज्वीमा । थथे मखा ज्वी । थ्व थें न्याम्हेसित ज्वंका बीगु जिमिगु कर्तव्य ज्वी । नत्र जिमित नं आपल ज्वी - मास्टरया लिस वल ।

- अनुभव जीवन खः थः ज्वना यंकल धाय्गु थ्वं जीवनया मर्म थ्वी । जेल छको ला वने हे मा । - लेखकं ख्या याय्थें याना धाल ।

थ्व खँलाबल्हा थ्व उपन्यासया मू नायिकाया किजायात कांग्रेस पार्टी सनाजूगुया आरोपय् पुलिसं वइत ज्वं वइगु खँ उगु सुलिमय् वयाच्चपिं मास्टर व लेखक अथे हे सामाजिक राजनितिक सुधार यायेत न्ह्यचिलाच्वंम्ह पात्रतय् दथुइ जूगु खँलाबल्हा खः । थ्व खँलाबल्हा पाखें उपन्यासकारजुं अनुभव हे जीवन खः धायेगु थःगु विचार पात्रतय् पाखें अभिव्यक्ति याकातःगु दु ।

द.३.४.१ 'पासा' उपन्यासय् खँलाबल्हापाखें कथावस्तुया विकास

धुस्वां साय्मिजुया 'पासा' उपन्यासय् नं पात्रतय्गु खँलाबल्हा आपालं थासय् प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

^{४५२} वहे, गंकी, पौ १७-१८ ।

^{४५३} वहे ।

थ्व उपन्यास खँल्हाबल्हापाखें शुरु जुयाः कथावस्तु विकास जुयावनाच्चंगु दु । थ्व उपन्यास सुरु जुइवं हे उपन्यासया मू नकिं शकुन्तलां थुकथं खँल्हाबल्हा याइ -

“थ्व जितः खः । दाइनं जितः हे हःगु खः । मखुसां छु, थ्वला जिं हे काय्गु ।”

ज्वाला ज्वाला थीगु तुयूगु पार दुगु रेशमीया हाकुपर्सि थः पाखे सासां शकुन्तलां मांम्हेसित धाल । ४५४

उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुं थ्व उपन्यासया मू नकिं शकुन्तलायात थुकथंया रोचक खँल्हाबल्हा याकाः उपन्यासय् कथावस्तु न्ह्याकायंकेगु ज्या यानादीगु दु । थ्व उपन्यासय् पात्रतय्त याकाःतःगु खँल्हाबल्हा नं तसकं स्वाभाविक रोचक जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय नं खँल्हाबल्हाया प्रयोग आपालं थासय् जुयाच्चंगु दु । थुकिइया खँल्हाबल्हाय् औपचारिक खँल्हाबल्हा छ्यलादीगु मदु । उकिं खँल्हाबल्हाया दृष्टिकोणं थ्व उपन्यास आपालं च्वछायेवहःजू ।

८.३.४.२ ‘पासा’ उपन्यासय् खँल्हाबल्हा पाखें चरित्र चित्रण व विचार अभिव्यक्ति

‘पासा’ उपन्यासय् खँल्हाबल्हा पाखें जुयाच्चंगु चरित्र चित्रण व विचार अभिव्यक्ति थुकथं दु-

रामलाल वय्साथ उत्तमया पाजुं दँदं धाल - का बाबु जि वनेत्यना छं हे उत्तम नाप खँल्हा । मस्यु छु छु जक विचायाना भिक्षु ज्वीगु धका जुया च्वन ।-

बौम्ह प्याहाँ वनेसाथ रामलालं भचा न्हिला धाल - उत्तम थ्व उमेर भिक्ष ला भचा मल्बोथें च्वं । खः का छगू उमेर वै, गबलें भी सकलें भिक्षु मखुसां भिक्षुथें ज्वीमा । थन्यागु ज्या याय्गु उमेरे भिक्षु ज्वीला मज्यूका ।

उत्तमं भचा विचायाना धाल- रामदाई सुख-दुःखया अनुभव याना ला जि भिक्षु ज्वी त्यनागु । सुख धयागु ला जिगु कर्म मदुगु । जि निम्तीं प्यखें दुःखया दुःख जक ।-

- का उत्तम छं दुःखया अनुभव याय् धुंकल तर जिं स्वयबले छं दुःख धयागु वस्तु बाँलाक मस्युनिथें च्वं । दुःखया अनुभव याय्त ला गृहस्थ ज्वी मानी । क्षण क्षणे थः ला-हियात नकेत पुंकेत बाँलाक जीवन गुजारे याय्त चिंतां मतोतुसे च्वंके मानी का ।-

- रामलाल दाई जित थ्व थः व कतयागु बन्धन हे मयो । थ्व थः कतयागु बन्धने थ्व संसारयागु माया मलाय्त ला जि भिक्षु ज्वी त्यनागु । -

- अय्सा थथे धाले जीवन - संग्रामे ल्वाय्गु हिम्मत मदया ग्याना कायर व डरपोकथें जुया भिक्षु जुइ त्यनागु । अय्सा ला भिक्षु ज्वी माःगु छाया । भिक्षु नं मानव जीवनया छगू रुप खः । अन नं छंत छु अन्यागु वस्तु दै, छ ग्याइ अले छ छु ज्वी । छंगु विचानं ला मनूयात

४५४ वहे, पासा, पौ ९ ।

म्वायसाथ सिइ माथें च्वं । नत्रसा थ्व संसार ला कर्मभूमि खः । थन वया सुख-दुःख नाप संघर्ष याना थःगु कर्तव्य याना म्वाना च्वनेमा । खः ज्या धयागु थः थःगु इच्छा कथं मनूनं ज्या याइ ।-

उत्तम भचा घुरे जुल । वयाके विचा वल अयसा छु व कायूर जुया भिक्षु ज्वी त्यंगुला ... अयसा छु जीवन संग्रामे अरे ज्वी मफया व भिक्षु ज्वी त्यंगुला खः अवश्य खः अयसा व ग्याफर जुलनि व ग्याफर ... रामलालं धाल - उत्तम थौया युगय् छुं धर्म तःमहं न हिन्दु धर्म व बुद्ध धर्म, नं क्रिस्तान न इस्लाम थौया युगे मनू सन्यासी जुया तःहनी मखु न भिक्षु जुया, न पादरी जुया न मुल्ला । थौया युगे कर्म धर्म स्वया दकसिवे तहं ज्यायाय्गु थःत ज्यामि भापइम्ह मनू दकसिवे तहं ।^{४५५}

थ्व खँलाबल्हाकथं उपन्यासया मू पात्र उत्तम छम्ह सिधा साधाम्ह धर्मय् आस्था दुम्ह मनूकथं परिचित जू थें उत्तमयात सल्लाह वियाच्वंम्ह छम्ह पात्र रामलाल जीवन बांलाक भोगय् याःम्ह छम्ह अनुभवी अले छम्ह कर्मशील व्यावहारिक मनूकथं परिचित जू वः । थ्व खँलाबल्हाय् मू पात्र उत्तमयात रामलालं गुगु विचार विल, व विचार उपन्यासकार धुस्वांजुयागु विचार खः । थुकथं निम्ह पात्रतय्त खँलाबल्हा याकाः नं उपन्यासकारजुं थःगु विचार पित व्वय्गु याना दीगु दु ।

८.३.५ 'पल्पसा' उपन्यासय् खँलाबल्हा

धुस्वां साय्मिजुया 'पल्पसा' उपन्यास 'मिसा' व 'पासा' उपन्यासथें नाटकीयता प्रधान मजुसे वर्णन प्रधान जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासय् उपन्यासकारजु थम्ह हे पल्पसाया जीवन कनाच्वंगु दु । पल्पसाया नुगः खँ उला क्यंगु दु । उकिं उपन्यासकारजुं पात्र चरित्र चित्रण यायेत अथवा कथावस्तुया विकास यायेत अले थःगु खँ धायेत पात्रतय् दथुइ खँलाबल्हा याकाःच्वनेमाःगु उलि आवश्यकता मदु । उकिं धुस्वां साय्मिजुयागु थ्व 'पल्पसा' उपन्यासय् कथावस्तुया विकास व विचार अभिव्यक्ति यायेत खँलाबल्हा छ्यलातःगु मदु । पल्पसां अथवा सुं मेपिं पात्रतय्सं खँलाबल्हा याःसां उगु खँलाबल्हा थ्व उपन्यासय् म्हो हे जुयाच्वंगु दु । तर थ्व उपन्यासया मू पात्र पल्पसाया बिहाःया खँयात कया पल्पसाया बौ व लमिया दथुइ जूगु खँलाबल्हां लमियाके लमि जुइगुया गुण बांलाक जुया वइगु चरित्र चित्रण थुकथं जुयाच्वंगु दु-

- पल्पसाया बौ नं थःगु दुःख नं कन- कृष्णमाया तता, भाग्य बःमलातकि न्ह्याम्हेस्यां नं हेपे याना हैगु । पल्पसा छम्हस्या भाग्यं याना नं जि दिक्क ज्वी धुन । व नं ल्यासे ज्वीधुंकल तर । कृष्णमाया ततां दथुइहे धाल - क... पल्पसाया धंदा बाबू काय्मा ला । राजमति थें ग्योम्ह जिमि भिंचायात हीरा थें ग्योम्ह मिजं जिं माला बी का ।^{४५६}

^{४५५} वहे, पौ १२१-१२२ ।

^{४५६} वहे, पल्पसा, पौ ६३-६४ ।

द.३.६ 'माखा' उपन्यासय् खँलाबल्हा

थ्व उपन्यास 'गंकी' उपन्यास थें हे छम्ह मू पात्रयागु आन्तरिक एकालाप (Interior Monologue) प्रधान जुयाः च्वंसां थाय्थासय् खँलाबल्हाया प्रयोग नं जुयाच्चंगु दु ।

धुस्वां साय्मिजुयागु 'माखा' उपन्यास थुकिइया मू पात्र तिमिला पाखें वैगु मनोविश्लेषणया आधारय् जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासया सुरुपाखेयागु खँलाबल्हां उपन्यासय् रोचकताया नापं जिज्ञासाया खँ नं दुथ्यानाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् उपन्यासकारजुयागु थ्व छगू विशेषताकथं न्ह्योने खने दु । थ्व उपन्यासय् खँलाबल्हापाखें हे कथावस्तुया सुरु जुया थाय्थासय् कथावस्तु न्ह्याकायंकेगु ज्यानं खँलाबल्हापाखें हे जुयाच्चंगु दु । थ्व खँलाबल्हाय् नं 'मिसा' उपन्यासय्थें औपचारिक खँलाबल्हा दुमथ्यासे पात्र चरित्र चित्रण व कथावस्तुया विकास यायेगुया लिसें उपन्यासकारजुया विचार प्वंकायंकेगु ज्या नं पात्रतय्गु खँलाबल्हापाखें हे जुयाच्चंगु दु ।

द.३.६.१ 'माखा' उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास

थ्व उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास थुकथं जुयाच्चंगु दु -

- 'तिमिला' मेनेजरं सःतल ।

- 'हजुर'

- छित फोन वःगु दु ।

जि थःगु मेचं दना मेनेजरया कोठाय् वना ।

- मस्यु छु प्रेसं धाल थें ।

जिगु मने वाफय् वल ।^{४५७}

द.३.६.२ 'माखा' उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें चरित्र चित्रण व विचार अभिव्यक्ति

माखा उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें चरित्र चित्रण थुकथं जुयाच्चंगु दु-

- तिमिला छं उपन्यास ब्वनाला ? थज्यागु म्वामदुगु विचायाना जीवन अलमले यायेमते ।

- सृजना दिदिं सफुया दराजं छगू सफू कया विल । तारा शंकर व द्योपाध्याय्या महाश्वेता । जिं सफू छको स्वया । डाक्टर सृजना व सृजना दिदि छम्हे तना वन, सुनां वन । जितः मयो मजुल । जिगु मन मुसुहं न्हिला हल । माया मायां न्यताले तिति याना धाल -

^{४५७} वहे, माखा, पौ २ ।

- तिमिला, जीवन संघर्षया रणभूमि खः । मनू जुया ग्वाय्म्वा । जिं फुगु चागु मदत याय् । जि थाय् बराबर वा । थनिनिसें छ् जिमि पासा । छंके हागु दुःख जिगु दुःख ।^{४५८}

थ्व खँलाबल्हा पाखें सृजना दिदि थ्व उपन्यासया मू पात्र तिमिलाया लागि छ्म्ह विश्वास दुम्ह सहयोगीकथं परिचित जू वः । अथे हे थ्व खँलाबल्हा पाखें उपन्यासकारजुं जीवन धैगु संघर्षया रणभूमि खः धैगु विचार पात्रत पाखें अभिव्यक्ति यानातःगु दु ।

८.३.७.१ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् खँलाबल्हा

'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यास नायिका चन्द्रलक्ष्मीयागु आत्मकथात्मक ढंगयागु उपन्यास जूगुलिं थ्व उपन्यासय् अप्वः धैथें वैगु हे आत्मकथा जुयाच्चंगु व म्होथासय्जक खँलाबल्हा छ्यलातःगु दु । थ्व खँलाबल्हा नं तसकं रोचकतापूर्ण जुया पात्रतय्गु चरित्रचित्रण कथावस्तुया विकास यानायंकेगु व पात्रतय्पाखें उपन्यासकारजुयागु विचार प्रवाह यायेगु थ्व उपन्यासय् दुगु खँलाबल्हाया उद्देश्य जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् प्रयुक्त जुयाच्चंगु खँलाबल्हा नं फुक्क धैथें अर्थपूर्ण जुया महत्वपूर्ण जुयाच्चंगु दु ।

थ्व उपन्यासया केन्द्रीय पात्र चन्द्रलक्ष्मीया एकालाप प्रधान जुयाच्चंसां थुकिइ निम्ह पात्रया खँलाबल्हा नं थाय् थासय् निर्वाह जुयाच्चंगु दु ।

८.३.७.२ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें चरित्र चित्रण

थ्व उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें थुकथं कथावस्तुया विकास जुयाच्चंगु दु -

- सन्तरासिया रस तयाः जिं ब्रेकफास्ट दय्के त्यना । उमिगु खँ जितः यःसां मयःसां न्हाय्पनय् वयाच्चन ।

- कप्तान साहेब नेपाः स्वयाः गबलय् भाय्गु थें ?

- कन्हय् वनेगु विचाः याना । अँ, कन्हय् थन पसः चाःला ?

- टाउन टाउनय् ला चाः तर छि छु न्याय् माःगु ?

- मेगुला विशेषे छुं मखु कलाःयात छत्वाः नित्वाः पर्सि ...

जिगु न्हाय्पं भसंग वन । ब्रेकफास्ट तयाच्चनागु प्लेट भंदले कुतुं वनेत्यं । अयसा वया ब्याहा ज्वीधुकूगु । उकिंला वया पित्याः मिखाय् मनू मखु पशु दुगु । उमिगुं खँ वनाच्चन न्हाय्पनं न्यनाच्चन ।^{४५९}

^{४५८} वहे, पौ १२८-१२९ ।

^{४५९} वहे, जि भ्वातिं जि सतः, पौ २९ ।

थ्व खँल्लाबल्लाकथं मू पात्र चन्द्रलक्ष्मी अविवाहित जुया मेपिं मिजं पाखे आकर्षित जुइगु स्वभाव दुम्ह मिसाकथं चरित्र चित्रण जुयाच्वंगु दु ।

द.३.७.३ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् खँल्लाबल्ला पाखें कथावस्तुया विकास

मू पात्र चन्द्रलक्ष्मी लिसे यःत्यः जुइ न्ह्यो सुन्दरमानयागु फोन वःबलय् जूगु थ्व खँल्लाबल्ला इपिं निम्हेसिगु मतिनाया भावी संकेत ब्यूगु दु -

- रामशरण जी दीला ?

- थः देशया सः न्यनाः जिगु मिखाय् खुसिं ख्ववि लःलः धायावल । सः जिं म्हमस्यू ।

- वयकःला मदी । छि सु थें ? छुं मेसेज धाय्माःगु दुसा जिं धया बी ।

- अं, जि सुन्दरमान । जि नकतिनि थ्यंकः वयागु छि तताजुला ?

- मखु, जि ज्या याय्त तयातःम्ह चन्द्रलक्ष्मी ।

- अय् । चन्द्रलक्ष्मीला । जिं छितः नं नापलाय् माःगु दु । गोपालदाइनं छितः धकाः छुं छुं बियाहःगु दु ।

- भासंले

- जि एयरपोर्ट नुवाना च्वनागु । जि आः वाशिङ्गटन वने त्यना । निह्नु लिपा वय् । रामशरणयात थ्वहे मेसेज बिया दिसँ । कासा । वाई।^{४६०}

द.३.८.१ 'अगति' उपन्यासय् आन्तरिक एकालाप पाखें कथावस्तुया विकास

'अगति' उपन्यास नं नायिका कमलायागु मनोविश्लेषण प्रधान उपन्यास जूगुलिं थ्व उपन्यासय् नं वैगु हे आत्मचिन्तन व आत्मविश्लेषण प्रधान जुया पात्रतय्गु दथुइ जुयाच्वंगु खँल्लाबल्ला आपालं म्हो जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासय् कथावस्तुया प्रारम्भ केन्द्रीय पात्र कमलायागु हे चिन्तन धारां थुकथं जुयाच्वंगु दु -

जिं थःगु किपायात थःम्हंतुं धया - थ्व फुक्क म्हगसया संसार खः तर थ्व म्हगस मखु सत्य खः । थ्व सत्य थुलि वास्तविक खः कि जि दुने सिनाच्वंम्ह मनू गुलि सत्य । जिं थः भाःतयागु छें न्ह्यःने धस्वानाच्वंगु स्वयम्भू देगःया थूरया किचलय्, द्यःया चुकय् च्वनाः सत्ययात गथे असत्य धाये फई ? द्यःला जिगु नितिं सीगु ताः दये धुंकल तर सत्य म्वानाच्वन । जिगु जीवन म्वानाच्वन । थ्वहे वः कयाः जिं धाये -जिगु थौया अवस्था सत्य खः ।

जिमि मामं हे जिगु जीवनया लँपु हिला ब्यूगु खः^{४६१}

^{४६०} वहे, पौ ५४-५५ ।

^{४६१} वहे, अगति, पौ ३ ।

८.३.८.२ 'अगति' उपन्यासय् खँल्हाबल्हा पाखें चरित्र चित्रण व विचार अभिव्यक्ति

नायिका कमलाया थ्व चिन्तनधारा लिपा थ्व उपन्यासया कथावस्तु न्ह्यायेगु शुरुजुयाच्चंगु दु । उकिं मेगु उपन्यासय् थें थ्व उपन्यासय् खँल्हाबल्हापाखें अथवा वार्तालाप पाखें कथावस्तुया विकास मजूसे आन्तरिक एकालाप पाखें जुयाच्चंगु दु । थ्व उपन्यासय् म्हो हे जक जूसां गुलि खँल्हाबल्हा छ्यलातःगु दु थ्व खँल्हाबल्हापाखें पात्रया चरित्र चित्रणय् ग्वाहालि जुयाच्चंगु दु -

जि पिहां वया । जितः हे पियाच्चंम्ह थें उमां जितः खनेवं न्हिलाः धाल - तर कमला, छं किरणया स्वभाव मस्यूगु मखु । वं छन्त सुखं च्वने बी मखु । वं थःत थम्हं नं दुःखःबी, छन्त नं दुःख बी । थ्व छं विचाः या कि वय्कःयात सुखि स्वयेत छं यक्व सह याये माली । थज्याःम्ह भाःतला छु मिजं तक नं देवं सुयातं चूलाका मबीमाः ।

उमां धाःगु खँ शायद जिं नं धाइगु जुइ । तर कलातं थः भाःतयात थथे कुं ख्युंगु जितः यः मताल । कलाः जुयाः नं भाःतया सम्मान याये मसःम्ह मिसा ! सायद वं थथे फुक्कसितं धाः जुइ । उकें जुइ किरणया उमा मयःगु । तर उमां जितः थःधका छगू चेतावनी जक ब्यूगु नं जुइफु । जि सुम्क च्वनेगु किरण प्रति जिगु मतिनाया धोका बीगु खः ।

जिं धया - उमा, किरण उलि विचाः बांमलाःम्ह मनू मखु । मनू परिस्थितिया च्यः खः । छुं मखुसां छिं निं आम्थे धया दी मज्यू । किरण छाया थथे जुल व भीसं विचाः यायेमाः । कारण सीकेमाः । रोगीयात ब्वः बीगु भीगु कर्तव्य मखु । रोग म्हसीकाः उपचार यायेगु जक भीगु कर्तव्य खः । खः जिं किरणयात मतिना याना । जि किरणया मिसा खः । उकें किरण छिक्पिनि भाःत खःसां जिगु नं छुं जिम्मेवारी दु । किरण मिजंया रुपय् छिगु जिगु साभा सम्पति खः । भीपिं मिले जुया थःगु सम्पतियात नष्ट मजुइकेत स्वयेमाः ।^{४६२}

थ्व खँल्हाबल्हा पाखें किरणया कलाः उमा धैगु सिइदुसा कमला किरणया मिसा धैगु सिइदु । अले उमां थःभाःत किरणयात थःभाःत कथं व्यवहार यायेगु कुशलता मदुगु कारणं भाःतम्हं वयात मयेकूगु खँ थ्व खँल्हाबल्हा पाखें सिइका कायेफु । थुकथं किरण थःकलाःया मतिना गाक्क काये मखनाः मेम्ह मिसा कमला लिसे यः त्यः या सम्बन्ध स्थापित याःम्ह मिजंकथं थुइका कायेफु ।

थ्व हे खँल्हाबल्हा पाखें उपन्यासकारजुं थःगु विचार अभिव्यक्ति नं यानादीगु दु । वयकःया विचाःकथं रोगीयात ब्वःबिइगु भीगु कर्तव्य मखु रोग म्हसिका उपचार यायेगु भीगु कर्तव्य खः । थ्व खँ हरेक क्षेत्रय् लागू याना स्वयेगु बानी दयेकेमाःगु उपन्यासकारजुया थःगु विचार जुयाच्चंगु दु ।

^{४६२} वहे, पौ १०१-१०२ ।

द.३.९.१ 'निभाः' उपन्यासय् खँलाबल्हा

'निभाः' उपन्यास निम्ह मू पात्रत जीवन व सितुयागु म्हतिं म्हतिंया एकालाप पाखें न्ह्यानावना क्वचालाच्वंगु छगू न्हूगुकथंया प्रयोगशील उपन्यास खः । थ्व उपन्यासय् नं पात्रतय्गु आत्मचिन्तन प्रधान जुया पात्रतय्गु दथुइ खँलाबल्हा तसकं म्होजुयाच्वंगु दु । गनं गनं खनेदयाच्वंगु खँलाबल्हाया अध्ययन यायेबले थ्व खँलाबल्हा पाखें कथावस्तु न्ह्याकेत व पात्र चरित्र चित्रण यायेत तसकं ग्वाहालि जुयाच्वंगु दु । उकिं थ्व उपन्यासय् खँलाबल्हाया प्रयोगया उद्देश्य हे कथावस्तुया विकास यायेगु व पात्रतय्गु चरित्र उद्घाटन यायेगु जुयाच्वंगु दु ।

द.३.९.२ 'निभाः' उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास

थ्व उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें कथावस्तुया विकास थुकथं जुयाच्वंगु दु -

वइगलय् सुं दुरदुर जुयाच्वन । क्वबय्च्वंगु हितिं घलय् लः हायाच्वंगु सः ताय्दु । मामां रचनायात सःबिया धाल - स्व, छिमि जीवनदाइ वः थें च्वं । सुथय् सुथय् गन गन वनिगु !

कःसिं क्वस्वयाः रचनाया सः क्वबय्च्वंम्ह मामा पाखे क्वहांवःगुया किपा जिगु क्वथाय् ५कः स्वल - न्हाचः सुनां लुखा चाय्कल धकाः भ्यालय् वनाः स्वयाबले दाइचा क्वय् पाखे वनाच्वंगु खनागु ।

“क्वय् पाखे वंगु ? ई-ब्यः मस्वसे याकःचा उखे पाखे छाय् वनेमाःगु छिमि जीवनदाइया ?”

मामाया सलय् जि प्रति जायावःगु चिन्ताया भावनाया छुं अंश जिं खन ।

“मामा जि वय्धुन ।”^{४६३}

थ्व खँलाबल्हा पाखें थ्व उपन्यासया मू पात्र जीवन थः मामाया छें च्वनाच्वंगु दु धैगु सिइदु अले थन निसें हे थ्व उपन्यासया कथावस्तुया विकास जुया वनाच्वंगु दु ।

द.३.९.३ 'निभाः' उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें चरित्र चित्रण

थ्व उपन्यासय् खँलाबल्हा पाखें उपन्यासया सहायक पात्र रचनायागु चरित्र चित्रण थुकथं जुयाच्वंगु दु -

“का जीवनदाइ, छं यःम्हेसित थौंया लुमन्ति धकाः थ्व तस्वीर वियाछ्व ।”

^{४६३} वहे, निभाः, पौ ४ ।

जीवनया न्हयःने ग्वारातुइ थें च्वंक जितः घ्वानाः जीवनयात प्यपाः तस्वीर बस्वाना बिल । जीवनं मफु मफु व तस्वीर काय्त थःगु ल्हाः छवय्वं रचना प्यपातं तस्वीर कयाः कुचा कुचा दयक खुनाः भूयालं पिने वांछवया बिल । अले लसिं थें खानाः जितः धाल - 'पाकः खाः ज्यानाः स्वकः कौला याइम्ह छ ।'

व मू हाल । कँ हालाः धाल -“कृष्णदाइयात व्याहाः मयाकूम्ह छ हे खः । आः जीवनदाइयात थः याय्त सनागु मखुला ? छिमि अजि बोक्सी ... छिमां बोक्सी छ नं बोक्सी ! मिजं हेय्का नइम्ह बोक्सी ... ! ४६४

उपन्यासया सहायक पात्र रचनाया उपन्यासया छम्ह मू पात्र सितुलिसेयागु थ्व खँल्हाबल्हां रचना छम्ह ल्वापुखिचा स्वभावयाम्ह पात्रकथं सिइदःवः ।

८.३.९.४ 'निभाः' उपन्यासय् खँल्हाबल्हा पाखें विचार अभिव्यक्ति

थ्व उपन्यासय् पात्र तयेत खँल्हाबल्हा याकाः उपन्यासकारजुं थुकथं थःगु विचार नं पिब्वयातःगु दु -

गुरुं अन वयाच्वपिं सकलें धया थें दुःखं यानाः वयाच्वंगु धकाः सीकाः धयाहल - दुःख करुणया गुरु छ । करुणा याय्त न्हापां दुःख सीमाः । मि मथीकं मिं पू धकाः सी मखु । दुःख बीम्ह शत्रु दकलय् तःधंम्ह खुरु छ, पासा खः । करुणा धर्म खः । गुगु धर्मय् करुणा मदु व धर्म धर्म मखु । व छगू चटक खः । छगू धोखा खः । थज्याःगु धर्म, करुणा मदुगु धर्म मात्र सर्गतय्, शून्यय् छें दय्केगु खः । थज्याःगु शून्यवादया धर्म मनूयात नास्तिक दय्की ।

गुरुया खँ दुनेच्वपिं सकस्यां न्यनाच्वन । तर पलख न्ह्याः वयाः लुखाय् दनाच्वंम्ह, ख्वालं सःस्यूया भाव अभिव्यक्त जूम्ह, लुंयागु फ्रेमया चस्मा तयातःम्ह मनूया चित्तय् लुइ मखाल । दुहां वयाः गुरुयात थःगु नां कँकं नमस्कार यानाः न्यन - गुरु, थ्व करुणा धैगु छु खः ?

करुणा धर्म खः । ज्ञान खः । ध्यान खः । ४६५

थ्व खँल्हाबल्हाय् गुरुयागु गुगु विचार खः व उपन्यासकारजुयागु थःगु हे विचार खः ।

८.३.१० 'तिसा' उपन्यासय् खँल्हाबल्हा

'तिसा' उपन्यास नं 'निभाः' उपन्यासथें हे निम्ह मू पात्रया म्हतिं म्हतिंया एकालाप पाखें हे आत्मविश्लेषण जुयाच्वंगु उपन्यास खः । धुस्वां साय्मिजुयागु न्हापांगु उपन्यास 'तिसा' उपन्यासय् पात्रतय् दथुइ थीथी कथंया व्यावहारिक खँल्हाबल्हा प्रयुक्त जुया नाटकीयता प्रधानजुया छगू नाटकया रुप कयाच्वंगु दुसा वय्कःयागु हे दकसिबे लिपायागु

४६४ वहे, पौ १३-१४ ।

४६५ वहे, पौ ३३ ।

उपन्यास 'तिसा'य् पात्रतय्गु दथुइ खँलाबल्हा पूर्णतः उपेक्षित जुयाच्वंगु दु । पात्रतय् दथुइ खँलाबल्हा याकाः कथावस्तु विकास यानाः यंकेंगु अले पात्रतय्गु चरित्र उद्घाटन व चित्रण यायेगु विधिया पलेसा निम्ह मू पात्रतय्गु एकालाप पाखें उपन्यासया प्रारम्भ जुया क्वचालाच्वंगु दु । थ्व नं थ्व उपन्यासया छ्गू विशेषता जुयाच्वंगु दु । थ्व ल्याखं थ्व उपन्यास नं नेपालभाषाया उपन्यास साहित्यय् छ्गू न्हूगु प्रयोगशील उपन्यास जूगु दु ।

धुस्वां साय्मिजुयागु भिगू उपन्यासय् प्रयुक्त जुयाच्वंगु खँलाबल्हाया अध्ययन यानाः स्वयंबले वय्कःयागु न्हापांगु उपन्यास 'मिसा'य् वय्कःयागु नाटककारया व्यक्तित्वया छाप लावनाच्वंगु सिइदु । उकिं थ्व 'मिसा' उपन्यासय् वय्कलं पात्रतय्गु खँलाबल्हायात कथावस्तुया विकास यायेगु पात्रतय्गु चरित्र उद्घाटन व चित्रण यायेगु, थुकथंया विकासक्रमं रोचकता हया उपन्यासया अन्तय् नाटकीय ढंगं न्ह्याइपुक उपन्यास क्वचायेकेगु उद्देश्य ज्वनादीगु दुसा थ्वयां लिपाया वय्कःयागु उपन्यासय् खँलाबल्हाया प्रयोग क्रमशः म्होजुया वयाच्वंगु दु । 'मिसा' उपन्यासय् नाटकय् छ्यलिगु खँलाबल्हातकं प्रयोग यानाः तःगु दुसा वयां लिपाया उपन्यासय् थजाःगु औपचारिक खँलाबल्हायात थाय् मब्युसे अर्थपूर्ण व महत्वपूर्ण खँलाबल्हायातजक थाय् बियातःगु दु । वय्कलं थःगु उपन्यासय् गुगु खँलाबल्हा छ्यलादिल व तसकं पात्र अनुकूल व रोचक जू । तर वय्कःयागु अन्तिम उपन्यास 'तिसा'य् पात्रतय् दथुइया खँलाबल्हायात पूर्णत वहिस्कार यानाः थ्व उपन्यासयात पात्रतय्गु आत्मकथा व आत्मचिन्तन प्रधान उपन्यासकथं सिर्जना यानादीगु दु । उकिं खँलाबल्हाया दृष्टिं वय्कःयागु न्हापांगु उपन्यास 'मिसा' व दकसिबे लिपायागु 'तिसा' उपन्यास पूर्णतः भिन्न जुयाच्वंगु सिइदु ।

धुस्वां साय्मिजुं एकालाप व वार्तालाप निश्चित उद्देश्य पूर्तिया लागि छ्यलादीगु दु । वय्कलं एकालाप गन छ्यलादीगु दु, अन उपन्यासया पात्रया आन्तरिक द्वन्द्व प्रकट याकेया उद्देश्यं जुयाच्वंगु दु । धाःसा वार्तालाम अथवा खँलाबल्हा निम्ह अथवा व स्वयां अप्वः पात्रतय्गु दथुइया भाव, विचार, द्वन्द्व प्रकट याकेत छ्यलादीगु दु । एकालाप व वार्तालापया आवश्यक प्रयोगं धुस्वां साय्मिजुया उपन्यास गतिशिल जुयाच्वंगु दु । एकालाप व वार्तालाप प्रयोगं नाटकिय प्रभाव उत्पन्न जुयाच्वंगु दु ।

अध्याय ९ भाषा-शैली-शिल्प

९.१ उपन्यासय् भाषाशैली

साहित्यया छगू अभिन्न अंग भाषा खः । भाव अभिव्यक्तिया मूल माध्यम हे भाषा खः । साहित्यया प्रत्येक विधाया रचनाय् भाषा व शैली अपरिहार्य तत्वकथं दयाच्चनी । भाषा व भावया अन्योन्याश्रय स्वापू दु । न्ह्याबलें थःगु अभिव्यक्तिया अनुकूल भाषा शैली ज्वना वइ । वास्तवय् भाषा शैली धैगु आन्तरिक भावया बाह्य रुपय् अनुवाद खः । उकिं नुगः दुने दनावैगु भाव व विचार नं आखिर भाषाया रुपय् दनावैगु खः । भाषा विना भाव दनावैमखु । भावहीन भाषाया अस्तित्व दैमखु ।

शैलीया मू लिधंसा भाषा खः सा । भाषाया मू लिधंसा शब्द खः । उपन्यासकारं सार्थक शब्दया सामूहिक रुपं भाषाया निर्माण याइ । भाषाशैलीया दृष्टिं साहित्य क्षेत्रय् न्हून्हुगु प्रयोग जुयाच्चंगु दु । भाषा-शैली न्हूपहःया कारण हे उपन्यासकारं प्रसिद्धि प्राप्त यायेफु । अले गबलें गबले थुकिं उपन्यासय् दयाच्चंगु मेमेगु कमजोरीयात नं त्वःपुया बिइफु ।

भाषाशैली साहित्यया फुक्क विधाया रचनायात नं मदयेकं मगाःगु तत्वकथं परिचित जू । उपन्यासया शिल्पविधिया संरचनाय् शैलीतत्वया विशिष्ट थाय् दु । थ्व हे शैली पाखें उपन्यासकारं थःगु उपन्यासयात प्रभावपूर्ण व आकर्षक याइ । उपन्यासकारया भावाभिव्यक्ति भाषां याइसा उगु माध्यमयात छयलेगु विधिया नां शैली खः । शैली अभिव्यक्तिया विशिष्ट अंग खः ।^{४६६}

शैलीया रचनाय् उपन्यासकारया व्यक्तित्वया विशिष्ट योगदान दयाच्चनी उकिं उपन्यास रचनाय् शैलीया विशेष भूमिका दयाच्चनी । उपन्यासया भाषा प्रसंग पात्र व वातावरणयात ल्वयेक जुइमाः । साहित्यिक भाषा व सामान्य भाषा निगुलिं उपन्यासय् छयले फैं । दकसिवे तःधंगु खँला उपन्यासया भाषाय् प्रवाह व सजीवता दयेमाः । Style is the man himself धैगु धापुकथं उपन्यासकारया व्यक्तित्व वैगु शैलीइ थिनाच्चनीगुलिं उपन्यासया रचनाय् शैलीया महत्व अप्वः दयाच्चनी । सामान्यतः वर्णनात्मक, आत्मकथात्मक, पत्रात्मक व डायरी शैली उपन्यास च्वयेत छयलेगु याई । गुलिं उपन्यासय् निता स्वता शैली ल्वाकज्याःगु मिश्रित शैली नं दयाच्चनी । आधुनिक उपन्यासया शैली सरलता, रोचकता व प्रभावपूर्णता दयाच्चनेमाः । रोचकताया अभावय् औपन्यासिक कृति ब्वनेत थाकुचाइ । शैलीयात सरल व प्रभावपूर्ण यायेत लोकोक्ति, खँत्वाः खँभाय् आदि छयली । चीहाकलं थ्व धायेफु कि उपन्यासया सफलता अप्वः म्हो उकिया शैलीइ नं निर्भर जुइ । उकिं उपन्यासकारं कथावस्तुया प्रसंग, पात्रतय्गु प्रवृत्ति व वातावरणयात ल्वयेक भाषाशैलीं च्वये फयेकेमाः । शैली तःगू प्रकारया दुसां उपन्यासय् शैलीया अध्ययन थुकथं यायेछिं -

^{४६६} जे.मिडलटन मरी, द प्रोब्लम अफ स्टाइल, (लण्डनः अक्सफोर्ड युनिभर्सिटी प्रेस, १९५२) पौ ५ ।

(१) वर्णनात्मक शैली (२) आत्मकथात्मक शैली (३) पत्रात्मक शैली (४) डायरी शैली (५) मिश्रित शैली ।

(१) वर्णनात्मक शैली -

थ्व शैली उपन्यासय् दक्कसिवे अप्वः प्रचलित शैली खः । थुकिइ उपन्यासकारं तृतीय पुरुषया रूपय् बाखं कना यंकाच्चनी । थ्व शैलीया रूप दकसिवे अप्वः प्रचलित जू सानं थुकिं न्हूगु स्वरूप ग्रहण याय्मफु । थ्व शैली दकसिवे अप्वः प्रचलित जूगुया कारण थुकिइ बाखंया विकास व चरित्र चित्रण यायेत दकसिवे अप्वः सुविधा दु ।

(२) आत्मकथात्मक शैली -

उपन्यासकार थःगु उपन्यासय् सूं पात्रया थाय्कया प्रथम पुरुषया पाखें बाखं कन धाःसा अजाःगु शैलीयात आत्मकथात्मक शैली धाइ । थजाःगु शैलीया उपन्यासय् मू पात्रया अन्तर जीवन तसकं हे स्पष्ट व प्रभावपूर्ण ढंगं न्ह्यब्वय् छिं । च्वमिया निजी अनुभवया अभिव्यक्तिया लागि थ्व शैली तसकं ज्याछिं । मनोवैज्ञानिक दृष्टिं थजाःगु रचना विशेष प्रभावशाली सिद्ध जू । थुकिया कारण मू पात्र व च्वमिया दथुइ तप्यंगु स्वापू दुगु थें च्वनिगु खः । अले विश्वास मदुथें जाःगु घटना नं आत्मिय साहनुभुतिया कारण याउँक हे विश्वसनिय जुइ । पाश्चात्य मनोविश्लेषण शास्त्री सिग्मण्ड फ्रायडया सिद्धान्तया फलस्वरूप उपन्यासया क्षेत्रय् थुगु शैली जन्म जूगु खः । उकिं थ्व शैली मनोवैज्ञानिक उपन्यासया लागि अप्वः ल्वः जू ।

(३) पत्रात्मक शैली

थ्व शैली उपन्यासकारं बाखंयात पौया रूपय् न्ह्यब्वयातइ । थ्व शैलीया थीथी रूप थुकथं दु -

(क) छम्ह पात्रया पौ - थुकी फुक्क बाखं छम्ह हे जक पात्रया पतिं कनांच्वनी ।

(ख) निम्ह पात्रया पौ - थुकी निम्ह पात्रया पौया न्ह्यसःलिसःया रूपय् बाखं न्ह्यब्वया तइ ।

(ग) निम्ह स्वयां अप्वः पात्रतयेगु पौ - थुकी निम्ह स्वयां अप्वः पात्रतयेगु पौया न्ह्यसःलिसःया रूपय् बाखं न्ह्यब्वयातइ ।

(४) डायरी शैली -

थुकी कथावस्तुयात डायरीया माध्यमं न्ह्यब्वयातइ । थ्व डायरी जूगुया कारणं थुकी प्रायः प्रथम पुरुष पाखें हे बाखंया वर्णन यानातइ । थ्व शैलीया रूप थुकथं दु -

(क) छम्ह पात्रया डायरी - थुकी बाखं छम्हजक पात्रया डायरीया रूप्य न्ह्यब्वयातइ ।

(ख) निम्ह पात्रया डायरी - थुकी बाखं निम्ह पात्रतय् डायरीया रूप्य न्ह्यथनातइ ।

(ग) निम्हस्वयां अप्वः पात्रतय्गु डायरी - थुकी बाखं निम्ह स्वयां अप्वः पात्रतय्गु डायरी अथवा डायरीया अंशया रूप्य न्ह्यब्वयातइ ।

थुकथं थ्व डायरी शैली व पत्रात्मक शैलीया दथुइ यक्व समानता दु ।

(५) मिश्रित शैली -

उपन्यास रचनाया न्यागूगु शैली मिश्रित शैली खः । थ्व शैलीइ न्हापायागु वर्णनात्मक शैली, आत्मकथात्मक शैली, पत्रात्मक शैली व डायरी शैली ल्वाकज्यानाच्चनी ।

९.२ धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यासय् भाषाशैली शिल्प

९.२.१ 'मिसा' उपन्यासय् भाषाशैली-शिल्प -

धुस्वां साय्मिजुया 'मिसा' उपन्यास वय्कःया न्हापांगु उपन्यास जूगुलिं थ्व उपन्यास वय्कःयागु प्रयोगकाल खनेदु । थुगु इलय् तक वय्कःयाके नेपालभाषाया ज्ञान बांलाक मद्गु व थःयाके भाषाया ज्ञान मनय्कनं थ्व उपन्यास च्यादीगुलिं थ्व उपन्यासय् भाषाशैलीया शिल्प अविकसित अवस्थायागु खनेदयाच्चंगु दु ।

थ्व उपन्यासय् वय्कलं नेवाः भाय्यागु शुद्धगु क्रिया दयेक दयेक नं वय्कलं नेपाली भाषायागु क्रियाया माध्यमं नेवाःभाय्या क्रिया दयेकादिल । दसु- सुल्फे जुल, मुर्मुरे जुया, (२४), ब्वनेकुलि खोलये जूगु (२), मने गुने यायां (५), सुधे यायमा (३९), होश उडेजुल (३४), चिच्येयाना हाल (९९),

नेपाली शब्द- एकतन्त्र शासन(१), बन-प्रदेश (२) रमणीय शोभा (१२), उमंगपूर्ण प्राकृतिक दृष्य (२०), चुडि (२१), कलुषित भावना (२८) टलपल-टलपल (३०) सुमधुरपूर्ण, वास्नापूर्ण, नैतिक पटन, ब्याख्यान, क्रोधमुर्ती (३४), ज्वाँइसाहेब, बेश्यागामी (२७), आगन्तुक (४४), कोठा (५२) बलात्कार (६६), चिष्टी (८६),

अलंकारया प्रयोग - समुद्रथें गंभीर जुया, भविष्य-जीवनयागु (२), विचार सागरे (८), चिन्तारूपी अलाखं (१३), छवैच्चंगु मिइ घ्यो लुइथें (२२), खँ विस्युवनीथें (३९), धुंया म्हुतुइ च्वलेचा बीथें (४५), सिकमिया स्वाने भ्वाथ धाय्थें (४७), जीवन-मत (५८) धुं भ्मते यायेथें (७०), दुःख सागरं (८०), निराशया समुद्रे (८६), दिप-शिखा (८९)

संस्कृतिनिष्ठ शब्द - अस्ताचल, अंशुमाली, सुवर्ण किरण, कल निनाद, आनन्द विभोर (१), शमशान (१२) घोर निष्ठब्द (१५), प्रसव वेदना (१६),

अंग्रेजी शब्द - हर्ट फेल (१७), डाक्टर (१७), रिबल्वर, सिनेमा (२५) इन्सल्ट, प्रोफेसर (३४), डिबेटिंग (६५), पोजिसन (८०), च्याम्पियन (८२),

हिन्दी शब्द - वावुसाहेब (९), याद (२९), देखाय् जायगा (५०), कालेज(८२), पहेली(८७)

खँल्लावल्हाय् अशुद्धि - “मस्यु, गन भागु थें । वइगु ला ई जुल । छाय् गनं भायागु ?”

जुइमा:गु ख:- “मस्यु, गन भा:गु थें । भाइगुला ई जुल । छि गनं भायागु थें ?”

मेगु अशुद्धि - ल नं ला मियात स्याना जकं बी (९२) ।

जुइमा:गु - लखं ला मियात स्याना जकं बी ।

थ्व उपन्यासय् गनं गनं पात्र अनुकूल भाषा नं मदु । उपन्यासया पात्रत -डाक्टर, प्रोफेसर तय्सं ल्हाइगु भाषाय् अनुकूलता मजुसे निम्नस्तरया मनूतय्गु भाषा जुयाच्वंगु दु ।

९.२.२ ‘मतिना’ उपन्यासय् भाषाशैली-शिल्प -

मतिना उपन्यासय् प्रयोग जुयाच्वंगु काव्यात्मक वाक्यया छुं दसु थुकथं दु - चुके हिती लः कावोपिं मिस्तेत तकनं खसुं घय्पुना तैतल (९), चिकुगुलिं कय्कुना तिमिला बापा जुया च्वन (५०), खँय् खोलतय् जि मसः (८२), यौवनया उमंगया लहर तरंगित जुजुं वुढापाया जीर्ण शरीर द्वाहां वै । अले जन्मयात वया मृत्युं लिसः बिइ (८७) ।

अलंकारया प्रयोग - खसुया पुखुली, खसुया महासागरे, विचाया सागरे (१०), सुखुगु स्वां थें (१२), विकासया त्वाथले (१८), चि नःम्ह खाथें (२४), फ्वमदुगु हितिं लः ह्वाल ह्वाल वैथें (३३), ग्रहणं ज्वनातःम्ह तिमिलाथें धमाधम ख्युंया वन (३६), यौवनया द्वारे (५७), स्वां खुसीया धारे चुइका वंथें (७४),

संस्कृत शब्द - उच्च (११), मेघाच्छन्न (१३), जननी (२१), उद्विघ्नता (२२), निःशब्द (२६) अर्पण (४६)

नेपाली क्रिया पाखें दयेका तःगु क्रिया - सुरे जुल (१६), भिरे ज्वीगुसा भिरे जुइका (१६) मन मारे याना (४२), बढे जुयावंगु (६५), प्रतिक्षा यायेगु थाले यात (६६), खामे याना (७७), जीवनया पौ जिगु न्ह्योने खोले याइगु (७८), ललकारे यात (८५) जीवनकांछिं थय् तड्ते जुया विते याना छ्वय्गुला ?

नेपाली शब्द - समारोह, (११), आभास (१३), प्रतिस्पर्धा (२२) चपलता, मोहकता, उदासीनता, नीरवता (२४) भिसमिसे (२६), मानसपटले (२७), चिष्टी (४४), वयोवृद्ध व्यक्त

(६१), युवक (६३), मन्दिर (६५), आलिंगन (६५), सन्निकटता (६६), सौम्यमूर्ति (६८), अनिच्छा व विमुखता, उच्छृखलता (७३), टालमटोल, डगमग (७४), प्रलोभन (७७), अनुभवहीन, निष्प्राण (७९), आत्मग्लानि (८०), एकाएक, वीजारोपन (८२), विलीन, पतभङ्ग (८६), सप्ताह (८८), धड्कन, प्रतिद्वन्दी (९०), चोट (९१)

अंग्रेजी शब्द - सिनेमा (११), इन्टरभल (१३), सेट (१५) Strait is the gate (४४) डायरी (५६), रिजल्ट (६६), मेट्रिक क्लासय् (६६), डिस्टर्ब (७०),

पुलांगु धापू - नायया न्ह्योने म्ये ख्वयां छु जुइ (१४),

हिन्दी शब्द - विकाशया दौरे (२२), घबडाहट (२३), मारवाडी (२३), काश (७५) प्यार (८२) इंतजाम (८८)

१.२.३ 'गंकी' उपन्यासय् भाषाशैली-शिल्प -

'गंकी' उपन्यासय् काव्यात्मक भाषा थुकथं छ्यलातःगु दु -

गन जि तज्याय् धुंकूगु अन्तिया अय्ला, गन मादकपूर्ण अय्लाखं सुइतं मदमस्त याय्त बिलिबिलि जायाच्वंगु वया अन्तिया अय्ला । गन जि जीवनया हलचल क्यना मृत्यु पाखे यंकीम्ह, गन व मृत्युया नीरवता क्यना जीवन पाखे यंकीम्ह (१३), ल्वापुं जिगु न्ह्योयात जिथाय् वे बी मखु (४६), वासनाया पंचा भन भन क्वातुतुं वन । जिगु सतीत्वया पपू भाराभारा सनाच्वन (७६), चिप भवय् छब्बया छ्वाखेरं च्वंपि खिचात बगाल थें थुमि पुचलय् जि याकचा (११५)

नेपाली क्रिया पाखें दयेका तःगु क्रिया - हविगत भोगय् याना (२६), मन मारे याना (८८), छाति फरके याना खँ ल्हाइगु (११४), छुरां रोपेयाना बिल (१३१),

नेपाली शब्द - मादकता, द्विगुणित, पतभङ्गे (९), सुडौल, यौनोचित कामुक (१०), सामंजस्य (१३), अत्युक्ति, भद्रता, विनीत (२०) आकांक्षा, प्रज्वलित (२४), कायरता, मानवता, कृतज्ञता (३१), बालसुलभता (३४) किंकर्तव्यविमूढ (३७) विभत्सताया प्रमाण (४०), प्रतिक्रिया, चरमसीमा (४९), षडयन्त्र, कोठा (७१) भक्तपुर (१०६), संचालन (१०९), पाशविकता (१११), विक्षिप्त (१३३),

अलंकार - गुँया च्वसं हः मदुगु याकः सिमा थें (१०), प्रसन्नताया लहर (१५), सर्पथें मे चुलुचुलु पिकयाच्वंथें (७६),

अंग्रेजी - सिनेमा (११)

हिन्दी - अदब (१९), पहलु (३१), कालेज (३५) आलिशान (३६) सहारा (१०९)

संस्कृत - अपितु, मोक्ष (३१)

९.२.४ 'पासा' उपन्यासय् भाषाशैली-शिल्प -

थुगु 'पासा' उपन्यासय् छ्यलातःगु काव्यात्मक भाषा थुकथं दु-

धाथें दुरुथें दुइसे च्वोम्ह शकुन्तलां व ज्वाला ज्वालां थीगु पार दुगु रेशमीया हाकुपरिसि स्यूबलय्ला कण्व ऋषिया आश्रमे पालन पोषण जूम्ह, प्रथम मिलने हे जुजु दुष्यंतया मन साला काम्ह शकुन्तला थें हे च्वन । (१०), अले खले वृत्ताकारया सृष्टि जूथें वया मानसपटले नं विचातसें वृत्ताकार रुप काल (५०), कल्पनाया संसार यथार्थ संसारे छथुं क्वब्बां वल (५१) ।

नेपाली क्रिया पाखें दयेका तःगु क्रिया - हार माने याना (१७), म्हितेत सुर कसेयानाच्वन (१८), थाके जुयाच्वंगुलिं (४८), अभाव खड्के जुयावल (५७), रनठने जुल (६०) थाले यात (६५), दनके जुल । (८०)

नेपाली शब्द - यन्त्रवत, समक्ष (११), चिठ्ठी (१५), उल्टा, स्मृति, मानसपटल (१६), असफल प्रयास, थप जलन प्रदान (१७), जाना जानी (२०), खाजा (४८), मन्दिर (५२) सन्निकटता, घनिष्ठता (५७), निर्निमेष दृष्टि (५८), भांछा, आत्माग्लानि (६३), सन्चो (७३), मधुर निद्रा (७४) पत्र (८०), नवीन उन्मेषं

अलंकार - खुँ विस्यूवथें (१४), नकतिनि सर्गतं कुहां वम्ह अपसराथें च्वं (१५), त्वोताम्ह दोथें (१९), ड्राइभर मदुगु मोटर थें (५०), विचार सागरे (५२), जाले लाःम्ह न्यां थें (५७), गिदं सिइम्ह स्वोथें पलेस्वां नं निभाद्योयात स्वोथें शाकजहानं ताज महलयात स्वोथें, थ्वयां उपो मारं बुद्धयात स्वोथें (५८), लाटां केरा स्वोथें, क्वालखं लु म्ह थें (६१), भाग्याकाशया मिलायात ग्रहणं ज्वनीथें, गंल्वय्या रोगीयात उपो म्वाना च्वनीबले दुःख कस्त ज्वी थें (९४),

अंग्रेजी - टाइमे (१९), सिनेमा (३६)

हिन्दी - काश (३७), इंताजाम (४४), अगर (५३)

संस्कृत - संग्रह, मध्यदिवस (१७)

थ्व पासा उपन्यासय् वाक्य योजना पाय्छि मजुगु छगू वाक्ययात कयाः डा. सुन्दरकृष्ण जोशीजुं थःगु विचाः थुकथं न्ह्यब्वयादीगु दु - “थौंया जमानाय् सु मिजं नामय् गुम्ह मिजंया नामय् छन्त पशुतुल्य नं तयातय् मफुत । थः जीवन ध्वगिका च्वनेगु मूर्खता खः ।” (थन थ्व हे उपन्यासया तःथाय्मछि दुथेतुं वाक्य योजना स्यंगु खनेदु । जुइमाःगु थथे - “थौंया जमानाय् गुम्हसें थः कलायात पशुतुल्य नं तयातय् मफुत व हे मिजंया नामय् थः जीवन ध्वगिका च्वनेगु मूर्खता खः ।”)^{४६७}

९.२.५ 'पल्पसा' उपन्यासय् भाषाशैली-शिल्प -

'पल्पसा' उपन्यासय् काव्यात्मक भाषा थुकथं छ्यलातःगु दु -

^{४६७} डा. सुन्दरकृष्ण जोशी, “पासा’ उपन्यास क्वचाय्कातःगु पहयात कयाः’, जः, ५, (१०९३), पौ ।

प्यखेंच्वंगु पर्वतत धमाधम लिलिचिला वनाच्वंगुलिं ख्वाउंसे कुच्चुसेच्वंगु फय् धमाधम दुहांवयाच्वन (१२), व हे कुं वयागु मिखाय् गुलि गुलि ख्ववि सयकाच्वन (१५), वातावरण चिकुगुलिं नीरवताया मुले कय्कुना च्चनाच्वन (१९), अन्धकारं नीरवताया लं फिना तिकभ्यालं पल्पसा च्चनाच्वंगु क्वथाय् वन (८६-८७) ।

नेपाली क्रिया पाखें दयेका तःगु क्रिया - मन मारे याना (१५), भर्के जुया (१९)

नेपाली शब्द - भ्रम, मसान, गद्दी (४३), प्रसवपीडा, प्रथम पत्नी (५१), सन्निकटता (७१), खिन्नता (७८), विट्त्वलता (८१), चिष्टी (९०)

अलंकार - विचार सागरे (१६) भाग्य सागरे (३६) विचार घः दीथें दित (३९) मिं थें च्चीं च्ची. पुनाच्वन (४९), खापा ध्वाखा थें चा (२०), आलुमने थें (३८), घःदी थें दित । (३९) सलं वांन्याय् थें (४७), म्ह छम्हं क्वा लखं लुना थें (५१), लः थें धन खर्च यात (५४) । छगू म्वाःमदुगु घागः थें (६१), राजमति थें ग्योम्ह (६४) । छम्ह मामं थःमचायात तोती थें छम्ह सिपाही मेगु देशया नितिं लडाइंले वनेत थः देश तोती थें वया नुगः चिल्लाय् दना ख्वया हाल । (५६), लडाइं जुयाच्वंगु थासय् वनेत्यंगु गाडी सिपाहीं दुहाँ वनेत लिलिचिली थें (५७), दोषीं थः अपराध लोमंका छ्वय्त सुकार्य याइ थें (८२) ।

अंग्रेजी - सिनेमा, प्रोफेसर, डाक्टर (१२)

हिन्दी - अलबेलापन, काश (७५), देखभाल (८१)

संस्कृत - उष्णता

पाय्छि मजुगु शब्द व वाक्य छ्यला -

अशुद्धि वाक्य - सतरंज लानातःगु दु (४७)

जुइमाःगु - सतरंज लायातःगु दु ।

अशुद्धि वाक्य - क्वखानातःगु जपमालाय् ल्हाः निकः स्वकः फेरे यात ।

जुइमाःगु - क्वखायातःगु जपमालाय् ल्हाः निकः स्वकः हिइकल ।

९.२.६ 'माखा' उपन्यासय् भाषाशैली

'माखा'य् काव्यात्मक भाषा -

ब्लाउज व पर्सियात नापलाय् हे बीमखु धका पिहांवयाच्वंगु त्या त्या ला खना जिगु म्ह वांइइ मिनावल । (१०५), स्वस्वं पाउडर क्रिमया भ्यालं व मिसाया बुरी ख्वा कोस्वया हल । (),

'माखा'य् रोमन लिपिया प्रयोग - Mere outward observation does not give the correct picture of a man. (१२२) ।

९.२.७ 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासय् भाषाशैली-शिल्प -

काव्यात्मक भाषा -

वर्तमानया नीरवताय् जिगु अतीतं मछि, मछिं छयं ल्वनाहल (२), नेपालं नके मफया न्यूयोर्कय् वयाच्चना (४), जित चाया फांगा फायाः सर्ग नाप मतिना यायेत सनाच्चंगु तताःजाःगु छें स्वये मास्तिवल (८), नेपाःमांया नुगः तज्याःगु थें च्वनाः जितः ख्वय् मास्तेवल (९), जित उमेरया सिकें अप्वः तःहीयाना हल (१०), फ्रकया दुने जिगु मिसां विरोध यानाहल (२६), लिपा न्ह्यलं चाःबले ला सर्ग तं चाया हत्या याना म्वाःही मोल्हुयाः ह्याउँया च्वनेधुंकल । खुनिसुर्घः वातावरणय् राज्य याना च्वनेधुंकल (२८), अले पूर्वया सर्गतय् मनूया सहवासया उष्णतां तिमिलाया ख्वाःपाः न्हूमह भम्चा थें भः भः धायाच्चन (११६), बुँया दथुइ च्वनाच्चंगु भिखाछें धस्वाना स्वःबलये अमेरिकी चन्द्रमा जिगु सर्गया सुपाँय् ल्यूने काचाक्क सूवन (१२२), जीवनयात प्वत्तुप्वला स्वया, मानव जीवनयात प्वत्तुप्वला स्वया (१७६) ।

नेपाली क्रिया पाखें दयेका तःगु क्रिया - काटे याना ()

नेपाली शब्द - पर्दा (११), भण्डा (२२), काठमाण्डौं (३०), चिट्टी (४५)

अलंकार - बखुंया छें थें (४), ख्युंया नाप नापं च्वापु स्वां गाय् थें गाय्बल (६),

अंग्रेजी - थ्व उपन्यासय् आपालं अंग्रेजी शब्दत दु ।

संस्कृत - सिंहनाद

अशुद्धि वाक्यः - जिं खँ मल्हाःगुलिं पाजु भाइचा नापं खँ ल्हानाच्चन (१३०) ।

जुइमाःगु - जिं खँ मल्हानागुलिं पाजु भाइचा नाप खँ ल्हानाच्चन ।

९.२.८ 'अगति' उपन्यासय् भाषा-शैली

काव्यात्मक भाषा -

प्रत्येक मिसाया नुगलय् मतिनां सुलकासा म्हिताच्चंगु दु (२०), वयागु मिखाय् अति हे निर्लज्ज कामुकपूर्ण भावनाया खुसिबाः जि पाखे बाः वयेगु कुतः यानाच्चन (४६), भ्यालं दुहांवयाच्चंगु सालुगु खिउँगु जलय् भ्याःनापंया पलंगय् च्वमह किरणया ख्वाः त्याजिक खनेमदु । तर भ्यालं पिने गुंया च्वकाय् स्वयम्भूया चैत्य वीत्यंगु निभाःजलय् कानकानपिच्चा म्हिताच्चन (९) ।

प्रकृतियात मानवीकरण यानाः काव्यात्मक ढंग वातावरणया सिर्जना थुकथं यानातःगु दु -

सर्गःया गःपतय् क्वखा जुयाच्चंगु सूर्घःया ख्वाः बलुया वनेधुंकल (५५) ।

थथेहे थ्व उपन्यासय् आपाः थासय् काव्यात्मक भाषां चीहाकलं वातावरणया चित्रण जुयाच्चंगुलिं थ्व उपन्यासया भाषाय् आकर्षण दु ।

नेपाली शब्द - नेपाली शब्द तसकं म्होजक प्रयोग जुयाच्चंगु दु ।

अलंकारया प्रयोग - मन्त्र मगाःम्ह बोक्सि थें (८), फवःमदुगु हितिया लः थें (९), तज्याःगु घलं लः ज्वयावंथें (९), वसन्तया फसय् नकतिनि ट्वःगु स्वां थें (१०), थःहे कतः थें (१०), ख्यंगु सागरय् जिगु जीवन व्यनावंथें (११), जिगु इच्छा न्या चुलुवी थें (११), सुपाचं भुंगु ख्वाः (१३), निभालं खःगु सूर्यमूखी स्वांथें (१५), लहिनातःम्ह भालु थें (१९) , बंगाःचाय् लः बुइथें (५१), ग्यास दुगु बेलुन सर्गतय् तनावंथें, फिसलय् लः सू थें (५४), छगू पंजः थें (५८), क्वालखं पूम्ह थें, गुँचकाया याक सिमाः थें (६४) ।

‘अगति’ उपन्यासय् अन्त्य सम आवृत्ति नं थुकथं प्रयोग जुयाच्चंगु दु -

पिनेया वातावरण नं सुम्क फय् नं सुम्क । सारा धरती आकाश सुम्क।(५५-५६)

९.२.९ ‘निभा’ उपन्यासय् भाषा-शैली

‘निभाः’ उपन्यासय् छ्यलातःगु काव्यात्मक भाषा -

इशा मसीहयात शुलीइ यखाइगु अले सिकन्दरयात चाकर गाथा देछाइगु, पलख पलख हे भीम मल्लया हि त्वनाः नं प्याःचा मलनिगु थ्व धरतीयात जिं प्रष्ट खनाच्चंगु दु (१), वं फिना तःगु मैक्सीं वया पूरा जौवन पिहां वय्त संघर्ष यानाहल । थः नाप संयोग याय्त वया चिम्सं प्वालं वातावरणयात मौन निमन्त्रण यानाच्चन (१३), गांया च्वसं वस्तीयात नुना हे छ्वयेगु तातुनाः सुपाँय्या पगडी पुना भरायजाःगु हाकुगु पहाड भ्वातां दना च्वन (१८), बस्तियापिं शहरय् वना च्वन । पहाडयापिं क्वहां वयाः थन बस्ति यात । व्याकरण दुरुष्ट मजूसां गणित ठीक हे जू (४२), निभालय् खनेदैगु किचःथें जि आकारजक दुम्ह लाः हि मदुम्ह Hollow man, Stuffed man.(६३), जि त्रिशंकु ! मखु जि शिखण्डी ! मखु ... मखु थःगु जननेन्द्रीय ध्यनाः सन्त धाय्केत म्वानाच्चंम्ह थें अपुरुष जुयाः म्वाःना च्वनाम्ह जि ब्रम्हचारी - योगी सन्त एवीलार्ड ! (६३)

अलंकार - थ्व ‘निभाः’ उपन्यासय् परम्परागत अलंकारया प्रयोग नगण्य जुया उपन्यासकारजुया थःगु हे मौलिक अलंकार प्रयोग यायेगु प्रचलन आपलं जुइधुंकूगु दु ।

‘निभाः’ उपन्यासय् छ्यलातःगु चिचीहाकःगु वाक्य रचना थुकथं दु -

थः परिवारय् जि अजनवी । थःगु समाजयाम्ह खयाः नं मथ्याःम्ह ! खः जि थःगु देशय् हे विदेशी ! थः दथुइ हे जि कतः । जिगु जागीरे जीवनय् ह्वना नइम्ह थः कलाः, थः मस्तय्सं मस्य्या धका जित गज्याःगु हेला याइगु । खः जि मस्य्या, जिगु जन्म मदेशय् जुल । जि मदेशय् हे ब्वलन । जि मदेशय् हे ब्वना । मदेशय् हे उच्च अध्ययन याना । जि गामा जि मस्य्या । मस्य्या मनू मखु । जि मनू मखु । (पौ- ७१) ।

गंकीया नायिका जुया जि म्वाय् म्हाः । जि भ्वातिं मखु । जि सतः नं मखु । थःगु जीवनयात फिसः दय्का छ्वय्गु जिगु इच्छा मदु । अगति जुया म्वाय्गु जिके इच्छा मदु । जि मिसा खः । जित मतिना माः (८) थ्व वाक्य बांलाक थुइकेत वय्कःया हे उपन्यासत ‘गंकी’, ‘जि भ्वातिं जि सतः’, ‘माखा’ अर्थात ‘फिसःया लिसः’, ‘अगति’, ‘मिसा’, ‘मतिना’

इत्यादि उपन्यासया अध्ययन यायेमाःगु आवश्यकता दु । थुकथं हे थ्व उपन्यासय् मेमेगु कथंया प्रतीकात्मक अर्थयुक्त वाक्यत आपालं छ्यलातःगु दु ।

थ्व उपन्यासय् ध्याचू नं गनं गनं छ्यलातःगु दु -

भासँ महारानी भासँ । छिगु सवारी चलय् यायेत वयेत्यनागु (११), का जीवन दाई छं यःम्हेसित थौंया लुमन्ति धकाः थ्व तस्वीर बियाछ्व (१३)

‘निभाः’ उपन्यासया गौण पात्र रचनाया थजाःगु ध्याचुलिं थ्व उपन्यासया कथावस्तुया विकासया नापं चरित्र चित्रणय् नं ग्वाहालि जुयाच्चंगु दु ।

‘निभाः’ उपन्यासय् भाषाशैली सामान्य भाषा स्वयं विशिष्ट व परिनिष्ठित जू । शिक्षित व बौद्धिक पात्रतय्सं छ्यःगु भाषा जूगुलिं भाषा नं उगु हे कथंयागु जूगु दु । घटनाया वर्णनय् स्वयां विश्लेषणय् अप्वः बः बियातःगुलिं भाषा-शैली वर्णनात्मक मज्जुसे विश्लेषणात्मक जूगु दु । संस्कृत तत्सम शब्द व आगन्तुक शब्द अप्वः छ्यलातःगु दु । गनं गनं ला रोमन लिपिं हे च्वयातःगु दु । गथे -

Sometimes you have to escape to exist to continue your existance.(२), When gold comes into a man's thinking common sense goes out. Gold causes folks to lose their right thinking.(३८), Hollow man, stuffed man, Release Order, Release, Order of transfer (६३), Blood Pressure instament stethoscope (६५), stranger ! Outsider ! (६६), Baralagan (८४), Dead end (३६) To exist you have to escape. Escape is exist (८३)

१.२.१० ‘तिसाः’ उपन्यासय् भाषाशैली-शिल्प -

थ्व उपन्यासय् आपलं थासय् काव्यात्मक भाषा प्रयोग जुयाच्चंगु दु -

काव्यात्मक भाषा -

धर्तीं छत्थुं निभाः नुनां छ्वत । सर्गतय् सूर्धः सुना वन । जिगु मिखाय् छगू थाःगाः मदुगु समुद्र दासिवल (२), जिमि व मिजं निभाः जुयाः जितः सुभाय् बियाच्चन (५), पिने सर्गःया ख्वबि हाःथें क्वथा दुने जिगु ख्वबि नं वय्कः वनेवं दिकां दिके मफय्क हायाबिल (११), जिं हे जित लिसः बिइगु, छ जिगु मिखा खः । जिगु जीवनया तिसा खः छ मदय्व जि कां जुइ । छंगु साथ मदय्व जिगु लँ तनी, जिगु जीवन द्वनी । थ्व शरीरया छ आत्मा खः, जिगु आत्माया छ परमात्मा खः । छ बिना जि मनू मखु, जि अगति ... जि अगति ... । (१६), लं जितः गुलि तापाका बिल वय्कःया लुमन्ति जिके थाना बिल (४५), जिं काचाक्क थःम्हतुं धया - गंकी गंकी गंकी ! तर जिगु नुगलं ताल गःकी गःकी गःकी (४८)

नेपाली क्रिया पाखें दयेका तःगु क्रिया - नां कहलेजूपिं । थःत दुबेयाना (४२)

नेपाली शब्द - चीर प्रत्याशित, प्रस्फुरित, विस्माद (५), अन्तरमन (६), मसान (३२), आरोपण (३३), मिलनरात, सुहागरात (३४), मन्दिर (३७), उद्देक, चोट (४२), विक्षिप्त (४३), थोक्वा (४४)

अलंकार - फिया देगःचा थें, चाया मनू थें (४२) पपू मदुम्ह भंग थें, मणि मदुम्ह नाग थें (५४), बोक्सिं त्वतूम्ह थें ! त्वपुया तःगु त्वःता वथें (५५)

रोमन लिपिं अंग्रेजी भाय् - Kick the God when work is done. (४३), Hermastea's Voice, Anytime, Any time Biscrit (८३), Blood is thicker than water, Duty Free Shop (१९) Room partner coke (२६)

हिन्दी - आंचलय, (), दिवाना (४४)

अशुद्ध वाक्य - जिगु ख्ववि नं वय्कः वनेवं दिकां दिके मफय्क हायाबिल । (११)

जुइमाःगु - जिगु ख्ववि नं वय्कः भायेवं दिकां दिके मफय्क हायाबिल ।

९.३. धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् समानान्तरताया छ्यला-

समानान्तरताय् उत्थें उत्थें च्वंगु वाक्यतय्गु पुनरावृत्ति जुयाचवनी । उकिं थुगु समानान्तरताया छ्यलां थुकिइ काव्यात्मक अभिव्यक्तिया लिसें आकर्षक नं जुयाचवनी । समानान्तरता अप्वःयाना कविताय् दयाचवनी उपन्यासय् नं भाषायात लय, संगीत व अलंकारपूर्ण दयेकेत थुकिं ग्वहालि याइ ।

शैलीविज्ञानकथं साहित्यिक कृतिइ समानान्तरता छुं भाषिक लक्षण वा पुनरावृत्तिया नियमितताया रूपय् खने दइ, गथे छन्दया प्रयोगय् ध्वनिया समानान्तरता अथवा अनुप्रास अलंकारया प्रयोगय् समान उच्चारण पुनरावृत्ति दयाचवनी । थुगुकथंया पुनरावृत्ति विभिन्न भाषिक एकाइ (रूपिम, शब्द, पदसमूह, उपवाक्य, वाक्य)लय्, अर्थ स्तरय् खनेदयाचवनी । समानान्तरता निगूकथंया दु - (१) बाह्य समानान्तरता - थुकि छगू वा छगू स्वयां अप्वः ध्वनि, रूप, शब्दरूप, पदावली, वाक्य आदिया आवृत्ति जुयाचवनी । (२) आन्तरिक समानान्तरता - थुकिइ भावार्थ व वाच्यार्थया आवृत्ति जुयाचवनी ।

धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् समानान्तरताया प्रयोग आपालं जुयाच्वंगु दु । वय्कःया उपन्यासया अन्तय् समानान्तरता छ्यलेगु वय्कःयागु भाषाशैलीया छगू विशेषता वा शिल्प खः । थजाःगु विशेषता वय्कःयागु न्हापांगु उपन्यास 'मिसा'य् खनेमदु । तर वय्कःया निगूगु उपन्यास 'मतिना' निसें थुकथं खनेदयाच्वंगु दु - जीवनं थ्वया उपो छुं धाय् मफुत । व जुरुक्क दन वय्थें तीं तीं न्हुल । लासा फांगा न्ह्योने दुगु फुक वस्तुं फुत फुत भ्यालं वांछवत ।

‘गंकी’ उपन्यासया अन्तय् वय्कलं समानान्तरता थुकथं छयलादीगु दु - पिनेया सः भन भन तःसः जुजुं वयाच्वन; वातावरण थ्वय्क, सर्गः थ्वय्क, प्रत्येक मानवमन थ्वय्क । - गंकी! गंकी !! गंकी ... !!! ४६८

थजाःगु समानान्तरताया प्रयोग वय्कलं ‘पल्पसा’ व ‘पासा’ उपन्यासया अन्तय् छयलामदी । ‘माखा’ उपन्यासया अन्तय् थुकथं छयलादीगु दु - वाथा वाथा मिकल । ही चाय्कल । जिगु पहलं जिगु जियात दाल, पाल, स्यात । ४६९

वय्कलं ‘जि भ्वातिं जि सतः’ उपन्यासया अन्तय् समानान्तरता थुकथं छयलादीगु दु - जि जीवन खनाः कुच्चागु मदुनि । जि जीवन खनाः विरक्त जूगु मदुनि । जि जीवनया संघर्षय् बूगु मदुनि । उकिं जि सी मखु, जि सी मखुनि । ४७०

‘अगति’ उपन्यासया अन्तय् वय्कलं थुकथं समानान्तरता प्रयोग जुयाच्वंगु दु - जि म्वाये ! सिनाः सिनाः सां म्वाये ! थः नाप समाज नाप संसार नाप ल्वानासां जि म्वाये जि म्वाये अगति जुयाःसां जि म्वाये जि अगति जि म्वाये । ४७१

‘निभाः’ उपन्यासय् नं वय्कलं समानान्तरता थुकथं न्ह्यब्वयादीगु दु - युद्ध ग्वानाच्वन ! संघर्ष न्ह्यानाच्वन ! ४७२

थजाःगु समानान्तरता वय्कःया उपन्यासय् आपालं आपा प्रयोग जुयाच्वंगु दु । उकिं थ्व नं वय्कःया भाषाशैली खनेदुगु छगू विशेषता अथवा छगू शिल्प-दक्षता जुयाच्वंगु दु । थ्व कारणं वय्कःया उपन्यासय् काव्यानन्दया सिर्जना जुयाच्वंगु दु, गुगु थन स्थानाभावया कारणं छुंछुं जक थन न्ह्यब्वये ।

‘माखा’ उपन्यासय् छयलातःगु समानान्तरता - मनू म्वानाच्वन, जीवन सिनाच्वन । (६२), लं तंगु मखु द्वंगु जक जुयाच्वन । जीवन सुनां वंगु मखु स्वब्यागुजक जुयाच्वन । (१३३),

धुस्वां साय्मि मूलतः कवि खः, उकिं वय्कःया उपन्यासय कविताया बाः वयाच्वंगु दु । वय्कलं फछिंफतले म्हो खँग्वलं तसकं दुनेयागु अर्थयात व्यञ्जित यायेत वय्कः सिद्धहस्त जूगु दु । वय्कःया थ्व प्रवृत्ति वय्कःया उपन्यासय् नं लक्षित जुयाच्वंगु दु । वय्कःया उपन्यासय् थजाःगु थाय् थासय् प्रयोग जुयाच्वंगु दु । वय्कलं अभिधा शक्तिं ज्या मकासे उकिया व्यञ्जना शक्तिं ज्या कयादीगु दु । थजाःगु थासय् अभिव्यक्ति न्ह्याइपुसे च्वनिगुया नापं वर्णनय् शालीनता नं वइ नापं अशिललताया दोषं नं मुक्त जुइ ।

४६८ धुस्वां साय्मि, गंकी, पौ १३५ ।

४६९ वहे, माखा, पौ २१६ ।

४७० वहे, जि भ्वातिं जि सतः, पौ १७५ ।

४७१ वहे, अगति, पौ १८६ ।

४७२ वहे, निभाः, पौ १९० ।

९.४ ध्रुस्वां साय्मिया उपन्यासय् सूक्तिया छयला

ध्रुस्वां साय्मिया छगू विशेषता खः चिचीहाकःगु वाक्यया रचना । ततःहाकःगु वाक्य स्वयां चिचीहाकःगु वाक्यत अप्वः छयलादीगु दु । नापं चिचीहाकःगु वाक्य छयलां भाषा अप्वः अर्थपूर्ण जूगु दु । चिचीहाकःगु व अर्थपूर्ण वाक्यया छुं दसुपाखें वय्कःयागु थ्व भाषाया विशेषता स्पष्ट जुइ । थुकिं भाषाय् सूक्तिमयता अप्वः थकयाव्यूगु दु । उपमाथें हे सूक्तित नं आपालं आपाः प्रयोग जुयाच्चंगु दु । वय्कलं थथे सूक्तिया छयला थःगु खँयात पुष्टि यायेगु लागि जुयाच्चंगु दु । सूक्ति-निर्माणय् वय्कःया सिद्धहस्तताया दसि वय्कःया फुक्क कृतिइ लुयाच्चंगु दु । वय्कःया उपन्यासय् प्रयुक्त जुयाच्चंगु सूक्तित छथी नेवाः समाज दुने प्रचलित परम्परागत ढंगयागु खनेदुसा मेगु थःगु प्रतिभापाखें थःगु जीवनया अनुभवय् आधारित सूक्तिया नं निर्माण यानादीगु दु । थजाःगु अनुभवसिद्ध सूक्तित ध्रुस्वां साय्मिया उपन्यासय् अक्षय कोषया रूपय् सुन्दर व सटीक प्रयोग जुयाच्चंगु दु । वय्कलं थःगु उपन्यासय् छयलादीगु सूक्तित थुकथं दु -

९.४.१ 'मिसा' उपन्यासय् सूक्तिया छयला

- तःमिपिसं चीमिपिनिगु हिजक त्वनीगु मखु कि इमिगु इज्जतय् नापं यथें म्हितेत सनीगु ।
- धात्थें थ्व समाजय् मिसा जुया जन्म ज्वीगु हे छगू भार जुयाच्चन ।
- म्हयाय्मचा धैम्ह छँया लक्ष्मी खः ।- (पौ -१०)
- मिसा धैम्ह सभ्यताया तिसा खः । अन्धमानवया प्रकाश खः । (पौ - १०)
- थौं जगतय् मिसायात तिसाया बलं न्यानातल । थौं मिसा मिजंतय् वासनाया न्हयवःसा जक जुयाच्चन । (पौ - १०)
- थौं मानव समाजय् गरीवतय्गु शोषण जुयाच्चन । (पौ १०)
- थौं धनयाबलं मिसानय्गु सतीत्व स्यंकाच्चन । (पौ -१०)
- मिसा जुइमा, मिजं जुइमा आखिर छमा सिमाया निगू कच्चा खः । (पौ-१)
- आत्महत्या धैगु ला छगू कायरता खः । (पौ - ११)
- थ्व संसारला छगू मायाजाल जक खः । छगू हलचल खः । भीगु जीवन हे छगू वाफय् खः । शान्ति ला मृत्युया उपनां जक खः । (पौ-१२)
- गरीवतय्गु हेला हे थ्व मनू जीवनया परिभाषा खः । (पौ - १३)
- धात्थें धायेमाल धाःसा थ्व प्वाःहे संसार खः, अले संसार हे थ्व प्वाःखः । संसारय् आःतक जुयावैच्चंगु ल्वापु व ज्वीगु ल्वापु नं थ्व हे प्वाःया निमित्त खः । (पौ -२३)
- थ्व संसारया हे नियम खः, भिंगु खँ जुल धायेव दुसुना वनीगु, मभिंगु खँ जुल धायेव खयेमा बा मखयेमा गां गां तक फिजे जुयावनीगु । (पौ - ३०)
- मिसातय् दक्कसिबें तःधंगु वस्तु अथवा अमूल्य तिसा दःसा व खः चरित्र । (पौ ३९)
- छगः आलु स्यंगुनाप मेगु आलु तल धायेवं फुक्क आलु स्यनावनी । (पौ-४३)
- छकः खूसां खँ हे धाइ, निकः खूसां खँहे धाइ । (पौ-४२)

- थ्व संसारय् प्रत्येक मनूतय्, छगु छगू कमजोरी दु, कमजोरी मदुम्ह मनूला द्यो हे जक दै । उकिं मनू मनू ज्वीत कर्तव्य यायेमा: व ख: सुइगुं कमजोरी सहानुभूति क्यनेगु । (पौ - ४३)
- सुथे तना: बहनी ल्याहाँ वःपिन्त तन धाइ मखु । (पौ - ४३)
- थ्व भौतिक संसारय् मां व्वा मदैगु छगू तःधंगु अभिशाप ख: । (पौ-४३)
- संसारय् भूल याइम्ह नं मनू हे ख:, क्षमा याइम्ह नं मनू हे ख: । (पौ-४३)
- ब्वना: जक नं छुं जुइगु मखु, ब्वनेवंतुं ज्ञान दै अथवा बुद्धिमान ज्वी धैगु खँ छुं मखु । मुख्य अनुभव हे मा: । (पौ-४३)
- लज्जा धैगु वस्तु हे मिसातय् छगू तःधंगु तिसा ख: । (पौ- ६४)
- विद्या हे फुक्कं ज्ञानया जननी ख: । (पौ - ६४)
- पोजिशन धैगु छुं हे तःधंगु खँ मखु । मुख्य दक्कसिबे तःधंगु पोजिशन ला मानवता हे ख: । (पौ-८०)
- मिसा मोह ख:, माया ख:, अन्धकार ख:, वासना ख: । थ्व आलोकमय जीवन व शान्तिपूर्ण संसारय् अन्धकार व हलचल हइम्ह मिसा हे ख: । (पौ-८१)
- गल्लि याना उत्थान यायेगु भं तःधंगु बहादुरी ख: । गाले कुतुं वना: गालं थहाँ वये फुगुयात हे जीवन धाइ । (पौ-८४)
- कसुर मदेकं क्षमा पिहाँ वैमखु । (पौ-८४)
- विचार धैगु कर्मया छगू साधन जक ख: । (पौ-८४)
- क्षमा याना: फुकं मनू भिनी मखु । (पौ - ८४)
- क्षमा याइपिं मनूत नं तःधंगु ज्ञान दुपिं मनूत जुइमा: नत्र ला छगू पाप जूवने फु । (पौ-१८)
- मनूतय्सं थःगु दोष थःम्हेसिनं खंका: सुधे यायेमा: । (पौ-३९)
- मनूत धैपिं स्वतन्त्र जाति ख: ।

१.४.२ 'मतिना' उपन्यासय् सूक्तिया छ्यला

- भीगु च्वसाया शिथिलता हे भीगु मृत्यु ख: । (पौ - १९)
- संघर्ष कलाया जननी ख: । (पौ - २१)
- लेखकया निम्ति व्यक्तिगत स्वार्थया सिकें देशया उत्थान तहं । भी लेखकतय्गु ज्या ख: देशयात स्यंकेत सनीगु वस्तुनाप संघर्ष, निरन्तर संघर्ष यायेगु । (पौ - २१)
- गुगु जीवने संघर्ष मदु व जीवन जीवन मखु । (पौ - ५८)
- धात्थें प्रेम धैगु वस्तु गुलि यइपुसे च्वं, उलि हे दुःखपूर्ण । (पौ -८४)
- प्रत्येक कला:या कर्तव्य ख: थः भातया इज्जतया विचा: यायेगु व मेपिसं सुनानं वयागु अधिकार कायेत संसा संघर्ष यायेगु । (पौ - ९२)
- मनू जुया: संघर्ष यायेमा: । (पौ-९८)
- मिजंतय् निम्तिंला मिसा छगू जीवनय् मदय्क मगा:गुसां हिले ज्युगु वस्तु ख: । (पौ - ७४/७५)
- जीवन दत्तले मनू प्रेमया भूखा जुयाच्चनी । (पौ - ८१)

- प्रेम धयागु तापाक्क च्वना नं जुइफु । वरु न्हिं न्हिं नापलाना: च्वन धायेवं प्रेम वासनाया रुप कया थःगु जीवन सम्म नं स्यंका बीफु । (पौ- ८४)
- छम्ह त्वःता मेम्हेसित प्रेमयात धायेवं समाजं वेश्या धाइ । (पौ- ८०)
- प्रेम यायेत चित्ताकर्षण गुण म्वाः, दिल माः । (पौ- ६०)
- प्रेम प्रचारया वस्तु मखु । (पौ-६५)
- द्यो मन्त धायेवं मन्दिरया छु मू ? (पौ- ६५)
- थःगु अनिच्छा व विमुखता मक्यंसे थःत समर्पण ला चरित्रहीन मिस्तेसं जक याइ । - ७३
- मिजंत खः मिजंन थुमिगु चाला हे थज्यागु सुं मिसायात प्राप्त याये मफुतले ज्यान बियाः नं प्रेम याइ तर प्राप्त जुइसाथं बिस्यू वनेत सनी ।
- विश्वास धैगु दकसिवे तन्हंगु वस्तु खः । (पौ- ७७)
- अनुभवहीन साहित्य निष्प्राण जुइ । (पौ-७९)

९.४.३ 'गंकी' उपन्यासय् सूक्तिया छयला

- धात्थें थ्व मानव जीवनयात दक्कसिवें तःधंगु अभिशाप खः - मनुखं मनूयात म्हसीके मफु । (पौ २८)
- मनू गन्यागु वातावरणे ब्वलन अथे हे ज्वी । (पौ २७)
- मचायात मां मदैगु थें दुःख छुं मदु । छम्ह मचाया मां मदुगु व छम्ह भंगःया पपू मदैगु उत्थें तु खः । (पौ २४-२५)
- मिसा धयाम्ह कलाः ज्वी धुंका छुं नं मखु । (पौ १०६)
- सुयात उपो घृणा यायिम्ह मनुखं व मनू विशेषयात विशेष प्रकारं प्रेम नं यायेफु । (पौ ७५)
- मन हिल धायेवं मनूया स्वभाव बुद्धि हिला वनीगु, वया संसार, वया जीवन हिला वनीगु जुयाच्चन । (पौ ३३)
- प्रयत्न यायेगु मनूया धर्म खः, तर परिणाम मनुखं धाःथे हे ज्वी धका ला सुनानं धाये फ़ैमखु । (पौ ३३)
- चिकं फुइथे. च्वंगु देवाया सिकं चिकनं बिलिबिलि जायाच्चंगु देवा न्ह्याम्हेस्यां उपो ययि । (पौ ७९)
- थौंया मिजंतेत सौंदर्य माःगु मखु इमित वासनाया तृप्ति यायेत मादकरसं बिलिबिलि जायाच्चंगु यौवन माः । (पौ २२-२३)
- सर्पयात दुरु त्वंके ज्यू थःथितिया गबलें भिं याये मज्यू । (पौ १९)

९.४.४ 'पासा' उपन्यासय् सूक्तिया प्रयोग

- परपुरुषया बिचाः याइपिं मिसातय् गबलें भिं ज्वी मखु । (पौ- १६)
- शिष्टाचारया लिसः शिष्टाचार ज्वी । (पौ-५५)
- धात्थें ज्या मदैगु नं मनूयात अभिशाप खः । (पौ-५८)

- जन्मनिसें धोखाविड सः, खँ दयके सः । (पौ ७१)
- थः भातयात संभाले मयायुगु नारीया कमजोरी खः । (पौ १३३)
- सुख - दुःख नाप संघर्ष याना थःगु कर्तव्य याना म्वाना च्वनेमाः । (पौ १२२)
- थौया युगे छुं धर्म तःमहं न हिन्दू धर्म न बुद्धधर्म, न क्रिस्तान, न इस्लाम । थौया युगे मनु सन्यासी जुया तःहंनी मखु न भिक्षु जुया न पादरी जुया न मुल्ला । थौया युगे कर्म धर्म स्वया दक्कसिवें तःहं । थःत ज्यामि भापइमह मनु दक्कसिवें तःहं । (पौ १२२)
- न्ह्यागुं ज्याय् तल्लीनता वल धाय्व न्हापायागु खँ लोमना वनी । (पौ १२२)
- दुःखया अनुभव याय्त ला गृहस्थ ज्वीमानि । (पौ १२१)
- चाकरी याना जक सुइथासं न्हिं न्हिं वना जक जागीर नय्दै मखु । जागीर नय्त थः अस्तित्व ल्वःमंका थः आत्म सम्मान नं वांछ्वया आत्मायात सुयां च्यो सुनां धाःथें ल्यू ल्यू न्हयो न्हयो वनीग वस्तु दयके मा : ।
- मनूत छन्हु सिइतिनि, तर मनूत मनु जुया सिइमाः । नय् मखना खिचा थें सुनानं वास्ता मयाका सिइगु मानव धर्म मखु । (पौ- १२३-१२४)
- गति जीवन खः, परिवर्तन सत्य । (पौ १११)

१.४.५ 'पल्पसा' उपन्यासय् सूक्तिया प्रयोग

- मिजंतसें पिने मिसात तयातल धाय्वं छें च्वंमह कलायात माया मतिना अप्पो याना हैगु- (पौ २१)
- कमजोरी व अस्वस्थतां तंयात घ्वाना है ।
- सम्बन्ध क्वातुकेत सहवास माः ! (पौ ६०)
- मनु याकःचा जन्म जुल, याकःचा हे वनी ।(पौ ५५)
- मनु छप्पं जुया च्वने फैमखु । मिले ज्वीत संलिसे ल्वापु अपो जुयावैगु थ्व मानव समाजया नियम खः। (पौ ५५)
- थासे लाके फैगु हे मानव जीवन खः । (पौ ९ -१०)
- धात्थें मां ज्वी मदैगु ला मिसायात छगू अपराध हे मखा ! (पौ-८१)

१.४.६ 'माखा' उपन्यासय् सूक्तिया छयला

- मिसा ला मिजंया क्पिपा खः । (पौ २५)
- कमे यायँ मफुमह मनु मनु जुया नं मनु मखु । (पौ २६)
- मनूया मू मनूया कमाइले दु । (पौ २६)
- जीवन संघर्ष खः । (पौ ३०)
- सुयागुं दया कया म्वाय् मज्यू । (पौ ३३)
- फुक्क मिजं छगू हे प्रकारया ज्वी । (पौ ५७)
- च्याःगु मतया जक मू दै । च्याःगु जीवनया सम्मान दै । (पौ ५०)
- थ्व जीवन ख्वय्त मखु । (पौ ५०)

- मनूया जीवन खः नय्गु, त्वनेगु मज्जा याय्गु । (पौ ५१)
- थ्व जीवन धयागु थःम्हं यार्थे । न्ह्याइपुगु मिखां स्वःसा न्ह्याइपुइ, म्हाइपुगु मिखां स्वःसा म्हाइपुया वइ । (पौ- ५१)
- ख्वाउँक म्वाय् सिकें च्याना सिइगु बेस । (पौ ५१)
- न्ह्याय्गु हे जीवन खः । (पौ ४६)

९.४.७ “जि भ्वातिं जि सतः” उपन्यासय् सूक्तिया प्रयोग

- दक्वसिबे सुखि उपिं खः सुनां न्हिछि, बुँज्या याइ । बहनी भ्क्यालय् च्वनाः बजां त्वत्वं जःलाखःला नाप खँलाइ । - १४
- लिलाः लिमलाः धयागु मनूया मनया खँ खः । - १५
- मिजंतय्के प्वाःया खँ कायेत साक्क नकेमाः । - १९
- मनूया जीवन हे स्वार्थय् दुबिनाच्वंगु दु । थौया मनू ज्या सिधल धाय्वं च्चःयात नापं खिंतुगाः थहुँ धाइपिं । - २१
- मनूया जीवन हे पञ्जः खः । - ३५
- थन सुनानं सुइतं लुमंका मच्चं । ३६
- ज्ञानी ज्वीगु, सरल ज्वीगु नं थौया सभ्यताय् पाप खः । ४३-४४
- म्वाय्त् लः नं माः फय् नं माः । ४४
- मनूया जीवन सुकुन्दाय् च्यानाच्वंगु इताः खः । चिकं मदुसा इताः याकनं च्याना सिनावनी । चिकनय् थुना छ्वःसा च्याःगु इताः नं सिनावनी । ४४
- धात्थें मनू च्चःया सिबें च्वय् । मनूया भक्ति व विश्वासं च्चःयात म्वाकाच्वन । अले मनूयागु विवेक व कौशलं ल्वहंयात च्चः दयेकल । ४५
- नयेया निंतिं मनूत च्यः जुइ । ५६
- मनू जुया हेय्के सय्माः । ५९
- म्वाय्त् पासा माः । मिसायात मिजं माः । जीवनया मू सीकेत कलाः भाःत ह्वना स्वय्माः । ६१
- मनू जुया विचाः मखु ज्या याय्माः । ६५
- सारा मनू च्यः खः । मिसा सारा भ्वातिं खः । ६५
- मनू म्वाय्त् ज्यायाय्माः । ज्या मनूया जीवन खः । सी न म्वायया ह्वंगालय् ज्यां मनूयात यख्खाना तल । ६५
- मनू मेशिनया च्यः, भ्वातिं । ८४
- मिसा मिजंया भ्वातिं ! मिजं मानवया च्यः ! अले सारा मनू हे भाग्यया च्यः । ८४
- मनू मदुगु छें सतः जुयावनी । अले सतः विचाः मयात धाःसा पाःताः जुयावनी । ९३
- मनूया जीवन उपन्यास खः अभ्क कवितां जाःगु उपन्यास खः । ९८
- बायाः च्वपिन्त मिलय् यायेगु मनूया कर्तव्य खः । ९९
- मनूया भक्तिं च्चःयात म्वाकातल । १०१
- मिसा सतः खः । मिसा फगत भ्वातिं खः । वयाके विरोध यायेगु अधिकार मदु । १०३

- निम्ह कला: दत धाय्व मनूतय् मन थातय् मला: । १२४
- थ:छैया खा: मन्त धाय्वं भम्चाया सम्मान मदय् य: । १२४
- सत्यया संसारय् म्हगसया वास्ता यानाच्वंसा मनू म्वाय् नं म्वा:ली । १२६
- मनूया जीवन छगू क्षण थें, छम्ह लाप्चा थें, छप्चा: चिकं मगा:गु त्वा:देवा थें सिनावनी, फुनावनी । ख:, जीवनया मदय्क मगा:गु परिभाषा मृत्यु ख: । १२७
- म्वाय्त सी सय्केमा: । १२८
- ज्यापु ज्यामिया हिं हे थौतक मनूया विकास जुयाच्वन । १२९
- न्ह्या:गु जीवन स्वब्याइ मखु । क्वा:गु मन कुनी मखु, सुनी मखु । १३२
- मनूया मांया वास्ता मिजं नं याइमखु । वयात कला: जक मा: । मांप्रति प्रेम माया स्नेह या:सां वयात कला: मा: । मिजंया निंतिं मिसाया परिभाषा हे छम्ह कला:, छम्ह भ्वातिं छगू सत: । य:य: थें याय्ज्यूम्ह धा:धा: थें याके दुम्ह । १३५
- मिसा मनू मखु । मिसाया देवी ज्वीगु कर्म ख:सां भ्वातिं जुया म्वाइ । १३५
- भम्चाया परिभाषा ख: सिना: सिना: ज्या याय्गु । ज्या याय् मफुसा म्ह्याय्मचा जुया: थ:छैय् च्वंवेनेमा: । उकें मखा मचाबू लहिक: वनीगु दय्कात:गु । १३५
- मचाया मां जुइधुंका मिसाला ज्य:गु थल ख: । मात्र ज्यले धुंकूगु भ्यग: । मेगु मदुतले ज्या चलेयाना च्वनीगु थल ख: । १३६
- न्ह्याक्को हे मन स्वच्छ धा:सां मनूया मन स्वच्छ ज्वी फइमखु । थ्व 'ला व हि' या शरीरया स्वभाव हे ख: स्वच्छता मदइगु । १३७
- मिसा ला सत:, मिजंया यबले यत्थें म्हितेगु भ्वंया डुंगाचा । १४१
- ज्या मदय्क कत:या कमाइलय् म्वानाच्वन धा:सा मनू च्य: ज्वी, भ्वातिं ज्वी सत: ज्वी । १४४
- शक्तिं त्याके बिया मखु, शक्तियात त्याका: मनुखं म्वाय् सय्केमा: । १४९
- थ: भा:तयात यानागु सेवां सुं नं मिसा भ्वातिं ज्वीमखु । १५३
- जीवनं विरक्त जूम्ह मनूयात छुं वस्तु बांला: ताइमखु । १५३
- मेपिनि मिसा कला:नाप सनीपिं प्रत्येक मनू बमनू ख: । १५५
- मिसायागु अस्तित्व हे मदु । वँय् पक्षाघातया रोगी, अय्ला:गुलु अक्क घितिघिति पना: म्वानाच्वंम्ह भा:त हे मिसाया संसार ख: । १५६
- मनय् चिन्ता मन्त धाय्वं याउँक न्ह्य: वइ । १५९
- थौया मिसा जुया म्वाय्त थौया हे ई लिसे भ्यले पुने सय्केमा: । थ:त मी सय्केमा: मखुसा घूस नय्ग्या:म्ह जागिरदार व थ:धाय् मस:म्ह अफिसर थें सकस्यां मयय्का म्वानाच्वने माली, पश्चाताप यानाच्वने माली । १५९
- शक्तिपूजाया परम्परा ज्वनाच्वंपिसं शक्तिया पूजा याय्मा: । अले थ:त शक्ती द्यछाय्मा: । थ:त ल्व:मंका:, थ:गु अस्तित्व तंका आराधना या:सा मुक्ति लुइ उकें थ:गु सौन्दर्य व यौवनया शक्तिं थ:गु जीवन दय्की, थ:त मी सय्की । म्वाय्त आत्म समर्पण याय् सय्की । १६०
- मिजंत धयापिं थन्या:पिं ख: कि थ्व मिसा जिं तयातइम्ह धाय् दत धाय्व ला इन्द्रया अमरापुरी हे राज्य याय दतला धैथें च्वनीपिं । १६४

- मिजंत फुक्कं भम्बः खः । स्वांया रस जक काइपिं । १६५
- भाःत जुयाः थःमहं मेम्ह ब्याहा याय्गु जक अधिकार दु । कलाःयात मेम्ह भाःत का धाय्गु अधिकार मदु । १७४
- सतीत्व व नारीत्व वहे मखु । सतीत्व मदयाः नं नारीत्व म्वानाच्चनी । १७५
- मनू म्वाय्त तःकःमछि सीमाः । थःत मयय्क मयय्कं पालेमाः हत्या याय्माः । न्हूगु भविष्यया जन्म याय्त कष्ट ला जु हे जुइ । मचा बुइकीम्ह मामं जीवन पाना सह याय्माः । सुयां दयाय् म्वानाच्चनेगु जीवनयात स्याय्गु खः । म्वाःम्वाकं थःगु हत्या याय्गु खः ।
- दयाय् म्वाय्गु सिकेला सीगु वेश । १७५

१.४.८ 'अगति' उपन्यासय् सूक्तिया छयला

- थ्व थःथिति, थ्व नाता, थ्व पास ला मात्र छगू श्रृंगार जक खः, नत्र मनू न्ह्याबलें याकःचा । ५५
- मुनाच्चंगु लः नवइथें स्थीर जीवन नं ध्वगिनाः नवयेफु । तर विश्वासया आधारय् मनुखं थःगु मनयात त्याका म्वानाच्चनी । ५५
- मिसा धैपिं पासा याय्त्यःपिं मखु थःत माःसा तुति भप्पीपिं म्वाःसा लाकामं च्वाइपिं । मनोकांक्षा पूमवंतले जक थः, लिपा हुत्याना छ्वयेगु मिसातय् चलन खः । १०-११
- क्वब्बाःलः न्ह्यःने दयेक हिति माः जुइगु मूर्खता खः । १
- मिसाया जीवनय् छगू वन्धन दु, सीमा दु । मिसाया जीवन न्ह्याबलें अग्निरेखा दुने दु । ४
- पूमवंगु प्रेम भन अप्वः लुमनाच्चनी । प्रेम यइपुगु वस्तु खः । तर स्यना वने धुंक्गु प्रेमया लुमन्ति प्रेमया घाः अप्वः ययाच्चनी । ५
- प्रत्येक मिसाया, मनूया थःगु छगू सीमा दइ गुगु ययाः नं उलंघन याये फइमखु । ६
- म्हाय्मचातय् थःगु छें नं कतःया छें ख । १८
- छम्ह वेश्यायाके नं थः मयःम्ह मिजंयात नकारात्मक लिसः विइगु अधिकार दु । १३
- ध्याचलय् चागलं कय्केवं थःत हे चिचाः वइ । अंगः नाप छयं ल्वाकां थःगु हे जक छयं तज्याइ । ७
- विचाः छगू ल्वय् मखुसां थ्वं मेगु ल्वय् सालाहइ । १४
- शिक्षित व्यक्तिं करपिनिगु व्यक्तिगत खँय् हस्तक्षेप याइमखु । ६५
- थःगु भारी थःमहं हे क्ववीगु मनू जीवनया परिभाषा खः । ७२
- ईर्ष्या ला काथरतय्सं जक याइ । ७१
- इहिपा ला वन्धन खः मिसा जीवनया । ७७
- मिजं समाजयु इहिपाला मिसातय्त भ्वातिं दयेकेगु छगू सामाजिक स्वीकृति खः सहीछाप खः । छम्ह मिसा सदांया निंतिं मिजंया भ्वातिं जुयाः म्वायेगु छगू कानूनी षडयन्त्र खः । ७७
- अफिस वनीपिं सुं नं मिसां भाःतयात गृहिणीया सुख बी फइमखु । ७९
- यथार्थ आदर्शया हत्या याइ । थुकी हे नं आनन्द काइ । ८१

- मनुखं थःके दुगु वस्तुया मू सी मखुगु जुयाच्वन । ८५
- धरती थथ्याःक्वथ्याःथें जीवन नं थथ्याः क्वथ्याः जुइगु स्वाभाविक खः । ८७
- तं ल्वय्या मेगु नां खः । ९१
- सार्की सरा बीवं सा सीमखु । सुयागुं सुख स्वये मफुगु समाज न्ह्याबलें दयांच्वनी ।
खिचां उइवं किसिं थःगु पलाः दिकी मखु । ९५
- जीवनया परिभाषा, दयेकेगु, स्यंकेगु, न्ह्यायेगु, दीगु थुलि हे मखा । ९६
- म्वानाया मू मदयेव जीवन मृत्युसिबे नं दुःखपूर्ण जुइ । ९७
- थःगु कमजोरी सुयातं कनीगु थःगुहे मूर्खता खः । थःत थम्हं सम्मान याये मसःगुया
दसि खः । लँय् लूम्ह लँय् हे तनावनी । ९७
- सुयागुं नितिं सुनानं जीवन पाइमखु । ९७
- मतिना संसारया तःधंम्ह द्यः खः । ९९
- छँय् वःम्ह पाहाँ शत्रु हे जूसां अपमान याये मज्यू । १०१
- मनु परिस्थितिया च्यः खः । १०२
- रोगीयात ब्वःबीगु भीगु कर्तव्य मखु । रोग म्हसीकाः उपचार यायेगु जक भीगु
कर्तव्य खः । १०२
- मृत्यु लिपा मनु अमर जुइ । १०४
- थ्व संसारय् छकः मदया वन धायेव सदाया नितिं मदयावनीगु वस्तु भाःत । १०५
- सुम्क च्वनेगु सिबें ज्या याना जुइगु बेस । १०७
- दुरु गबले फातापुली सुनां धायेफु ? हायावंगु हःया भाग्यय् ध्वग्गीगु च्यया तई ।
१०७
- दुःख मनु जीवनया छगू अभिशाप खः । जन्म कायेगु नं छगू अभिशाप खः । जन्म
कया म्वाना च्वनेगु नं छगू अभिशाप खः । १०७-१०८
- आत्महत्या ला पाप खः । १०८
- मौनता हे धरतीया दक्कसिबे मधूरगु संगीत खः । १०८
- मनुखं हे मेशीनया सृजना यात, तर मेशीनं हे मनूयात मेशीन दयेकल । १०९
- व्यापार बेइमानी खः । इमान्दारी मृत्यु खः । ११०
- कोमलता हे मिसा जातया शोभा खः । ११२
- स्वच्छ मतिनाया ल्यूने न्ह्याबलें दुःख दैगु हे जुयाच्वन । ११३
- मिसा जात छपु तुयूगु गा खः । छकः दाग कित कि न्ह्याबलेया नितिं च्वनाच्वनी ।
११५
- फिं थःगु रंग गबलें हिली मखु । ११८
- भ्वखाय् ब्वइबले ततःखागु छँ पाःताः जुयाः भिखा छँ सुरक्षित जुयाच्वने यः । ११९
- थाहा वनेत क्वहाँ वं वनेमाः । थाहाँ वनाः क्वहाँ मवःसा मनु च्वापु गुँइ च्वापु जुयाः
म्वानाः सिनावनी । १२०
- खुसि छी धुनेव तुतां ल्वःमनेगु । ज्या जुल कि द्यःयात खितुंगाः थहुँ धायेगु मनूया,
स्वभाव खः । १२४
- मनु जुया संघर्ष यायेमाः । संघर्षहीनम्ह मनु मिखाया धू खः । १२५

- म्वायेगु नं छगू कला खः । १२६
- दुःखया इलय् मनूयात न्यनाकना खं नं लिधंसा विइगु याः । १२६
- मनूया इच्छया न्ह्योने छः । नं क्वःछ्छू भाग्यं साथ ब्यू । १२६
- छुं भचा सुखया निंतिं स्थायी दुःख पाछायेगु मूर्खता खः । १२८
- कलाः ला मिजंतय् निंतिं थःगु तृष्णाया प्याःचाः लंकेगु छगू साधन जक खः । छगू दंगु साधन । समाजया धाइ ल्हाइया च्यूताः मतसे प्रयोग याये ज्यूगु साधन । १३०
- थ्व मिजं समाजय् मिसा न्ह्याबले इमिगु व इमिसं दयेकूगु नियमया ल्हातय् छम्ह बन्दीनी खः । १३०
- म्हयाय्मचाया छें भाःतयागु छें खः । थः बूगु छें थःगु जुया नं करपिनिगु जुइ । थःत बिया छ्वःगु छें करपिनिगु जुया नं थःगु छें जुइ । मिसातय् निंतिं थःछें च्वनेत मखु, नखःचखः बलयु गबले गबले वयेत जक खः । थःगु छें रेष्ट हाउस, गोष्ट हाउस खः । थः कतः कतः थः । १४०
- छम्ह मिसाया मृत्यु कायेत कतःया छें माः । थः जन्म जक जूगु छें नं जीवनया दुलि जक पिहाँवनी, सीम्ह मखु । मामया छें नं दुली च्वनाः वंम्ह भाःतया छें नं कूतालय् च्वनाः पिहाँवनी । १४०- १४१
- थःम्ह बांलाक विचाः याना तिनि न्ह्यागुं या । १४१
- क्वहाँ वनेगु थहाँ वयेगु थ्व हे जीवन खः । थथ्याः क्वथ्याः मदुगु जीवन जीवन हे मखु । १४४
- मनूया जीवन हे घटनातय्गु संगम खः । १४५
- जीवन दइगु व जीवन स्वब्याना वनीगुली यक्व पाः । १४६
- सत्य न्ह्याबले कल्पना सिवे कठोर जुइ । १४८
- सी त्ययेकाः न्हापाया खँ लुमना वइगु स्वाभाविक खः । १५०
- मिसाया निंतिं थःछें हे दकलय् तःधंगु वस्तु खः । १५०
- छेंय् जक च्वना च्वन धायेव गाःया लःथें ध्वगिना नवया वइ । १६४
- मचाबलेया जीवन लुमंके जक फइ, लित हये फइमखु । १६६
- मनूतय् वर्तमानं भविष्य मखन धायेव अतीत लुमना वइ ।
- काय्या निंतिं म्हयाय्यात सुं मामं नं सिमाय् यखाइ मखु । १६८
- खी अप्पां कयेकल कि चिच्चा थःत हे लाः वइ । १६९
- नं यात नं चाइ । १६९
- मनू मात्र नयेया निंतिं जक म्वाना च्वनीमखु । तर नसाया निंतिं मनुखं न्ह्यागुं याइ । मनूयात मोक्षया सिवे नसा तःधं । नसा बिना मोक्षया नं लँ दापा जुइ । १७०
- दयाय् म्वायेगु छगू अभिशाप खः । प्रत्येक दयाया ल्यूने स्वार्थ सुलाच्वंगु दइ । १७४
- मृत्यु गबले वइ सुनां नं धाये मफु । १७५
- अनित्यगु थ्व संसारय् जीवन फसय् लाःगु मत हे मखा ।
- जीवन सुयां भरे म्वाये मज्यू । थःगु जीवनया लँपु थम्हं दयेकेमाः । १७७
- सिंतिं नये दत धायेव मनूत भन भन स्यनावनी । १८४
- मनू जुया म्वायेत छकू चकंगु आकाश माः । १८६

१.४.९. 'निभाः' उपन्यासय् सूक्तिया प्रयोग

- पलायन छगू कायरता खः । मनूया दुने सुलाच्चंगु नपुंसकता खः । - १
- मनूया मू मनूया दुने ग्वानाच्चंगु मानवतां मखु, व फ्यतुनाच्चंगु मेचया शक्तिकथं जुइगु खः । - १
- पलायनं परिवर्तन हइमखु । - २
- Sometimes you have to escape to exist to continue your existence. -2
- डाक्टर म्हसीकेत ल्वगि जुइमाः । - ६
- सिमा मदुथाय् स्वांमा जक मखु घाँय्मा नं सिमा जुइगु । - ६
- पापी मनय् पापजक लुयावइ बुंगाःचाय् लः लुयावइ थें । - ११
- हा स्वयाः हः वनी । - १५
- दिन मभिन धाय्वं देवं नं हेपे याना हइ । - १५
- जीवनया शून्यता तंकेत हूल मालेमाः । थःत हूलय् लाकेमाः । थःथाय् हूल मुंके सय्केमाः । - १७
- नियम दयेकीपिसं नियम दयेकी तर थ्वया पालना इमिसं यायेम्वाः । श्रष्टायात थज्याःगु छूट न्ह्याबले दु । देवं न्ह्याक्व शैतानी याःसां व शैतान जुइमखु । - १८
- पाप धर्मया गुरु खः । पाप मदय्कं धर्मया जन्म जुइमखु । - २०
- प्रत्येक ल्वगिं नर्स व डाक्टरयात म्हस्यूथें भाःपी । - २०
- यथार्थ न्वाइपिं हरेकसिगु मगज थासय् लाः धका थौंया समाजं विश्वास मयाः । थौंया समाजय् व्यक्ति व अवस्था स्वयाः असत्ययात नं सत्यया ख्वाःपाः पुइके माः । सत्ययात असत्यया कलंक किकाः ध्याक्वय् घ्वाना छ्वय्माः । ख्वाःपा तया प्याखं हुइगु संस्कृती ब्वलपिसं जीवनया पलाः पतिकं ख्वाःपाः तया जुइसय्केमाः । ख्वाःपाः तया म्वाय् सयेकेमाः । ख्वाःपाः तय् मसःपिं, ख्वलतये मसःपिं फुक्क मस्तिष्क विकारं पीडित ल्वगित खः । - २१
- लखय् च्वनाः मगर नाप शत्रुता याय् मज्यू । - २२
- म्वाय्त यगाना नं धस्वाय् फय्केमाः । - १९
- दुथाय् लः दइ, लः मदुगु खुसि फिसः जक खः । - २४
- प्रत्येक संयोग आकस्मिकताया प्वाथं जक मखु निश्चितताया बीजं नं उत्पति जुइ । - २५
- मनुखं आदर्शयात म्वाकी । आदर्शं मनूयात म्वाकी मखु । - २८
- नियम दयके सिवें नियम स्यंके अःपु । - २८
- प्रत्येक मनूया नुगलय् अगिमथः लुयाः मसान च्यानाच्चंगु दु ।
- मनूया प्रत्येक क्षण थः थःगु मसान पाखे न्ह्यानाच्चंगु दु । - ३१
- थ्व जीवन हे छगू तःधंगु संग्राम खः । ध्यवा थ्वइगु अचुक शस्त्र खः । थौं मानव समाजयागु प्रत्येक वस्तु, फुर्ति, बल, तेज फुकेसं ध्यवां एक तन्त्र शासन चलेयानाच्चन । - पौ १८

१.४.१० 'तिसा' उपन्यासय् सूक्तिया छयला

- बीत्यंम्ह निभा:द्यो द्यो मखु । द्यो ला नकतिनि लूम्ह निभा:द्यो ख:। (पौ ८)
- थ्व जीवन धयागु बा:वनाच्चंगु खुसि ख: ।... थ्व जीवन पुखूया ल: मखु थ्व निरन्तर न्ह्यानाच्चनीगु, जीवन यात्राया खुसिबा: ख: । (पौ ९)
- थ:गु पीडाय् मनूयात कष्ट जुइ, मेपिनिगु कष्टय् आनन्द वइ । (पौ १४)
- ल्हातय् दुम्ह भंग: त्व:ता: सुनां नं सिमाय् च्वंम्ह भंग: ला: जुइमखु । (पौ १६)
- आकाशय् ब्वइम्ह पंक्षीं थ:गु चिं त्व:ता थकी मखु, लखय् न्ह्याइम्ह हँय् नं थ:गु पला: ख्वाँय् त्वति मखु । (पौ २८)
- परम्पराया लँ त्वाकलय् तया: त्यात्या याये फुक्कसियां य: । तर परे जुल धाय्व थयागुली विश्वास दयेका: छगू आशा व आश्रय काइ । (पौ ३२)
- थौंया विकासया लँय् न्ह्यानाच्चंगु सामाजिक व्यवस्थाय् ख्वा:पा: तये सयेके मा: । ख्वा:पा: तयेमा:, मनय् छता खँ दुसां म्हुतुं छता खँ ल्हायेमा: । अफ् धायेगु सा थ:गु बोलि थ:त य:गु मखु, मेपिसं गयागु खँ ल्हा:सा ययी धका शब्दत ल्यया: ल्यया: पिकायेमा: । (पौ ४१)
- मन्ह्या:गु ल:यात खुसि धाइमखु व न्ह्या:गु ल: पुखू जुइमखु । (पौ ४८)
- न्ह्यागुं सीमा न्ह्यागुं घेरा छगू बन्देज ख: । छगू नाकाबन्दी ख: । (पौ ४८)
- म्वायेत पलायन जुइमा: । (पौ ४९)
- दु:ख मसिइक सुख जुइमखु । (पौ ६५)
- फवना न्ह्यागु हे का:सां फवंम्ह मनूयात फवगिं धाइ । (पौ ६८)
- फवना:फवना: म्वाइपिं ला म्वा:सां सिइज्व:पिं ख: । (पौ ६८)
- मतिनाया पित्या: गबलें लनी मखु । (पौ ७१)
- स्वस्थ दु:खय् स्वां ह्वइ । (पौ ८५)
- प्रत्येक प्राप्तिया निमित्तं त्यागया बलिदान मा: । बलिदान मदय्क दुगु बरदानया मू मद्दु । (पौ ९५)

१.५ खँत्वा: खँभाय् व छुनाखँ

धुस्वां साय्मिजुया भिगू उपन्यासय् नेपालभाषाया न्हापानिसें प्रयोग प्रचलनय् वयाच्चंगु खँत्वा: खँभाय् व छुनाखँ आपलं खनेदयाच्चंगु दु । थ्व नं वय्क:या भाषाया विशेषता जुयाच्चंगु दु । थुकिं उपन्यासया भाषाय् सजीवता हया भाषा सौन्दर्य थकया व्यूगु दु । वय्क:या भिगू उपन्यासय् प्रयोग जुयाच्चंगु खँत्वा: खँभाय् व छुनाखँ थुकथं दु -

१. 'मिसा' - लखे मिखा कंके(७), छवैच्चंगु मिंइ घ्यो लुइ(२२), धुँया म्हुतुइ च्वलेचा (४५)
२. 'मतिना' - जात्रा न्याइ (४५), खँय् खोल तये (८२)

३. 'गंकी' - सर्पयात दुरुत्वंकेज्यू थःथितियात गवलें भिं याय् मज्यू (१९), छगः आलु ध्वगित धाय्व फुक्कं ध्वगिना वनी (), तुं-ब्यां (५५), कू नया (६५)
४. 'पासा' - खँय् खोल तये (२५), ननि ग्वंगः (७६), सिन्हः मद्दुमि मिसा (१०३)
५. 'पल्पसा' - हावा स्यंमह (१०), कानं माल मिखा (६२), मने च्वापुंकल (४१)
६. 'माखा' - विधवा हिति (१८), फो मद्दुगु हिति (८७), न्हासं चुये (१८३), लाकामं च्वात (१९७)
७. 'जि भ्वातिं जि सतः' - वखुं छें (१०), क्वः नुगः (४४), खि नुगः (४), जैसा देश वैसा भेस (१०९)
८. 'अगति' - ध्याचलय् चागलं कयेकेवं थःत हे चिचाःवइ (७), मन्त्र मगाःमह बोक्सी (८), फो मद्दुगु हिति (९), गथांमुगःया ख्वाः (४२), आगं प्वःबले (६५), खँ पलाखं (१२६), अय्चा खिचा (१७७)
९. 'निभाः' - पाकः ख्वा ज्यानाः स्वकः कौला याइमह (१४), लखय् मिखा कंका (१८), न्हाय् ध्यना सर्गः स्वइगु (२८), नाय्खिं च्वयेका (३७), पंजःया भंगः (४३), याकः धों (४५), फल्वा बाय् लाइ (४७), कतिलाः पाकः (५६), कःफ्वगिं (६९), क्वखं न्हाय्पं यंकलधका न्हाय्पं थिया मस्वसे क्वःलिसे ब्वाँय् वंमह (७०), थुखे स्व, उखे स्व, थःगु ख्वाः थमहं स्व (७५), ज्या सःपिं च्यः, खँ सःपिं द्यः (७७), नविराउनु नडराउनु (८३) ।
१०. 'तिसा'- तुतां जुइत (८५), तिसा जुये (८५), छत्थु दाःसा वात्थु थःत लाइगु खँ (९३), नयागु भुइ खिफाइपिं (९४)

धुस्वां साय्मिजुयागु भिगू उपन्यास दुनेया भाषा थुकथं अध्ययन याना स्वय्बले वयकःयागु 'मिसा' व 'मतिना' उपन्यासय् संस्कृत शब्दत अप्वः खनेदयाच्वंगु दु । थ्वयां लिपायागु 'गंकी' उपन्यासय् निसें वयकःयागु उपन्यासय् संस्कृत, हिन्दी शब्दया प्रयोगय् क्रमशः हास वयाच्वंगु खनेदु । अंग्रेजी लिपिया प्रयोग वयकलं विशेषयाना जि भ्वातिं जि सतः व निभाः उपन्यासय् छयलादीगु दुसा अंग्रेजी शब्द नं थुपिं निगू उपन्यासया लिसें वयकःयागु अन्तिम उपन्यास 'तिसा'य् जुयाच्वंगु दु । वयकःयागु अन्तिम उपन्यास 'तिसा'या अन्तिम पाखे रुसी भाय्यागु छगू वाक्य नं छयलादीगु दु । अथेहे वयकःयागु मिसा, मतिना, गंकी, पासा, पल्पसा उपन्यासय् तकं नेवाः समाजय् परम्परित अलंकारया प्रयोग जुयाच्वंगु खनेदु । तर थजाःगु परम्परित अलंकारया प्रयोग 'जि भ्वातिं जि सतः' उपन्यासं निसें हास वयाच्वंगु खनेदु । थ्व जि भ्वातिं जि सतः उपन्यासं निसें वयकःया उपन्यासय् गद्य भाषाया काव्यात्मक शैलीया अप्वः विकास जुयावयाच्वंगु खनेदु । वयकःयागु शुरु शुरुया उपन्यासत मिसा, मतिना, गंकी, पासा, उपन्यासय् नेपाली भाषाया क्रिया शब्दयात नेपालभाषाय् अप्वः छयलादीगु दु । थुकिं उपन्यासकारजुयाके नेपालभाषा शब्द ज्ञानया अभाव जुयाच्वंगु खनेदु । वयकःयाके नेपालभाषाया थःगु हे शब्द दयेकं नं नेपाली शब्द व संस्कृत शब्दया अत्यधिक

प्रयोग नं जुयाच्चंगु दु । वय्कःया उपन्यासय् खनेदुगु भाषाया कमजोरी थथे खनेदुसा गंकी उपन्यासयं निसें भाषाय् सरलता, सुबोधता, स्वाभाविकता हया जि भ्वातिं जि सतः काव्यात्मक शैलीं उपन्यासया सवाः ब्वमिपिन्त बिडुगु चमत्कारया ज्या नं वय्कलं यानादीगु दु । वय्कःया भाषाय् मूल रुपं सरलता खनेदुसां समाजया अब्यवस्थां कुप्रथा व मेमेगु बांमलाःगु पक्षया चित्रण यायेगु लक्ष्य ज्वनिबलय् वय्कलं आलोचनात्मक भाषाया प्रयोग यानादीगु दु । थजाःगु आलोचनात्मक भाषाया प्रयोग वय्कलं फुक्क उपन्यासय् यानादीगु दु । वय्कलं थुगुकथंया भाषाया माध्यमं थःगु विचा नं तप्यंक ब्वयादीगु दु । उकिं वय्कःया उपन्यासय् अप्वः धैथें उपमा अलंकार व दार्शनिक सूक्ति अप्वः छ्यलादीगु दु ।

९.६ शैलीया दृष्टिं धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यास

धुस्वां साय्मिया भिगू उपन्यास अध्ययन याना स्वयंबले वय्कःया उपन्यासय् थुगु कथंया शैली निर्वाह जुयाच्चंगु खनेदु ।

वर्णनात्मक शैलीया उपन्यास

१. 'मिसा' - थ्व उपन्यासय् पूर्णरुपं वर्णनात्मक शैलीया प्रयोग जुयाः लेखकया टिप्पणी, परिवेश वर्णन आदिया समुचित प्रयोग वय्कलं यानादीगु दु । थ्व उपन्यासया शुरु वर्णनात्मक शैलीकथं थुकथं प्रयोग जुयाच्चंगु दु -

“अस्ताचल पाखे वनाच्चंम्ह भगवान अंशुमालीया सुवर्ण किरण वाउँसे वाउँसे च्वंगु घाँसे व सिमा हले लाना प्रकृतिसं छगू रमणीय शोभा खनेदयाच्चन । भंगत न्हिच्छि, चाहिला कल निनाद यायां थ्वो थ्वो मुना थ थ स्वले आनन्दं विभोर जुया लिहाँ वनाच्चन । ज्यापु ज्यामित नं न्हिच्छिया ज्यां फुर्सत कया लय्लय् तातां, म्ये हाहां थगु छें पाखे वनाच्चन । शहरे थ्यंक वनेमापिं थां हपिं व हपिं छिछिथाय् थगु बाय् काय्गु लागि थाय् थासे दी धुंकल । अले थ मचात ब्वना ध्यवा दुपिं नं न्हिच्छिया छेंजया सिधयेका प्राकृतिक शोभा स्वस्वं चाहिलाच्चन । प्यक्खें आनन्दया एकतन्त्र शासन जुयाच्चन ।”^{४७३}

२. 'पल्पसा' - थ्व उपन्यास नं पूर्णरुपं वर्णनात्मक शैलीया प्रयोग जुयाच्चंगु उपन्यास खः । थ्व उपन्यासया शुरुवात थुगु शैली पाखें थुकथं जुयाच्चंगु दु -

“पल्पसाया विचा तक्क दित । अंगः घडीं न्याता थात । न्ह्योनेसं च्वंगु हिती लः कावोपिं मोमो दय् धुंकल । पल्पसाया नं लः का वने मानि । अनलि वया जा थुइमानि । अले । अले छुं मखु । व बैगले वन । घः ब्यकुंच्यात । लः का वन । लः का वयाच्चपिं फुक्कसितं पल्पसां म्हमसिउगु मखु । तर अयनं उखुन्हु वं फुक्कसितं म्हमसिउ थें च्वनावन । थुगु हे प्रकारं वयात छम्हस्यां हे

^{४७३} वहे, मिसा, पौ १ ।

नमतू । भचा छु छु थें गय थें याना इमिसं पल्पसायात स्वयाच्चन
।”४७४

आत्मकथात्मक शैलीया उपन्यास

धुस्वां साय्मिजुयागु भिगू उपन्यास मध्ये ‘गंकी’, ‘माखा’, ‘जि भ्वातिं जि सतः’
‘अगति’ व ‘तिसा’ थुपिं न्यागू पूर्णतः आत्मकथात्मक शैलीया उपन्यास जुयाच्चंगु
दु । थुपिं उपन्यासया प्रारम्भय् उपन्यासया मू पात्रतय्सं थःगु आत्मकथा थःगु हे
शैलीं थुकथं कनाच्चंगु दु-

१. ‘गंकी’- “धात्थें जि छम्ह बांलाम्ह मिसा हे जुयाच्चन । थौं नं जिगु
सौंदर्य वसंतकाले मखुसां पतभडे नं मलानि । थःके दुगु
यौवनरस कावक्कोसित इना बी धुन व उमेरं नं जिगु साथ
तोतावना च्वंसां थौं नं जिगु ख्वाया रुप सुं बांलाम्ह
नकतिनि यौवनया पिखालखी थ्यंम्ह ल्यासेया सिंक छुं कम
मजू । खतु यौवनया चंचलता जिके मदय् धुंकल तर
उमेरया गांभीर्य याना जिगु सौंदर्ययात भन उपो यानाच्चन
। जिगु मिखाय् थौं नं व हे मादकता दनि व आकर्षण दनि
व जीवन दनि ।”४७५

२. ‘माखा’ - फिसः ।

जिगु जीवन फिसः खः । जिगु जीवने आ गबलें मोहन
वैमखु । जि विधवा । छम्ह मचाया मां मचाया बौ म्वानाच्चंगु दनि ।
जिगु जीवन फिसःया लिसः गबलें दैमखु ।”४७६

३. ‘जि भ्वातिं जि सतः’-

जित संगीत यः । जित मृत्यु यः । थ्व संसारय् थ्व धरती
प्रकृतिं हालातःगु दक्वसिवे यइपुगु न्ह्याइपुगु म्ये मृत्युया म्ये खः ।
उकें जित संगीत यः, मृत्यु यः ।”४७७

४. ‘अगति’-

“क्वब्वाःलःया लः त्वने दुसा हितिया लः त्वनेत छाय् हीमी
चाय्गु ? क्वब्वाःलः न्ह्यःने दयेक हिति माः जुइगु मूर्खता खः । जिं

४७४ वहे, पल्पसा, पौ ९ ।

४७५ वहे, गंकी, पौ ९ ।

४७६ वहे, माखा, पौ ९ ।

४७७ वहे, जि भ्वातिं जि सतः, पौ ९ ।

थःत गुगुं परिधी चिना मतया । जित छुं वन्धन मयः । मद्दु । जिगु
दुनेया मनू सीगु ताः दये धुंकल । जिके छम्ह पशु दुबिनाच्वंगु दु ।
पशु जुयाः नं सुनानं चिका मच्वंम्ह पशु ! जि यत्थे । जित थः वा
थ्वया मचा धाइपिं सुं मद्दु । दुसा जिं वास्ता नं याये मखु । जि
स्वतन्त्र । लोकलाजं जित क्वत्यले फइमखु । क्वत्यलेगु साहस नं
यायेमफु । ”४७८

५. 'तिसा'-

“जि । छम्ह मिसा । तिसा । तःदँ विदेश्य च्वनाः थःगु
धरतीइ लिहाँवयाच्वना । ल्वःमने धुंकूम्ह धाय्ला, ल्वःमंका छ्वइम्ह,
थःगु धरतीपाखे ब्वइगु प्लेन गयेवं व जिगु नुगलय् लुयाबिल । खला
जि नाप जिम्ह जीवन पासा जुइम्ह ल्याय्म्ह नं वया मच्वंगु मखु ।
दिल्लीया विमानस्थलतक जित छुं मजू तर दिल्लीं येँ पाखे स्वयेवं
जित व लुमनावल ।”४७९

मिश्रित शैलीया उपन्यास

१. 'मतिना' -

उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुया 'मतिना' उपन्यासय् मिश्रित शैली खनेदया
च्वंगु दु । 'मतिना' उपन्यास आत्मकथात्मक शैलीं शुरु जुया लिपा थुकिइ
दुने पौ ५७ नं निसें १०१ तक मू पात्र शोभायागु डायरी दुगुलिं डायरी शैली
खने दयाः थ्व शैलीइ दुने नं पौ ७६-७७ य् मू पात्र शोभां जीवनयात च्वःगु
पौ दुगुलिं पत्रात्मक शैलीया नं प्रयोग जुयाच्वंगु दु । थ्व उपन्यासय्
आत्मकथात्मक शैलीं थुकथं शुरु जुयाच्वंगु दु -

चुके च्वना सुनानं सःताच्वन । जित धाःसा लासां दना हे वय्
मास्ति मवो । कला मय्जु दुगु सा ला 'सु वल थें स्वो ' धका धयां गा ।
तर, व नं तले ज्या यावने धुंकल । अले वाक्कु छ्युछ्युं क्वागु लासा
त्वोता खापा चाय्का भूयालं कोस्वया ।”४८०

२. 'पासा' - थ्व उपन्यास वर्णनात्मक शैली प्रधान जुयाः दथुइ दथुइ पात्रतय्सं
च्वःगु पौ नं दुगुलिं थुकिइ पत्रात्मक शैली नं प्रयोग जुयाच्वंगु दु ।

४७८ वहे, अगति, पौ १ ।

४७९ वहे, तिसा, पौ १ ।

४८० वहे, मतिना, पौ ९

न्हापांगु, उपन्यासया मू पात्र उत्तमं वया पासा परशुरामयात च्वःगु पौ(२५-२९)
दु ।

निगूगु, परशुरामया पौ उत्तमयात वःगु खँ न्ह्यथना जक तःगु दु, तर पौ मदु ।

स्वंगूगु, मू पात्र उत्तमं शकुन्तलायात च्वःगु पौ (८३) दु ।

थुगुकथं थ्व उपन्यासय् वर्णनात्मक शैली व पत्रात्मक शैलीया मिश्रण
जुयाच्वंगु दु । वर्णनात्मक शैलीं थ्व उपन्यास थुकथं न्ह्यानाच्वंगु दु -

“थ्व जितः खः । दाइनं जितः हे हःगु खः । मखुसां छु, थ्व
ला जिं हे काय्गु ।”

ज्वाला ज्वाला थीगु तुयूगु पार दुगु रेशमीया हाकुपर्सि थः
पाखे सासां शकुन्तलां मांम्हेसित धाल । मां व म्ह्यायया न्ह्योने
दाजुम्हेस्यां हःगु पर्सि, लाकां, गा इत्यादि तैतःगु दु । मांम्हेस्या छता
छता छम्ह छम्हेसित थय्क इनाच्वंगु । बौम्हेसित वासः याका लिहाँ
वोम्ह परशुरामं सदांथेतुं उखुन्हु नं मां, कला व केहँयात मालताल
न्यानाहःगु । परशुराम मोल्हू वनाच्वन । कलाया नय्गु
जोरेयानाच्वनी । छँया हामां थःगु ज्या यात ।”४८१

३. 'निभाः'- धुस्वां साय्मिजुया थ्व गुंगूगु उपन्यास फुक्क धैथें आत्मकथात्मक
शैलीया प्रयोग जुयाच्वंगु खनेदुसां पौ ७८ निसें ८० तक उपन्यासया मू पात्र
सितुं मेम्ह मू पात्र जीवनयात च्वःगु पौ नं दुगुलिं थ्व उपन्यासयात मिश्रित
शैलीया उपन्यास अन्तर्गत लाःगु दु । आत्मकथात्मक शैली पाखें थ्व
उपन्यासया प्रारम्भ थुकथं जुयाच्वंगु दु -

“ न्ह्यलं व्वानाच्वंगु लँयात थँथं जिगु तुति न्ह्या वनाच्वन ।
चिकं दत्तले देवा च्यानाच्वनी । गबले गबले इताः फुना चिकं दुगु
देवा नं सी । चिकं दयाः नं इताः मदुगु जीवन पाछ्छायाः जि थ्व
गामय् शहरं तापाःगु कुंचाय्लाःगु थ्व वस्तीइ वयाच्वना । ”४८२

थुकथं शैलीया आधारय् धुस्वां साय्मिजुया भिगू उपन्यास अध्ययन यायेगबलय्
वय्कलं वर्णनात्मक शैली पाखें उपन्यास च्वयेगु ज्याया अभ्यास यायां उत्तरार्द्ध पाखे वयकः
आत्मकथात्मक शैलीया पक्षपाति जूवंगु खनेदु ।

धुस्वां साय्मिया भाषा शैलीयात सरलता व प्रवाहमयता दृष्टिं अथवा
चित्रात्मकता व मार्मिकताया दृष्टिं वय्कःया भाषा उत्कृष्ट जू । गहन विचार दुथ्याकेगु,

४८१ वहे, पासा, पौ ९ ।

४८२ वहे, निभाः, पौ १ ।

सुलाच्चंगु भावया विश्लेषण व प्राकृतिक दृष्यया न्ह्याइपुगु चित्रण याइवल्य् वय्कःया भाषाय्
गाम्भीर्यं व भावुकतापूर्णं जू । वय्कःया भाषा जन साधारणयात जक मखु विद्वत्-वर्ग यात नं
उलि हे रोचक जू ।

अध्याय १०

लिखँ

धुस्वां साय्मिया औपन्यासिक शिल्प-विधिया स्वरूप-विकास व देन

साहित्य वा कलाय् वस्तु व शिल्पया सम्बन्धयात निरपेक्ष तायेकेगु, इमिगु स्वतन्त्र-सत्तायात स्वीकार यायेगु अले छगू मेगु नाप अलग याना: स्वयेगु छगू अवैज्ञानिक दृष्टिकोणया चिं खः । वस्तु व शिल्प निगू निता खँ खया: नं थन धुस्वां साय्मिजुया नेपालभाषा उपन्यासया अध्ययनया विषयवस्तु औपन्यासिक वस्तु मजुसे केवल औपन्यासिक शिल्प-विधि जक जुयाच्चंगुलिं थ्व विवेच्य शोधप्रवन्धया मू कुतः अप्वः शिल्पया खँय् केन्द्रित जुया विषय-वस्तु केवल प्रासंगिक रूपय् जक दुथ्यानाच्चंगु दु ।

उपन्यास विधा विश्वय् आपालं लोकप्रिय जुइधुंकूसां नेपालभाषा साहित्यय् ने.सं. १०७४ य् तिनि थ्व उपन्यास विधा धुस्वां साय्मिजुयागु 'मिसा' उपन्यासं प्रारम्भ जुल । नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यास विधा मदुगु अवस्थाय् वय्कलं थुगु विधाया प्रारम्भ यानादिल थ्व हे वय्कःयागु औपन्यासिक क्षेत्रय् बियादीगु न्हापांगु व महत्वपूर्ण अविस्मरणीय देन खः । नेपालभाषा उपन्यासय् शिल्प-विधिया विकासय् धुस्वां साय्मियागु देन तःगू दृष्टिकोण महत्वपूर्ण जू ।

ने.सं. १०७४ निसें शुरुजुया ने.सं. १९९३ तकया दुने पिदंगु धुस्वां साय्मिया नेपालभाषाया उपन्यास थीथी चरणय् ब्वथले छिं । वय्कःयागु भिगू उपन्यासय् शिल्पविधिया स्वरूप अध्ययन लिपा वय्कयागु उपन्यासय् शिल्पविधिया स्वरूप बांलाक सिइदै अले थुगु खँय् वय्कःयागु निजी देन नं बांलाक सिइदै । थुगु ज्याया लागि वय्कःयागु न्हापांगु उपन्यास 'मिसा' शिल्पया अध्ययन यायेगु नितान्त आवश्यक जू ।

धुस्वांया न्हापांगु उपन्यास 'मिसा' वय्कःयागु उपन्यास रचनाया बाल्यकाल खः । थुकिइ थीथी कथंया शिल्प प्रयोग जुयाच्चंगु दुसां छुं प्रौढ व प्रतिमानित शिल्पया प्रयोग जुयाच्चंगु मदुगुलिं उपन्यासकारया न्हून्हुगु औपन्यासिक शिल्प प्रयोग खनेमदु । थुकिया परिणाम थ्व उपन्यास 'मिसा' वय्कःयागु प्रयोगकाल जुयाच्चंगु दु । थ्व प्रयोगकालय् अथवा प्रारम्भिक कालय् 'मिसा' उपन्यासया छुं साहित्यिक लक्ष्य निर्धारित मजुल । उकिं उपन्यासया शिल्पविधिया फुक्क तत्वत अविकसित अवस्थाय् लात । 'मिसा' उपन्यासय् उपन्यासकारया छुं साहित्यिक लक्ष्य मदुगुलिं उगु उपन्यास नीति, शिक्षा व मनोरञ्जनया साधनाय् हे तक्थन । मनूया यथार्थ समस्या व प्रश्न पाखे उलि यथार्थवादी ध्यान मवन । उकिं 'मिसा' उपन्यासय् विषय व लक्ष्यया दृष्टिं विविधताया अभाव दु । उपन्यासया स्वरूप व उद्देश्यप्रति उपन्यासकार गम्भीर जुयादीगु मदु ।

थ्व उपन्यासय् नाटकीय व कौतूहलपूर्ण घटना आपा: दु । थुगु कारणं उपन्यासया अन्ततक पाठकतय्त कौतूहलय् लाकात:गु दु । थ्व कल्पनाप्रधान उपन्यासय् गनं गनं उपदेशात्मकता दुसां थ्व उपन्यासया मुख्य लक्ष्य केवल घटना विचित्रता पाखें कौतूहल सिर्जना व मनोरञ्जन हे ख: । मनोरञ्जनप्रधान जूगुलिं थ्व 'मिसा' उपन्यासया उलि त:धंगु लक्ष्य खनेमदु ।

'मिसा' या उद्देश्य-पक्षधें तुं कथावस्तु शिल्प नं अप्रौढ व तप्यं । कथावस्तु पाखें जीवनया प्रमुख गम्भीर समस्याया बाखं मकसे उपन्यास थ:गु पूर्व निर्धारित लक्ष्यया पूर्तिकथं कथावस्तुया गठन व विकास जुयाच्चंगु दु । बाखं कनेगु हे मू तातुनाकथं उपन्यासकारजुं बाखं यत्थे दयेका व्वमिपिन्त न्ह्याइपुकेगु कुत: यानादीगु दु । उपन्यासया शिल्पय् कथावस्तुया आधार व विकासया अध्ययन यायेगु नितान्त आवश्यक जू ।

धुस्वां साय्मिया उपन्यास साहित्यय् मेगु महत्वपूर्ण देन उपन्यासय् मनोविज्ञानया प्रवेश ख: । ने.सं. १०७४ य् पिदंगु 'मिसा' उपन्यास बाह्य-यथार्थया चित्रण यायेगु मू-प्रवृत्ति घाना: कथावस्तुप्रधान जुयाच्चंगु उपन्यासकथं खनेदुसां असाधारण पात्रया अचेतन मनस्थिति न्ह्यब्वया मनोविश्लेषणात्मक चरित्र उद्घाटन यायेगु ज्या नं 'मिसा' उपन्यासय् छथाय्जक हे जुयाच्चंगु दु । वय्क:यागु थ्व प्रारम्भिक अथवा प्रयोगकालया उपन्यासया लिसें मनोविज्ञान नं प्रारम्भिक कथं हे प्रवेश जुयाच्चंगु खनेदु । वय्क:या नेपाल सम्बत् १०७७ य् पिदंगु 'मतिना' उपन्यासय् मनोविज्ञान दुथ्याना: पात्रया अचेतन नुग:दुनेया सूक्ष्म-यथार्थयात 'मिसा' उपन्यासया तुलनाय् अप्व: बांलाक न्ह्यब्वयात:गु खनेदु । पश्चिमया प्रभावं नेपालभाषाय् नं मनोविज्ञानप्रति छगू विशेष आकर्षण दयाव:गुया छुमां 'मतिना' उपन्यास ख: । असामान्य मनया गतिविधि व उकिया व्यावहारिक जीवनय् प्रभाव थ्व उपन्यासया विषय ख: ।

साहित्यय् मनोविज्ञानया प्रवेश न्हूगु मखु । मनूया प्रत्येक ज्या मूल रुपं मनूया मन अर्थात् नुग: लिसे सम्बन्ध दैगुलिं साहित्य व मनोविज्ञानया दथुइ क्वातुगु स्वापू दु । उकिं मनोविज्ञान आदिकवि वाल्मीकिं निसें थौतकया फुक्क साहित्यय् दयाच्चनी । तर इपिं फुक्क मनोवैज्ञानिक साहित्य वा उपन्यास मखु । मनोवैज्ञानिक उपन्यास धायेगुया तात्पर्य मूलत मनोविश्लेषणवादय् आधारित उपन्यास ख: । मनोविश्लेषणवाद थ:गु सीमित अर्थय् आधुनिक ख: । मनोविश्लेषणवादय् मस्तिष्कया चेतन, अवचेतन व अचेतन स्वथी मध्ये अचेतनयात विशेष महत्व बियातइ । तर वय्क:या हे निगूगु 'मतिना' उपन्यासय् थजागु प्रवृत्ति 'मिसा' उपन्यासय् स्वयां अप्व: खनेदत । 'मतिना' उपन्यासया मू पात्र कवि जीवन असामान्य चरित्रयाम्ह पात्र ख: । थजा:पिं असाधारण रोगीपिनिगु असाधारण ल्वय् सीकेत फ्रायडं छगू न्हूगु विधि लुइकल, गुकियात लिपा 'मनोविश्लेषण' धायेगु यात । थजा:गु असाधारण ल्वय् लायेकेगु छगू विधि मुक्त आसंग प्रणाली (Free Association) ख: । थ्व हे मुक्त आसंग प्रणाली थ्व 'मतिना' उपन्यासय् छयला: असाधारण रोगी जुयाच्चम्ह उपन्यासया मू पात्र जीवनया ल्वय् सिइकेगु प्रयास जुयाच्चंगु दु, ल्वय्या कारण लुलकि तिनि ल्वय् लायेकेगु उपाय मालेगु

ज्या जुइ थ्व ज्या थ्व उपन्यासय् जुयाच्चंगु लिं थ्व 'मतिना' उपन्यास नेपालभाषाया दकसिबे न्हापां मनोविश्लेषणवाद दुथ्याःगु उपन्यास खः । थ्वहे 'मतिना' उपन्यासं निसें नेपालभाषाय् मनोविश्लेषणया आधारय् आत्मपरक व अन्तरमुखी जटिल उपन्यास च्वयेगु ज्याया शुरुवात जुल । अले थ्वयां लिपायागु वय्कःयागु 'गंकी' उपन्यासं मनोविश्लेषणात्मक पात्र चरित्र चित्रणया आधारं चर्चाया शिखर रुपकाल । थ्व उपन्यासया बारे विभिन्न समालोचकपिन्स थःथःगु दृष्टिं थुकिया महत्वयात कया चर्चा यानादिल ।

डा. तारानाथ शर्माजुं नेपालय् दकसिबे न्हापांगु मनोविश्लेषणात्मक उपन्यास धका धुस्वां साय्मियागु 'गंकी' उपन्यासयात कयादीगु दु ।^{४८३} नादंम्ह समालोचक कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानजुं नं थ्वहे विचाःयात थुकथं न्ह्यब्वयादीगु दु - सामाजिक घटनाप्रधान उपन्यासया थ्व पराम्पराय् धुस्वांया 'गंकी' मेगु हिला हल । मनोविश्लेषणया थ्व छगू बांलाःगु न्ह्यथना खः । तर धुस्वां लिपायापिं उपन्यास च्वमिपिंसं 'मिसा'या परम्परायात हे न्ह्यज्याकेगु अव्यस्तताय् दिपा काल । थ्वया नं परिष्कृत व दुग्यंगु दृष्टान्त वीत्वःगु धाःसा छगू नं उपन्यास पिदंगु मखनानि । सामाजिक जीवनया खेलय् बाह्य यथार्थतायात ब्वया नकतिनि नकतिनिजक पलाः न्ह्याकेगु ज्या छु जुल व्यक्ति दुने दुस्वया जीवनया आन्तरिक यथार्थ दुवालेगु मनोवैज्ञानिक उपन्यासया न्हलुवा नं धुस्वां हे जुयादिल । धाय्मालधाःसा प्रवृत्तिगत मानसिकता अध्ययन विश्लेषण यायेगु मनोवैज्ञानिक उपन्यासकार वय्कसिवें मेपिं मद्दु ।^{४८४} वास्तवय् 'गंकी' उपन्यास स्वयां दच्छि न्हयो हे पिदंगु 'मतिना' उपन्यासय् मनोविश्लेषणवाद खनेदयेधुंकूगु दु । उकिं नेपाःया हे सन्दर्भय् दकसिबे न्हापांगु मनोविश्लेषणवादय् आधारित मनोवैज्ञानिक उपन्यास थ्व 'मतिना' खः । थ्व उपन्यासय् व्यक्तिया नुगः दुनेया व्यथायात कथावस्तुया लिधंसा दयेकाः व्यक्तिया स्वस्थ मानसिकताया थासय् अस्वस्थ मनस्थितिया चित्रण यायेगु परम्पराया शुरुवात जुयाच्चंगु दु । 'मतिना'य् थः कलाः दयेकं मेम्ह मिसालिसे मतिना दुम्ह कवि जीवन मतिनाय् असफल जुया उकिया प्रतिक्रियां उत्पन्न भयानक परिणाम स्वरुप जीवन विक्षिप्त जुयावंगु खँया यथार्थता दु । थुकियात हे उपन्यासकारजुं कथावस्तुया लिधंसा दयेकादीगु दु ।

नेपालभाषा उपन्यास साहित्यय् धुस्वां साय्मिया देनयात कया नादंम्ह समालोचक माणिकलाल श्रेष्ठजुं थःगु विचार थुकथं न्ह्यब्वयादीगु दु - नेपालभाषा साहित्य उपन्यास विधाया इतिहास प्यंगू दशक वा चाःचू जक दु । यद्यपि विश्व साहित्यय् थुकिइया इतिहास प्यंगू शताब्दी सिकं अप्वः दु । नेपालभाषाय् उपन्यास धुस्वां साय्मिजुं शुरु याना दिल, अले थ्व पीदं चाःचूया अवधिइ खुइगुलिं मयाक उपन्यास दयेधुंकल । थ्व समृद्धिइ दकले अप्वः देन नं धुस्वांया हे दु । आःतक वयेधुंकूगु नेपालभाषाया उपन्यासया ल्याखय् करिव न्याब्वय् छब्वति ला धुस्वांयागु जक हे दु । नेपालभाषा-साहित्यया लेखकजक मखु ब्वमिपिनि दथुइ नं थौं उपन्यास लोकप्रिय जुइफुगुलिं नं धुस्वांया हे दकले अप्वः देन दु । नेपालभाषा क्षेत्रय् उपन्यास तसकं लिपातिनि दुहाँवसां उपन्यास दुतहयेगुया नापं विश्व साहित्यया अत्याधुनिक

^{४८३} डा. तारानाथ शर्मा, 'गंकी' न्हू लँजुवाःया रुपय्, जः, ल्याः १ (१०८३), पौ १२२ ।

^{४८४} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, न्हापायागु हे, पौ ९८ ।

प्रवाह द्रुतहयेगु ज्यानं धुस्वां नं हे यानादिल । ४८५ वय्कलं नेपालभाषाया न्हापांगु उपन्यासनिसें विश्व उपन्यास साहित्यया अत्याधुनिक प्रवाह दुथ्यागु धका थुकथं थःगु विचाः न्ह्यब्वयादीगु दु - नेपालभाषाय् नेपालीसिकं नं यक्को लिपा स्वंगू दशकं मयाक लिपातिनि पिदन, तर नेपालभाषाया उपन्यासं शुरुनिसें हे विश्व उपन्यास साहित्यया अत्याधुनिक प्रवाह, विश्व साहित्यया विकास क्रमया फुक्क अनुभव फुक्क प्रयोगयात नालाकयाः पिदन । नेपालभाषाया उपन्यास विश्वया विकसित साहित्यया थौकन्हेया उपन्यासया गतिलिसे पलाःलाक न्ह्यज्याये फुगु नेपालभाषाया उपन्यास साहित्यया सवल पक्ष खः । ४८६

वय्कलं न्हापांगु उपन्यास 'मिसा'यात छु छु आधारय् अत्याधुनिकता खंकादिल थ्व खँ प्रस्ट यानादीगु मदु । तर थ्व उपन्यास आधुनिक उपन्यासया छुं लक्षणत जक दुथ्याना मेगु आधुनिक उपन्यासय् मदयेमाःगु आपालं लक्षण नं दुथ्यानाच्वंगुलिं पूर्णरुपं थ्व उपन्यासयात आधुनिक उपन्यास धायेमछिंगु अवस्था विद्यमान जुयाच्वंगु दनि । 'मिसा' उपन्यासयात आधुनिक उपन्यास धायेमछिंगुया छुं मुख्य कारण थथे दु - थ्व उपन्यासय् यथार्थताया यक्क अभाव दु । मनोविश्लेषणात्मक चरित्र चित्रण यायेगुया पलेसा उपन्यासय् घटनाप्रधान जुया उपदेशात्मकता, शिक्षामूलक व ब्वमिपिन्त मनोरञ्जन विद्गु हे थ्व उपन्यासया मू उद्देश्य जुयाच्वंगु दु । अथे हे भाषाशैलीया दृष्टिकोणं नं थ्व उपन्यासय् आपालं कमजोरीत खनेदया च्वंगुदनि । निश्चय नं 'मिसा' उपन्यासय् भाषागत त्रुटि व नेवाः समाजया क्वातुगु चित्रण विद् मफुगु त्रुटि वा कमजोरी खः । थ्व हे खँ स्वयं लेखक साय्मिजुं नं स्वीकार यानादीसां 'मिसा' उपन्यासया महत्वः व उत्कृष्टता उगु सफू प्रकाशित जूगु इलय् अभूतपूर्व जू । उपन्यासय् कमजोरी दुसां थ्व उपन्यास असफल थ्यंक धाये मज्यू । थ्व घटना प्रधान सामाजिक उपन्यास जूसां पात्रया मनोवैज्ञानिक चित्रण व विश्लेषण याद्गु प्रवृत्ति 'मिसा' उपन्यासं निसें खने दय् धुंकल । तर वय्कःयागु 'गंकी' उपन्यासं वय्कःयागु 'मिसा' उपन्यासय् खनेदयाच्वंगु आपालं कमीकमजोरीत मदयेका विकसित रुप बिल । थ्व उपन्यासनिसें छम्ह मूल पात्रयाजक मनोविश्लेषण यायेगु ज्याया परम्परा न्ह्यात । उकिं मनोविश्लेषणात्मक दृष्टिं थ्व उपन्यासया मू 'मतिना' स्वयां अप्वः दु । उकिं धुस्वां साय्मि नेपालभाषा उपन्यासया न्हापांम्ह उपन्यासकारकथं जक मजूसे नेपाःया हे न्हापांम्ह मनोवैज्ञानिक उपन्यासकार कथं नं परिचित जू वः । वय्कलं मनूया अन्तर्जगत्यात आधार दयेकाः मनोवैज्ञानिक उपन्यासया सिर्जना यानादिल अले उपन्यास रचनाय् मौलिकताया परिचय बियादिल । 'गंकी' लिपाया वय्कःयागु मेमेगु उपन्यासय् नं वय्कलं असाधारण पात्रतय्गु असामान्य चरित्र ब्वयेगु ज्या यानादीगु दु । उकिं धुस्वां साय्मिया व्यक्तित्व मनोवैज्ञानिक उपन्यासकार रुपय् अप्वः थिनाच्वंगु दु । धुस्वां साय्मिया उपन्यास अध्ययनया क्रमय् समालोचक जगदीश चित्रकारजुं 'मिसा' उपन्यासं साय्मिजुयात उपन्यासकारया रुपय् जक म्हसीके बिल सा 'मतिना' उपन्यासं वय्कःयाके दुसुनाच्वंगु प्रतिभायात पिब्वये हल, अले

४८५ प्रो. माणिकलाल श्रेष्ठ, नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया ग्वसालय् जूगु त्रि.वि.या स्वदँ बी.ए. कार्यक्रम : नेपालभाषा निगुगु पत्र (गद्य साहित्य) या परीक्षाया नमूना प्रश्न पत्रया व्याख्या सम्बन्धी प्रस्तुत कार्यपत्र, १९९७, पौ ४० ।

४८६ वहे, पौ ११ ।

‘पासा’ व ‘गंकी’ नं भीगु उपन्यास ख्यलय् वय्कःयागु प्रतिष्ठित थाय् निश्चित यानाबिल
१४८७

धुस्वां साय्मिजुं उपन्यास साहित्यय् बियादीगु छगू महत्वपूर्ण देन पूर्वदीप्ति विधि (Flash back अथवा Cut back) नं खः । थुगु विधि अन्तर्गत बाखंया यायेगु थ्व पद्धतिया समावेश आधुनिक युगया उपन्यासय्जक सफलतापूर्वक जूगु खः । थ्व पद्धतिकथं उपन्यासकारं बाखं कँकं अकस्मात् प्रसंगया सूत्रयात छं न्हापाया सूत्र लिसे स्वाना बिइ, गुकिं बाखंया गति विकास पाखे न्ह्यानाच्चनी । थुगु ल्याखं वय्कःया ‘मिसा’ ‘पासा’ ‘पल्पसा’ व ‘निभाः’ यात स्मृतिहीन उपन्यास (Novel without Memory) अले ‘मतिना’ ‘गंकी’ ‘माखा’ ‘जि भ्वातिं जि सतः’ ‘अगति’ व ‘तिसा’ यात सस्मृति उपन्यास (Novel of Memory) धका थ्व निधीकथं अध्ययन याये छिं । उपन्यासकारजुं थः पात्रतय्त अतीतया लुमन्ति याकाः बाखंया विकासया नापं पात्रतय्गु चरित्र चित्रण जुयाच्चनी । धुस्वां साय्मिजुयागु ‘मतिना’ (१०७७) निसें थुगुकथंया विधि वय्कलं छ्यलादीगु खनेदु । ‘मतिना’ उपन्यासया मू पात्र जीवन असाधारण मनस्थितियाम्ह पात्रकथं उद्घाटन व चित्रण यायेत शोभां च्वयातःगु डायरी न्ह्यब्वयातःगु दु । वास्तवय् थ्व डायरी शैली थ्व उपन्यासय् प्रयोग जुयाच्चंगु पूर्वदीप्ति विधि खः । थ्व उपन्यास धुंका वय्कःयागु फुक्क मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् मू पात्रतय्सं थःथःगु पुलांगु घटना लुमंका उपन्यासया प्रारम्भ, विकास व अन्त जुयाच्चंगु दु । उकिं वय्कःयागु फुक्क मनोवैज्ञानिक उपन्यासयात लुमन्ति-उपन्यास नं धायेत्वः । थुगुकथंया पूर्वदीप्ति विधि आधुनिक मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् छ्यलातैगु तसकं प्रचलितगु शिल्पविधि खः ।

उपन्यासय् म्हगसया प्रयोग यायेगु नं उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुयागु उपन्यासया छगू मू विशेषता खः । उपन्यासय् म्हगसया प्रयोग यायेगुया विशेष उद्देश्य दयाच्चनी । म्हगस धैगु मनूया अचेतन मनस्थिति लिसे सम्बन्धित खँ खः । उकिं पात्रतय्गु अचेतन मनस्थिति ब्वयाः पात्रतय्गु चरित्र चित्रण यायेत म्हगसयागु प्रयोग तसकं उपयोगी जू । धुस्वां साय्मिजुं म्हगसया प्रयोग यायेगु ज्या ‘मतिना’ उपन्यासं निसें यानादीगु दु । थ्व उपन्यासय् मू नकिं जुयाच्चम्ह शोभां जीवनया वारे बिचाःयायां म्हगस खंगु खः । उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजुया थ्वयां लिपाया मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् म्हगसया अत्यधिक प्रयोग यानायंकेगु जुयाच्चंगु दु । वय्कःया मनोवैज्ञानिक उपन्यासया मू पात्रत मनोविकृतयापिं जूगुलिं इपिं सकस्यां म्हगस म्हनाच्चंगु स्वाभाविक जू । तर वय्कःया छगू उपन्यास ‘निभाः’ल्य् मू पात्रत जीवन व शोभा निम्हेस्यां म्हगस म्हनाच्चंगु खनेमदु । हरेक सामान्य मनूतय्त नं म्हगस म्हनाच्चनी । अले असामान्य मनूतय्त नं म्हगस म्हनाच्चनी । तर सामान्य व असामान्य व्यक्तितय्त म्हनाच्चनीगु म्हगस पानाच्चनी । मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् असामान्य मनूतय्गु अनिवार्य रुपं म्हगस पाखें चरित्र चित्रण जुयाच्चनी । थ्व ल्याखं धुस्वां साय्मिजुयागु हे उपन्यास ‘निभाः’या मनोविकृतपिं असामान्य पात्रतय् म्हगस म्हनाच्चंगु थ्व उपन्यासया लागि छगू न्ह्यसःचिं दं वःगु दु ।

४८७ जगदीश चित्रकार, ‘पलाःचिं उपन्यासया’, ज., दँ १५, ल्याः८, (१०९८) पौ १८५ ।

मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् दिवा-स्वप्न, फैंटेसी इत्यादिया प्रयोग नं जुयाच्चनी । धुस्वां साय्मिजुं थः उपन्यासया पात्रतय्गु मनस्थिति चित्रण याइगु इलय् वय्कलं थुगुकथंया दिवा-स्वप्न, फैंटेसी प्रयोग यानादीगु दु । वय्कःयागु उपन्यासया थाय्थासय् थजाःगु दिवास्वप्न, फैंटेसी पाखें पात्रत म्हसीकेत अःपुयाच्चंगु दु ।

वय्कःयागु उपन्यासय् स्वप्न, दिवास्वप्न, फैंटेसी इत्यादिया अत्यधिक प्रयोगं वय्कःयागु उपन्यास थुइकेत ब्वमिपिं तसकं धैर्यशील व एकाग्रता जुइमाःगु तःधंगु आवश्यकता दु । वास्तवय् मनोवैज्ञानिक उपन्यासया छगू तःधंगु विशेषता हे थ्व जुयाच्चंगु दु । उकिं मनोवैज्ञानिक उपन्यास मेमेगु उपन्यासय थें छकः निकः ब्वनेवं ब्वमिपिसं थुइके फइमखु ।

वय्कःयागु नेपालभाषा उपन्यास साहित्यय् देन उपन्यासय् बाखं न्ह्याकेगु ढंग अथवा दृष्टिविन्दु खः । वय्कलं उपन्यासय् बाखं न्ह्याकेगु ढंग हे न्हूगु पहः हया नेपालभाषा आख्यान साहित्ययात मेगु तःधंगु देन बियादीगु दु । बाखं कनेगु प्रचलित व अपुगु शैलीकथं नालाकयातःगु वर्णन प्रधान शैलीया परम्पराय् अथवा च्वमि थःम्ह हे पात्रतय्गु बारे सर्वज्ञ जुयाः व पात्रया माध्यमं बाखं कनेगु परम्पराय् धुस्वां साय्मिजुं मतिना उपन्यासय् 'जि' पात्र पाखें मू पात्रयागु अन्तर्मनया चित्रण यायेगु न्हूगु शिल्प छ्यलादिल । थ्व 'मतिना' उपन्यासय रञ्जन, जीवन व शोभाया डायरी पाखें 'जि' या माध्यमं उपन्यास प्रारम्भ, विकास व अन्त जुयाच्चंगु दु । थनं लिपायागु मनोविश्लेषण प्रधान उपन्यासत 'गंकी' 'माखा' 'जि भ्वातिं जि सतः', 'अगति', 'निभाः' व 'तिसा'य् 'जि'या प्रयोग यानाः मू पात्रतय्गु मनस्थितिया उद्घाटन व चित्रण यायेगु यानादिल । नेपालभाषा औपन्यासिक क्षेत्रय् थ्व नं छगू वय्कःया महत्वपूर्ण देन खः ।

धुस्वां साय्मिजुया मनोवैज्ञानिक उपन्यासया छगू प्रमुख देन उपन्यासय् चेतना प्रवाहवादी विश्लेषणात्मक शिल्पविधि नं खः । थ्व चेतना-प्रवाह (Stream of Consciousness) शब्दया न्हापां प्रयोग विलियम जेम्स थःगु 'प्रिन्सिपल्स अफ साइकोलजी' (Principles of psychology- 1890) सफलइ यानादीगु खः । आलोचनाया क्षेत्रय् थ्व शब्दया न्हापां प्रयोग मिस सिन्क्लेयरं सन् १९१८ य् रिचर्डसनया उपन्यास Pointed Roof या आलोचना यानादीबलय् प्रयोग यानादीगु खः । रिचर्डसन व जेम्स ज्वायसया उपन्यासय् न्हापां थ्व शिल्पया सुत्रपात जुल । थ्व शिल्पयात नेपालभाषा साहित्य धुस्वां साय्मिजुं थःगु उपन्यास 'मतिना' (१०७७) निसें प्रयोग याना थुकिया सफलतापूर्वक प्रयोग 'गंकी' (१०७८) उपन्यासय् याना अनं लिपाया वय्कःयागु फुक्क मनोवैज्ञानिक उपन्यासय् थ्व हे चेतना प्रवाहवादी शिल्पविधि छ्यलादीगु दु ।

चेतना प्रवाहवादी शिल्पविधिया उपन्यासय् ईया गति तीव्र जयाः विछिन्न जुयाच्चनी । थजाःगु उपन्यासय् वर्तमान स्वयां अतीत महत्वपूर्ण जुयाच्चनी थजाःगु उपन्यासया विकास छसिकथं जुयाच्चनी मखु । अले पात्रतय्सं थःम्ह थःहे लिसे खँल्लहानाच्चनी । परिस्थिति,

घटनाया आलोचक थःहे जुयाः श्रोता नं थःहे जुयाच्चनी । थःगु जीवनया अनुभव व हिलावनाच्चंगु थःगु विचाः भावुक जुया पात्रं मद्दिक कनाच्चनी । थजाःगु उपन्यास ब्वनेबले पात्रं प्रलाप यानाच्चंथें तायाच्चनी ।

धुस्वां साय्मिजुयागु औपन्यासिक विशेषता धैगु छगू उपन्यास दुनेया पात्रतय्त् याकाःतःगु खँल्हाबल्हा नं खः । वय्कःयागु न्हापांगु उपन्यास 'मिसा'य् वय्कःयागु नाटककार व्यक्तित्व स्पष्ट खनेदया नाटकीयता प्रधान जुयाच्चंगु दु । थुकिइ तसकं औचारिक खँल्हाबल्हातकं दुथ्याका तःगुलिं थ्व उपन्यासया खँल्हाबल्हाया शिल्पं नाटकया रुप काःगु दु । उकिं खँल्हाबल्हाया दृष्टिं थ्व उपन्यास फिक्का खनेदयाच्चंगु दु । उपन्यासय् खँल्हाबल्हाया प्रयोग कथावस्तुया विकासया लागि व पात्र चरित्र चित्रणया उद्देश्यं जुइमाः । गबलें गबलें सुं पात्रया छुं विशेष परिस्थिति वैगु मानसिक प्रतिक्रिया मनोवैज्ञानिक आधारय् न्ह्यब्वये मालेफु अथवा जटिल घटना न्ह्यब्वये मालेफु अबले नं खँल्हाबल्हाया प्रयोग बांलाइ तर निरुद्देश्य खँल्हाबल्हां उपन्यासया महत्व म्हो यानाविइ ।

'मतिना' उपन्यासय् 'मिसा'य् थें पात्रतय् दथुइ खँल्हाबल्हा वर्णन उपन्यासकारजुं थःम्हेसिनं मयासे उपन्यासया गौण पात्र रञ्जन पाखें न्ह्यब्वयातःगु दु । उकिं थुकिइ 'मिसा' उपन्यासया तुलनाय् खँल्हाबल्हा म्हो जुल । थ्व मतिना उपन्यासय् पात्रतय्गु खँल्हाबल्हां भाषणया रुप कयाः पात्रअनुकूल मजुगु दु । तर 'मतिना' उपन्यासया लिपाया उपन्यासय् खँल्हाबल्हा पात्रया अनुकूल व प्रसंग अनुकूल जुयाच्चंगु दु । वय्कःया 'पल्पसा' व 'तिसा' उपन्यासय् पात्रतय् दथुइया खँल्हाबल्हा नगण्य जुयाच्चंगु दु । वय्कःया उपन्यासया खँल्हाबल्हाय् उपयुक्तता, अनुकूलता, सम्बद्धता, स्वाभाविकता, संक्षिप्तता, उद्देश्यपूर्णता वय्कःयागु विशेषता जुयाच्चंगु दु ।

धुस्वां साय्मिजुयागु उपन्यासय् खनेदयाच्चंगु छगू मेगु तःधंगु विशेषता वय्कःयागु भाषाशैली दयाच्चंगु दु । धुस्वां साय्मिया उपन्यासय् भाषाशैलीपाखें विचाःयाना स्वल धाःसा वय्कःया शिल्प-कौशल थ्व क्षेत्रय् नं अपूर्व जुयाच्चंगु खनेदु । वय्कलं प्रायः सरल वाक्यया प्रयोग यानादी । थुकिं वय्कःया शिल्प सूक्ष्म आन्तरिक व व्यञ्जक जूगु दु । 'मिसा' व 'मतिना' उपन्यास संस्कृतनिष्ठ शब्द, हिन्दी शब्द, व नेपाली भाषाया क्रिया शब्द पाखें हे नेपालभाषा क्रियाशब्द दयेका अप्वः छ्यलेगु यानादीगुया कारणं वय्कःयाके नेपालभाषा ज्ञानया अभाव दुगु व भाषा शैली शिल्पय् कमि दुगु खनेदुसा वय्कःया लिपा लिपाया उपन्यासय् थजाःगु शब्दया प्रयोग क्रमशः हास जुयावनाः वय्कःया भाषाशैलीया विशेषता धैगु काव्यात्मक शैली जूवन ।

वय्कलं प्राकृतिक दृष्य वर्णनयानादीगु इलय् प्रकृतियात हे मानवीकरण यानाः काव्यमय वर्णन यानादी । अथे हे भावुक प्रसंगया वर्णन यानादीबलय् नं वय्कःया भाषा काव्यात्मक जुयाच्चंगु दु । तःहाकःगु खँयात चीहाकलं धायेत नं वय्कलं उपमायुक्त काव्यात्मक भाषा छ्यलादीगु दु । वैयक्तिक प्रयोग धुस्वांयागु छगू बांलागु निजीपन खः ।

वय्कलं वैयक्तिक प्रयोग मूख्यत इतिहास व पुराणपाखें कयादीगु दु । थुकिं याना: वय्क:या भाषा बौद्धिक मनूतय्गु लागि अप्व: उपयोगी जू वनाच्वंगु दु । 'जि भ्वातिं जि सत:', 'निभा:' व 'तिसा' उपन्यासया भाषा बौद्धिक व्यक्तितय्गु लागि उपयोगी जूगु दु । अले थजा:गु उपन्यासया भाषाय् गद्य कविताया उच्च सौन्दर्य बोध यायेगु शक्ति दयाच्वंगु दु ।

वय्क:यागु 'मिसा' व 'पल्पसा' उपन्यासय् वर्णन शैली प्रधान जुयाच्वंगु दु । 'मतिना' 'पासा' व 'निभा:' उपन्यासय् मिश्रित शैली, छ्यलादीगु दु । वय्क:यागु 'गंकी', 'माखा', 'जि भ्वातिं जि सत:', 'निभा:', 'तिसा' उपन्यासत आत्मकथात्मक शैलीयागु जूगुलिं उपन्यासकार धुस्वां साय्मिजु आत्मकथात्मक शैलीया प्रयोक्ताकथं अप्व: परिचित जू ।

थुकथं स्वयेबलय् धुस्वां साय्मिया नेपालभाषाया औपन्यासिक शिल्पया विकास छगू निश्चित क्रमं जूगु दु । व क्रम ख: - स्थूलं सूक्ष्म पाखे प्रगति अर्थात् वय्क:या प्रारम्भिक औपन्यासिक कालया औपन्यासिक शिल्प स्थूल खँया वर्णन, मनूया बाह्य क्रियाकलाप वयेगु हे सार्थकता खंकाच्वन । तर कालक्रमया विकासया छुं ई लिपा हे उकिया मू प्रवृत्ति अन्तरमुखी जूवन । उकिया कार्यक्षेत्र संसार पिनेया दबुली मजूसे हृदयया आभ्यान्तरिक क्षेत्र जूवन । उपन्यासया ध्यय क्रियाशिल मनू (Man in Action) स्वयां अप्व: विचारशील (Man in Contemplation) जुल । मेकथं धायेगु ख:सा पात्रतय्गु शरीर स्वयां नुग:यात अप्व: प्रतिस्था दत ।

थुकथं वय्कलं हे दकसिबे न्हापां ने.सं. १०७४ स नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यास विधाया स्थापना यानादिल, वय्क:पाखें हे आधुनिक-मनोवैज्ञानिक उपन्यासया प्रारम्भ, विकास जुजुं ने.सं. १११३ तकया दुने पिदंगु 'तिसा' उपन्यासपाखें वय्कलं विश्व उपन्यास साहित्यय् खनेदयाच्वंगु न्हून्हुगु शिल्प-विधित छ्यला नेपालभाषा उपन्यास साहित्यात महत्वपूर्ण देन बियादीगु दु । नांदंम्ह समालोचक माणिकलाल श्रेष्ठजुं ने.सं.१०८८ स - नेपालभाषाया उपन्यासया स्तर थौं न्ह्याथे हे जूसां थुकिया भविष्य बांला:, ख:गु लँय् थुकिं पला: तये धुंकूगु दु ।^{४८८} धयादीगुया आधारय् थौं नेपालभाषा उपन्यासया मूल्यांकन यायेगु ख:सा वय्क:या धापू सत्य सावित जूगु दु ।

“जिमि मां अबुं जिगु नां गोविन्द बहादुर मानन्धर तयादिल । तर थ्व संसारय् जिं थ:गु अस्तित्वयात माला: स्वया अले जि धुस्वां जुया ।” धयादीम्ह धुस्वां जुं थ:गु अस्मिता अन्तय् उपन्यासय् लुइका: नेपालभाषाया शिरोमणि उपन्यासकारया रूपय् अमर जुयादीगु दु । नांदंम्ह समालोचक कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानजुया धापूकथं - धुस्वां नं छुनादीगु लागा भीगु उपन्यासया नं लागा थें जुया थ्वयात थुना विइगु मेगु तँसा दत धका फूर्तिसाथ पतिं धस्वाके बहगु समानान्तरं पिब्वये मफुनि ।^{४८९}

^{४८८} माणिकलाल श्रेष्ठ, समालोचनाया सिद्धान्त, (यें : चवसापासा, १०८८), पौ ६८ ।

^{४८९} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, पला:चिं लिना, (यें : नेपालभाषा एकेदमि, १११६), पौ ९६ ।

धुस्वां साय्मिया उपन्यासं आधुनिक नेपालभाषाया उपन्यास साहित्ययात अन्तर्राष्ट्रिय स्तरया महत्व प्रदान यानाः म्हो इलय् नेपालभाषा औपन्यासिक शिल्पयात उच्चताय् थ्यंकाः अन्तर्राष्ट्रिय स्तर थ्यंकेगु ज्या यानादीगुया श्रेय नेपालभाषा साहित्य क्षेत्रया लागि न्ह्याबलें अविस्मरणीय जुयाच्चनी ।

सन्दर्भ-धलः

नेपालभाषा

तमोट, काशीनाथ(सं.),	'पासा' समालोचकपिनि मिखाय, यलः नेपालभाषा लिधंसा सफूचा पिथना गुथि, ने.सं.१०९७ ।
तुलाधर, प्रेमशान्ति	नेपालभाषा साहित्यया इतिहास, यें : नेपालभाषा एकेदमि, ११२० ।
प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह,	पलाःचिं लिना, यें : नेपालभाषा एकेडेमी, १११६ ।
" "	भीगु साहित्यय् बाखं, यें : देगः मिहचा सफू, १०९७ ।
प्रधान, नर्मदेश्वर,	जिगु विचाः जिगु धापू, यें : सान्त्वना प्रकाशन, ११०५ ।
" "	स्वंगःगु मिखा, यें : नसना पब्लिकेशन, ने.सं.१११९ ।
मल्ल, डा. कमलप्रकाश,	नःलिस्वना, कान्तिपुर : च्वसापासा, १०८७ ।
" "	नेपालभाषाया घ्वाना सफूया धलः, यें : लय्ता दबू, ने.सं. १०९९ ।
माली, इन्द्र,	पुलां कसि : न्हूगु दापू, यें : त्रिवेणी साहित्य प्रतिष्ठान, ने.सं.१११७ ।
वज्राचार्य, चन्द्रमान,	सिर्जनाया विवेचना, किपू : जन-चेतना प्रकाशन, १११७ ।
वैद्य, करुणाकर,	नेपाःयागु पुलां बाखं, प्यक्वःगु पिथना, यें : मानदास सुगतदास, ११०२ ।
श्रेष्ठ, माणिकलाल,	समालोचनाया सिद्धान्त, यें : च्वसापासा, १०८८ ।
" "	त्रि.वि.या स्वदँ बी.ए. कार्यक्रमः नेपालभाषा निगूगु पत्र (गद्य साहित्य), नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया ग्वसालय् जूगु नेपालभाषा स्वदँ स्नातक पाठ्यक्रम अभिमुखीकरण मुँज्याय् न्ह्यब्वःगु कार्यपत्र, ने.सं.१११७ बछलागा ८ वि.सं. २०५४ जेठ १६, ५१ पौ + ४ पौ (बी.ए. प्रश्नपत्रया ब्याख्या)
साय्मि, धुस्वां,	न्याफोस्वां, कलकता : च्वसापासा, १०७० ।
_____	त्रिवेणी, कान्तिपुर : च्वसापासा, १०७२ ।
_____	ब्वाला, यल : श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७४ ।
_____	मिसा, कान्तिपुर : च्वसापासा, १०७४ ।
_____	ह्याउँनिभाल, यें : थौकन्हे प्रकाशन, १०७६ ।
_____	मतिना, ललितपुर : श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७७ ।
_____	गंकी, ललितपुर : श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७८ ।
_____	पासा, ललितपुर : श्रेष्ठ प्रकाशन, १०७८ ।
_____	मय्जु, कान्तिपुर : मिला प्रकाशन, १०७९ ।
_____	पल्पसा, कान्तिपुर : मिला प्रकाशन, १०७९ ।
_____	फिसःया लिसः, यें : भीम प्रसाद श्रेष्ठ, १०७९ ।
_____	माखा, यें : रत्नपुस्तक भण्डार, १०८९ ।
_____	जि भ्वातिं जि सतः, यें : हःपाः गुथि, ११०० ।
_____	अगति, यें : लुमन्ति खलः, ११०२ ।
_____	निभाः, यें : देगः मिहचा सफू , ११०५ ।
_____	तिसा, यें : , हःपाः गुथि, १११३ ।
सायमि, वन्धु,	वैं, कान्तिपुर : च्वसापासा, १०७१ ।

नेपाली

उपाध्याय, केशवप्रसाद,
त्रिपाठी, वासुदेव,

थापा, हिमांशु,
नेपाल, घनश्याम,

पोखरेल, बालकृष्ण (निर्देशक), वासुदेव त्रिपाठी व वल्लभमणि दाहाल (विशेष सम्पा.), कृष्णप्रसाद पराजुली (सम्पा.), गोपीकृष्ण शर्मा (सह सम्पा.), हर्षनाथ भट्टराई (सहायक सम्पा.), नेपाली वृहत शब्दकोष,
यें : ने.रा.प्र.प्र., २०४० ।

प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह,

नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार, स्वकःगु पिथना,
यें : साभा प्रकाशन २०५० ।

प्रधान, प्रतापचन्द्र,

नेपाली उपन्यास : परम्परा र पृष्ठभूमि,
दार्जीलिङ : दीपा प्रकाशन, २०४०

बराल, डा. ऋषिराज,
बराल, कृष्णहरि व नेत्र एटम,

उपन्यासको सौन्दर्यशास्त्र, यें : साभा प्रकाशन, २०५६ ।
उपन्यास - सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास, यें : साभा प्रकाशन, २०५६ ।

शर्मा, मोहनराज,
— — — — —

शैलीविज्ञान, यें : ने.रा.प्र.प्र., २०४८ ।
कथाको विकास प्रक्रिया, निक्कःगु पिथना, यें : साभा प्रकाशन,
२०५० ।

शर्मा, मोहनराज व दयाराम श्रेष्ठ 'सम्भव',
श्रेष्ठ, दयाराम (सम्पा.),
सत्याल, यज्ञराज,

नेपाली साहित्यको संक्षिप्त इतिहास, यें : ने.रा.प्र.प्र., २०३४ ।
पच्चीस वर्षका नेपाली कथा, यें : ने.रा.प्र.प्र., २०३९ ।
नेपाली साहित्यको भूमिका, स्वकःगु पिथना,
यें : रत्नपुस्तक भण्डार, २०२९।

हिन्दी

अग्निहोत्री, डा. श्री नारायण,

हिन्दी उपन्यास साहित्यका शास्त्रीय विवेचन,
आगरा : प्रतापचन्द्र जैसवाल, १९६१ ।

ओभा, डा. दशरथ,
गोयन्का, कमल किशोर,
गौतम, डा. मनमोहन,
चुध, डा. सत्यपाल,

समीक्षाशास्त्र, काशी : पं अखिल भारतीय परिषद, १९५३ ।
प्रेमचन्द्र के उपन्यासों का शिल्प-विधान, दिल्ली : सरस्वती प्रेस, १९७४ ।
सूर की काव्य-कला, दिल्ली : भारती साहित्य मन्दिर, १९५८ ।
प्रेमचन्द्रोत्तर उपन्यासों की शिल्पविधि, इलाहाबाद : इकाई प्रकाशन,
१९६८ ।

फक्स, राल्फ,

उपन्यास और लोकजीवन, अनु रामविलास शर्मा,
नयाँ दिल्ली : पिपुल्स पब्लिसिड हाउस, १९७९ ।

डा. बदरीदास,
भटनागर, डा. प्रेम,

हिन्दी उपन्यास पृष्ठभूमि और परम्परा, कानपुर : ग्रन्थम, १९६६ ।
हिन्दी उपन्यास शिल्प : बदलते परिप्रेक्ष्य, जयपुर :
अर्चना प्रकाशन, १९६८

राय, गुलाब,	<u>काव्य के रूप</u> , प्यक्वःगु पिथना, दिल्ली : आत्माराम एण्ड संस, १९५८ ।
राय, गोपाल, डा. लक्ष्मीनारायण लाल,	<u>उपन्यास का शिल्प</u> , पटना: विहार हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, ई.१९७३ । <u>हिन्दी कहानियों का शिल्पविधि का विकास</u> , स्वकःगु पिथना, (इलाहाबाद : साहित्य भवन प्रा.लि.), १९६७ ।
वर्मा, धीरेन्द्र, (सम्पा.),	<u>हिन्दी साहित्य कोश</u> , भाग १, निक्वःगु पिथना, वाराणसी : ज्ञान मण्डल प्रकाशन, २०२० ।
शर्मा, ओम प्रकाश,	<u>जैनेन्द्र के उपन्यासों का शिल्प</u> , दिल्ली : पांडुलिपि प्रकाशन, १९७५ ।
शुक्ल, डा. (श्रीमती) ओम,	<u>हिन्दी उपन्यास की शिल्पविधिका विकास</u> , कानपुर : अनुसन्धान प्रकाशन, १९६४ ।
सायूमि, धुस्वां, _____, _____	<u>मैं दासी मैं सराय</u> , दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन, १९७४ । <u>रेत की दरार</u> , दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन, १९७५ । <u>जलजला</u> , दिल्ली : राधाकृष्ण प्रकाशन, १९७६ ।

अंग्रेजी

Abram, M.H.	<u>A Glossary of Literary Terms</u> , Reprinted, Madras : Macmillan India Limited, 1993.
Allot, Miriam, (ed.),	<u>Novelists on the Novel</u> , 4th ed., London : Routledge and Kegan Paul, 1962.
Beach, Joseph Warren,	<u>The Twentieth Century Novel</u> , Ludhiyana, Chandigarh : Loyal Book Depot, 1949.
Edel, Leon,	<u>The Psychological Novel (1900-1990)</u> , Indian reprint, New Delhi: Kalyani Publishers, 1997.
Forster, E.M.,	<u>Aspects of the Novel</u> , Reprinted, England : Penguin Books, 1990.
Grabo, Carl. H.,	<u>The Technique of the Novel</u> , New York : Charles Serilner's & Son's, 1928.
Gupta. S.P. Sen and Mundra, S.C.,	<u>The Novel : Its Forms and Techniques</u> , Bareilly : Prakash Book Depot, 1991.
Guralnik, David B.,	<u>Webster's New World Dictionary, Indian Edition</u> , Calcutta : Amerind Publishing Co. PVT. Ltd., 1970.
Hudson, W.H.,	<u>An Introduction to the Study of Literature</u> , Reprinted, New Delhi : Kalyani Publishers, 1997.
Kansakar, Tej Ratna (TR.),	<u>The Eclipse</u> , Kathmandu : Vasudha Saymi, 1967.
Lubbock, Percy,	<u>The Craft of Fiction</u> , Reprinted, New Delhi : B.I. Publications, 1993.

Murry, J. Middleton, The Problem of Style, London : Oxford University Press, 18th ed., 1952.

Scholes, Robert et. al. (ed.) Elements of Literature, 4th ed., Delhi : Oxford University Press, 1997.

Shipley, J.T. (Editor), Dictionary of World Literature, Newyork : The Philosophical Library, 1943.

The New Encyclopaedia Britannica, Vol. 16, London : 1981.

Wellek, Rene and Warren, Austin, Theory of Literature, New york : Hart Court Brace and Company, 1949.

पत्रपत्रिका

- ईश्वरानन्द, 'पासा' जिगु मिखाय् धुस्वां', जः, ल्या: २ (१०८४), पौ ७९-९१ ।
गिरिजा प्रसाद, 'धुस्वांया 'निभा:' उपन्यास दुने कविताया सवा:', देगः, दँ ६,
ल्या: १२, (१११०), पौ ५-९ ।
" " , 'धुस्वां नं 'पासा'यात अन्या: या:गु दु', न्हाय्कं, दँ १,
ल्या: १ (११००) पौ १८२-१८६ ।
चित्रकार, जगदीश, 'फिसया लिस:', सित्तु, दँ ३, ल्या १८ (१०८७) पौ २१-३१ ।
" " 'पला:चिं उपन्यासया', जः ज्या: ८ (१०९८) पौ १८५-१९१ ।
चित्रकार, पुष्प, 'क्वय्प्वालं 'पासा' ', जः, ल्या: ३ (१०८५-८६) पौ १३२-१४८ ।
जोशी, लक्ष्मीभक्त, 'माखा' उपन्यासया शीर्षक-छगू चर्चा', कुलां, दँ ५,
ल्या: ४ (१०९९) पौ १२८-१३१
" , 'गंकी' उपन्यासया विशेषता - छगू चर्चा', नेपाल, दँ २२,
ल्या: ४ (११०२) पौ २-८ ।
" , 'पासा' उपन्यासया सार - छगू चर्चा', धर्मोदय, दँ ५,
ल्या: ४२, ४३ (११०२ बछला तछला)
जोशी, डा. सुन्दरकृष्ण, 'पासा' उपन्यास क्वचाय्कात:गु पहयात कया:', जनमत, दँ १७, ल्या:३,
धुस्वां साय्मि विशेषांक, २०५६ चैत्र, पौ ।
तुलाधर, प्रेमशान्ति, 'धुस्वांया 'निभा' उपन्यासय् छभा:', पलेस्वां, दँ ४, ल्या: २ (१११३) पौ ६४-७३ ।
नेपाली, चित्तरन्जन, 'साय्मिजुया 'मतिना' छगू दृष्टिकोण', धर्मोदय, दँ ११
ल्या: ९-१० (१०७८ दिल्ली-गुला) ।
प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह 'उपन्यास साहित्यया दबली भीगु उपन्यास व उपन्यासकार धुस्वां', खेल्इताः,
दँ १३, ल्या: १३, पौ ९५-१०४ ।
प्रधान, भुलेन्द्रमान, 'धुस्वांया उपन्यासय् परम्परा, संस्कार व धर्म', जः ल्या: २, पौ ७१-७८ ।
प्रधान, परशु 'धुस्वां साय्मि' अभिव्यक्ति, दँ २२, पल्या: ६७ (२०४८), ११-३९ ।
वज्राचार्य, चन्द्रमान, मत/अभिमत, जनमत प्रकाशन -१९, खण्ड-३ (नेपालभाषा खण्ड),
२०५४ फागुन, पौ ७ - ८ ।
वज्राचार्य, चुन्दा, "गंकी" उपन्यासय् चर्चिं मिजं पात्र सुकुचा व मदन बा:', जः, दँ २७, ल्या: १४
(१११०), पौ १२५-१३२ ।

”	”	‘नेपालभाषाया माध्यमिक कालया गद्य’, उच्च शिक्षाय् नेपालभाषा
वज्राचार्य, मदनसेन,		‘निभाः’ उपन्यास ब्वने धुंकाः’, गं, ल्या: ४, (११०८) पौ ६०-६७ ।
वैद्य, डा. जनकलाल,		‘धुस्वां साय्मिको ‘जि भ्वातिं जि सतः’ सर्सर्ति अध्ययन गर्दा’, <u>जनमत</u> , दँ १७, ल्या:३, धुस्वां साय्मि विशेषांक, २०५६ चैत्र, पौ ५१-५२ ।
”	”	‘नेपालभाषा -उपन्यासय् समाज-दर्शन’, गं, दँ २, ल्या: २ (११०२), पौ १४६-१५५ ।
”	”	‘नेपालभाषाया बाखंधाः’, <u>भिन्तुना</u> , दँ १०, (१११९), पौ १-५ ।
”	”	‘नेपालभाषा न्हूबाखंधा विकासया पलाः’, <u>सयपत्री</u> , दँ ६, ल्या: १, (२०५७) पौ १७२-१९० ।
शर्मा, तारानाथ,		‘गंकी’ न्हू लँजुवाःया रुपय्’, <u>जः</u> , ल्या: १ (१०८३), पौ ११६-१२२ ।
शर्मा, बी.,		‘प्रयोग नौलो, परम्परा पुरानै’, <u>आभा</u> , दँ १, ल्या १ (२०२८), ५७-६३ ।
शाक्य, सूर्यवहादुर,		‘भीरु भाषाय् प्रथम उपन्यास’, <u>धर्मोदय</u> , दँ ११ ल्या: १२३, पौ ३३-३७ ।
श्रेष्ठ, प्रो. माणिकलाल,		‘नेपालभाषा साहित्यय् धुस्वां साय्मिया ‘गंकी’ उपन्यासया स्थान’, <u>पलेस्वां</u> , दँ १, ल्या: १, (११०९) पौ १३०-
साय्मि, धुस्वां,		छभाः भाजु धुस्वां साय्मि नाप, <u>जः</u> , दँ १५, ल्या: ८ (), पौ २०९-२२६ ।
_____		जिगु उपन्यास जिगु पात्र, <u>सन्ध्या टाइम्स</u> , विशेष तँसापौ, (११२१), पौ ५७-६१ ।
_____		जिगु उपन्यास फुक्क जिगु जिन्दगीया अनुभव खः, <u>सन्ध्या टाइम्स</u> , विशेष तँसापौ, (११२३), पौ ३६-३७ ।
‘हृदय’, चित्तधर,		‘चित्तधर ‘हृदय’- जिगु जातः’, <u>नेपाल ऋतुपौ</u> , दँ४४, ल्या:७६ (१११५) पौ३-७ ।

परिशिष्ट

धुस्वां साय्मिलिसे अन्तर्वाता

न्ह्यसः १. छिगु नां धुस्वां साय्मि खः लाकि, धूस्वां साय्मि खः लाकि धुँस्वां साय्मि खः लाकि धुयास्वाँ साय्मि खः ?

लिसः १. जिगु नां धुस्वां साय्मि खः । थुकिइ यकोसिनं मिलय् यायेत सनेधुंकूगु दु । थुकिइ व्याकरणया नं खँ दु । सूर्य बहादुर पिवाः नं - छंगु नां ला धुँस्वां साय्मि जुइमाः धाल । स्वांया आधारय् थ्व नां जूगु खःसा व धुँस्वां खः । हलय् धुँयागु थें च्याःच्याः थाःगुलिं धुँस्वां जुइमाःगु खः । तर जिं थ्व मतलबं जिगु नां तयागु हे मखु । न्हापा जिं जिगु नां तयावल्य् 'धु' या 'धू' या अर्थ खः अथवा धूस्वांया अर्थ कथं खः । 'कमल' अर्थ नां तयागु तर लिपा येंय् वयावल्य् थन च्वंपिन्सं धुँस्वां धैगु स्वां हे दु, अप्वःयाना थ्व ज्यापुवर्गय् मदयेकं मगागु स्वां खः । तर जिं मस्यू । अलय् गुलिंसिनं ह्रस्व दीर्घया खँ नं पिकाल । जिं न्हापा दीर्घ च्वयागु लिपा उच्चारण ह्रस्व थें च्वंगुलिं ह्रस्व च्वयाविया ।

व स्वांया विषयय् निगू थासय् निगूकथं व्याख्या जुल । जि छकः जिरी वनेत वनागु । जिरीइ थ्यनीथें च्वंकाः जिमि बनेपाय् च्वंम्ह केहेया म्हयाय् नं, जि अबलय् लं तःहाकः जूगुलिं न्ह्यःवयेका वनाच्चना, धाल - दुने धुँस्वां न्हयलं व्वानाच्चन, पिने धुँस्वां ह्वयाच्चन । अले छु धाःगु धका सिइकावल्य् अन चिचीफ्वःगु स्वां दुगु जुयाच्चन । तयूस्वां कपाय्स्वां धाःसां ज्यू उकिइ थिलकि धू जुयावनीगु जुयाच्चन । नेवाःतय्सं स्थानीय भासं धूस्वां धाइगु जुयाच्चन । अथे जुया जि बनेपा वनेवल्य् जिमि केहे नं जित गिजेयाइगु - छि ला गथांमुगःबलय् मदयेकं मगाःगु स्वां खः । व स्वांयात येंय् धुसरी स्वां धाइगु जुयाच्चन । धुसरी स्वां पाखें धुस्वां जुल धका यक्को ई तक जिगु टेबिलय् जिमि जहानं व स्वां तयातइगु । सुनानं धुस्वां धैगु गजाःगु स्वां धका न्यंसा वहे स्वां क्यनाबिइगु यानाच्चन ।

जिमि जहानया तुतिःस्याःगु ल्वय् भारतय् वनाः वासः यात नं मज्यू छम्ह निम्ह तान्त्रिकत क्यनाः नं मज्यू । अलय् कीर्तिपुरया तान्त्रिकयात क्यंवन । अबले व तान्त्रिकं मेगु छुं नं मखु धुँस्वांयात सिक्क च्वला दिसं धका धाल हं । “जिमि भातयात वं च्व धायेज्यूला ?” धका व ला तंचायाः अनं लिहां वल । अले थन हे छम्ह निम्ह ज्यापुत सःताः धाःबलय् इमिसं धुँस्वां हे हइबिल । धायेबलय् धुसरी स्वां ला व स्वां जुयाच्चन । उकिं थ्व कथं धुँस्वां जुइमागु खः । हाकनं मेपिन्सं ला भी नेवाःतय् द्यो पूजाःयायेत मदयेकं मगाःगु धवःस्वां या मिश्रण खः थ्व धुँस्वां अथवा धूप स्वां धका नं धाल ।

न्हापा जिं 'धुलोको फूल'या अर्थय् नं तयागु मखु । जि अबलय् नेवाःभाय् मसः । जिं नेवाःभाय् सःगुसा ला जिगु नां पलेस्वां जुइ । नेवाःभाय् मस्यू शब्द जक भच्चा स्यू । थुकिया अर्थ जिमि बाज्यालिसे खँल्हायेत नेवाःभासं हे खँल्हाय् माः । जिपिं थःथःला

हिन्दी भासं खँल्हाइपिं । उकिं अबले जित कमलया शब्द नेवाःभासं मवल । धुस्वां हे जुइका धका मतिइ वन । अबले जिके ध्याचः शब्द नं मवःनि । उकिं जिं पलेस्वांया सेन्सं धुस्वां नां तयागु । न्हापां जिगु नां धुयास्वाँ खः । रत्नध्वजं थ्व 'या' मतःसां ज्यू धाःबलय् लिपा 'धु' दीर्घ जुयाः 'धू' जुल । लिपा हाकनं ह्रस्व जूवल ।

थ्व साहित्य प्रेमं वःगु नां नं मखु, भाय् प्रेमं वःगु नां नं मखु, देश-प्रेमं वःगु नां खः । छायाःधाःसा भारतयाम्ह थौयाम्ह विख्यातम्ह लेखक रामदरश मिश्र वं न्ह्याबलें - छिपिं ला इण्डियन खः धका धाइगु । वं जित छंगु नां छु धाल । जिं 'गोविन्द' धका धया । "गोविन्द' धयाम्हला भारतयाम्ह द्यो खः।" धाःबलय् ला जि भिंखुदँ मचायात तिक्क मिन । अले लिपा कन्हय् नापलाये धका नेवाःभाय् मामां मामां 'धूस्वां' लुइका । उकिं जिगु थ्व नां देश-प्रेमं जूगु खः । गुलिसिनं थ्व नांयात कयाः धाल - जागीर हे मनःनि 'घुस्याः साय्मि' नां जुल । जिमि हे ससःमां नं जिमि कलाःयात धाल - छिमि भाःतं जागीर हे मनःनि घुस्याः साय्मि धाल । छम्ह विदेशीं थ्व देशय् नेवाःभाय्यात धुलय् थें वान्छवया तःगुलिं धुलय् च्वंगु स्वां थें उकीयात हवयेका व्यूगुलिं जिगु नां धूस्वां जूगु धका तायेकल । गुलिसिनं जि तराइलय् च्वंम्ह, जिं जंगलय् धूस्यात जुइ अथे जुयाः धूस्याः साय्मि धाइपिं नं दु । थुकथं विभिन्न अर्थ काइपिं दुसां खास जिं कमलया सेन्सं 'धूस्वां' नां तयागु खः ।

न्ह्यसः२ छिगु दकसिबे न्हापांयागु च्वसु छु खः ?

लिसः २ भारतयागु बिहारं लय् छकः पिदंगु हिन्दीयागु 'बालक' पत्रिकाय् पिदंगु व च्वसुया नां ल्वःमन, जिं स्वयेबलय् व भिक्षु अमृतानन्दया भाषा प्रेमया विषयथें च्वं, व हे जिगु न्हापांगु च्वसु खः । लिपा प्रेमदाइ नं याना थःगु मातृभाषा नेवाःभासं लगातार च्वया वना । लिपा हिन्दीं नं च्वया । लिपा यें जिगु बारे जिं नेवाः भाय् व हिन्दी बाहेक नेपालीं मच्चइम्ह धका आरोप वल । अबले नेपाली मच्चयागु कारण थ्व भाषां जिगु मातृभाषायात क्वतेलातःगु दु धका जिगु युवक नुगलय् लाना च्वन । 'गंकी' उपन्यास नेपाली हिइके धुंका जिगु प्रसिद्धि जूगुलिं अले लिपातिनि नेपालीं च्वया । अप्वः जिं नेवा भासं, अंग्रेजीं, हिन्दीं च्वया । अलेतिनि नेपालीं च्वया ।

न्ह्यसः३ छिगु नेपालभाषायागु दकसिबे न्हापांयागु च्वसु छु खः ?

लिसः३ 'भाग्यरेखा' बाखं खः । थ्व २००६ साल पाखे क्रान्तिया न्हयो च्वयागु बाखं खः । तर क्रान्ति तक जिगु 'न्याफ्वः स्वां' पिहां वयेधुंकल । जिं न्हापां बाखं च्वया अले नाटक अले उपन्यास च्वया । थौकन्हय् जिं हिन्दीभाषां कविता च्वयेगु यानाच्वना ।

न्ह्यसः ४. छि छम्ह कलाकारया नातां छिसं साहित्यया परिभाषा गुकथं बियादी ?

लिसः ४. साहित्यकारतय्त नं कलाकार धायेगु खःसा ला उकिइ जिगु छुं धायेगु मदु । तर थौकन्हय् Artist तय्त जक कलाकार धाइ । जि छम्ह साहित्यकार खः । साहित्यया परिभाषा जिगु थुलिहे जक खः, थःगु स्व-अनुभव मग्नाःसे सुमचुकुसे

कनाबीगु । गबले गबले गथे जुइयः धाःसा थन्याःगु खँ कनेबले साहित्यकार टेपरिकर्डर जुइला धकाः यकोसिनं थज्याःगु न्ह्यसः नं न्यंगु दु तर मखु व साहित्यकार जुइसातं हे, व छम्ह मनू खः, टेपरिकर्डर गबले जुइमखु । साहित्यकार गबले छम्ह व्यक्ति जुइमखु । वं थःगु ईयात, थःगु समाजयात प्रतिनिधित्व याइ । उकिं जिं न्ह्याबले चाहे कविता च्वयेबलय् जुइमा वा उपन्यास च्वयेबलय् जुइमा सिर्जनात्मक साहित्यया बारे जिं थुलि हे जक धायेफु साहित्यकारं थःगु अनुभव वर्णन याइ । उकिइ थः गबले गबले सी नं मालेफु । उकिं जिं न्हापा छकः नं धयागु दु - जिगु प्रत्येक रचना थःयात लाश दयेका उकी न्ह्याः जिं च्वयाच्वनागु दु ।

न्ह्यसः५. छिगु विचारय् साहित्यया ज्या धैगु छु ?

लिसः ५. साहित्यया ज्या धैगु दैमखु । साहित्यकारं च्वइ । साहित्य गुगुं उद्देश्य ज्वना च्वये धका धालकि साहित्यं लँ त्वःतावनी ।

न्ह्यसः६. छिगु विचारय् उपन्यासया प्रयोजन छु गथे दु ?

लिसः ६. उपन्यासया प्रयोजनय् व जाति व समाजयागु संस्कृतियागु, उकिइ ब्वलपिं परिवारयागु जीवनया मनोदशा, भावनात वइ । उगु ईयात, संस्कृतियात प्रतिनिधित्व याःलाकि मयाः समस्या नं वइ, समाधान यायेगु लँपु क्यनेगु ज्या जिं मयाना । जिं समस्याजक क्यनाबिइ, व नं क्यने धका मखु समस्या अथे सिर्जना याइ । थयक स्वयेबलय् 'गंकी' उपन्यास छम्ह पात्रया जीवनी खः । तर 'गंकी' जिमि हे केहे धायेमाः म्हेसिगु जीवनी नं खः, जिमि हे काकी धायेमाः म्हेसिगु जीवनी नं खः । जिं खंगु साय्मि समाजयागु चित्रण नं खः ।

न्ह्यसः७. छिगु च्वयेगुया उद्देश्य स्वान्त सुखाय खः लाकि बहुजन हिताय खः ?

लिसः ७. बहुजन हिताय ला धाये थाकु । बहुजनया फर्मुलाय् जिं गबले मच्वया । खः जिं गबले गबले स्वान्त सुखायया उद्देश्यं च्वया । सुं श्रष्टा, सुं उपन्यासकार, सुं कवि, सुं साहित्यकार छम्ह व्यक्ति मखु, इमिसं ईया प्रतिनिधित्व यानाच्वनी । जित दुःख जुइवलय् व दुःख च्वया क्यनेबलय् व जिगु जक दुःख मखु संसारया दुःख जुइ । उकिं स्वान्त सुखाय उगु विचारं खः । बहुजन हिताय धका ला जिं गबले दर्शन मज्वना । जिगु विचारय् उपन्यास, कविता छुं फ्रेमय् च्वये फेमखु, छुं हे फ्रेम उकिइ दयेके फइमखु । उपन्यास ला त्वःताःदिसँ भिगू पंक्तिया कविता च्वयबलय् हे जिं थ्व च्वये धका च्वया यंकेबलय् निभ्वः च्वये धुकेंवं हे मेगु हिला वना च्वनिगु ।

न्ह्यसः ८. हरेक उपन्यास निश्चित दार्शनिक धरातलय् सिर्जना जुइ धका धाइ, छित्त गथे ताः ? छिगु छु छु उपन्यास छु छु दर्शनय् च्वयादिया ?

लिसः ८. जिं दर्शन ज्वना छुं उपन्यास च्वयागु नं मडु । बरु आः जिं साहित्यय् दर्शन सफू ब्वनाच्वनागु दु । थ्व जिगु उपन्यास छु दर्शनय् लाः धका लिपातिनि थुयाच्वनीगु ।

तर जिगु छता दर्शन दु व जिगु उपन्यासय् दु ला मद्दु ला मस्यु, मनूतयसं थौकन्हय् यक्को हे अस्तित्ववादया खँ लहानाचवनी । उकी जिगु छता छु दर्शन दु धा:सा अस्तित्ववाद धैगु पलायनवाद ख: । जिगु थ्व दर्शन सार्त्र नाप विरोधी ख: । द: यक्वसिनं व्व:बिल छं छाया् नेगेटिभ बिचा: कयाचवना ? मनू म्वायेत मनूखं सरेन्दर याये नं सयकेमाली । अस्तित्व धैगुला म्वायेगु मखुला ? उकिं जिगु उपन्यास 'निभा:'लय् If you have to exist you must to know how to escape तर जित अस्तित्ववाद धका धायेवं हे पलायनवाद धका चवनीगु । म्वायेगु इच्छा जब दइ वं गबलें गबलें सम्भौता नं याइ । वं गबलें गबलें समर्पण नं याइ । You must know how to escape जित 'निभा:' उपन्यासय् त:धंगु आलोचना व:गु दु । गुलि बांला:गु उपन्यास ! थुलि बांला:गु धुंस्वाया उपन्यास द हे मद्दुनि । थ्व उपन्यास च्वये धुंका धुंस्वां नं कविता हे च्वयेम्वा: । तर व उपन्यास गलत किसिमं अन्त यात । जिं गथे खनागु ख: अथे च्वयागु ख: व उपन्यास । व उपन्यास पनौतिया पृष्ठभूमिइ च्वयागु ख: । थ्व उपन्यास च्वयेत अबलय् जिमि जहान दनि, थ्व समाजय् जि पिनेयाम्ह ख: । जिं गुलि खँ न्यनेफु व स्वयां अप्व: वं न्यनेफु । भीगु नेवा: समाजय् चाहे पुरोहित जुइमा न्ह्याम्ह जुइमा मिसातय्त अपो खँ कना जुइगु चलन दु । इमिसं न्यंसा भावभक्तिं न्यन धका चवनी । मिजंतय्सं न्यन धा:सा शोषण यायेत न्यन धका चवनी । उकिं जिं वैत यंका चवनागु । अन्तय् उपन्यास सिधय्के त्यनाबलय् बुँइ फुक्क ह्याउँगु भण्डा क्यनाबिइत सना । छाया्धा:सा थ्व 'निभा:' शीर्षक हे क्रान्तिकारी तर अन जिं बांलाक खंबलय् ला तुयूगु भण्डा जक जुयाचवन बुँख्या:चाथें । अन धुस्वां नं आत्मसमर्पण यात धका धइबिल उकिं थथे जुइफु छाया्धा:सा निभा: धायेसातं हे मनूतय्त रेड सन कथं बिचा: याइ । इमि इच्छा पूमवन ।

न्हयस:९. छम्ह साहित्यकारं अनुभव व अध्ययन निता मध्ये गुकियात अप्व: महत्व विइमा: ?

लिस: ९. अध्ययन मदयेकं मगा: । तर अनुभव अप्व: हे मा: । छाया् धा:सा व हे अनुभवयात छगू बांला:गु अभिव्यक्ति यायेफै । अध्ययनशील जक जुया: सुं उपन्यासकार जुइफैमखु, सुं कवि जुइफैमखु । अनुभवं हे मनूतय्त उपन्यासकार, कवि याइगु ख: । जिगु मिखाया अप्रेशन जुइधुंका न्यादँ जक दुम्ह अरुणया चीधीम्ह म्हायाचं जिगु मिखा स्वये धाल, स्वल, मिखां ख्वि वयेकल । वं धाल "जि ख्वयागु मखु । जित ख्वि व:गु ख: । बाबायात सुनां नकी ? बाबाया वस: सुनां हियाबिइ ? जिं ला छुं यायेमस: । बाबां धा:सा जिं लाकामय् पालिस तयाबिइ ।" जिं थ्व हे कविता च्वया । थ्वहे कविता भारतय् Best Poetry धाइ । उकिइ हाकनं छम्हेसिनं धाल - थ्व खँ मचां न्वंमवा:से छम्ह मेम्हय्सिनं न्वंवा:गु जूसा थ्व त:धंगु दर्शन जुइ । जि ख्वइचवनागु मखु तर जिगु मिखाय् ख्वि वल थ्व छगू दर्शन ख: । उकिं अनुभव त:धं । व मचां उलि धा:बलय् जिगु हे अनुभव जुल । जीवनया अध्ययनयात जिं महत्व बिया । कितावया अध्ययनयात जिं उलि महत्व मबिया । अनुभव धैगु हे जीवनया अध्ययन ख: ।

न्ह्यसः१०. छिसं उपन्यास च्यादिइवल्य पूर्व-योजना दयेका चयेगु यानादिया ला ?

लिसः १०. उपन्यास चयेवल्य जिगु गबले नं पूर्व योजना मद्दु । 'गंकी' उपन्यास च्यावल्य छकः जिं थुकियात उपन्यास चये धका च्या, तर सिधयेकेगु योजना मद्दु । उपन्यास चयेगु धका ला भावना दु ।

न्ह्यसः ११ छिसं मिसा पात्रयात हे केन्द्रीय महत्व बिया चयेगुया कारण छु थें ?

लिसः ११ “धुस्वां सर, छिसं छा्य मिसा जुया च्यादिया ? छा्य मिजं जुया च्यामदिया ?” अल्य जिं लिसः बिया -“जिगु कमजोरी मेपिन्सं सिइ धका जिगु फुक्क कमजोरी मिसाजुया हे च्याबिया ।” बेन्जु शर्मा जित धाःगु you are the most succesful writer painting the feeling of woman दः न्ह्याम्हसिनं धाइगु कि जि मिसातय्गु भावनायात कया च्इम्ह ।

न्ह्यसः१२. छित दकसिबे यःगु व मयःगु छिगु उपन्यास छु छु खः ? अले छा्य थें ?

लिसः १२.दकसिबय् मयःगु जिगु उपन्यास 'मिसा' खः। छा्यकि अवलय् नेवाः समाज हे अप्वः मस्यूनवल्य च्यागु व उपन्यास खः । व उपन्यास हिन्दी अनुवाद यात धाःसा पूरा हे हिन्दी उपन्यास जुइ । दक्वसिबय् यःगु उपन्यास 'निभाः' हे खः । 'मिसा' च्यावल्य जिं अप्वः तराइयागु चित्रण यानागु दु । अल्य जित च्वन भाषाजक नेवाः जुयां मजिल । 'गंकी' उपन्यास जित यः तर व स्वयां जित 'निभाः' उपन्यास यः । 'गंकी'लय् तक जिं बसुन्धराया ग्वाहालि कयागु दु । बनारसं एम ए ब्वने सिधयेका वयावल्य च्यागु 'गंकी' उपन्यासय् नं बसुन्धरायाके ग्वाहालि कयागु दु । 'निभाः'लय् नं बसुन्धरायाके ग्वाहालि कयागु दु । 'निभाः' च्यावल्य जि थम्हं चयेसये धुंकल । जिं स्यु आःजिं न्ह्यागु हे भाषं च्वःसा नं जिगु थःगु भावना अभिव्यक्ति तप्यं वं । वैत सुनां नं पनेफैमखु ।

न्ह्यसः १३. छिगु विचारय् भिंगु, बांलाःगु उपन्यास गजाःगु खः ?

लिसः १३. भिंगु बांलाःगु उपन्यास थःथःगु हे कथं दयाच्चनि । Negative Feeling वसां नं आवेस आक्रोस दय्माः । थथे छा्य जुल धैगु विरोध भाव वयेमाः । गुगु उपन्यासयात अप्वः आलोचना दइ जिगु बिचा नं वहे उपन्यास यक्व न्ह्याइपुइ । उत्कृष्ट उपन्यास समालोचकया ल्हातिइ दै । कृष्णचन्द्र 'गंकी'थय् जाःगु उपन्यास हे मद्दु । भी हानं खड्गमान मल्लं 'गंकी' यात वाहियात अश्लील उपन्यास धका च्वःगु दु । व रिपोर्ट छापय् मजू । जित 'श्रेष्ठ सिरपाः' ब्यूवल्य जिगु हे न्ह्यःने ब्वंगु रिपोर्टय् थ्व खँ दुगु खः । जित विशेष 'श्रेष्ठ सिरपाः' धका हाकनं मेगु ब्यूगु खः ।

न्ह्यसः१४. छिगु विचारय् उपन्यासया बास्तविक समस्या धैगु छु ?

लिस: १४. समाजया समस्या व ब्यक्तिया समस्या हे उपन्यासया समस्या खः । पात्रं जित साला यंकिगु । 'गंकी' लिपाया trend हिडकागु दु । न्हापा जिं पात्रयात लगाम ज्वनेगु, थथे हे याकेगु धका विचा यायेगु । आःला जित पात्रं साला यंकिगु । अलय् जि हे पात्र जुया बिडगु । जि यलय् स्टुपाय् ग्वारातुला क्वय् कुतुंवन्कि छु जुइ धका नं स्वयागु दु । उकिं श्रीमतीं जित याकचा गबलें मत्वतु । हानं खुसी क्वब्बाःसा छुजुइ धका क्वब्बानानं च्वनि धका ग्याना । अजागु अनुभव नं खतरनाक जू ।

न्ह्यसः१५. छिगु उपन्यास दुने छि थः हे पात्र जुया दियागु दु ला ?

लिस: १५. प्रत्येक उपन्यासय् मिजं जुइमा मिसा जुइमा जि थःहे खः । अप्वः उपन्यासय् थथे जुयाच्वंगु दु । 'गंकी' उपन्यासय् जि गनं हे मदु । 'निभाः' उपन्यासय् जि हे जक दु । 'जि भ्वातिं, जि सतः' लय् नं जि हे जक दु । 'मंगाः' लय् जिगु परिवार दु । 'मंगाः' लय् जि डाक्टर अरुण साय्मि शुरुइ वहे खः । अलय् दकसिबय् लिपायागु जिगु उपन्यास 'तिसा' पूरा हे जिगु Semi Auto - Biographical Novel खः । आः जिं निगू उपन्यास च्वयाच्वनागुलिइ जि दुसां मेपिनिगु मिखाय् जि दु ।

मिसातय्के जननी, संगिनी व भगिनी स्वंगुलिं रुपं खने दयाच्वनी । अलय् दकसिबय् यःगु रुप मां खः, मां जुया जित नियन्त्रणय् ति धायेगु । जिमि मदुम्ह कलाः लुमंकेबलय् मां धका धायेबलय् जिमिं मां दानमाया लुमनीगु मखु, बसुन्धरा जक लुमनीगु । छक जिं वइत धया - "भी प्यम्ह काय् छम्ह म्ह्याय् दयेधुंकल । जित नं छं न्याम्हम्ह काय् धका हे तायेकि रे । म्ह्याय् नं बौयात गबलें काय् यात थें स्वइ, गबलें म्ह्याय्यात थें स्वइ । थुकथं स्वयेगु मिसातय्गु शक्ति दयाच्वनी । जित उकि आनन्द वः ।

न्ह्यसः१६ छिगु उपन्यासया पात्रत मचात थें याकनं तंम्बयेकीपिं आपाः दु । उकिं गुलिं आलोचकपिंस छिके मचासू दु जुइमाः धका विचाः याःसा जित गथे जुइ ।

जिके मचासू दनि । जि यक्व लय्ताय्बलय् जि मचा थें जुइगु । मचासू दनि धका यदि सुनानं धाःगु दुसा If critics say that I think I am very successful जिके दुगु व अवगुण मताया । जिं उकियात न्ह्याबलें गुण तायेका । सुनानं जित मचाथें धाइबलय् जित हेला याः थें गबलें मजू । छायाःसा उकी Ignorance दइ ego sense दइ, obstinacy दइ । मचा थें त्वात धाइ, व नं जि याना ।

न्ह्यसः१७ थुकिया कारण न्यने दइ ला ?

लिस: १७ जिके मचासू दनि उकिया कारण मचाया जीवन गबलें हने मखं । मचाबलय् जि मांबौ त्वःताः जिमि बाज्यायाथाय् वना । अन जि परिवारयाम्ह जूसां नं विस्थापित थें जि म्वानाच्वन । व विस्थापित जुया म्वायेगु आः नं दु । जिमि मांबौ थन, जित तराइलय् छवल । जिपिं तराइयापिं जूवन । अन जूसा जिं बांलाक ब्वनि धका । तर अन जित न्ह्याबलें अनुभूति जुइगु पिनेयाम्ह धका । उकिं जिके मचासूयात गबलें

मत्वःतल । अथे हे जिं ल्याय्म्हसू नं मचाया । जि भारतय् ब्वने क्वचायेका वयाबलय् जि मचाया बौ जुया । जिगु ल्याय्म्हया ई आखःब्वना फुत । जिगु ब्याहा जूबलय् जि एस एल सी. तिनि पास जूम्ह । एम ए ब्वने धुंका तिनि ब्याहा यायेगु बिचा जिं प्वंकाबलय् जिमि बाज्यां गर्ल फ्रेण्ड दुला धका सन्कायाना जिके न्यन । जिं अबलय्तक गर्ल फ्रेण्ड धैगु मस्यु । ब्वनेगुजक ध्यान जुयाच्वंबलय् जिं जवानी धैगु चिज हे मस्यु । जिगु ब्याहा जूगु भिन्हय्दंय, नीन्यादं दयेका बनारसं लिहांवयाबलय् जि बौ जुइ धुन । उकिं जिं कलाःयात धायेगु छ थःछेंय् हँ अलय् जि वयाः छन्त लभ याःवये ।

अलय् जिमि बौया स्वास्थ्य स्यंबलय् जिं सर्भिस यायेमाल साहित्य ब्वनेगु बानी धैगु जिगु परिवारय् जिकेजक दु । ब्वनेगुजकय् ध्यान । फस्तक्लास गथेयाना हयेगु, तप गथेयायेगु व हे जक ध्यान किताब या की धाःसां जिउ । उकिं जिगु धापाया सफुतिइ अनुभव त मद्दु ।

न्ह्यसः १८. 'जि' पात्रया सिर्जना यानाः उपन्यास च्वयेगु बिचाः छिके गनं गुकथं वल ?

लिसः १८. 'जि' उपन्यास च्वयेबलय् जित अःपुल । छाय्धाःसा जिगु नुगलय् खँजक वयेमाल न्ह्यागुं च्वय् जिल । 'मतिना' उपन्यासय् पात्रत थःथः हे 'जि' जुयाच्वंगु दु । तर व जिं अःपुकेत यानागु खः । व पात्रतय्गु मनोविज्ञान जिगु हे मनोविज्ञान खः, विविधता दु मद्दु जिं धाये फौमखु । जिं ला सललल च्वया यंकल, चरित्र चित्रण, कथावस्तु बिचाः मयाना । चरित्र चित्रणय् जोड मबिया । अथेजुया जिगु उपन्यासय् छगू Monotony दु धाई । वर्णन छुं मद्दु । खालि मनोवैज्ञानिक विश्लेषणजक दु धाइ ।

न्ह्यसः १९. छिसं ब्वमिपिन्त छुं बिइगु मतिताया च्वयादिया ?

लिसः १९. पाठकतय्त छुं बिइगु बिचारं जिं गबलें मच्चया । जिं दर्शन मब्वना आः बुरा जुया वःलिसे दर्शन ययाःवल । नत्र निबन्ध व दर्शन धैगु ला जित य हे मयः । Cow is four footed animal धैगु न्हापाया निबन्ध ला जित स्वये हे मयः । सिर्जनशील लेखकतय्के दर्शनला ल्यूल्यु वइ तर दर्शन ब्वना सिर्जनशील लेखक जुइफइमखु ।

न्ह्यसः २०. छिसं अप्वःयाना गुगु इलय् छुं अवस्थाय् च्वयेगु यानादिया ?

लिसः २०. च्वयेगु सुथय् खः । 'निभाः' उपन्यास च्वयेगु ज्या सुथय् शुरु जुग खः । जि क्याम्पसं लिहां वयाबलय् बसुन्धरां - "छि धात्थें उपन्यासकार खःसा थौ न्हूगु उपन्यास न्यंकादिसं पुलांगु मखु धाल" । जिं चिछिं 'निभाः' उपन्यास कनाबिया । कन्हय्खुनु सुथय् च्वया न्यंकाबलय् कनाबलय् थें बांमला धका धाल ।

छन्हु चार बजे हाकनं छकः वं चिच्छया दुने उपन्यास सिधयेकेत जिदियात । लेखक खः, लेखकतय्त च्यालेन्ज यायेमज्यु कनय्खुनु चार बजे 'दीपा' उपन्यास च्वये सिधयेकाबिया । अलय् जिं धया "दः छुं बिइगु ले ?" वं धाल "जि बिइगु " । जिं धया

“छन्तला छिमि अबुं हे विइधुंकल नि ” अलय् वं धाल “यदि दिपा धैम्ह मिसा धात्थें हे दु धैगु खःसा छित व हे व्याहा याना विइ ।

न्ह्यसः२१. उपन्यास च्वयेगु इलय् छिके गुलितक अल्लिपना दु ?

लिसः २१.जिके अल्सीपन मद्दु । उपन्यास सिमधःतले जितः मेगु छुं नं ज्या यायेमयः । सरकारी नोकरी दुबलय् नं जि विदाय् च्वनिगु, कि छकः चाःहिलेथें वनां अफिसय् हाजिर याना वयेगु । उपन्यास सिमधःतले तक जित चयन मद्दु । यदि जि उपन्यास सिधयेका भूवछें वनेबलय् जुजु हे व सां नं जि भुकयु जुइमखु । उलि जिके अहं भाव दया च्वनि कि जिं थौं छगु उपन्यासया जन्म विइधुन । जिगु न्ह्योने जुजु हे नं छुं मखु । जि न्यूरोड वने बलय् हे मनूतयेसं स्यू कि थौं जिं छगु उपन्यास पूर्वके धुंकल धका । उलि जि सन्तुष्ट दु ।

न्ह्यसः२२. छिगु उपन्यासया अन्त याकनं जुयाच्वंगु ताया । थ्व गथे खः ?

लिसः २२.जिं छगु उपन्यासय् गुगु न्हापा लाकाः च्वया वहे अन्तय् तये हया गुगु लिपा च्वया वइत न्ह्यःने तया शुरु याये हया । तर सुनानं मस्यु । वहे आलोचना वल तिनि उलि बांलाः । तर हथाय् चाइगु हं । थ्व उपन्यास खः ‘जि भ्वातिं जि सतः’ । ‘निभाः’ उपन्यासय् नं अन्त हथाय्चाया यात धैगु आलोचना दु । जवकि जिं थुकिया अन्त उपन्यासया शुरुइ हे यायेधुनागु दु । उकिं यानाः उपन्यासय् भतिचा गडबड नं जुगु दु । उपन्यास च्वये धुंकाः हानं सचय् यायेगु मयाना । व धाःसा खः । न्हापा उपन्यास च्वये धुंकाः स्वैम्हपतिइ मखु, आः उपन्यास च्वये धुंकाः छापय् जुल मजुल व वास्ता मद्दु । हथाय् चायेगु न्हापाया उपन्यासय् जुल जुइफु । ‘गंकी’लय् हथाय् चायागु मद्दु । वरु ‘पासा’य् हथाय् चायागु दु । ‘पासा’य् ला निगू अध्याय् नयागु दु । ‘पासा’या निगू अध्याययात निभूवलं सिधयेकाः बियागु खः । थ्व भूवः खः - आकाशय् नगुत प्याखं हुयाच्वन..... । थथे निगू अध्याययात निभूवलं सिधयेकागुया कारण प्रेसवालं याकनं सिधयेकेत कर यागुलिं जिं अथे यानागु खः ।

न्ह्यसः२३. ‘पासा’ व ‘गंकी’ छगु हे सालय् पिदनाच्वंगु उपन्यासत खः । तर ई गुलि पाः ?

लिसः २३.जिं ‘पासा’ च्वयाच्वनागु न्हापा खः । ‘पासा’, ‘गंकी’ व ‘अगति’ नापं हे प्रेसय् बियागु खः । लिपा ‘अगति’ तन । लिपा हाकनं च्वया । उकिं न्हापाया ‘अगति’ व लिपाया ‘अगति’ पानाच्वंगु दु, कभर डिजाइन नं पाः । ध्यबा विइधुंका नं प्रेसं थथे :बलगकअचष्टत तंका विल ।

न्ह्यसः२४.‘पासा’ उपन्यासय् गुलि यथार्थता दु ?

लिसः २४. तर ‘पासा’ भच्चा मेगु हे स्टाइल खः । ‘पासा’ नं जिगु थःगु हे अनुभव खः । उकिइ जिं सुयां नापं विहा याइमखु धका धयातयागु लिपाला सिल । व मिसाया नां हे शकुन्तला जुया च्वन । जिं अनुमान जक यानाः ‘शकुन्तला’ च्वया बियागु खः ।

अबलेतक जिके हिन्दी प्रभाव दनि । कण्वऋषिया शकुन्तलाया वर्णन दु । जिं केदारलिसे गबलें बिहाः याइमखु धका उपन्यासय् च्वयागु तर लिपाला वास्तविक जीवनय् केदार नाप शकुन्तलां बिहाः यात । अफ् शकुन्तलाया म्ह्याययात जिमि किजां बिहाः यात । 'पासा' उपन्यासया पात्रत जीवितपिं हे खः ।

जि छम्ह पासाया छैय् च्वनाच्वनागु खः । व पासाया केहें दु तर व केहेया मां नं बौ नं छम्ह हे मखु । गनं मेथासं मांम्ह उम्हं पासाया बौयाथाय् पयनं वःबलय् म्ह्यायनापं वःगु जुयाच्वन । जिमित आश्चर्य जुल बौ नं छम्ह मखु मां नं छम्ह मखु गथे केहें धका नालाकयातल । व पात्रत दाजुम्ह परशुराम व केहेम्ह शकुन्तला नामं नं मिलय् जु । वया नां धात्थें शकुन्तला धका ला जिं लिपातिनि सिल । उपन्यासय्जक केदारया शकुन्तला लिसे बिहाः मजुल तर धात्थेंया वास्तविक जीवनय् बिहाःजुल । केदार ला जिमि केहें बिहाः यानाःतःम्ह खः । तर वं जिमि केहेयात त्वःताः शकुन्तला लिसे बिहाः यानाबिल । दकसिबे मयःगु ला व मिसा शकुन्तलाया म्ह्याय् लिसे जिमि किजां बिहाः यानाबिल । व मिजं सिद्धुकल । जिं वयागु उपन्यास च्वयागु व मिसा शकुन्तलां मस्यू । न्हापां ला व केदार लिसे बिहाः हे जुइमखुगु गथेजुया जुल व जिं मस्यू ।

न्ह्यसः२५. छिगु उपन्यासय् दुर्वल प्रकृति व मानसिक रुपं अस्वस्थपिं पात्रतय्त जक थने हयादिइगु दु छाया ?

लिसः २५. जिगु समाजय् अजाःअजाःपिं हे जक मनूत अप्वः दुसा जिं अजाःपिनिगु हे जक उपन्यास मच्वःसे मेगु छु च्वइ ? जिं हिइकागु दुसा 'मंगाः' उपन्यासय् दु । व नं याये हे धका मखु । जिं 'जि भ्वातिं, जि सतः' उपन्यासय् हिइकागु दु । तर जि गुगु समाजय् च्वना व समाजया मनूत ला उपन्यासय् व हे वइ ।

न्ह्यसः२६. छिगु उपन्यासया पात्रतय्गु ल्यज्याय् सीमित क्षेत्रयापिं व हे स्वभाव वर्गयापिं जक खनेदु । उकिं छिके सिर्जना शक्ति दुर्वल जूगु आरोपयात छिसं गुकथं लिसः बियादिइ ?

लिसः २६. पात्रतय्गु क्षेत्र सीमित जुल धैगु खँ जिं मचाः । पात्रतय्गु क्षेत्र सीमित धाइपिन्सं जिगु 'मंगाः' उपन्यास मब्वंगु जुल । जिं छाया ज्यापु ज्यामितय्गु बारे मच्वया । उकिया लिसः खः प्रगतिशील साहित्य जिं वइत मानय् मयाना कि मेपिनिगु अनुभव कयाः गिजेयानाः वइत च्वयेगु । जिं ज्यापुया अनुभव हे मयानासा जिं ज्यापुतय्गु विषय छाया च्वय्गु ?

न्ह्यसः२७. छिगु उपन्यासया आलोचनाया बारे छिगु प्रतिक्रिया न्यने दैला थें ?

लिसः २७ जिगु मिखाय् गुगु समाजय् जिं आलोचना याना स्वैच्वना गुम्ह सवल खनेदै वं नं खालि खाःपाःजक हे पुयातःगु दइ । छम्ह दुरु वइम्ह नैयात न्ह्याबलें चरित्रया विषय समाजय् खं जुइगु । व ला थ्व नाप जुयाच्वन धका खं जुइगु । छम्ह जि जागीरया

निमित्तं छम्ह सचिवयाथाय् वना अन नं वं दुरु ब्यवयाच्चन । वं ला जित, “काजि, छि नं थनला ?” धका धयावन । वं ला उलिजक धाल । तर जिं थुकियात छु थुइका धा:सा - जिं ला शरीर मियाच्चना, तर छं ला आत्मा मियाच्चन । अले जिं स्वैत दुर्वल व स्वैत सवल धायेगु ? अबले व मिसा दुर्वल ख: ला ले सा ? सुनां धायेफु कि जिं शरीर मियाच्चनासा छं आत्मा मियाच्चन । जिं बिचा: मयाना कि ‘गंकी’या मिसा पात्र दुर्वल ख हे मखु । व थें जाम्ह सवल पात्र ला दै हे मखु । जिगु उपन्यासय् व दुर्वल पात्र ख हे मखु । तर वइत सुनां दुर्वल धका केनेतसन व हे मनू समाजय् सवल पात्र जुयाच्चंगु दु । यक्वसिनं जित उपन्यासया थ्व पात्र व मनू ख: ला धका न्यनी । अले जिं मखु कल्पना जक धका धायेगु । भीगु समाजय् दुर्वलताया परिभाषा हे मेगु । संघर्ष याके मविल । संघर्ष यायेत छु भण्डा हे जक ज्वनेमाल ला । जिगु ब्वाला बाखं ब्वना दिसं लय् । उकि सकसिनं भण्डा हे जक ज्वनाच्चंगु दु । तर जिं उकियात मानय् मयाना ।

‘जि भ्वातिं जि सत:’लय् वास्तविक जीवन हे कयागु ख: । वास्तविक जीवनय् हे दुर्वल सा । जिं छुयायेगु । धात्थें ला आलोचकत हे गुलि दुर्वल व सवल जाँचय् यायेमा:थें च्वं ।

जिं राजनैतिक दुर्वलता मक्यंसे सामाजिक दुर्वलता क्यना । ‘जि भ्वातिं जि सत:’ या नायिकायात सवल धायेगु ला दुर्वल धायेगु जिं मस्यू । शुरुयागु अध्याय ला अन्तयागु ख: । नायिका क्तवतगभ या Liberty इ वना सी त वनिगु व ला न्हापायागु ख: । तर जिं वान्छवयागु ख: । Statue of Liberty यात चुनौति बियाच्चंम्ह मिसायात गय् दुर्वल धायेगु ? व नायिका सिइवं व दुर्वल जुइगु ला ? व सितकि हे उपन्यास बियोगान्त जुइगु ला ? सिना: नं ला व म्वानाच्चंगु दुनि ! ‘जि भ्वातिं जि सत:’ उपन्यास बांला धका धाल । छाया ? व मिसाया साहसिकता व हानं सवल धायेगु छु ? वया चरित्रयात कया सवल धायेगु ला ? हानं छिं धाइ व मिसाया भा:त ला महादुर्वल, नपुंसक । “छं यत्थेया I will accept” धाइम्हेसित सवल धायेगु लाकि दुर्वल धायेगु ?

न्ह्यस:२८. उपन्यास व जीवनया सम्बन्ध छु गुकथं दु थें तायेकादिया ?

लिस: २८ जीवनया फोटोकपी उपन्यास जुइ हे फइ मखु । उपन्यासं जीवनयात क्यनी तर थ:गु हे धंगं क्यनी । व हे छगू घटनायात मनूतय्सं विभिन्न दृष्टिं स्वइ । जीवनयात उपन्यासकारं थ:गु दृष्टिं स्वइ । उपन्यासकारया दृष्टि व्यक्तिया दृष्टि गबलें जुइफइ मखु । व व्यक्तियागु जूसां नं व ईया दृष्टिं स्वयाच्चनी । नत्र ला व सफल उपन्यासकार जुइ हे फइ मखु ।

न्ह्यस:२९. छिं मिसा पात्र जुया उपन्यास च्वयादियागु उपन्यासत छित गथे ता:?

लिसः २०. जिगु सफलता व हे धका धाइ कि जिं मिसा पात्रजुया मिसा थें हे बिचाः यायेफु । अनला जि मन्त नि । उकि म्वाःमदुगु खँय् दुहाँ वनीम्ह धका परिवारय् थ्व आरोप जित वः ।

न्ह्यसः३०. हिन्दी उपन्यासकार प्रेमचन्दया धापूकथं - “उपन्यासकारया दकसिवें तःधंगु विभूति थजाःगु चरित्रया श्रृष्टि खः गुम्हेसिनं थःगु सद्व्यवहार व सद्विचारं ब्वमिपिन्त मोहित याइ । गुगु उपन्यासया चरित्रय् थ्व गुण दैमखु, व धेवा निगः वंगु खः ।” थ्व धापूयात छिसं गुकथं स्वयादिइ ?

लिसः ३० व प्रेमचन्दया व्यक्तिगत विचार खः । थ्व युग प्रेमचन्दया युग मखु, वैगु व थःगु आदर्श खः । अथे आदर्शय् च्वनाः जि थें जाःम्ह उपन्यासकारं जिं उपन्यास च्वैमखु । समाज गथे खन च्वइ, अन उप्वः यानाः जि थें जाःम्ह उपन्यासकारं समाजय् ख्वाःपा तयातःपिनिगु ख्वाःपाः जक लिकाइ ।

न्ह्यसः३१. ‘गंकी’या केन्द्रीय पात्र उच्च बौद्धिक स्तरयाम्ह खने दु तर वैगु पृष्ठभूमि स्वल धाःसा व सामान्य मिसाजक खनेदु - थ्व गथे जुया जुल ?

लिसः ३१ खालि आखः ब्वनाजक मनूत बुद्धिमान जुइमखु । दसुया लागि जिमि श्रीमती ब्वनातःम्ह हे मखु । तर व्यावहारिकताय्, सामाजिकताय् विदेशी सम्बन्धय् नं जि स्वयां अप्ठः सम्बन्ध दु । समाजय् जिगु गुलि Demand खनेदयाच्वंगु दु व जिगु थःगु मखु । जि ला छगू पिनेवयाम्ह जुल, मेगु गौरभ सामन्ती जूबले ला जिपिं सीमित क्षेत्रय् च्वनीपिं जुल । उकिं ब्वनातःगु ब्वना मतःगु मखु कि व उपन्यासयाम्ह नायिका -सुलिं नकिं । इमि गुलि अनुभव दै ! जिं ला न्ह्याबलें धायेगु छम्ह बेश्यायाके गुलि अनुभव दु, छम्ह साधारण नारी पी.एच.डि. याःसां नं दैमखु । वं जीवनया दुःख सुख गुलि तःधंम्ह मनूया गुलि दुर्वल दु व फुक्क वं स्यू । उकिं भाषा ला अवले जिगु नं थःगु बांलाःगु मखुनि । आलोचना वइ धका प्रत्येक अध्याय जिं श्रीमतीयात क्यनेगु । छु आः नं जित मस्य्या धाइतिनि ला ? धका न्यनेगु । मेगु जि अप्ठः ऋह या विषय च्वइम्ह धका धाइगु दु । तर श्रीमती यौनवादी उपन्यास मखु धका धाल । ख नं ख जित आश्चर्य छु जुल धाःसा ‘गंकी’ उपन्यास ब्वने धुंका चित्तधरं जित सःताः ‘गंकी’ उपन्यास च्वगुया प्रशंसा याना चक्लेट छकू बिल । जिं न्ह्याबलें धायेगु जित ब्यूगु सिरपाः स्वयां व तःधं । छायाकि वं जित लेखक मानेयात । जिं च्वःगु फुक्क जिमि अबुं च्वःगु धाइगु । जिमि अबु पीएच. डी । वैगु लेख काः वैगु । अले जिं च्वयेगु मखु जिमि काय् नं च्वैगु धका कुने छुया हैगु । जिं वैत धोखा नं बिया जिं । वैगु हे ‘नेपाल’ पत्रिकाय् विनोद एम.ए. धका जिं बाखं छपु नं छापे याना जिं । वं याना अथे च्वयेमागु । वैत म्भनचभभ माःगु । वैगु थःगु ऋफउभिह दु । मखु, तर जिपिं स्वयां न अनुभवी । उखुन्हु तिनि खँ जूगु निंमाः पौ, नेपालभाषा, नेपालीइ जक मखु अन्तराष्ट्रिय most famous जुइमाःगु खः । अनुवाद यानाच्वंगु दु French भासं । जिं नं धयागु जि अमेरिकां ल्याहां वये धुनेवं मणिहर्ष ज्योतिया छेंय् सःतल अबले खँय् खँय् वय्कःयागु ‘मिमनः पौ’ सफूया खँ पिदन । व सफूया बारे जिं उपन्यास धयाबले

वयकलं धयादिल - “गोविन्द भाइ, छिं ‘मिमनः पौ’ यात उपन्यास धयाला ? सुनानं मधाः” धाल । अले जिं सुनानं मधाःसा भीत छु वास्ता ? जित ला उपन्यास थें च्वं । अमेरिकाय् जिं थ्व सफूयात उपन्यास धका निर्णय यानावल्य् जिगु उपन्यास स्वयां यक्को हे बांलाः धाल ।

न्ह्यसः ३२. धुस्वां छम्ह मृत लेखक (Dead writer) धका गुम्ह कायं छाया धाःगु खः ? छिं पत्याः जुया दिया ला ?

लिसः ३२. जित Dead writer काय् प्रकाश साय्मिं च्यालेन्ज याना धाःगु खः । अथे छाया धाःगु धाःसा जिं छगू इलय् च्वयेगु त्वःताः जागीरजक नयाः सुम्क च्वना बियागु खः । उकिं जिं ‘गंकी’या लेखक धका जक सन्तुष्ट काल धका थ्व धाःगु खः । थ्व धाःगुया अर्थ जिं ‘गंकी’ जक च्वया मेगु मच्चः, उकिं जित मेगु उपन्यास नं च्वकेत धाःगु खः ।

न्ह्यसः ३३. छिं ईश्वरवादी लाकि अनिश्वरवादी ? चःया अस्तित्व बारे छिगु छु धारणा दु ?

लिसः ३३ जि अनिश्वरवादी धका जिं इश्वरयात गबलें घृणा मयाना । ईश्वरवादी धका जिं पूजापाठ याये हे माः धैगु मदु । जिपिं फुक्कं अनिश्वरवादी खः । चःमाने मयातकि आधुनिक मनू जुइगु । छक किपुली श्रीमती नाप जात्रा स्वःवनागु । अनं जिं श्रीमतीयात धया - “छं जात्रा स्व जिं उपन्यासया पात्र स्वये ।” जिं थःयात अनिश्वरवादी धका ला धाये हे मखु । तर अन्धभक्त मखु । न्हापा भिक्षु सुदर्शन नापलाइबले वं धाइगु - “अय् प्राफेसर छ गन ?” अले जिं धायेगु - “अय् भिक्षु छ गन ले ?” अलय् श्रीमतीं भिक्षुयात ‘छ’ धायेमज्यू धका धाइ । अले जिं धायेगु - “वं जित ‘छ’ धाये ज्यूसा जिं वइत ‘छ’ धाये मज्यूला ? व भिक्षु विद्वान् जुया धयागु मखुला ? जिपिं नं प्रोफेसर, जिपिं नं विद्वान् ।” भिक्षु अश्वघोष लिसे ला न्ह्याबलें ‘छ’ चल्य् जू, जिपिं पासापिं । जि एम.ए. ब्वनाबले व बी.ए. ब्वंगु । जिं मानय् यानाम्ह भिक्षु अमृतानन्द खः । अनं धर्मादित्य धर्माचार्य, सुबोधानन्द, अनिरुद्रया बौ इमित जिं मानय् याना । तर ‘छसपोल’ धैगु शब्द ला जिमिके द हे मदु ।

न्ह्यसः ३४ थौकन्हे उपन्यास च्वैपिं नं ब्वनीपिनिगु त्याखय् धात्थें म्हो जूगु दु ला ?

लिसः ३४. थौकन्हय् मनूतय्के ई हे मदु । अलय् थौकन्हय् मनूतय्सं Modern Novel स्वयां Classical Novel ब्वनेगु यानाच्वंगु दु । उपन्यास च्वइपिं हे मदु धाइपिं नं दु । उपन्यास च्वयेत जिथें जाःम्ह बकत ध्वस्तभच यात हे भिन्त्यान्हु माः धाःसा कविता छपु च्वयेतला आः हे च्वयावी ।

न्ह्यः ३५ उपन्यासया विरोध याइपिसं उपन्यासया उपादेयता फुत धका धाइ । थ्व खँ छित गथे ताः?

लिस: ३५ उपादेयता मदु धका ला धाये थाकु । तर थौकन्हय् कविताया जमाना वयाच्चन ।
आलोचना नं स्वइदिसं उपन्यासय् कमजक दु थौकन्हय् । श्रव्य-दृश्यया जमानाय् गन
उपन्यास ! जिं न्हापां कविता च्वयागु कारण नं व हे खः । जिगु न्हापांया कविता खः
-

जि खिचा खः

उकिं लहिनातःगु दु

जि मनू जूसा

छं थ्वात्तुथाये धुंकल जुइ

जि मनू खः, उकिं न्वंवाकातःगु दु

घः जूसा गनं छ्वासय् वान्छवये धुंकल जुइ ।

थ्व जिगु न्हापांया कविता खः । थ्वइत दुर्वल ला धायेमजिल । कविता छाय् च्वल
अःपु जूगुलिं । जित चित्तधरं धाइगु -“छं उपन्यास न्यंकीबलय् नं कविता थें न्यंकीगु ।

न्ह्यसः ३६. मनू म्वाये माः । म्वायेत संघर्ष यायेमाः । थ्व बाहेक छिगु उपन्यासय् मेगु छुं मदु
। थ्व खँ छित गथे ताः ?

लिसः ३६ उलि खँ दुगुसा ला मेगु खँ माःगु हे मखुनि । मनू म्वायेत संघर्ष यायेमाः धायेगु थ्व
सिकं तःधंगु मनूया दुने समस्या हे मदु ।

न्ह्यसः ३७. संघर्षया खँजक दयां मगाः, मोक्षया खँ मदु धका नं छिगु उपन्यासया बारे
आलोचना दु । छिगु छु विचाः दु ?

लिसः ३७. जिं थ्व तये व तये धका गबलें विचाः मयाना । जिं ला ब्क प्त प्क वर्णन यायेगु
खः ।

न्ह्यसः ३८. उपन्यासया विचार पक्ष व शिल्प पक्षया बारे छिगु विचाः न्यने दइ ला थें ?

लिसः ३८. जिं उपन्यास च्वयेबलय् विचार पक्ष व शिल्प पक्षयात मस्वया । जिं छगूजक
पक्षयात स्वया, व खः - मानव संवेदना । व पक्ष धाःसा जिगु उपन्यासय् दुगु जिं चाः
। व नं जिं स्वयाः यायेगु मखु । शिल्प गथे जुल, विचार गथे जुल जिं गबलें नं
मस्वया ।

न्ह्यसः ३९. छिसं पात्रतय्त म्हागस म्हाकाः तयेगुया उद्देश्य छु ?

लिसः ३९. मनोवैज्ञानिक उपन्यास च्वयायंकेबलय् छुं धाये मछिन कि अथवा प्रतिक्रिया
क्यनेमफुतकि जिं म्हाकाः बिइगु । थथे यायेबलय् अःपु जु ।

न्ह्यसः ४० निभाः उपन्यासया नां गुकथं जूगु खः?

लिसः ४०. 'निभाः' उपन्यासया न्हापाया नां 'सितु' खः, लिपा तिनि 'निभाः' जूगु खः ।

न्ह्यसः ४१ भारतयाम्ह उपन्यासकार जैनेन्द्रं उपन्यास च्वयागुया कारण बाखं कनेत मखु, चरित्र ब्वयेत धका धाइ । छिसं उपन्यास च्वयादियागुया कारण छु ?

लिसः ४१. जिं उपन्यास च्वयेगु बाखं कनेत नं मखु, चरित्र चित्रण यायेत नं मखु । थःगु दुनेया खँ प्वकेत खः । जिं जैनेन्द्र नं नापलाये धुन । साह्रै हे शालीनकथंयाम्ह उपन्यासकार खः ।

न्ह्यसः ४२. तिसा उपन्यास छिसं छाया च्वयादिया ?

लिसः ४२. 'तिसा' उपन्यास च्वयागुया कारण दु । थ्व उपन्यास भतीचा क्वहाँ वया च्वया विइमाल । Love, Romance च्वया नेवाः भाय्यात यक्व प्रचार यायेत थुकथं च्वयागु खः । उमेर अप्वः दया वःलिसे जि दार्शनिक जुया वयाच्वंगु दु धका धाइ । बुल्गेरियन लेखकतसें 'निभाः' उपन्यासयात Very Good Novel, Very philosophical Novel धका धागु दु । भाषा हे प्रचार यायेमाःसा जासूस उपन्यास च्वयेगु धका जिं धायेगु याना च्वना ।

न्ह्यसः ४३ छिसं 'तिसा' हे उपन्यासया शीर्षक छाया तयादिया ?

लिसः ४३. 'तिसा' उपन्यास Light Novel, Romantic Novel धका च्वयेगु उद्देश्यं च्वयागु खः । विदेशय् व्वं वनकि थ्व उपन्यासय् थें घटना जुइगु । मिसां छु बिचायाइ धाःसा व मिजनं जित पियाच्वंगु दु ला कि मद्दु । विश्वासया संकट पिदनी । मनूतय्त थःगु जीवन दक्खिसे तःधं जू । उकिं मिसाम्हय्सिनं छम्ह मिजंयात जीवन पासा दयेकेवं न्हापा ययेका तःम्ह मिजंयात वास्ता हे मयात । वैत बुलुहुं पौ च्वयेगु ज्या मिसां त्वःफिका वनाच्वंगु दु । थुकथं निम्ह पात्र मिसा व मिजं या स्वापू भं भं तापाना वनाच्वंगु खने दु । मिसा नं तापाना वनाच्वंगु दु । पौ मच्चःम्ह ला मिसाम्ह हे खः । तर व मिसां व मिजंयागु मृत्यु उकथं जुइ धका बिचाः तकं मयागु खः । थ्व उपन्यासया उद्देश्य Light Novel च्वयेगु खः । मिजं व मिसाया दथुई थुकथं स्वापू स्यनावनिगु संभावना दु धैगु जक खः ।

थ्व 'तिसा'या ना जिमि तःधीम्ह छय्या नां 'तिसा' जूगुलिं वइगु हे नामं उपन्यासया नां तया । जिमि काय् डा. अरुण साय्मिया म्हायाय् यागु नां मतिना खः । वइगु नामं मतिना उपन्यास पिदने धुंक्नुगु खः । उकिं चीधीम्ह छय् तिसां वइगु नामं उपन्यास मच्च धाःगुलिं थ्व उपन्यासया शीर्षक 'तिसा' तयागु खः । मेम्ह चीधीम्ह छय् दु अरुणा । 'मतिना' उपन्यास ला मतिना जन्म जुइन्ह्यः हे च्वयागु । अरुणा नं धाल -"जिगु नामं नं उपन्यास च्वयेगु मखुला ?"

न्ह्यसः ४४ छिसं Light Novel धयागुया अर्थ गजाःगु उपन्यास खः ?

लिसः ४४ मनूतय्सं जिगु उपन्यासय् दार्शनिकता अप्वः खंकाच्वन । भतीचा पपुलरकथंयागु उपन्यास जुइमाल धाःगुलिं जि क्वाहांवया थजाःगु उपन्यास च्वयागु खः । छुं नं

दार्शनिकता मतयेगु विचारं, तर अयूनं दर्शन दुगु हे तायेकल धा:सा जिं छु धायेगु । जित अनुरोध छु यात धा:सा ई छ्यायेगुलागि अ:पुगुकथंयागु उपन्यास च्चैव्यु धैगु खः । गथे हिन्दीया गुल्शननन्दयागु उपन्यास थें । जिं अथे च्चयेत सना । लिपा Light Novel मजू, Life Novel जुल धाल ।

न्ह्यसः ४५ छित छिगु 'फिस:या लिस:' उपन्यास यः लाकि माखा उपन्यास ?

लिसः ४५. दः 'फिस:या लिस:' यः । 'माखा' नां जिं तयागु मखु । पूवंगु उपन्यास 'फिस:या लिस:' खः ।

न्ह्यसः ४६ 'माखा' उपन्यासय् 'फिस:या लिस:' उपन्यासय् स्वयां न्ह्योने नं ल्युने नं अप्वः दु । थ्व गुकथं जुल ?

लिसः ४६ 'फिस:या लिस:' लय् स्वयां 'माखा' उपन्यासया न्ह्योने नं अप्वः दु, ल्युने नं अप्वः दु । 'फिस:या लिस:' लय् बढे या:म्ह नं editor हे जुल जुइ । जिं छु हें बढे यानागु मदु । जि ला प्रुफ स्वैम्ह मखु । Original manuscript छम्ह प्रेसवालायात वियागु । अले व manuscript सारय् या:म्ह नेपालभाषाया छम्ह च्चमि रत्न वहादुर साय्मि खः । उकिं छुं Change जूगु नं खयेफु ।

न्ह्यसः ४७ छिगु उपन्यासय् तिमिला, जीवन, सुकूचा आदि नांया पात्रत निगू निगू उपन्यासय् खने दयाच्चंगु दु । थ्वहे नां थथे खनेदयाच्चंगुया कारण छु ?

लिसः ४७ . 'जीवन' नां जित अप्वः यः । सुकूचा धैम्ह ला जिमि लमि खः, ड्राइभर मखु । तिमिला जित यःगु नां मखु । जिं चायेक जूगु खैमखु । तिमिला धैगु छगू अलग हे नां थें च्चन । आः जिं नेवाः नां तयेगु धका वास्ता मयाये धुन । नेवाः नां तयेगु खँय् थथे जूवन खयेफु । छ्याय्धा:सा जिके नेवाःशब्दया कमजोरी दु ।

न्ह्यसः ४८ राजनीति बारे छिगु छु बिचाः दु ?

लिसः ४८. राजनीतिइ ला तसकं हे सम्बन्ध दु । तर थुकीया अर्थ राजनैतिक पार्टीलिसेया सम्बन्ध मदु । वजेटय् हेरफेर जुइवं कन्हे भीगु नयेगु भाः नं गडबड जूवने धुंकी । जीवन नाप ला सम्बन्ध द हे दत नि । पाउरोटीया भाः बढे या:सां भीत उकिया प्रभाव लाइ । गुम्हेसितं जाकिया भाः बढे या:सा फाइदा जुइ, राजनीति व जीवनया सम्बन्ध दु, तर जित राजनीति मयःगु मखु । तर जित Dirty Politics मयः । छ्याय् ? जित आःतक नं लुमनि जिं आइ.ए. यापिं विद्यार्थीतय्त व्वंकाबलय् छगू लाइन धायेगु - Politics knows no morality । तर कमलप्रकाश मल्लं Grammer मिलेमजू धाल - वं Politics does not know morality जुइमाः धाल ।

जि अफिस वने गब्लें गणेशमानया सम्धी धका आक्रमण जूगु दु । जिमि भिंचाया कलाः गणेशमानया जिमि थः हे भिन्चाया श्रीमती खः । गब्लें विष्णु वहादुरया

काय्चा कम्युनिष्ट धका जूगु दु । आः अरुण सायमिया बौ धका जूगु दु । अरुण सायमि एमाले खः । जित मनूतसें एमाले हे धाइगु । एमाले जि मखु धका जिं अरुण सायमि, पद्मरत्न यागुलि न्वंवाःवन ख ला ? जिगु हे त्वाल्य् न्वंवात । हानं अरुण सायमिं कडा हे न्वंवात ।

न्ह्यसः४९ उपन्यासया मूल आधार धायेबलय् छु जइमाःथें तायेकादिया ?

लिसः४९ जीवन, समाज, संसार ।

न्ह्यसः५० छिगु उपन्यास प्रति छिगु छु असन्तुष्टि दु ?

लिसः५० छुं च्वयागुलिइ नं सन्तुष्ट मजू । छायाःसा जि गुलि दुहांवना च्वयेत सने उलि मच्वया । गबलें आय्बुया वइगु । हरबरे ला मचाः ।

न्ह्यसः५१ 'मतिना' उपन्यास अप्वः हे काल्पनिक खः ला कि ?

लिसः५१ जिगु 'मिसा' उपन्यास त्वःताः छुं हे उपन्यास काल्पनिक मखु । कल्पना मदयेकं ला उपन्यास जुइ हे फइमखु । छायाःसा उपन्यास धैगुला फोटोग्राफी, टेपरिकर्डर मखुनि । मेमेगु उपन्यासय् जिं थम्ह कन्ट्रोल याना । 'गंकी' उपन्यासया लिपा पात्रतय्सं जित कन्ट्रोल यात ।

न्ह्यसः५२ नेपाल सम्वत् १०९८ य् पिदंगु 'जः' पत्रिकाय् - लेखक याकःचा म्वाइ, लेखक थःथवं हे छगू इजलाण्ड खः धका धैदीगु दु । थ्व गुकथं खः ?

लिसः ५२ थ्व ला जिं न्ह्याबलें धायेगु । लेखक समाजयाम्ह प्राणी जूसां नं व म्वाइबलय् याकःचा हे म्वाइ । समाजया प्रत्येक चीज उखेथुखे चाःहिला च्वनी । पलेस्वां थें ध्याचलय् च्वनाः नं व पिने हे च्वनाच्वनी । समाज स्यना वंसां वं अनुभव यायेगुली हे जक च्वनी । वं च्वइमखुनि । अले व न्ह्याबलें याकःचा जुयाच्वनी । थौं जि कलाः सिनाः याकचाः जुइफु । काय्पिं अलग जुयाः याकःचा जुइफु तर जि कला दुबलय् नं याकःचा हे जुयाः उपन्यास च्वया ।

न्ह्यसः५३. नेपालय् छि छम्ह नांदंम्ह व्यक्तित्व खः । थुकिया कारण छिसं छु तायेका दिया ?

लिसः ५३. जि नांदंगुया कारण जि बेकूफ जूगुलिं खः । जिं सिरपाः तया, सफू छापय् याना । मेगु जिगु प्राध्यापन ज्यां नं नांदंगु खः । ६ क ब खभचथ नययम उचयाभककयच धका जिं तायेका । मेगु जि नांदंगुया कारण- जिगु नामं खः । जिगु नां असाधारण जू । जिं 'मानन्धर' मतःसे 'सायमि' तयागुलिं नं जि नांदन । जिं थथे यायेधुंका लिपा गोविन्द बहादुरं 'ज्यापु' धका तल । अले मेपिन्सं 'स्यस्यः' धका तयाहल । आःला 'सायमि' तइपिं यक्व दयेधुंकल । प्रकाश सायमि छिमि काय् खःला धका जिके न्यनी । जिं डा.प्रकाश सायमि जिमि काय् खः, तर फिल्म डाइरेक्टर जिमि काय् मखु धका धायेगु ।